

ΜΟΝΤΕΣΣΟΡΙΑΝΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ ΜΑΡΙΑ ΓΟΥΔΕΛΗ

Παιδικός Σταθμός – Νηπιαγωγείο – Δημοτικό

Π. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ 2, 11524 ΑΘΗΝΑ, Τηλ 2106925100-200-300, Fax 2106928733, grammateia@montessoriani.gr, www.montessoriani.gr

---

ΓΛΩΣΣΑ - ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Συντακτική ομάδα:

Μίλη Σπυριδούλα

Τσάμπου Δέσποινα

Χωριανοπούλου Ελισάβετ

Φθινόπωρο 2023

Περιεχόμενα

Εισαγωγή στη γλώσσα	8
ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΛΩΣΣΑΣ - Basic language	10
Κοινές δουλειές Δημοτικού σχολείου και Νηπιαγωγείου στη γλώσσα	10
Εργασίες που γίνονται κατά τις πρώτες 1-2 εβδομάδες του σχολείου	11
ΜΕΓΑΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ και ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ	18
Μεγάλη ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα	18
Ιστορία της Γλώσσας: Εξερευνήσεις	25
1. Ιστορία της προφορικής γλώσσας	26
2. Ιστορία της γραπτής γλώσσας: Εξερευνήσεις-προεκτάσεις	27
3. Παραδείγματα επιμέρους ιστοριών	30
Η ιστορία της ομιλούσας ελληνικής	42
ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	43
Ανάγνωση.....	43
Αφήγηση.....	49
Απαγγελία ποιήματος	51
Γλωσσοδέτες, λαχνίσματα, αινίγματα, γρίφοι.....	52
Επιχειρηματικός λόγος.....	52
ΓΡΑΦΗ	54
Α τάξη	54
Φορά γραμμάτων	55
Αντιγραφή	57
Βιβλιάρκια χειροποίητα	59
Καλαθάκια γραμμάτων α-ω (άσπρα)	61
Μεγάλες εικόνες με λέξεις	62
Κάρτες ταξινόμησης	64
Πίνακες μελέτης περιβάλλοντος	67
Φυλλάδια γεωγραφίας	68
Β τάξη	69
Φορά γραμμάτων	69
Αντιγραφή	69
Βιβλιάρκια χειροποίητα	70
Μεγάλες εικόνες με λέξεις	70

Κάρτες ταξινόμησης	70
Πίνακες μελέτης περιβάλλοντος	70
Φυλλάδια γεωγραφίας	71
ΓΔ τάξη.....	72
Αντιγραφή	72
Καλλιγραφία	72
ΕΣΤ τάξη.....	73
Δημιουργία περιθωρίων, εικονογραφήσεων ή διακοσμήσεων	74
ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ	76
Α τάξη	77
Φυλλάδια ορθογραφίας (λέξεις με γράμματα που λείπουν)	78
Κουτάκια ορθογραφίας (εικόνες με λέξεις «συρταράκια»)	78
Καρτέλες με ομάδες λέξεων	79
Λέξεις μνήμης	81
Φυλλάδια ορθογραφίας για το σπίτι	82
Β τάξη	84
Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)	84
Καρτέλες με ομάδες λέξεων	85
Δουλειά με οικογένειες λέξεων	85
Λέξεις μνήμης	86
Άγνωστη ορθογραφία	86
ΓΔ τάξη.....	87
Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)	88
Λέξεις μνήμης	88
Παιχνίδι ορθογραφίας	88
Καρτέλες με οικογένειες λέξεων για ορθογραφία	89
Κουτιά με διάφορες ασκήσεις ορθογραφίας	90
ΕΣΤ τάξη.....	92
Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)	92
Καρτέλες ορθογραφίας με οικογένειες λέξεων	92
Σχολικά εγχειρίδια	92
ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ	93
Α τάξη	95
Ιστορίες με εικόνες (κουτάκια)	95

Σετ 1 (ιστορίες με ερωτήσεις)	96
Σετ 2 (ανάπτυξη προτάσεων - κειμένου).....	97
Αυτοσχέδιο βιβλιαράκι με μικρή ιστορία	98
Ζάρια (storytelling cubes)	98
Επιπλέον εργασίες για τη γραπτή έκφραση στην Α τάξη.....	99
Β τάξη	101
Σετ 3 (ανάπτυξη παραγράφου)	101
Αυτοσχέδιο βιβλιαράκι με μικρή ιστορία	101
Ιστορίες με εικόνες (κουτάκια)	101
Φυλλάδια «Ιστορία με εικόνες».....	101
Γ τάξη.....	102
Σκέφτομαι και Γράφω - Έκθεση (με σχεδιάγραμμα και χωρίς)	102
Δουλειές γραπτής έκφρασης (ανάπτυξη πρότασης και παραγράφου)	103
Δουλειές γραπτής έκφρασης (μεγάλοι φάκελοι από το 1-14).....	103
Άρθρα για τη σχολική εφημερίδα	104
Βηματική περιγραφή πειραμάτων	104
Εργασίες του μαθήματος της Μυθολογίας	105
Ευχετήριες κάρτες	105
Δημιουργία ποιήματος.....	105
Βιβλιαράκι «Περιγραφές»	105
Ιστορίες με εικόνες	106
Φυλλάδια «Ιστορίες με εικόνες».....	106
Δ τάξη	107
Εμπλουτισμός κειμένου – καλλιέργεια ύφους	107
Δουλειές γραπτής έκφρασης (μεγάλοι φάκελοι, από 14 κι εξής).....	108
Σκέφτομαι και Γράφω - Έκθεση (με σχεδιάγραμμα και χωρίς)	108
Άρθρα για τη σχολική εφημερίδα	108
Βηματική περιγραφή πειραμάτων	108
Εργασίες του μαθήματος της Ιστορίας.....	108
Δημιουργία ποιήματος.....	108
Επιχειρηματικός λόγος.....	108
Ευχετήριες κάρτες	109
Βιβλιαράκι «περιγραφές»	109
ΕΣΤ τάξη.....	110

Επίμετρο γραπτής έκφρασης	111
ΠΟΙΗΣΗ	118
Α τάξη	118
Δομή ποιήματος	118
Νοηματική απόδοση ποιήματος	120
Β τάξη	122
Δομή ποιήματος	122
Νοηματική απόδοση ποιήματος	122
Σύνταξη ποιήματος	122
ΓΔ τάξη.....	124
Νοηματική απόδοση ποιήματος	124
Σύνταξη ποιήματος	124
Ποιητικά είδη	125
ΕΣΤ τάξη.....	128
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ.....	132
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ	134
Διάρθρωση ύλης ανά τάξη.....	134
Α τάξη	139
Κεφαλαία και μικρά γράμματα	139
Δίψηφα φωνήεντα και σύμφωνα	140
Αλφαβητική σειρά	142
Τονισμός (άτονα, διπλά, μετατόπιση τόνου, που/πού κλπ)	144
Συλλαβισμός (απλές συλλαβές σ-φ, δίψηφα, διπλά)	146
Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία(. , ; ! ")	147
Οικογένειες λέξεων- σύνθετα - υποκοριστικά	149
Αντίθετα- συνώνυμα	154
Εισαγωγικό μάθημα της Montessori (Ουσιαστικό και Ρήμα)	155
Η αξία του ουσιαστικού στο λόγο	157
Ουσιαστικό (ΜτΛ)	158
Μέρη του Λόγου (ΜτΛ)	158
Τα τρία γένη	163
Ενικός – Πληθυντικός αριθμός	164
Άρθρο	165
Άρθρο (οριστικό/ αόριστο)	166

Ενεργητικό – παθητικό ρήμα.....	168
Βοηθητικά ρήματα (είμαι – έχω).....	169
Χρόνοι (παρόν – παρελθόν – μέλλον).....	169
Β τάξη.....	170
Αλφαβητική σειρά.....	170
Συλλαβισμός.....	170
Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία (: «» ... - ( ) · - -).....	171
Οικογένειες λέξεων - σύνθετα.....	172
Αντίθετα – συνώνυμα.....	172
Οριστικό/αόριστο άρθρο.....	173
Κύρια και κοινά ουσιαστικά.....	174
Ενικός / Πληθυντικός αριθμός.....	175
Τα τρία γένη.....	176
Γραμματική αναγνώριση (ΜτΛ).....	177
Κλίση ουσιαστικών.....	182
Επίθετα σε –ος, -η, -ο, -ινος, -ικος, -ιμος.....	184
Αριθμητικά απόλυτα.....	185
Παραθετικά επιθέτων.....	185
Ρήματα (βοηθητικά).....	187
Ρήματα (κλίσεις ρημάτων στον Ενεστώτα).....	188
Χρόνοι ρήματος (παρόν – παρελθόν - μέλλον).....	190
Κλίσεις ρημάτων σε Αόριστο, Στιγμαίο Μέλλοντα και Παρατατικό.....	192
Τελικό –ν.....	194
Παραγωγή επιρρημάτων από επίθετα (σε –α).....	194
Γ τάξη.....	196
Συλλαβισμός/ ονομασία συλλαβών.....	196
Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία.....	196
Οικογένειες λέξεων– Σύνθετα.....	198
Υποκοριστικά – Αντίθετα.....	198
Γραμματική αναγνώριση (ΜτΛ).....	198
Άρθρο (οριστικό/ αόριστο).....	201
Κύρια/ κοινά ονόματα.....	201
Ουσιαστικά (κλίσεις ουδετέρων σε –ο, -ειο, θηλυκών σε –ισσα).....	202
Επίθετα και λειτουργία (παραθετικά).....	203

Επίθετα και λειτουργία (αριθμητικά).....	204
Παρουσίαση Μοντεσσόρι Ουσιαστικό –Ρήμα	205
Ενεργητικό – παθητικό ρήμα	206
Ρήματα: χρόνοι.....	207
Ρήματα – εγκλίσεις (Οριστική, Προστακτική)	208
Θέμα και κατάληξη ρήματος	209
Αντωνυμίες (Προσωπικές και Κτητικές)	210
Μετοχές (ενεργητικής φωνής).....	211
Επιρρήματα.....	213
Διάκριση Επιθέτου - Επιρρήματος.....	214
Σύνδεσμοι	214
Επιφωνήματα	215
Τελικό –ν	216
Σχήματα λόγου (μεταφορά, παρομοίωση, κυριολεξία, προσωποποίηση).....	216
Δ τάξη	218
Σημεία στίξης	218
Αντίθετα – συνώνυμα	218
Ουσιαστικά	218
Επίθετα και λειτουργία	218
Αριθμητικά.....	218
Ρήματα	219
Αντωνυμίες – ταξινόμηση	220
Μετοχές (ενεργητικής και παθητικής φωνής)	220
Επιρρήματα.....	220
Σύνδεσμοι	220
Προθέσεις	220
Επιφωνήματα	220
Σχήματα λόγου	220
Ευθύς και πλάγιος λόγος.....	220
Συντομογραφίες, αρκτικόλεξα	221
Ετυμολογία	221
Αχώριστο μόριο -α -αν	221
Πάθη φθόγγων	221
ΕΣΤ τάξη.....	222

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ.....	226
Διάρθρωση ύλης ανά τάξη.....	226
Α τάξη.....	227
Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων (Υ-P-A).....	227
Β τάξη.....	230
Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων.....	230
Γ τάξη.....	238
Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων.....	238
Είδη προτάσεων ως προς τη δομή τους.....	244
Δ τάξη.....	247
Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων.....	247
Σύνδεση προτάσεων.....	248
Μεταβατικό και αμετάβατο ρήμα.....	255
Μετατροπή σύνταξης από ενεργητική σε παθητική.....	257
Ύφος.....	259
Εισαγωγή στο ύφος.....	260
Εισαγωγή στα γραμματικά σύμβολα για τη μελέτη του ύφους.....	263
Εμπλουτισμός λεξιλογίου.....	264
Μέρη του Λόγου (συρταράκια) και γραμματικά σύμβολα σε σχέση με το ύφος.....	265
Υλικό συντακτικής ανάλυσης και γραμματικά σύμβολα σε σχέση με το ύφος.....	267

Εισαγωγή στη γλώσσα

Γλώσσα είναι η ικανότητα να συμβολίζει κανείς με αφηρημένο τρόπο αντικείμενα, ιδέες, συναισθήματα και γεγονότα. Η γλώσσα είναι ένας από τους τρόπους με τους οποίους το μυαλό κατατάσσει πληροφορίες, τις ταξινομεί, τις συνδέει και τις βάζει σε σειρά.

Οι άνθρωποι, από πολύ νωρίς, για να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες έπρεπε να χρησιμοποιήσουν τα χέρια τους, να δημιουργήσουν. Σε συνδυασμό με το χέρι, η γλώσσα είναι το μεγάλο «εργαλείο που έκανε δυνατό τον ανθρώπινο πολιτισμό», αφού διευκόλυνε και μεγένθυσε τη δημιουργικότητα κι έτσι οι άνθρωποι μπόρεσαν να πάνε παραπέρα από την απλή επίλυση προβλημάτων.

Έτσι, άρχισαν να αναπτύσσουν διάφορα είδη λεκτικής επικοινωνίας, καθώς βασιζόταν ο ένας στον άλλον για την επιβίωσή τους. Αρχαιολόγοι που έκαναν ανασκαφές στην Αιθιοπία, βασισμένοι στο μικρό μέγεθος των ανθρώπινων δοντιών υποστηρίζουν ότι το γένος Homo μπορούσε και «περπατούσε, έτρωγε κρέας, χρησιμοποιούσε εργαλεία ήδη 3-4 εκατομμύρια χρόνια πριν και, ακόμα πιο χαρακτηριστικό, ανέπτυξε κάποιου είδους κοινωνικής συνεργασίας και σύστημα επικοινωνίας».

Η ικανότητα πρόσληψης της γλώσσας του περιβάλλοντος είναι ένα χαρακτηριστικό παγκόσμιο και διαχρονικό -όλων των παιδιών παντού στον κόσμο. Οι γενικές στρατηγικές που χρησιμοποιεί το μυαλό για την κατάκτησή της είναι κοινές για όλους.

Η εξέλιξη της γλώσσας

Ένα από τα φαινόμενα που παρατήρησε νωρίς η Μοντεσσόρι κι επηρέασε τη δουλειά της ήταν η ικανότητα του παιδιού να κατασκευάζει την ίδια του τη γλώσσα, οπουδήποτε κι αν έχει γεννηθεί, όταν εισέρχεται σε συγκεκριμένη ηλικία: η βασική δομή έχει ολοκληρωθεί ως την ηλικία των 2,5 ετών. Συγκρίνοντας τις δυσκολίες που συναντά ένας ενήλικας προσπαθώντας να μάθει μια νέα γλώσσα, συνειδητοποίησε ότι η ικανότητα του παιδιού μοιάζει με θαύμα. Είναι μια βασική δουλειά που πρέπει να κάνει ένα παιδί προκειμένου να ενταχθεί στην κοινωνία. Ο ασυνείδητος δεκτικός νους του παιδιού, απορροφά τη γλώσσα του περιβάλλοντος άκριτα, δέχεται τους κανόνες και τις συμβάσεις αυτής και κατασκευάζει για το παιδί μια γλώσσα που να ταιριάζει σε αυτό το συγκεκριμένο περιβάλλον.

Γύρω στα 3 έτη τα παιδιά συνειδητά στρέφουν την προσοχή τους προς διάφορες εκφάνσεις της γλώσσας. Η ηλικία 3-6 είναι τα χρόνια του συνειδητού δεκτικού νου. Το παιδί αυτής της περιόδου είναι ένας αισθητηριακός εξερευνητής της γλώσσας κι ακόμα καθοδηγείται από εσωτερικές δυνάμεις. Υπάρχουν 4 ανακαλύψεις που κάνει το παιδί: 1) «Υπάρχουν πολλές περισσότερες λέξεις από αυτές που ήδη γνωρίζω» (εμπλουτισμός λεξιλογίου), 2) «Μπορώ να κάνω τη γλώσσα μου ορατή» (γραφή), 3) Μπορώ να ερμηνεύσω τη σκέψη των άλλων μέσω μικρών συμβόλων που ξέρω» (ανάγνωση), 4) «Οι λέξεις έχουν λειτουργίες» (εισαγωγή στη γραμματική ως βοήθημα στην ανάγνωση).

Το παιδί του Δημοτικού δεν ενδιαφέρεται πλέον για αισθητηριακή εξερεύνηση των στοιχείων της γλώσσας. Η ανάγκη του παιδιού αυτής της ηλικίας είναι να ερευνά το

περιεχόμενο της γλώσσας για να εξερευνήσει τη δομή της ώστε να τη χρησιμοποιήσει σε πολλά επίπεδα πέραν του κυριολεκτικού. Πρέπει να αγγίζει τη φαντασία του και τη λογική του κι όχι μόνο ν' αναδεικνύει απλά την πραγματικότητα.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΛΩΣΣΑΣ - Basic language

Κοινές δουλειές Δημοτικού σχολείου και Νηπιαγωγείου στη γλώσσα

- 1) Γράμματα από γυαλόχαρτο
- 2) Ταξινομημένες κάρτες
- 3) Μάθημα τριών σταδίων
- 4) Κινητή αλφάβητος

Τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με τα πιο πάνω υλικά από το Νηπιαγωγείο. Χρησιμοποιούνται αρκετά και στην Α τάξη ως μέσο προσαρμογής, πέραν του ότι εξυπηρετούν παράλληλα και το γνωστικό στόχο.

Ο τρόπος εργασίας του παιδιού στο μοντεσσοριανό Δημοτικό, ακολουθεί τη λογική του Νηπιαγωγείου: το παιδί παίρνει τη δουλειά από το ράφι, την εκτελεί κι αφού τελειώσει, την επιστρέφει στη θέση της, έτοιμη για το επόμενο παιδί (αρχή – μέση – τέλος).

Αντίστοιχα κι η δασκάλα, **κάθε φορά που παρουσιάζει μια νέα δουλειά, φροντίζει να σιγουρευτεί ότι έχει δείξει όλα τα στάδια εργασίας από την αρχή μέχρι το τέλος κι ότι το παιδί τα έχει κατανοήσει.** Αυτό συμπεριλαμβάνει: *Παίρνω τη δουλειά από τη θέση της, τη μεταφέρω στον κατάλληλο χώρο, την εκτελώ, τη μαζεύω, την επιστρέφω στην αρχική της θέση.*

Σε κάθε παρουσίαση, εάν είναι δεξιόχειρας η δασκάλα, κάθεται στα δεξιά του παιδιού. Εάν είναι αριστερόχειρας, κάθεται στ' αριστερά του. Αυτό βοηθά στο να έχει το παιδί πλήρη οπτική της εργασίας.

Σε κάθε γραπτή εργασία του παιδιού (φυλλάδιο, τετράδιο), είναι απαραίτητο να γράφεται ο τίτλος της δουλειάς και η ημερομηνία.

Εργασίες που γίνονται κατά τις πρώτες 1-2 εβδομάδες του σχολείου

Α τάξη

1) Έλεγχος λαβής μολυβιού

Σημείωση: Ο έλεγχος μπορεί να γίνει και μέσω της ζωγραφικής.

Σε περίπτωση λάθους λαβής η δασκάλα διδάσκει την ορθή λαβή κι επιμένει για όσο χρονικό διάστημα χρειάζεται.

2) Έλεγχος ποια παιδιά είναι δεξιόχειρες ή αριστερόχειρες

Σημείωση: Ο έλεγχος μπορεί να γίνει και μέσω της ζωγραφικής.

3) Έλεγχος φωνολογικής ενημερότητας

Υλικό: γράμματα από γυαλόχαρτο

Στόχοι: Έλεγχος φωνολογικής ενημερότητας

Ακουστική διάκριση

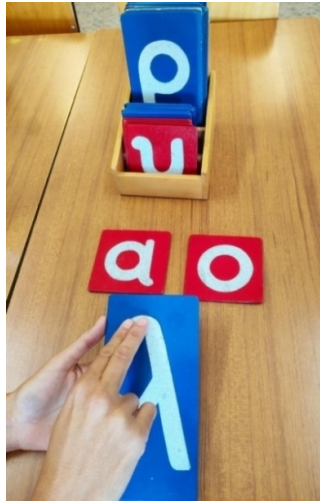
Αναγνώριση φωνών

Φορά γραμμάτων

Σημειώσεις: Ανάκληση αυτού του υλικού πρέπει να γίνεται κάθε φορά που το παιδί διδάσκεται τη φορά των γραμμάτων. Το υλικό αυτό πρέπει να υπάρχει μέσα στην τάξη όλη τη χρονιά.

Η παρουσίαση για τα δίψηφα, γίνεται σε δεύτερο χρόνο, όταν τα παιδιά κατακτήσουν αρχικά τις φωνές κι έχουν εργαστεί με τις λέξεις (σ-φ, διπλά σύμφωνα κλπ) περίπου δύο μήνες αργότερα ή και παραπάνω.

Παρουσίαση 1^η: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα των 2-3 παιδιών (εάν χρειαστεί κάνει ατομική παρουσίαση). Παίρνει τα γράμματα με γυαλόχαρτο. Αρχικά διαλέγει 3 (για παράδειγμα: ο, σ, ι – μόνο φωνήματα που προφέρονται μακρόσυρτα) και στη συνέχεια, λέει εκείνη τον ήχο τους, ψηλαφίζοντας το γράμμα ταυτόχρονα. Η ψηλάφηση πρέπει να γίνεται με τα δύο δάχτυλα. Μετά από κάθε γράμμα, το δίνει σε κάθε ένα παιδί για να το ψηλαφίσουν και να πουν τον ήχο του. Μετά, ακολουθεί μάθημα των τριών σταδίων («Δώσε μου το α, δώσε στον τάδε το ι, πάρε μπροστά σου το ο. Πώς φωνάζει αυτή η φωνή;» κλπ). Εφόσον τα παιδιά τα ξέρουν, εμπλουτίζει με τα υπόλοιπα φωνήματα.

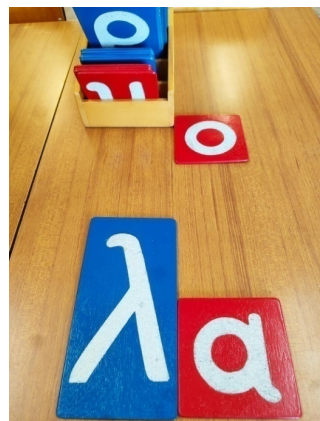

Παρουσίαση 2^η: Στην ίδια ομάδα ή σε νέα που θα προκύψει, εφόσον ελεγχθούν όλα τα παιδιά, η δασκάλα προχωρά στα υπόλοιπα φωνήματα που δεν προφέρονται μακρόσυρτα. Αρχίζει με κ, π, τ και προχωρά παρακάτω και στα υπόλοιπα.

Παρουσίαση 3^η: Όταν πλέον γνωρίζουν όλα τα γράμματα από γυαλόχαρτο, προχωρούν στα δίψηφα κι εργάζονται ομοίως. Αρχίζουν με τα δίψηφα σύμφωνα και ακολουθούν τα δίψηφα φωνήεντα.

Ασκήσεις:

- Δημιουργία συλλαβών με τα γράμματα από γυαλόχαρτο. Φτιάχνει η δασκάλα μια συλλαβή, καλεί τα παιδιά να τη διαβάσουν. Αντίστροφα, ζητά από το κάθε παιδί να φτιάξει μια συλλαβή.

- Δημιουργία δισύλλαβων λέξεων (σ-φ), είτε πραγματικών, είτε ψευδολέξεων.

4) Εργασία στην κινητή αλφάβητο

Υλικό: Κουτί με κινητή αλφάβητο (δίχρωμη)
Πανί με τετράγραμμο

Στόχοι: Φωνολογική διάκριση
 Σύνθεση-ανάλυση λέξης
 Εισαγωγή στη γραφή

Σημειώσεις: Η δασκάλα δείχνει τη δουλειά στο χαλί με 1-2 παιδιά. Φροντίζει ωστόσο να ελέγξει καθένα παιδί χωριστά με αυτή τη δουλειά προτού τ' αφήσει να εργαστούν μαζί.

Προσέχει πολύ να μη βλέπουν τα γράμματα ανάποδα. Επίσης, ελέγχει να τοποθετούνται σωστά τα γράμματα (όχι αναποδογυρισμένα ή αναστραμμένα).

Προφέρει τα φωνήματα και ΟΧΙ τα γράμματα της αλφαβήτου (π.χ. Τ και όχι ΤΑΥ) και φροντίζει να λέει τον ήχο ακριβώς (π.χ. Π και όχι ΠΟΥ).

Δε διορθώνει σε καμία περίπτωση κατά την πρώτη παρουσίαση τυχόν ορθογραφικά λάθη που κάνει το παιδί, επειδή ο στόχος είναι άλλος: να εντοπίσει ποια γράμματα ξέρει το παιδί ή εάν δυσκολεύεται στη φωνολογική διάκριση.

Δε ζητά από το παιδί να ξαναδιαβάσει τις λέξεις, στόχος πιο πολύ εδώ είναι η ανάλυση της λέξης σε ήχους.

Παρουσίαση: Η πρώτη εργασία που γίνεται, είναι εκείνη της αναγνώρισης των γραμμάτων. «Θέλω να μου φέρεις το π». Ζητάει από το παιδί τυχαία γράμματα.

Ξεκινά αρχικά με μικρές λέξεις (σ-φ) και στη συνέχεια με μεγαλύτερες. Συνήθως τις συνδυάζει και με μία προτασούλα (προφορικά). Λέει την πρόταση που περιλαμβάνει τη λέξη που θέλει να γράψει. Π.χ. «Βρήκα ένα κόκκινο, ολοστρόγγυλο τόπι. Τόπι. Τ ό π ι». Την ώρα που λέει το τ, ψάχνει στην κινητή αλφάβητο, βρίσκει το τ και το βάζει. Συνεχίζει προφέροντας και ψάχνοντας το ο, κλπ. Πρέπει το παιδί να καταλάβει ότι η δασκάλα σκέφτεται έναν προς έναν τους ήχους για να φτιάξει τη λέξη.

Συνεχίζει με άλλες προτάσεις, σχηματίζοντας τις λέξεις που θέλει. «Τώρα μπορείς να φτιάξεις κι εσύ μια λέξη που θέλεις». Εάν τη φτιάξει λάθος ορθογραφικά, η δασκάλα δεν το διορθώνει. Η δασκάλα επαναλαμβάνει πολλές φορές τον κάθε ήχο χωριστά μέχρι το παιδί να είναι σε θέση να σχηματίζει τη λέξη μόνο του χωρίς δυσκολία.

Επεκτάσεις:

- Το παιδί γράφει λέξεις που είτε του προτείνει η δασκάλα, ή δικές του. Ενθαρρύνεται η αυθόρμητη δημιουργία λέξεων από το ίδιο. Π.χ. «Α! έγραψες γάτα. Και τι πίνει η γάτα;» «Γάλα». «Θα γράψεις δίπλα στη γάτα και τη λέξη γάλα;».
- Ενθαρρύνεται να φτιάξει λίστες με αντικείμενα που ξέρει, π.χ. φρούτα, λαχανικά, χρώματα, κλπ.
- Προτείνεται να σχηματίσει λέξεις που του υπαγορεύει η δασκάλα, στις οποίες να αλλάζει είτε το πρώτο είτε το ενδιάμεσο φώνημα, ή λέξεις που αλλάζουν μεταξύ τους κατά μία συλλαβή.
- Μπορεί η δασκάλα να σχηματίζει μια λέξη και το παιδί να τη διαβάζει.
- Μπορεί η δασκάλα να σχηματίζει μια λέξη και το παιδί να ψάχνει να βρει το αντικείμενο που απεικονίζει και να της το φέρει (π.χ. να έχει γράψει γόμα και να ψάξει μέσα στην τάξη να της φέρει).
- «Έλα να φτιάξουμε μαζί λέξεις που δεν υπάρχουν» (π.χ. θάδι).

- Μπορεί το παιδί να σχηματίσει προτάσεις ή φράσεις ή ιστορίες (των δύο προτάσεων). Κάπου κάπου μπορεί η δασκάλα να διαβάσει μία πρόταση που έγραψε το παιδί, γιατί δε συνειδητοποιούν τα παιδιά πάντα ότι αυτό που γράφουν μπορεί να το διαβάσει και κάποιος άλλος.

Ενδεικτικές ασκήσεις φωνολογικής επίγνωσης: μονός-νονός, μόνος-φόνος-κώνος, έλα-όλα, ρίζα-μίζα, βάνα-πάννα-μάννα, χώμα-σώμα, θέμα-δέμα-ψέμα, πάνω-πάνε-πάννα-πανί-πανό, πατώ-πατά, ποτό-ποτά, βόδι-βίδα, δένω-δίνω, βάζω-βγάζω, λάδι-χάδι, βόδι-πόδι, παλάμη-σαλάμι, βέλος-μέλος, λάχανα-χάχανα-έχανα, σαλάμι-καλάμι, καμάκι-καμάρι-καλαμάρι-καλαμάκι, μπάλα-λάμπα, πάγος-πάγκος, μπαλόني-σαλόني, τζατζίκι-τζιτζίκι, πίτσα-πίστα, σώμα-κόμμα, κύμα-λίμα, ψηλό-ψητό, ρόδι-ρόδα, ρόδι-βόδι, βίδα-βίδα, κλπ

ΔΕ ΜΑΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΙ Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ, ΕΣΤΙΑΖΟΥΜΕ ΣΤΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΓΝΩΣΗ. (Κατά τον σχηματισμό της λέξης, μόνο εάν το ρωτήσει το ίδιο το παιδί, μπορεί να τους ειπωθεί το πώς γράφεται η κάθε λέξη).

5) Γραφή

(Δες τις σημειώσεις στο κεφάλαιο «Γραφή»).

B τάξη

Έλεγχος των παιδιών σε περσινή γνώση:

- Ανάγνωση: Είτε σε μικρές ομάδες, είτε σε μία ενιαία, έλεγχος της αναγνωστικής ικανότητας των παιδιών με κείμενα που υπάρχουν στην τάξη (δε δίνεται δουλειά για το σπίτι, γίνεται έλεγχος από τη δασκάλα ώστε να δει το επίπεδο της ανάγνωσης και να οργανώσει την ομάδα).
- Γραφή: Σε μικρές ομάδες των 2-3 παιδιών, υπενθύμιση των κανόνων γραφής σε τετράδιο τετράγραμμο και κανονικό. Κατόπιν, οργάνωσή τους σε αντιγραφές (στόχος πρέπει να είναι η αντιγραφή σε **καθημερινή** βάση). **Αυστηρά επιμονή στην εικόνα τετραδίου.**
- Γραπτή έκφραση: Έλεγχος πού βρίσκονταν πέρσι και οργάνωση των παιδιών ώστε να προχωρήσουν παρακάτω.
- Γραμματική: Σε μικρές ομάδες ή σε ολόκληρη την ομάδα, επανάληψη της γραμματικής που είχαν διδαχθεί την προηγούμενη χρονιά. Επαναληπτικές ασκήσεις. Εάν υπάρχει κάποιο κομμάτι της ύλης της Α Δημοτικού που δεν έχουν εμπεδώσει ή διδαχθεί, τα παιδιά ξεκινούν να εργάζονται με αυτό.
- Ορθογραφία: Σε ολόκληρη ομάδα, επανάληψη των κανόνων ορθογραφίας που έχουν διδαχθεί. Υπαγόρευση λέξεων, κειμένων, κλπ, ώστε να γίνει ο περαιτέρω προγραμματισμός.

ΓΔ τάξη

Έλεγχος προηγούμενης γνώσης, διδασκαλία όσων δεν εμπέδωσαν ή δε διδάχθηκαν από την ύλη της Β και Γ Δημοτικού και στοχοθεσία μαζί με τα παιδιά για παρακάτω εργασία από μόνα τους.

- Ανάγνωση: Διαλογή κειμένων της τάξης (πεζά, ποιήματα) και ομαδική ανάγνωση προκειμένου να δει την αναγνωστική ικανότητα της ομάδας.
- Γραμματική: Τεχνολογία: αναγνώριση μερών του λόγου (για Γ τάξη ως αντωνυμία, για Δ τάξη όλα). Φυλλάδια γραμματικής: κλίση ουσιαστικών για Γ τάξη, επίθετα και ρήματα για Δ τάξη).
- Ορθογραφία: Σε ομαδικά μαθήματα, επανάληψη των ορθογραφικών κανόνων (καταληκτικών σε ουσιαστικά και ρήματα για Γ τάξη, σε επίθετα και στα υπόλοιπα για Δ τάξη), με τη βοήθεια του πίνακα. Τρόποι: Υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας, φυλλάδια με ορθογραφικά λάθη για διόρθωση, έλεγχος μέσω ελευθέρων κειμένων, κλπ.
- Έκθεση- έκφραση: Ελεύθερο κείμενο με δικό τους θέμα ή της δασκάλας.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ και ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

Όλες οι Μεγάλες Ιστορίες χρειάζεται να ειπωθούν στην αρχή της σχολικής χρονιάς, έτσι ώστε να ορίσουν το πλαίσιο της εργασίας και της έρευνας και να θέσουν τις βάσεις των σχέσεων και συμπεριφορών προς το περιβάλλον και τους συνανθρώπους, στο πλαίσιο της **κοσμικής εκπαίδευσης** που διέπει το μοντεσοριανό Δημοτικό. Με κάθε ιστορία δίνεται αρχικά η γενική εικόνα κι ακολουθούν άλλες ιστορίες και παρουσιάσεις, που εξετάζουν λεπτομέρειες και στρέφουν προς αυτές το ενδιαφέρον των παιδιών. Η *ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα* είναι η τέταρτη μεγάλη ιστορία. Είναι η μία από τις δύο που εμπνέουν ευγνωμοσύνη προς τους ανθρώπους του παρελθόντος που συνεισέφεραν στο να διαμορφωθεί η γλώσσα του παρόντος της Ελλάδας.

Αυτή η ιστορία παρουσιάζει την εξέλιξη της γραφής ως αποτέλεσμα της ανάγκης του ανήκειν και της ανάγκης των ανθρώπων να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Η γραφή αναπτύσσεται σύμφωνα με το εκάστοτε περιβάλλον κι είναι συνυφασμένη με την πολιτισμική εξέλιξη. Η ιστορία της γραφής είναι μια σειρά από ανθρώπινα επιτεύγματα. Η αλφάβητος παρουσιάζεται ως ένα από τα πολυτιμότερα κληροδοτήματα των προγόνων στους σύγχρονους. Καλλιεργείται ένα αίσθημα ευγνωμοσύνης προς αυτούς που δημιούργησαν το δώρο της γραφής.

Η ενότητα των ιστοριών στηρίζεται στα σύμβολα της ελληνικής γραφής και την ιστορία τους κι εκτείνεται και σε άλλες αλφαβήτους και τρόπους επικοινωνίας μέσα στο χωροχρόνο.

Μεγάλη ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα

Χρόνος: Αρχές Οκτώβρη, αμέσως μετά τις άλλες Μ.Ι. και τις ιστορικές γραμμές. Τάξεις: Α-ΣΤ Δημοτικού.

Υλικό: Οι πίνακες (charts) Γλ 1 – Γλ 9

Βιβλία και εικόνες

Πηλός ή πλαστελίνη, ξύλινη γραφίδα (ή οδοντογλυφίδα)

Πινακάκι με κιμωλία

Στόχοι: Να δοθεί η ιστορία της αλφαβήτου που χρησιμοποιεί το παιδί.

Άνοιγμα πεδίου έρευνας και αναζήτησης στη γλώσσα

Σύνδεση της ιστορίας με τη γλώσσα

Συνειδητοποίηση ότι η γλώσσα είναι για να επικοινωνούμε

Σημειώσεις: Την αφηγείται η δασκάλα **προφορικά** και όχι κάνοντας ανάγνωση στην τάξη, ώστε να είναι πιο παραστατική. Δεν πρέπει υπάρχει πλαστικοποιημένη η ιστορία μέσα στην αίθουσα για τα παιδιά.

Τα παιδιά ακούν την ιστορία αυτή μια φορά το χρόνο σε κάθε νέα τάξη που πηγαίνουν, κι εστιάζουν σε διαφορετικές λεπτομέρειες κάθε φορά, ανάλογα με την

αναπτυξιακή τους ανάγκη. Είναι κυρίως ιστορίες εντυπωσιασμού, που θα αποτελέσουν κίνητρο κι εφελτήριο για την εξερεύνηση της γλώσσας και την οργάνωση της εργασίας τους. Επίσης, αποτελούν πλαίσιο εργασίας. Γι' αυτό, πρέπει η δασκάλα να συνδέει επιμέρους παρουσιάσεις υλικού με την ιστορία αυτή (π.χ. «Θυμάσαι όταν στην ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα μιλούσαμε για το .... ;»).

Αμέσως μετά την αφήγηση της ιστορίας, δεν πρέπει να δίνονται από τη δασκάλα εμπεδωτικές ασκήσεις, ούτε να υποβάλλονται τα παιδιά σε ερωτήσεις κατανόησης. Αντίστοιχα, η δασκάλα αποφεύγει να απαντά στις όποιες ερωτήσεις διατυπωθούν από τα παιδιά. Σε ερωτήσεις των παιδιών, οι απαντήσεις που μπορεί να δίνει είναι: «Αυτό θα το δούμε σε μια επόμενη ιστορία» ή «Δεν το γνωρίζω, πώς θα μπορούσες να το μάθεις;», «Αυτό θα το ανακαλύψεις αργότερα, θα σου παρουσιάσω μια σχετική δουλειά».

Τα charts Γλ 1 – Γλ 9 είναι σημαντικό να βρίσκονται τις προσεχείς ημέρες σε εμφανές σημείο της τάξης, ώστε να ανατρέχουν σε αυτά τα παιδιά.

Υπάρχουν προτάσεις για επεκτάσεις στην εργασία του παιδιού πάνω στην ιστορία, εφόσον επιθυμήσει μέσα στη χρονιά να εμβαθύνει.

Κύρια σημεία που πρέπει να περιληφθούν στην παρουσίαση:

- Σύνδεση με τις προηγούμενες τρεις μεγάλες ιστορίες.
- Οι άνθρωποι μπορούσαν να επικοινωνούν μεταξύ τους, αλλά υπήρξαν αίτια που τους ανάγκασαν να δημιουργήσουν εικόνες, για να αφηγηθούν κάτι σε κάποιον απόντα ή για να καταγράψουν κάτι για αργότερα.
- Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούσαν εικονογράμματα, κάποια από τα οποία εξελίχθηκαν σε ιδεογράμματα (με ένα ποσοστό εικασίας στην ερμηνεία τους).
- Οι Φοίνικες χρησιμοποίησαν μόνο φωνητική γραφή (η εικασία στην ερμηνεία τους περιορίστηκε αρκετά).
- Σύνδεση της ιστορίας με τα γνωστά στο παιδί γράμματα.
- Αναφορά στους Έλληνες και τους Ρωμαίους – εξέλιξη των συμβόλων και της αλφαβήτου.
- Μνεία στη συμβολή των Φοινίκων.

Παρουσίαση: Θυμάστε την ιστορία του σύμπαντος; Πώς δημιουργήθηκε το σύμπαν; Εκτός από το σύμπαν δημιουργήθηκαν και τα ζώα και τα φυτά και ο άνθρωπος. Θυμάστε και τι άλλο είχαμε πει για τον άνθρωπο; Τι τον έκανε να ξεχωρίζει από τα άλλα ζώα και φυτά; Είχαμε μιλήσει για το χέρι του που το χρησιμοποιεί σε συνεργασία με το μυαλό του, έτσι; Κι όχι μόνο αυτό, αλλά και ότι ο άνθρωπος χρησιμοποιεί και την καρδιά του και δείχνει και αγάπη και γι' άλλα πλάσματα...

Οι άνθρωποι εμφανίστηκαν στη γη πριν πολλά πολλά χρόνια. Δεν ξέρουμε όμως πότε ακριβώς εμφανίστηκε ο πρώτος άνθρωπος στη γη. Ο λόγος που δεν ξέρουμε είναι ότι δεν έχουμε βρει στοιχεία για τότε, για τους πρώτους ανθρώπους. Αργότερα, όμως, αρχίσαμε να βρίσκουμε στοιχεία (κάποια οστά, κάποια εργαλεία κλπ) και να έχουμε έτσι κάποια εικόνα.

Αυτοί οι πρώτοι άνθρωποι που εμφανίστηκαν πάνω στη γη έμοιαζαν πολύ με μας. Καθώς έπρεπε κι αυτοί, όπως εμείς, να βρίσκουν κάτι για να φάνε, να έχουν στέγη για να μένουν, να φτιάχνουν ρούχα για να ντύνονται και να προστατεύονται από το κρύο, να κάνουν παρέα...

Αυτοί οι άνθρωποι δε ζούσαν μονάχοι τους, απομονωμένοι ο ένας από τον άλλον, αλλά ζούσαν πολλοί μαζί σε παρέες, που ονομάζονταν φυλές. Νοιάζονταν ο ένας για τον άλλον και όταν κάποιος έβρισκε κάτι καλό, το έδειχνε στους άλλους και μ' αυτόν τον τρόπο μπορούσαν να μεταφέρουν τη γνώση τους στους υπόλοιπους.

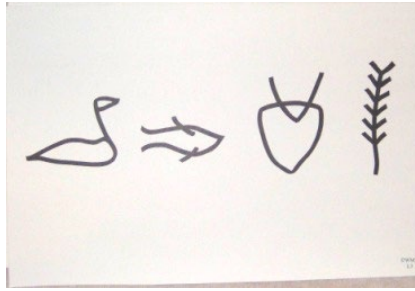
Οι άνθρωποι εκείνοι επίσης, όπως κι εμείς, μετακινούνταν σε άλλες περιοχές. Πώς επικοινωνούσαν όμως αυτοί μεταξύ τους; Πώς άφηναν ο ένας στον άλλον μηνύματα; Έπρεπε για παράδειγμα να αφήσουν ένα μήνυμα μέσα στη σπηλιά ώστε, όταν θα φεύγαν από τη σπηλιά, οι άλλοι που θα ερχόντουσαν να έπαιρναν το μήνυμα ότι υπήρχε π.χ. καλό κυνήγι εκεί. Έτσι, ζωγράφιζαν πάνω στις πέτρες της σπηλιάς ένα ζώο, κάτι το οποίο μπορεί να σήμαινε ότι είχαν βρει κάποιο καλό κοπάδι με ζώα, δηλαδή είχαν βρει κρέας για να φάνε (Γλ 1).

Ίσως ακόμη να ζωγράφιζαν πάνω στις πέτρες της σπηλιάς κάποιο ζώο για να το «μαγέψουν» και να πέσουν έτσι πολλά ζώα στις παγίδες τους. Ή για να παρακαλέσουν κάποιον θεό που πίστευαν να τους στείλει ζώα για να κυνηγήσουν και να φάνε. Να, όπως εδώ (Γλ 2) για παράδειγμα: κάποιος εδώ έχει ζωγραφίσει ένα ζώο και έχει μάλλον σημειώσει γραμμούλες αντί για αριθμούς που να δείχνουν πόσα τέτοια ζώα είδαν ή χρειαζόνταν.

Και ο καιρός, λοιπόν, περνούσε. Και οι ζωγραφιές αυτές άλλαζαν σιγά σιγά, με αποτέλεσμα να γίνονται κάθε φορά όλο και πιο απλές. Ίσως γιατί ήθελαν να γράψουν ένα μήνυμα πιο γρήγορα. (Γλ 3).

Όπως εδώ λοιπόν, σε αυτές τις εικόνες... αυτές ονομάζονται *εικονογράμματα*. Βρέθηκαν σε σπηλιές πολλές από αυτές. Όπως καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ο αρχικός τρόπος γραφής ήταν με εικόνες και αναπαραστάσεις.

Οι Αιγύπτιοι, ήταν ένας λαός που κατοικούσε στην περιοχή γύρω από τον ποταμό Νείλο. Κι αυτοί χρησιμοποιούσαν πολλές εικόνες σε ένα δικό τους σύστημα γραφής (Γλ 4).

Ονομάζεται *ιερογλυφική γραφή*. Οι Αιγύπτιοι έγραφαν πάνω σε πάπυρο, που τον έφτιαχναν από καλάμι επεξεργασμένο που υπάρχει άφθονο στον ποταμό Νείλο. Δημιουργήθηκε όμως το εξής πρόβλημα: ήταν πάρα πολλές οι εικόνες και κάθε μια είχε πολλές διαφορετικές ερμηνείες. (Γλ 5).

Η ζωγραφιά αυτή απεικονίζει έναν αετό. Εδώ βλέπετε, το κεφάλι του αετού αντικαταστάθηκε από το κεφάλι ενός ανθρώπου. Η εικόνα αυτή, ανάλογα πού τη συναντά

κανείς, μπορεί να συμβολίζει τον αετό, κάποιον θεό (αν η εικόνα αυτή είχε βρεθεί σε κάποιον ναό) ή να συμβολίζει την ψυχή του ανθρώπου (αν βρισκόταν αυτή η εικόνα σε κάποιο χώρο ταφής). Και σιγά σιγά άρχισε να απεικονίζεται όλο και πιο λιτά, με μια ενιαία γραμμή που θυμίζει κάπως αετό.

Αργότερα, ένας άλλος λαός, οι Φοίνικες, έκαναν μια ακόμα πολύ σημαντική ανακάλυψη: την *πορφύρα*. Η πορφύρα ήταν μία ουσία που δημιουργούσαν από όστρακα με την οποία έβαφαν τα ρούχα τους βαθυκόκκινα. Ήταν πολύ ακριβή και πολύ περιζήτητη από τους άλλους λαούς. Έτσι, ανέπτυξαν μεγάλο εμπόριο. Για να διευκολυνθούν όμως στο εμπόριο που έκαναν, έφτιαξαν ένα δικό τους αλφάβητο με ιδεογράμματα (Γλ 6).

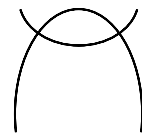
Το Α συμβόλιζε αρχικά τα κέρατα ζώου. (Σχεδιάζει στο πινακάκι)

Αυτό με τον καιρό άλλαξε, είδατε, έγινε πιο μυτερό, το γύρισαν στο πλάι...

Στη γλώσσα τους, «άλεφ» σήμαινε «ζώο». Από τη λέξη «άλεφ» βγήκε το όνομα *άλφα* για το γράμμα.

Το Β συμβόλιζε ένα σπιτάκι με την αυλή του. Στη γλώσσα τους, «μπεθ» σήμαινε *σπίτι*.

Στο αλφάβητο δεν υπήρχαν φωνήεντα. Οι Έλληνες ήταν αυτοί που πρόσθεσαν τα φωνήεντα (Γλ 7).

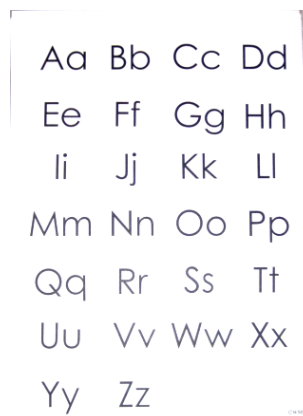

Οι Ρωμαίοι έφτιαξαν το λατινικό αλφάβητο (Γλ 8).

Ήταν οι πρώτοι που έδωσαν το όνομα «αλφάβητος» από το *άλεφ* και το *μπεθ*. Από αυτά τα δύο γράμματα ονομάστηκε alphabet, αλφάβητος.

Στην αρχή υπήρχαν μόνο τα κεφαλαία γράμματα, μετά πολύ αργότερα επινοήθηκαν από τους Ρωμαίους τα μικρά γράμματα (Γλ 9).

Η γλώσσα είναι αποτέλεσμα της σύνδεσης πολλών λαών μεταξύ τους.

Και τέλος, με την ανακάλυψη της τυπογραφίας, καθιερώθηκε το σύστημα γραφής που έχουμε ακόμα και σήμερα.

Επεκτάσεις:

- Να γράψουν με δικά τους λόγια τα ίδια τα παιδιά (από τη Β τάξη κι έπειτα) την ιστορία της γραφής.
- Να αντιγράψουν κάποιο αλφάβητο άλλων λαών.
- Να κάνουν έρευνα/παρουσίαση μέσα στην τάξη για κάποιον τομέα που τους προκάλεσε το ενδιαφέρον (π.χ. ιερογλυφικά).
- Να ασκηθούν στο αρχίγραμμα για το στόλισμα των δικών τους γραπτών.
- Βαθύτερη εξερεύνηση για την τυπογραφία (ίσως ακόμη και να κάνουν δικές τους σφραγίδες με γράμματα για τύπωμα).

- Να διερευνήσουν άλλους τρόπους επικοινωνίας: τηλέγραφο, e-mail, νοηματική γλώσσα, σημειώματα σε μπουκάλι, σήματα καπνού, flashinglights, χρήση σημαιών, ζωγραφιές σπηλαίων.
- Να δοκιμάσουν διαφορετικούς τύπους γραφής (π.χ. τυπογραφική, καλλιγραφία).
- Να μελετήσουν άλλες αλφαβήτους – γιαπωνέζικες, κινέζικες. Πρόκειται για εικονογράμματα ή για γραφή ήχων; Μήπως ένας συνδυασμός;
- Να δημιουργήσουν το δικό τους αλφάβητο.
- Να δημιουργήσουν αφίσες και χάρτες σχετικά με τα μέρη που αναφέρονται στην ιστορία.
- Να μελετήσουν τη γραφή σε διαφορετικές επιφάνειες: πέτρα, πάπυρο, χαρτί, κλπ.
- Να δημιουργήσουν ιστορικές γραμμές των ανθρώπων που σχετίζονται με την ανάπτυξη της γραφής (π.χ. Πού έζησαν; Τι έτρωγαν; Με τι ασχολούνταν κυρίως;)

Ιστορία της Γλώσσας: Εξερευνήσεις

Υλικό: Πίνακες (charts) και δείγματα σχετικά με τις διαφορετικές πτυχές της Ιστορίας της γραπτής ή προφορικής γλώσσας (π.χ. Δέντρο των πρωτο-ινδο-ευρωπαϊκών γλωσσών)

Βιβλία και άλλα υλικά αναφοράς

Στόχος: Να δοθούν περισσότερες πληροφορίες στα παιδιά, έτσι ώστε να εξερευνήσουν παραπέρα τα ποικίλα στοιχεία που δίνονται με τη μεγάλη ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα.

Σημειώσεις: Η εξερεύνηση της ανάπτυξης της γλώσσας μέσα στην ιστορία προσφέρει μια ευκαιρία για ποικίλες ενδιαφέρουσες σπουδές. Πρόκειται για την εμβάθυνση και την επέκταση της ιστορίας της γραφής. Μια μελέτη της ιστορίας της γλώσσας βοηθά τα παιδιά να ανακαλύψουν τις αιτίες που κρύβονται πίσω από διάφορες πτυχές της γλώσσας μας. Οι απαντήσεις στα «γιατί;» ταιριάζουν στον συλλογιστικό (λογικό) νου των παιδιών του δευτέρου σταδίου ανάπτυξης. Η ιστορία της γλώσσας επίσης δημιουργεί φυσικούς και ακαταμάχητους συνδέσμους με τη μελέτη αρχαίων πολιτισμών. Η μελέτη ενός πολιτισμού από το παρελθόν μας (π.χ. Βυζάντιο) θα μπορούσε να περιλαμβάνει και τη μελέτη της γλώσσας αυτής της περιόδου και την απήχησή της στη σημερινή ελληνική γλώσσα. Τα παιδιά μέσω της ιστορίας της γλώσσας, μαθαίνουν να έχουν ευγνωμοσύνη.

Αυτό το θέμα χωρίζεται σε δύο υποενότητες: ιστορία της γραπτής γλώσσας και ιστορία της προφορικής γλώσσας. Η ιστορία της γραπτής γλώσσας είναι κατάλληλη για τα νεότερα παιδιά, επειδή υπάρχουν περισσότερα αισθητηριακά στοιχεία σε αυτήν. Η προφορική γλώσσα άρχισε πολύ πριν από τη γραπτή και άρα υπάρχουν πάρα πολλά στοιχεία που βασίζονται στην εικασία. Παρόλο που η ιστορία της προφορικής γλώσσας κινητοποιεί μεγαλύτερα παιδιά, αφού είναι σε θέση να ελέγχουν τη φαντασία τους κι αφού έχουν αποκτήσει πολλή εμπειρία με την προφορική επικοινωνία και μπορούν να εκτιμήσουν πλήρως την έρευνα αυτή, έχει παρατηρηθεί ότι προκαλεί το ενδιαφέρον και στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Καλό, επομένως, είναι, να παρουσιάζεται από την Α τάξη στην απλή της μορφή.

Οπουδήποτε και οποτεδήποτε στη Γη, τα ανθρώπινα πλάσματα, όντες άνθρωποι, είχαν γλώσσα. Ένα πράγμα μοιάζει σίγουρο: οποιοδήποτε κι αν ήταν οι πρώτοι ανθρώπινοι ήχοι, ήταν ήχοι που είχαν σημασία για τους άλλους γύρω.

Δεν υπάρχει σαφές χρονικό πλαίσιο για το πότε να ειπωθούν αυτές οι ιστορίες. Μπορεί να τις διηγηθεί η δασκάλα ανάλογα με το ενδιαφέρον της ομάδας. Δεν είναι υποχρεωτικό να τις ακούσουν όλα τα παιδιά, ούτε είναι υποχρεωτικό να ειπωθούν κι όλες μέσα στη χρονιά, ούτε με όλες τις λεπτομέρειες. Θα πρέπει να κρίνει η ίδια κάθε φορά.

1. Ιστορία της προφορικής γλώσσας

Χρόνος: Την αφηγείται η δασκάλα μετά την ιστορία της γραφής. Τάξεις: Α-ΣΤ Δημοτικού.

Σημειώσεις: Την αφηγείται προφορικά και όχι κάνοντας ανάγνωση στην τάξη. Να μην υπάρχει πλαστικοποιημένη η ιστορία μέσα στην αίθουσα μετά το πέρας της αφήγησης.

Η δασκάλα μπορεί να αξιοποιήσει αν θέλει τον πίνακα ή να γράψει κάποιες λέξεις σε χαρτί.

Θεωρίες απαρχής της προφορικής γλώσσας

- Κουάξ, γαβ: Η γλώσσα ως μίμηση φυσικών ήχων όπως αυτοί που κάνουν τα ζώα.
 Μπου-χου: Η γλώσσα ως έκφραση συναισθημάτων χαράς ή λύπης.
 Ββββββββ: Τα ανθρώπινα πλάσματα λάμβαναν εντυπώσεις από το περιβάλλον και τα εξέφραζαν φωνητικά.
 Έι – οπ: Η γλώσσα προέκυψε από θορύβους που έκαναν οι άντρες δουλεύοντας μαζί.
 Χειρονομίες: Χειρονομίες χωρίς συνοδευτικούς ήχους προηγήθηκαν του λόγου.
 Μουσική: Η γλώσσα ίσως ξεκίνησε ως τραγούδι.
 Επαφή: Η γλώσσα πιθανώς ήταν ένα κάλεσμα για να εκφραστεί κάποια ανάγκη ή επιθυμία.

Φυσικά, αυτές οι θεωρίες δεν είναι αποκλειστικές και ούτε μία από αυτές δεν μπορεί ποτέ να αποδειχθεί. Μπορούμε να συμφωνούμε ή να διαφωνούμε, να σκεφτούμε διαφορετικές λέξεις για να τις περιγράψουμε, αλλά αυτές είναι μερικές από τις θεωρίες που έχουν καταγραφεί από γλωσσολόγους.

Επίσης, δε γνωρίζουμε αν υπήρχε μόνο μία γλώσσα ή διάφορες γλώσσες από διαφορετικές ομάδες ανθρώπων. Μπορεί η γλώσσα να άρχισε με εντολές: *τρέχα, πήδα, ψήσε*. Συμπερασματικά, μπορούμε μόνο να χρησιμοποιήσουμε τη φαντασία μας για το τι συνέβη μέχρι τον ερχομό των γραπτών καταχωρήσεων. Οπότε τα παιδιά μπορούν να πιθανολογούν σχετικά με το πώς είναι να μιλάς τις πρώτες λέξεις στη γλώσσα τους, να αναγνωρίζουν ότι η γλώσσα τους δε μοιάζει με του άλλου, ν' αναρωτηθούν αν υπάρχει κάποια σύνδεση μεταξύ των γλωσσών.

2. Ιστορία της γραπτής γλώσσας: Εξερευνήσεις-προεκτάσεις

Χρόνος: Τάξεις Γ-ΣΤ. Προαιρετικά στην ΑΒ (ανάλογα με το ενδιαφέρον της ομάδας).

Σημειώσεις: Η δασκάλα μπορεί να αφηγηθεί στην ομάδα τμήματα αυτής της ιστορίας, ανάλογα με το ενδιαφέρον της ομάδας.

Η μελέτη της γραπτής γλώσσας είναι παράλληλη με τη δουλειά του παιδιού στην ανάπτυξη της δικής του γραμματοσειράς. Κατά συνέπεια, αυτή η μελέτη αρχίζει με τα μικρότερα παιδιά κι εκτείνεται σε όλο το Δημοτικό σχολείο σε διάφορα επίπεδα έντασης και βάθους. Δεν υπάρχει ανάγκη να παρουσιαστεί σε κάθε παιδί κάθε μία από αυτές τις ιδέες, ούτε να επαναλαμβάνονται κάθε χρόνο. Ακόμα περισσότερο, η δασκάλα μπορεί να εισάγει άλλες ιδέες, κρατώντας πάντα τις βασικές αρχές της σποράς των ιδεών του πολιτισμού. Αν ένα παιδί δεν καταπιαστεί με όλα και δεν εξερευνήσει πέρα ως πέρα τις ιδέες που του παρουσιάζουμε, δεν πειράζει. Από την άλλη, δεν πρέπει να προωθήσουμε τα δικά μας μόνο ενδιαφέροντα για να μελετηθούν σε βάθος.

Για τα νεότερα παιδιά στο Δημοτικό, η εξερεύνηση της ιστορίας της γραπτής γλώσσας αρχίζει με τη *μεγάλη ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα*. Η ιστορία αυτή συνδυάζει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία, αλλά πολύ περισσότερες πληροφορίες, σε μεγαλύτερη λεπτομέρεια, θα πρέπει να είναι διαθέσιμα στα παιδιά καθώς εξερευνούν τη γλώσσα. Μια συλλογή από ιστορίες (δες παραδείγματα) οδηγούν τα παιδιά ν' αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες σε βιβλία, σε μουσεία, και σε ειδικούς κάθε τομέα. Αυτές οι ιστορίες δεν είναι πλήρεις και θα έπρεπε να συμπληρώνονται από ιστορίες της ίδιας της δασκάλας για την ανάπτυξη της γραπτής γλώσσας. Μια λίστα αναφοράς θα ήταν καλή πηγή για την ανάπτυξη τέτοιων ιστοριών.

Η ανακάλυψη της γραφής έκανε εφικτή την καταγραφή, κι έτσι έχουμε γραπτά ιστορικά στοιχεία. Πριν τη γραφή, υπήρχε μόνο προφορική ιστορία που βασιζόταν στη μνήμη για μεταφορά. Εκεί που δεν υπάρχουν γραπτές καταγραφές, μπορεί να υπάρχει μόνο υπόθεση από τα μεριά των ιστορικών.

Τα παιδιά θα μπορούσαν να εξερευνήσουν οποιοδήποτε συγκεκριμένο κομμάτι του πολιτισμικού υπόβαθρου των λαών που σχετίζονται με την ιστορία της γλώσσας, τα σχήματα αρχαίων χαρακτήρων και αλφαβήτων, και την ανάπτυξη των δικών μας μοντέρνων χαρακτήρων διαμέσου των αιώνων (π.χ. την ανάπτυξη του γράμματος Α ξεκινώντας από την εικόνα του βοδιού). Με τον ίδιο τρόπο μπορεί να εξερευνηθεί η εξέλιξη των αλφαβήτων άλλων πολιτισμών.

Μπορεί να γίνει διερεύνηση της ανάπτυξης της γραφής σε συγκεκριμένους πολιτισμούς, π.χ. Αιγύπτιους: ιερογλυφικά (εικόνες), ιερατική γραφή (εκκλησιαστική γραφή), και δημοτική γραφή (κοινή γραφή που αρχικά χρησιμοποιήθηκε για εμπόριο). Καθώς προχωράει αυτή η διερεύνηση, γίνεται συσχετισμός αυτών των εξελίξεων με τις ανάγκες των ανθρώπων. Η δασκάλα αφηγείται την ιστορία της *στήλης της Ροζέτας*, στην οποία ήταν γραμμένα ιερογλυφικά, αιγυπτιακή δημοτική κι ελληνική γραφή. Αυτή η πέτρα

χρησιμοποιήθηκε για να αποκρυπτογραφηθούν τα ιερογλυφικά. Από την άλλη, οι Ετρούσκοι της Ιταλίας, είχαν μία γραφή που δεν έχει ακόμη αποκρυπτογραφηθεί.

Μπορούν να αξιοποιηθούν σφραγίδες για τη δημιουργία μικρών ιστοριών με ιερογλυφικά σύμβολα. Οι πίνακες (charts) μπορούν να κεντρίσουν τα παιδιά να δημιουργήσουν δικές τους ιστορίες με εικόνες, που οι φίλοι τους μπορούν να προσπαθήσουν να διαβάσουν. Νεότερες εναλλακτικές αλφάβητοι, όπως το σύστημα Μπράιγ, μπορούν να μελετηθούν, στο σημείο που τα παιδιά να διαβάζουν με δεμένα τα μάτια.

Μπορούν να διερευνηθούν όλες τις μορφές γραφής με εικόνες (ιερογλυφικά, ινδιάνικη γραφή). Παρά το ότι η γραφή με εικόνες μπορεί να μπερδεύει τα πράγματα αν χρησιμοποιείται μόνη της, εντούτοις είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για επικοινωνία ανάμεσα σε ανθρώπους που μιλούν διαφορετικές γλώσσες (π.χ. διεθνή σήματα για ταξιδευτές). Η εραλδική σημειολογία (οικοσημολογία) και οι σημαίες (πλοίων, εθνών) μπορούν να αποτελέσουν περαιτέρω σπουδή για μεγαλύτερα παιδιά.

Μία ενδιαφέρουσα πτυχή της γραπτής γλώσσας είναι το ίδιο το γράψιμο. Ένας τρόπος για να κεντρισθεί το ενδιαφέρον για τη γραφή με το χέρι, είναι να εισαχθεί η τέχνη της καλλιγραφίας. Εξασκώντας την τέχνη της δημιουργίας όμορφων γραμμάτων σε πλάγια ή καλλιγραφική μορφή μπορεί κανείς ν' αναπτύξει γενικά δεξιότητες γραφής. Η δασκάλα μπορεί να παρουσιάσει διαφορετικούς τύπους γραφής (πλάγια, καλλιγραφική, τυπογραφική, κυρτή) και διαφορετικές αλφαβήτους (εβραϊκή, αραβική, κινέζικη, κυριλλική). Η εβραϊκή και η αραβική δε χρησιμοποιούν φωνήεντα. Καθώς ασκούνται στη γραφή με τέτοιες αλφαβήτους, τα παιδιά ασκούνται στη φροντίδα των γραμμάτων που παράγουν κι άρα βελτιώνουν τον έλεγχο της δικής τους γραφής. Μπορεί να προσκληθεί στην τάξη ή να κανονισθεί επίσκεψη σε κάποιον ειδικό.

Καθώς οι αντιγραφείς χειρόγραφων κειμένων έγγραφα, έκαναν αλλαγές στη γραφή. Ο Alcuin, ένας βρετανός επίσκοπος του Δικαστηρίου του Καρλομάγνου εισήγαγε τα μικρά γράμματα στο αγγλικό αλφάβητο. Γνωστό ως αλφάβητο Caroline, είναι καθαρό, μικρό και ευανάγνωστο. Η κυρτή γραφή (cursive) χρονολογείται από το 10^ο αιώνα. Η πλάγια γραφή (italic) από το 16^ο αιώνα.

Η διερεύνηση των υλικών που έχουν χρησιμοποιηθεί για γραφή είναι άλλη μια ιδέα για μελέτη. Πιθανά θέματα έρευνας και κατασκευής είναι: η δημιουργία φύλλων παπύρου, η κατασκευή χαρτιού, η χρήση πέτρινων πλακών, οι πλάκες αλειμμένες με κερί ή από πηλό.

Η αλφάβητός μας σχεδόν σίγουρα αναπτύχθηκε από τους Φοίνικες μέσω της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης, οπότε αυτή η ιστορία της αλφαβήτου χρήζει παραπέρα μελέτη.

- Οι Έλληνες πρόσθεσαν φωνήεντα στην αλφάβητο. Αυτή η προσθήκη ήταν τεράστια συνεισφορά στον παγκόσμιο πολιτισμό γενικά. Παρ' όλα αυτά, δεν υπήρχαν κενά στη γραφή τους και άρα ήταν δύσκολο να αποκωδικοποιηθεί. Αυτή θα μπορούσε να είναι μια καλή αρχική ιστορία που να τονίζει την ανάγκη για ευκρινή διαχωρισμό των λέξεων και χρήση της στίξη προκειμένου να έχει σαφήνεια το γραπτό μας.

- Οι Ρωμαίοι είχαν αναπτύξει ίσως μία από τις ωραιότερες μορφές γραφής. Μπορεί να δημιουργηθεί μία μικρή συλλογή από όμορφα χειρόγραφα κείμενα μέσα στην τάξη. Να υπάρχουν και ιστορικά δείγματα (π.χ. μεσαιωνικά μοναστηριακά κείμενα).

Για τα μικρότερα παιδιά, η απλή διακόσμηση των αρχικών κεφαλαίων γραμμάτων είναι ενδιαφέρουσα. Για τα μεγαλύτερα παιδιά, η μελέτη των περίτεχνα διακοσμημένων αρχικών κεφαλαίων γραμμάτων, ίσως με χρυσή μπογιά, είναι πολύ δελεαστική.

Τα παιδιά μπορούν να γράφουν χρησιμοποιώντας διαφορετικά χρώματα για τα σημεία της στίξης ή για τα κεφαλαία γράμματα. Αυτό βοηθά το παιδί να αναπτύξει καθαρή γραφή επειδή το βοηθά να μη βιάζεται και να δίνει προσοχή στη λεπτομέρεια. Μπορεί να χρησιμοποιηθούν και μελάνια.

Η ανακάλυψη της τυπογραφίας αύξησε κατακόρυφα τον αριθμό των βιβλίων (αντίτυπα), με αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι άνθρωποι απόκτησαν βιβλία. Πριν την τυπογραφία, η ιστορία περνούσε από στόμα σε στόμα από τροβαδούρους, παραμυθάδες και προσκυνητές. Μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας, τα βιβλία ήταν αυτά που αφηγούνταν ιστορίες και έδιναν πληροφορίες στους άλλους, χωρίς να χρειάζεται να βασιζόμαστε στη μνήμη ή να επικοινωνούμε αυτοπροσώπως.

Σχετικά με την ιστορία της τυπογραφίας, συγκεκριμένες τεχνικές τυπώματος μπορούν να εισαχθούν ως τεχνικές στον τομέα της τέχνης. Σκαλισμένη πατάτα, μουσαμάς, και απλές λιθογραφίες με τη χρήση παστέλ σε πλαστικές επιφάνειες, είναι μερικά μόνο παραδείγματα εργασίας παιδιών σε αυτόν τον τομέα. Ένα σετ στοιχειοθεσίας με ελαστικούς ή μεταλλικούς χαρακτήρες τυπώματος είναι μία επέκταση της δουλειάς με την κινητή αλφάβητο, και είναι πολύ δελεαστικό για τα παιδιά να τυπώνουν τις δικές τους ιστορίες.

Πολλές χώρες ανέπτυξαν μια εθνική γραμματοσειρά κι αυτές επιβιώνουν μέχρι σήμερα. Μία από αυτές, η γοτθική, ήταν η πρώτη γραμματοσειρά που μοντελοποιήθηκε για τύπωμα. Φυσικά υπάρχει η προσωπική γραμματοσειρά, η οποία είναι μοναδική και μόνο με μεγάλη δυσκολία μπορεί να αντιγραφεί ή να πλαστογραφηθεί. Συνήθως απαιτείται ένας ειδικός για να βρει αν έχει γίνει πλαστογράφηση.

Η ανακάλυψη του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης επιτάχυνε τη διάδοση των πληροφοριών. Ένας πρόσφατος παράγοντας στην επικοινωνία είναι η ανακάλυψη του υπολογιστή που μπορεί να αποθηκεύει τεράστιες ποσότητες πληροφοριών και του ίντερνετ που πολλαπλασίασε τη διάδοση και την πρόσβαση στις πληροφορίες.

Σημαντικό είναι να λέγονται ιστορίες για σημαντικούς συγγραφείς, για εφευρέτες διαδικασιών που σχετίζονται με τη γραφή, όπου αυτό είναι γνωστό, και να γίνονται επεκτάσεις σε μορφές λογοτεχνίας. Πότε αναπτύχθηκε το μυθιστόρημα; Πότε άρχισαν να γράφονται βιβλία για παιδιά;

Εκπαιδευτικές εκδρομές και επισκέψεις προσθέτουν βάθος και ποικιλία στις εξερευνήσεις των παιδιών. Τυπογραφεία, χώροι δημιουργίας εφημερίδων, και μουσεία, όλα προφέρουν στοιχεία για τα παιδιά να σκαλίσουν βαθύτερα στην ιστορία της γραπτής Γλώσσας.

3. Παραδείγματα επιμέρους ιστοριών

Προαλφαβητικά συστήματα: Εικονογράμματα

Παρουσίαση: Όχι πολύ καιρό πριν σας είπα την ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα. Σ' εκείνη την ιστορία, σας είπα ότι μερικές φορές ο άνθρωποι είχαν κάποιες φορές την ανάγκη ν' αφήσουν ένα μήνυμα για κάποιον, όταν δεν μπορούσαν να είναι παρόντες. Κάποιος σκέφτηκε ν' αφήσει το μήνυμα ζωγραφίζοντας μία εικόνα. Καθένας που έβλεπε την εικόνα θα ήξερε τι σημαίνει. Αυτή η ιδέα ήταν αρκετά επιτυχής κι άρα τα μηνύματα με εικόνες άρχισαν να αφήνονται σε πολλά μέρη του αρχαίου κόσμου. Γνωρίζουμε ότι αυτό πράγματι συνέβη έτσι, επειδή μερικές από τις εικόνες επιβίωσαν ως τις μέρες μας. Πολλές από αυτές είχαν ζωγραφιστεί βαθιά μέσα στη γη, σε σπηλιές. Μηνύματα με τη χρήση εικόνων δεν είχαν δημιουργηθεί μόνο σε τοίχους σπηλαίων, αλλά είχαν επίσης γραφτεί σε δέρματα ζώων και σε πλάκες από πηλό.

Υπήρχε όμως ένα πρόβλημα. Αυτή η γραφή με εικόνες, τα εικονογράμματα όπως λέγονται, δεν σήμαιναν πάντα το ίδιο πράγμα για διαφορετικούς ανθρώπους, κι άρα μερικές φορές περνούσαν λάθος μήνυμα από άνθρωπο σε άνθρωπο.

Ένα πολύ γνωστό παράδειγμα αυτού του προβλήματος συνέβη περίπου το 550 π.Χ. Ένας Πέρσης στρατηγός που ονομαζόταν Δαρείος είχε προελάσει κατά της γης των Σκυθών. Οι Σκύθες έστειλαν στον Δαρείο ένα μήνυμα με εικονογράμματα. Ο Δαρείος νόμισε ότι το μήνυμα ανακοίνωνε ότι οι Σκύθες είχαν τραπεί σε φυγή. Μπορείτε να φανταστείτε την έκπληξή του όταν την ίδια εκείνη νύχτα οι Σκύθες επιτέθηκαν στο στρατόπεδό του. Ο Δαρείος δεν είχε καταλάβει σωστά τα εικονογράμματα των Σκυθών. Το μήνυμά τους στην πραγματικότητα τον προειδοποιούσε ότι, αν δεν έφευγε από τη γη τους, θα επιτίθονταν στο στρατό του.

Οπότε, παρά το ότι τα εικονογράμματα ήταν πολύ χρήσιμα και, στην πραγματικότητα, ακόμα και σήμερα χρησιμοποιούνται, οι άνθρωποι ανέπτυξαν άλλους τρόπους για να αφήνουν μηνύματα σε άλλους. Θα σας πω περισσότερα γι' αυτό κάποια άλλη μέρα. Στο μεταξύ, μπορείτε να σκεφτείτε να συνθέσετε μερικά μηνύματα χρησιμοποιώντας μόνο εικονογράμματα. Και μετά μπορείτε να ελέγξετε αν το μήνυμά σας έγινε κατανοητό!

Προαλφαβητικά συστήματα: Ιδεογράμματα

Παρουσίαση: Θυμάστε όταν μιλήσαμε για τη γραφή με εικόνες, και την ιστορία του Δαρείου που ερμήνευσε λάθος ένα πολύ σημαντικό μήνυμα. Τι άλλο χρησιμοποίησαν οι άνθρωποι για να επικοινωνούν γραπτά;

Οι άνθρωποι στην Κίνα επίσης χρησιμοποίησαν εικονογράμματα. Τα δικά τους εικονογράμματα σταδιακά έγιναν απλούστερα, και συχνά ήταν δύσκολο ν' αναγνωρίσει κανείς ποιο ήταν το νόημά τους. Για παράδειγμα, η εικόνα ενός δέντρου θα μπορούσε να σχεδιαστεί με φύλλα και κορμό. Αλλά καθώς οι άνθρωποι με το πέρασμα των χρόνων το αντέγραφαν, το δέντρο απλοποιήθηκε, ίσως να έγινε μόνο μία κάθετη γραμμή μ' έναν καμπύλο θόλο από πάνω. Οι άνθρωποι θα έπρεπε πλέον να μάθουν το νόημα αυτών των απλούστερων εικόνων. Κι αυτό ακριβώς έκαναν, αφού στην Κίνα εξακολουθούν να χρησιμοποιούν εικονογράμματα για να γράψουν στη γλώσσα τους.

Υπήρξε όμως άλλη μια εξέλιξη. Κάποιος είχε μια ιδέα που βοήθησε ώστε να μπορούν να γραφτούν πιο πολύπλοκα μηνύματα. Ίσως να αναρωτήθηκε: «Πώς θα μπορούσα να γράψω δάσος χωρίς να χρειαστεί να ζωγραφίσω ένα ολόκληρο δάσος με δέντρα;». «Πώς θα μπορούσα να ζωγραφίσω μια εικόνα που να σημαίνει τραγουδώ;» Η απάντηση που βρήκε αυτός ο άνθρωπος στο πρόβλημα ήταν να συνδυάσει δύο εικόνες οι οποίες μετά θα σημαίνουν κάτι καινούργιο. Όταν δύο εικονογράμματα για το δέντρο γράφονταν μαζί, θα σήμαιναν δάσος. Το εικονόγραμμα για το στόμα και το πουλί μαζί θα σήμαιναν τραγουδώ. Αυτό ήταν ένα τεράστιο βήμα εξέλιξης, και δημιουργήθηκαν πολλά από αυτά τα νέα σύμβολα, που ονομάζονται *ιδεογράμματα*.

Μπορείτε πιθανώς να σκεφτείτε μία λέξη που δεν απεικονίζεται με μια απλή εικόνα και να σκεφτείτε τι εικόνες θα μπορούσατε να συνδυάσετε για να σημαίνουν αυτή τη λέξη.

Άλλες μέθοδοι επικοινωνίας με σύμβολα

Παρουσίαση: Quiru: Σε άλλα μέρη του κόσμου, οι άνθρωποι ανακάλυψαν τρόπους να θυμούνται συγκεκριμένα πράγματα. Οι Ίνκας, που δημιούργησαν έναν πολιτισμό στο Περού, είχαν ορίσει ανθρώπους σε κάθε πόλη ως «υπενθυμητές» ή «αξιωματικούς των κόμπων» (knot officers). Η δουλειά αυτών των ανθρώπων ήταν να καταγράφουν στοιχεία και πληροφορίες που ζητούνταν από τους νομοθέτες της αυτοκρατορίας των Ίνκας. Για να βοηθηθούν ν' ανακαλούν τα διαφορετικά στοιχεία, αυτοί οι αξιωματικοί χρησιμοποιούσαν ένα κορδόνι με κόμπους, πάνω στο οποίο ήταν δεμένοι λεπτότεροι σπάγκοι με διαφορετικά χρώματα. Κάθε χρώμα είχε διαφορετική σημασία (για παράδειγμα, το πράσινο σήμαινε καλαμπόκι και το λευκό ασήμι), και ο αριθμός και το επίπεδο των κόμπων σε κάθε σπάγκο αναπαριστούσε τον αριθμό και τις δυνάμεις του 10.

Tally: Αυτός είναι ένας άλλος πολύ παλιός τρόπος για βοήθεια στη μνήμη. Επρόκειτο για ένα μακρύ κομμάτι ξύλου πάνω στο οποίο χάραζαν εγκοπές. Οι εγκοπές αναπαριστούσαν χρήματα που χρωστούνταν, ή ίσως καταγράφανε δοχεία γάλακτος ή καρβέλια ψωμιού. Ο έμπορος χάραζε το όνομα του πελάτη και την ημερομηνία και στις δύο πλευρές του ξύλου. Μετά το έκοβε προσεκτικά στη μέση εγκάρσια. Κάθε ένας από τους δύο θα κρατούσε τότε μισό ξύλο ως απόδειξη του τι είχε συμφωνηθεί. Όταν έφτανε η ημερομηνία αποπληρωμής, τα δύο μισά του tally (=λογαριασμός) ενώνονταν και αν οι χαρακίες ταίριαζαν, τότε επιβεβαιωνόταν το χρέος. Αυτά τα tally χρησιμοποιούνταν στη Βρετανία ως το τέλος του προηγούμενου αιώνα. Η βρετανική κυβέρνηση χρησιμοποιούσε αυτή τη μέθοδο για να κρατά λογαριασμό των οικονομικών της. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Γεωργίου Γ' (1760-1820 μ.Χ.), προτάθηκε –αφού οι πλάκες, οι πένες, τα μολύβια και το χαρτί είχαν πλέον εφευρεθεί– να χρησιμοποιηθεί το χαρτί αντί των ράβδων λογαριασμού (tally sticks). Το 1834 εγκαταλείφθηκαν εντελώς και η κυβέρνηση αποφάσισε ότι ο γιγαντιαίος σωρός των ράβδων που σάπιζαν σιγά σιγά θα έπρεπε να καεί σε ένα φούρνο στο Σπίτι των Λόρδων. Η φωτιά όμως ήταν τόσο μεγάλη, που η ταπετσαρία των τοίχων έπιασε φωτιά. Η πυρκαγιά εξαπλώθηκε από το Σπίτι των Λόρδων στο Κοινοβούλιο και τα δύο τελικά κάηκαν μέχρι θεμελίων!

Wampum Belt: Οι Ινδιάνοι της Αμερικής χρησιμοποιούσαν χάντρες από κοχύλια ως χρήματα. Έραβαν τις χάντρες σε σχέδια που λειτουργούσαν ως βοηθό μνήμης για να ανακαλούν τις ιστορίες της φυλής τους, ή τις συνθήκες που γίνονταν με τις άλλες φυλές. Συγκεκριμένα χρώματα είχαν επίσης συγκεκριμένες σημασίες (οι λευκές χάντρες σήμαιναν χαρά και ειρήνη). Μία από τις διασημότερες τέτοιες ζώνες ήταν η Penn Wampum, που είχε δημιουργηθεί για να επικυρώσει τη συμφωνία που έκανε ο William Penn με τους Ινδιάνους Iroquois το 1682 περίπου. Η ιστορία του Penn είναι πολύ ενδιαφέρουσα και η συγκεκριμένη ζώνη εκτίθεται στην Πενσυλβάνια.

Σφηνοειδής γραφή (Μεσοποταμία)

Παρουσίαση: Η παλαιότερη πραγματική γραφή την οποία γνωρίζουμε είχε χρησιμοποιηθεί από τους Σουμέριους στη Νότια Μεσοποταμία, τη γη μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη. Από πάρα πολύ παλιά, 8.000 π.Χ., είχαν αρχίσει να χρησιμοποιούνται μικρά πήλινα σύμβολα για ν' αναπαριστούν διάφορα προϊόντα. Γενιές αρχαιολόγων έβρισκαν αυτά τα μικρά κομματάκια από πηλό, κι είτε τα περιέγραφαν ως κάποιου είδους παιδικό παιχνίδι ή αντίθετα παραδέχονταν ότι δε γνώριζαν τι ήταν και τα ονόμαζαν αινιγματικά αντικείμενα.

Πρόσφατα ανακαλύφθηκε ότι αυτά τα σύμβολα χρησιμοποιούνταν ως μηνύματα σε επαγγελματικές συναλλαγές. Ένα φορτίο σιτάρι, για παράδειγμα, μπορεί να συνοδευόταν από μικρά πήλινα σύμβολα αποθηκευμένα μέσα σε σφραγισμένα πήλινα δοχεία. Όταν το δοχείο έσπαγε, το σωστό περιεχόμενο του φορτίου θα έπρεπε να αντιστοιχεί στα σύμβολα. Αργότερα, κάποιος σκέφτηκε να αφήσει το αποτύπωμα των συμβόλων αυτών πάνω στη νωπή εξωτερική επιφάνεια του πήλινου δοχείου, έτσι ώστε να μπορεί να ελεγχθεί το περιεχόμενό του χωρίς να σπάσουν το ίδιο το δοχείο. Τελικά, κάποιος συνειδητοποίησε ότι τα πήλινα σύμβολα και τα δοχεία δεν ήταν πραγματικά αναγκαία, και τα αντικατέστησαν με τα αποτυπώματά τους πάνω σε πήλινες πινακίδες.

Γύρω στα 4.000 π.Χ. οι Σουμέριοι άρχισαν να χρησιμοποιούν απλοποιημένες εικόνες για ν' αναπαριστούν λέξεις. Αυτές οι εικόνες καταγράφονταν σε πήλινες πλάκες που ψήνονταν κατόπιν στον ήλιο ή σε κλίβανο αγγειοπλάστη, κι έτσι γίνονταν πολύ σκληρές και ανθεκτικές. Στην αρχή χρησιμοποιούσαν μια ποικιλία εργαλείων για να σχηματίσουν τις εικόνες αυτές από ευθείες και καμπύλες γραμμές, αλλά οι Σουμέριοι βρήκαν ότι αυτό ήταν πολύ χρονοβόρο, και μέσα σε ένα διάστημα 100 χρόνων, έκαναν κάποιες σημαντικές αλλαγές. Απλούστερα σημάδια πιέζονταν στον πηλό με μια γραφίδα από καλάμι. Αυτές οι εικόνες ήταν φτιαγμένες από γραμμές και τριγωνάκια στο σχήμα της σφήνας. Έτσι τώρα η γραφή αυτή ονομάζεται *σφηνοειδής*, που σημαίνει στο σχήμα της σφήνας.

Η σφηνοειδής γραφή συνέχισε να χρησιμοποιείται σ' όλη την Εγγύς Ανατολή από τους Ακκαδαίους, τους Ασσύριους, τους Βαβυλώνιους, τους Πέρσες και τους Σύριους. Οι αρχαιολόγοι έχουν ανακαλύψει χιλιάδες πήλινες πλάκες που περιέχουν σφηνοειδή γραφή, κι έτσι έμαθαν ένα σωρό πράγματα σχετικά με τους διαφορετικούς πολιτισμούς που χρησιμοποίησαν αυτό το σύστημα γραφής.

Ιερογλυφικά (αρχαία Αίγυπτος)

Παρουσίαση: Ο πολιτισμός της αρχαίας Αιγύπτου αναπτύχθηκε κατά μήκος του Νείλου ποταμού στην Αφρική, το 3.000 π.Χ. και άφησε πίσω του μία απίστευτη ποσότητα γραπτών μαρτυριών. Ως τον καιρό που ανακαλύφθηκαν αυτά τα γραπτά, κανένας δε θυμόταν πώς μιλιόταν η γλώσσα των αρχαίων Αιγυπτίων, και κανείς δεν μπορούσε να διαβάσει τη γραφή τους. Οι αρχαιολόγοι είχαν παραιτηθεί από το να μπορέσουν να διαβάσουν αυτήν την ξεχασμένη γλώσσα. Τότε, το 1799 ένας Γάλλος αξιωματικός στην Αίγυπτο, ανακάλυψε μία μεγάλη στήλη από βασάλτη, καλυμμένη με τρεις διαφορετικές γραφές. Ήταν η Στήλη της Ροζέτας που βοήθησε τους αρχαιολόγους να μεταφράσουν τη γραφή των αρχαίων Αιγυπτίων.

Οι πρώτες Αιγυπτιακές γραφές χαραχτήκαν σε τοίχους, βράχους και κολώνες. Ονομάζονταν *ιερογλυφικά*, που σημαίνει ιερά χαραγμένα σημάδια, καθώς μόνο οι ιερείς των αρχαίων Αιγυπτίων μπορούσαν να διαβάζουν και να γράφουν με αυτόν τον τρόπο. Τα ιερογλυφικά ήταν πανέμορφα έργα τέχνης και πρέπει να χρειαζόταν πολύς χρόνος για να τα δημιουργήσουν. Σταδιακά, οι εικόνες απλοποιήθηκαν, ειδικά όταν οι ιερείς άρχισαν να γράφουν σε πάπυρο, που ήταν ένα είδος χαρτιού φτιαγμένο από καλάμι παπύρου, ένα φυτό που φύεται στην Αίγυπτο στον Νείλο. Αυτή η απλούστερη μορφή εικονογραμμάτων ονομάστηκε *ιερατική γραφή*, που σημαίνει ιερή γραφή. Ακολούθησαν περισσότερες παραλλαγές, ειδικά αφού οι Αιγύπτιοι άρχισαν να χρησιμοποιούν τη γραφή για επιχειρηματικούς λόγους, αντί αποκλειστικά για τη θρησκεία. Έτσι προέκυψε μία ακόμα απλούστερη μορφή γραφής που ονομάστηκε *δημοτική γραφή*, που σημαίνει των απλών ανθρώπων.

Οι Αιγύπτιοι επίσης δημιούργησαν τα *ιδεογράμματα* (η εικόνα ενός αετού, σήμαινε αετός, αλλά η εικόνα ενός αετού με το κεφάλι ανθρώπου σήμαινε ψυχή), που αναμείχθηκαν με τα εικονογράμματα. Σταδιακά, άρχισαν να χρησιμοποιούν ορισμένα σημάδια για να αναπαριστούν ήχους (το σύμβολο για το στόμα, "Ro" στα αιγυπτιακά, έγινε αργότερα το γράμμα R), αλλά εξαιτίας του σεβασμού τους για το παρελθόν, συνέχιζαν να χρησιμοποιούν και τα παλιότερα συστήματα γραφής ταυτόχρονα, πράγμα που δυσκόλευε τους μεταφραστές, που έπρεπε να αποκωδικοποιούν κείμενα που συνδύαζαν εικονογράμματα, ιδεογράμματα και σύμβολα για ήχους!

Η πρώτη αλφάβητος (Φοίνικες)

Παρουσίαση: Μπορεί να θυμάστε ότι ανάφερα τους Φοίνικες στην ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα. Οι Φοίνικες ταξίδευαν και εμπορεύονταν με ανθρώπους που ζούσαν σε περιοχές γύρω από τη Μεσόγειο θάλασσα. Εμπορεύονταν ασήμι, σίδηρο και χαλκό, αρνιά και άλογα, σμαράγδια, ελεφαντόδοντο, κοράλλια και την πανάκριβη *τυρρηνική πορφύρα*, ένα είδος σπάνιας βαφής. Οι Φοίνικες χρειάζονταν έναν απλό τρόπο για να καταγράψουν τις εμπορικές κινήσεις τους, τον οποίο ο καθένας θα μπορούσε να μάθει εύκολα. Έτσι δημιουργήθηκε μία αλφάβητος που περιείχε ένα σύμβολο για κάθε ήχο της φοινικικής γλώσσας, γύρω στο 1.800 με 1.300 π.Χ.

Κανείς δεν είναι σίγουρος από πού προήλθαν τα σύμβολα που χρησιμοποίησαν οι Φοίνικες. Υπάρχουν αποδείξεις ότι μπορεί να είχαν χρησιμοποιήσει μερικά από τα σύμβολα που είχαν στην Αίγυπτο. Είναι επίσης πιθανό ότι χρησιμοποίησαν σύμβολα που δανείστηκαν από τους Σουμέριους. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι τα σύμβολα για την αλφάβητό τους προήλθαν από πολλές περιοχές, επειδή οι Φοίνικες ταξίδευαν με τα πλοία τους πολύ μακριά.

Υπήρχαν 22 σύμφωνα στη φοινικική γλώσσα, και οι Φοίνικες δημιούργησαν ένα σύμβολο για καθένα από αυτά. (Οι Φοίνικες παρόλο που μιλούσαν χρησιμοποιώντας φωνήεντα, δεν τα χρειάζονταν γραμμένα για να έχουν καθαρή γραφή, και έτσι ποτέ δε θεώρησαν απαραίτητο να δημιουργήσουν σύμβολα για τους ήχους των φωνηέντων). Αν κοιτάξετε μερικά από τα φοινικικά γράμματα, μπορεί να σκεφτείτε ότι σας φαίνονται γνωστά. Θα έχετε δίκιο! Η φοινικική αλφάβητος ήταν η αλφάβητος από την οποία γεννήθηκε η δική μας αλφάβητος.

Όποτε διαβάζετε ένα βιβλίο, ή ένα ενδιαφέρον άρθρο, από δω και πέρα, θυμηθείτε τους Φοίνικες και την υπέροχη εφεύρεσή τους, την αλφαβήτα!

Οι Έλληνες

Παρουσίαση: Οι Φοίνικες έκαναν εμπόριο και με τους Έλληνες κι έτσι έφεραν το σύστημα γραφής τους στην Ελλάδα. Οι Έλληνες σκέφτηκαν πάντως ότι χρειαζόνταν να μπορούν να γράφουν και τα φωνήεντα της γλώσσας τους, προκειμένου να κάνουν τη γραφή τους ξεκάθαρη. Έτσι, γύρω στα 850 π.Χ. οι Έλληνες (όπως λέει η Μοντεσσόρι) πρόσθεσαν μουσική στην αλφαβήτα. Έδωσαν σε ορισμένα φοινικικά γράμματα τον ήχο από ελληνικά φωνήεντα. Οι Έλληνες επίσης δημιούργησαν ορισμένα νέα σύμβολα (όπως το Φ και το Χ), που δεν είχαν χρησιμοποιηθεί από τους Φοίνικες. Με την προσθήκη των φωνηέντων, οι Έλληνες ικανοποιήθηκαν που η γραφή τους έγινε τώρα καθαρότερη και πιο εύκολη να κατανοηθεί.

Παρόλ' αυτά, η γραφή των αρχαίων Ελλήνων ήταν μόνο με κεφαλαία γράμματα, και δεν υπήρχαν κενά μεταξύ των λέξεων. Οι αρχαίοι Έλληνες επίσης έγραφαν μ' ένα σύστημα που λεγόταν *βουστροφηδόν*, που σημαίνει *κίνηση όπως εκείνη του βοδιού όταν σέρνει το αλέτρι*. Αυτό σημαίνει ότι γράφανε από αριστερά προς τα δεξιά, μετά στην επόμενη γραμμή έγραφαν από δεξιά προς τα αριστερά, γυρνώντας και τα γράμματά τους κατά τη διαδικασία! Ίσως γι' αυτό πολλά από τα γράμματα της αγγλικής γλώσσας, που προέρχονται από την ελληνική αλφάβητο γράφονται στραμμένα προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτή των Φοινίκων.

Καθώς η Αθήνα δυνάμωνε και γινόταν ισχυρή πόλη της Ελλάδας, αποφασίστηκε να σταματήσουν να γράφουν βουστροφηδόν, και τα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου άρχισαν όλα να κοιτάζουν προς την ίδια κατεύθυνση. Τα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου εξαπλώθηκαν σε πολλούς άλλους λαούς και τους βοήθησαν να δημιουργήσουν τη δική τους αλφάβητο.

Οι Ρωμαίοι

Παρουσίαση: Οι αρχαίοι Έλληνες πέρασαν την τέχνη της γραφής στους Ετρούσκους, που είχαν γίνει πολύ ισχυροί στην κεντρική Ιταλία, περίπου 2.800 χρόνια πριν από σήμερα. Οι Ετρούσκοι στη συνέχεια κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους, που υιοθέτησαν το ετρουσκικό αλφάβητο, και το ανέπτυξαν παραπέρα.

Ένα νέο γράμμα, το G, προστέθηκε στο ετρουσκικό αλφάβητο, και μπήκε στην έβδομη θέση του ρωμαϊκού αλφάβητου. Αρχικά, αυτή ήταν η θέση του ελληνικού γράμματος Ζ, αλλά οι Ρωμαίοι (στη αρχή) νόμιζαν ότι δε χρειαζόνταν αυτό το γράμμα. Αργότερα, όταν συνειδητοποίησαν ότι το χρειαζόνταν, το τοποθέτησαν στο τέλος της αλφαβήτου, όπου το συναντάμε ακόμα και σήμερα σε πολλές λατινογενείς αλφαβήτους (αγγλικά, ιταλικά, κλπ).

Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν φαρδιά και λεπτά χτυπήματα για να γράψουν τα γράμματά τους, και πρόσθεσαν ευθείες γραμμές, τις *πατούρες* (serifs), στη βάση και στο πάνω μέρος των γραμμάτων τους, για να δημιουργήσουν μια πιο κομψή γραφή. Αυτές οι αλλαγές έγιναν όταν οι Ρωμαίοι άρχισαν να έχουν λόγους να σκαλίζουν τα γράμματά τους σε πέτρα. Επιτυχημένοι Ρωμαίοι πολιτικοί ήθελαν να έχουν τα ονόματά τους και τα έργα τους εγχάρακτα σε πέτρα. Οπότε, τα γράμματα που σκαλίζονταν στην πέτρα τα συνέθεταν με ευθείες γραμμές και καμπύλα τόξα, δηλαδή δημιουργούσαν μία πολύ καθαρή μορφή γραφής. Αυτό το είδος γραφής είναι γνωστό ως *ρωμαϊκό μνημειακό στυλ*.

Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν το ίδιο στυλ γραφής ακόμα και όταν έγραφαν σε πλάκες με κερί, πάπυρο ή περγαμηνή (φτιαγμένη από δέρμα ζώων). Όπως έγραφαν σε αυτά τα υλικά, οι Ρωμαίοι άρχισαν να κάνουν περικοπές στα γράμματά τους, και σταδιακά, δημιουργήθηκε η γραμματοσειρά των πεζών!

Η ανάπτυξη αυτή συνέβαινε καθώς η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία άρχιζε να φθίνει στη δυτική Ευρώπη. Πολύ λίγα πράγματα γράφονταν πια, και η μάθηση είχε εμπιστευθεί στους μοναχούς. Στα μοναστήρια τους, οι μοναχοί έγραφαν με πένες από φτερό πάνω σε περγαμηνές, και τα γράμματά τους αναπτύχθηκαν σ' αυτό που είναι τώρα γνωστό ως *uncial style* (ευανάγνωστο στυλ). Μπορείτε να εξερευνήσετε τη γραφή των μοναχών όπως αντέγραφαν και διακοσμούσαν κείμενα που ήθελαν να διατηρήσουν στο χρόνο.

Μετά τους Ρωμαίους

Παρουσίαση: Μετά την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η δυτική Ευρώπη έχασε στο μεγαλύτερο μέρος της την ικανότητα να διαβάζει και να γράφει. Οι βασιλιάδες δεν ήξεραν να διαβάζουν. Τα μοναστήρια έγιναν τα μόνα μέρη όπου διατηρούνταν ζωντανές η ανάγνωση κι η γραφή. Εκεί, οι μοναχοί αντέγραφαν ασταμάτητα βιβλία με το χέρι. Συνέβαινε δε συχνά, καθώς προχωρούσε αυτή η διαδικασία, ένας μοναχός να μην ξέρει να διαβάσει τι είχε γράψει κάποιος άλλος, αλλά να το αντιγράφει ούτως ή άλλως. Ακόμα και το κείμενο της Λατινικής Βίβλου είχε αρχίσει να διαστρεβλώνεται. (Τουλάχιστον εν μέρει η αιτία γι' αυτό ήταν ότι συχνά οι φωτιές δεν επιτρέπονταν στα δωμάτια που έγραφαν οι μοναχοί, για να μην καούν κατά λάθος τα πολύτιμα βιβλία και οι περγαμηνές. Αλλά η αντιγραφή σε χαμηλές θερμοκρασίες πρέπει να ήταν πολύ δύσκολη και άβολη δουλειά κατά τους χειμερινούς μήνες).

Η γερμανική φυλή των Φράγκων ενοποίησαν πολλά από τα μέρη που σήμερα απαρτίζουν τη Γαλλία και τη Γερμανία, κι ο Καρλομάγνος (βασιλιάς των Φράγκικων φυλών) αξίωσε την αυτοκρατορική κορώνα της Ρώμης. Ο Καρλομάγνος χρειαζόταν να προσλαμβάνει άλλους να του γράφουν τα γράμματά του και να του τα διαβάζουν, καθώς δεν είχε ποτέ διδαχθεί να κάνει ο ίδιος ούτε το ένα ούτε το άλλο. Ανησύχησε βαθιά για το πρόβλημα της μάθησης και της γραφής και ανάγνωσης στην αυτοκρατορία του. Το 781 μ.Χ., προσκάλεσε τον Alcuin, έναν Άγγλο λόγιο, να έρθει και να βοηθήσει. Στις διαταγές του Καρλομάγνου, ο Alcuin ίδρυσε ένα σχολείο που παρακολουθούσαν όλοι οι μοναχοί. Οι ακόλουθοι κανόνες για τη γραφή (που χρησιμοποιούμε ακόμα και σήμερα) μπήκαν μπρος εκείνη την περίοδο:

1. Θα χρησιμοποιείται ενιαία ορθογραφία.
2. Θα χρησιμοποιείται το ίδιο στυλ γραφής (Carolingian).
3. Τα κεφαλαία θα χρησιμοποιούνται στην αρχή κάθε πρότασης, και τα μικρά γράμματα στην υπόλοιπη πρόταση. (Ως τότε τα κεφαλαία χρησιμοποιούνταν μόνο για να διακοσμήσουν την αρχή μίας σελίδας ή μιας παραγράφου)
4. Τυποποιήθηκε η στίξη.
5. Θεσμοθετήθηκε η λογική χρήση των παραγράφων.

Περί το τέλος του 1^{ου} αι. μ.Χ., η λατινική αλφάβητος είχε 23 γράμματα. Οι Ρωμαίοι είχαν χρησιμοποιήσει το γράμμα V για δύο ήχους, του U και του V. Καθώς περνούσε ο καιρός, το γράμμα V κατέληξε να χρησιμοποιείται μόνο για τον ήχο V, και το U, που είχε προκύψει από το πεζό V, έμεινε να χρησιμοποιείται για τον ήχο U.

Αφού οι Νορμανδοί κατέκτησαν την Αγγλία το 1066, χρειάστηκαν ένα γράμμα για να συμβολίζει έναν ήχο της δικής τους γλώσσας που δεν υπήρχε στα αγγλικά. Χρησιμοποίησαν δύο U κοντά κοντά (που κάποιες φορές γράφεται με δύο V όπως στα ρωμαϊκά χρόνια) για να αναπαραστήσουν αυτόν τον ήχο, και το τελικό αποτέλεσμα ήταν το W!

Οι Ρωμαίοι, επίσης, είχαν χρησιμοποιήσει το γράμμα I για δύο ήχους (για τον ήχο ee, και για το Y όπως ακούγεται στο your). Οι γραφείς της εποχής είχαν ήδη καταλάβει ότι δύο I μαζί δείχνουν σαν U και άρχισαν να τοποθετούν μια παύλα -που με τον χρόνο έγινε τελίτσα-

πάνω από το πρώτο I. Άλλοι γραφείς άρχισαν να βάζουν μια μακριά ουρίτσα στο δεύτερο I, κάνοντάς το να μοιάζει με J. Στα 1600, οι Ισπανοί άρχισαν να χρησιμοποιούν ένα γράμμα για κάθε ήχο. Το γράμμα J μπήκε μετά το I στη σειρά της αλφαβήτου, κι έτσι ολοκληρώθηκε η λατινική αλφάβητος όπως την ξέρουμε σήμερα.

Τυπογραφία

Παρουσίαση: Η εφεύρεση της τυπογραφίας ήταν ένα άλμα προς τα εμπρός στην ανθρώπινη επικοινωνία. Η επίδρασή της στην ανθρώπινη ζωή μπορεί μόνο να συγκριθεί με την ανακάλυψη των ίδιων των γραμμάτων. Πριν από την τυπογραφία, τα βιβλία ήταν χειρόγραφα και μόνο οι πλούσιοι (ή οι μοναχοί στα μοναστήρια, όπου τεράστιες συλλογές είχαν μαζευτεί μέσα στους αιώνες) μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν. Πολύ λίγοι άνθρωποι μπορούσαν να γράψουν και τους επιτρεπόταν μόνο να αντιγράφουν. Μόνο όταν ο Μάρκο Πόλο (όταν ήταν στη φυλακή) συνάντησε τυχαία κάποιον που ήξερε να γράφει, οι υπέροχες περιπέτειές του καταγράφηκαν. Αυτός ο άνθρωπος κατέγραψε τις ιστορίες που του αφηγήθηκε ο Μάρκο Πόλο από τα ταξίδια του, και έτσι δημιουργήθηκε το βιβλίο *Χίλιες Ιστορίες* (The Million Tales), που διαβαζόταν φωναχτά στο λαό από τους *Αφηγητές*, αφού οι απλοί άνθρωποι δεν ήξεραν να διαβάζουν.

Τα παλαιότερα γνωστά παραδείγματα τυπογραφίας είναι γιαπωνέζικα εικονογραφημένα κείμενα, που είχαν τυπωθεί από σκαλισμένες ξύλινες πλάκες, περίπου το 780 μ.Χ. Τα παλιότερα βιβλία είχαν τυπωθεί στην Κίνα περίπου το 868 μ.Χ. Μία ξύλινη πλάκα σκαλιζόταν για κάθε σελίδα ενός βιβλίου. Η πλάκα στη συνέχεια βαφόταν με μελάνι κι ένα φύλλο χαρτιού πιεζόταν επάνω της. Κινητά ξύλινα στοιχεία εφευρέθηκαν στην Κίνα περίπου το 1041 μ.Χ., αλλά ο τεράστιος αριθμός χαρακτήρων της κινέζικης γλώσσας αποδείχθηκε μεγάλο εμπόδιο στην επιτυχία αυτής της μεθόδου εκεί.

Στην Ευρώπη δεν έφταναν πολλές πληροφορίες από την Κίνα εκείνη την εποχή. Η τυπογραφία με πλάκες εφευρέθηκε ανεξάρτητα και στην Ευρώπη, στις αρχές του 15^{ου} αιώνα. Αυτή η επανάσταση στην τυπογραφία συνέβη το 1450 μ.Χ., όταν ο Γιόχαν Γκούτενμπεργκ εφηύρε τα μεταλλικά εκμαγεία κινητών τυπογραφικών στοιχείων, στο Mainz της Γερμανίας. Χρησιμοποίησε μια εκτυπωτική πρέσα που ανέπτυξε από μία πρέσα μπουκαλιών κρασιού. Το βιβλίο του, *Η βαθυκύανη Βίβλος* (Mazarin Bible), πιστεύεται ότι ήταν το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε με αυτόν τον τρόπο.

Τα μεγαλύτερα βήματα στην εξέλιξη της τυπογραφίας ήταν τα ακόλουθα:

1. Η δημιουργία εκμαγείου μιας μεταλλικής πλάκας από σερτυπογραφικών στοιχείων για μια σελίδα, απελευθερώνοντας τα επί μέρους γράμματα ώστε να μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν.
2. Η εφεύρεση του Ottmar Mergenthaler στις Η.Π.Α. (1884 μ.Χ.) της μηχανής λιντυπίας.
3. Η διαδικασία φωτοτυπογραφίας, που εφευρέθηκε το 1905 μ.Χ. από τον Rubel, που υιοθέτησε τις τεχνικές της λιθογραφίας για ταχύτερη εκτύπωση.
4. Το τύπωμα με περιστρεφόμενους κυλίνδρους πάνω σε συνεχόμενα ρολά χαρτιού (που επιτάχυνε τη διαδικασία εκτύπωσης). Αυτή η διαδικασία υιοθετήθηκε άμεσα από εκδότες εφημερίδων.
5. Η μηχανογραφική στοιχειοθέτηση, που εξάλειψε εντελώς την ανάγκη για θερμά μέταλλα και εκμαγεία. Οι πλάκες προετοιμάζονταν με φωτογραφικούς τρόπους.

6. Η ηλεκτρονική επεξεργασία κι εκτύπωση και τα αντιγραφικά μηχανήματα, που έκαναν την εκτύπωση λίγων αντίγραφων πιο οικονομική.

Οι παρακάτω ιδέες αποτελούν αφορμές για αφήγηση ιστοριών, έρευνες των παιδιών ή επισκέψεις:

- Με την εφεύρεση της τυπογραφίας οι άνθρωποι μπήκαν σε μία άλλη εποχή εξέλιξης. Πριν από αυτή, υπήρχε έλλειψη αναγνωστικού υλικού. Μετά την τυπογραφία υπήρξε ευρεία διαθεσιμότητα.
- Μία πρώτη εξέλιξη στην τυπογραφία ήταν η σφραγίδα που αποτυπώνεται σε κερί. Μία άλλη εξέλιξη ήταν κάτι παρόμοιο με το τύπωμα με πατάτα ή μουσαμά, που απαιτούσε σκάλισμα με το χέρι κάθε στοιχείου που θα τυπωνόταν.
- Οι Κινέζοι κατά πάσα πιθανότητα εφηύραν το χαρτί κι αυτό οδήγησε σε μία μεγάλη αύξηση του τυπώματος. Οι Κινέζοι σκάλιζαν ολόκληρες πλάκες ξύλου και εκτύπωναν σελίδες βιβλίων. Πιθανώς οι Ευρωπαίοι να έμαθαν γι' αυτού του είδους το τύπωμα από τους Κινέζους, μέσω του Μάρκο Πόλο, αλλά αυτό δεν το γνωρίζουμε με βεβαιότητα.
- Άλλη εξέλιξη ήταν η εφεύρεση των κινητών τυπογραφικών στοιχείων. Σ' αυτό το είδος τυπώματος, ο τυπογράφος τοποθετεί σωστά τα κινητά γράμματα και «κλειδώνει», δηλαδή σταθεροποιεί τη σελίδα σ' ένα πλαίσιο. Το πλαίσιο αλλάζει για κάθε νέα σελίδα. Αυτό χρησιμοποιούνταν στην Ευρώπη κατά τον 15^ο αιώνα. Δεν είναι γνωστό αν η τεχνική αυτή ήταν αντιγραμμένη από τους Κινέζους ή αν εφευρέθηκε ανεξάρτητα στην Ευρώπη.
- Το περιστροφικό πιεστήριο τύπωνε σε κυλιόμενο χαρτί, που αργότερα κοβόταν σε σελίδες.
- Το εκτυπωτικό μηχάνημα βελτιώθηκε όταν τα γράμματα μπορούσαν να τοποθετηθούν με ένα ηλεκτρολόγιο αντί με το χέρι. Αυτή η τεχνική είναι γνωστή ως στοιχειοθεσία ή λινотυπία.
- Σήμερα η τυπογραφία χρησιμοποιεί φωτογραφικές και ηλεκτροστατικές διαδικασίες.
- Εδώ και 100 χρόνια το χαρτί κατασκευάζεται από πολτό ξύλου. Τα μεγαλύτερα παιδιά θα μπορούσαν να το επεκτείνουν αυτό σε μελέτη της συντήρησης και αποκατάστασης των γραπτών εγγράφων.
- Η αποθήκευση των γραπτών δεδομένων γίνεται σήμερα σε μικροφίλμ και σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές.
- Επισκέψεις μπορούν να γίνουν σε τοπικά τυπογραφεία, μουσεία, στούντιο καλλιτεχνικής τυπογραφίας.

Η ιστορία της ομιλούσας ελληνικής

Σημειώσεις: Μια ακόμα πιθανή μελέτη της ιστορίας της γλώσσας είναι η ιστορία της ομιλούσας ελληνικής. Αυτή η μελέτη είναι πιο εξειδικευμένη από την ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα. Το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι: Από πού προέκυψε η γλώσσα μας;

Η δασκάλα πρέπει να είναι προσεκτική να μην παρουσιάσει όλες τις λεπτομέρειες στα παιδιά. Αυτό που τους δίνεται είναι ένα κλειδί για να εξάψει το ενδιαφέρον, για να προσφέρει εικόνες που θα ενθαρρύνουν το ενδιαφέρον προς τη γλώσσα των παιδιών. Η γλώσσα έχει μια τεράστια κληρονομιά και η δασκάλα προσπαθεί να την αποκαλύψει στα παιδιά.

Οι ιστορίες σχετικά με τη γλώσσα πρέπει να είναι ενδιαφέρουσες. Δίνονται κλειδιά για εξερεύνηση. Συγκεκριμένα, καλό είναι να προκληθεί το ενδιαφέρον για τους πρώτους ομιλητές της γλώσσας και την καθημερινή τους ζωή. Άλλο ενδιαφέρον είναι ο τρόπος που άλλαξε η γλώσσα διαμέσου των αιώνων. Η δασκάλα πρέπει να ενθαρρύνει τα παιδιά ν' αναρωτηθούν και να ψάξουν από πού προήλθαν διάφορες λέξεις.

Τους έχει ήδη δοθεί η ιστορία της προφορικής γλώσσας και η ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα ως κλειδιά για το πώς οι άνθρωποι από τους πρώτους αιώνες ύπαρξής τους στη γη μοιράζονταν τις σκέψεις τους με τους άλλους. Η αλφάβητος ξεκλειδώνει τη ζωή και τις σκέψεις των ανθρώπινων πλασμάτων που δεν είναι εφικτό οι σημερινοί άνθρωποι να προσεγγίσουν ή να έρθουν σε άμεση επαφή μαζί τους. Με την ιστορία αυτή, δίνονται πληροφορίες για την εξέλιξη της γλώσσας μέσα στο χρόνο ως το κλειδί για να ξεκλειδώσουν τον κύριο όγκο της γνώσης που έχει φτάσει στο σήμερα μέσα από τους αιώνες.

Επεκτάσεις:

- Στο Δέντρο των γλωσσών, διερεύνηση της εξέλιξης της ελληνικής ή άλλων γλωσσών.
- Έρευνα σχετικά με ευρωπαϊκές γλώσσες που δε φαίνεται να έχουν πρωτο-ινδο-ευρωπαϊκή ρίζα (π.χ. βάσκινη γλώσσα).
- Ετυμολογικές αναζητήσεις, για ν' αναδειχθεί η επιρροή ξένων λέξεων στη γλώσσα μας.
- Η ιστορία της καθαρεύουσας στην Ελλάδα.
- Η ιστορία της βυζαντινής γλώσσας.
- Αναζήτηση λέξεων που προέρχονται από προελληνική ρίζα (π.χ. Λυκαβηττός, θάλασσα, λαβύρινθος, Κνωσός).
- Δημιουργία πινάκων που δείχνουν σύγκριση διαφορετικών γλωσσών.

ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ανάγνωση

Η κατάκτηση της ανάγνωσης και της γραφής είναι αποτέλεσμα τόσο μιας συναισθηματικής επιθυμίας, όσο και κατάκτησης των μηχανισμών. Η επιθυμία του παιδιού να διαβάσει και να γράψει τρέφεται από την ανάγκη -που είναι φυσική σε αυτή την ηλικία- ν' αναζητά και να εξερευνά τα πράγματα που του προξενούν ενδιαφέρον. Αυτά έχουν να κάνουν με το σύμπαν, τη φύση, την επιστήμη, την ανάπτυξη των ανθρώπων και τα κατορθώματά τους. Κατά συνέπεια είναι πολύ σημαντική η συμμετοχή σε όλα τα Μεγάλα Μαθήματα (τις μεγάλες ιστορίες και τις συνοδευτικές δραστηριότητες) γιατί έτσι κατακτά τη λειτουργία της ανάγνωσης και γραφής ολοκληρωμένα, καθώς και το υλικό της τάξης να είναι πλούσιο σε ποικίλα ερεθίσματα (δουλειές, βιβλία κλπ).

Δουλειά της δασκάλας είναι να προσφέρει τα μέσα και τη συναισθηματική υποστήριξη. Τα παιδιά χρειάζονται να ξέρουν ότι ενδιαφέρεται για την επιτυχία τους και ότι υπάρχει πάντα ένας τρόπος να τα βοηθήσει να τα καταφέρουν. Δείχνει στο παιδί ότι πιστεύει στις δυνατότητές του. Αν το παιδί δεν εκδηλώνει την επιθυμία να μάθει ανάγνωση και γραφή, θα πρέπει να βρει τους τρόπους για να το κινητοποιήσει.

Στο Νηπιαγωγείο, η γραφή γενικά έρχεται πριν την ανάγνωση. Στο 2^ο στάδιο, η δασκάλα επικεντρώνεται στην **ταυτόχρονη** άσκηση ανάγνωσης και γραφής, εφόσον αναγνωρίζουν τα παιδιά τις φωνές.

Χρόνος: Σε κάθε τάξη, από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Σημειώσεις: Στο Δημοτικό η ανάγνωση ξεκινά από την αναγνώριση φωνών και συνεχίζει με διάβασμα συλλαβών, διάβασμα μικρών λέξεων (σ-φ), μικρών προτάσεων (σ-φ), κλπ. Πρέπει να γίνεται **ολιστικά** και όχι συλλαβή – συλλαβή.

Η ανάγνωση γίνεται με δύο τρόπους: α) **ατομική** και β) **ομαδική**. Ως προς την ατομική, υπάρχουν οι δυνατότητες είτε σε κάποια δουλειά που έχει επιλέξει το παιδί να διαβάζει τις λέξεις ή τα κείμενα για να τα γράψει η δασκάλα στο τετράδιο και να τα αντιγράψει, είτε να επιλέξει κάποια καρτέλα ανάγνωσης/ ποίημα/ απόσπασμα από βιβλίο της τάξης/ κάρτες εντολών για να το διαβάσει, είτε με αφορμή κάποια παρουσίαση. Η ομαδική μπορεί να γίνεται σε επίπεδο τάξης ή σε μικρότερες ομάδες. Τα κριτήρια διαχωρισμού σε ομάδες πρέπει να ποικίλουν, π.χ. με βάση το ενδιαφέρον της ομάδας για κάποιο βιβλίο, ή για να παρακινηθεί ένα πιο αδύναμο παιδί από παιδιά ικανότερα. Ο διαχωρισμός των παιδιών σε ομάδες με βάση το γνωστικό επίπεδο, είναι **μόνο ένας** τρόπος ομαδοποίησης. Τα παιδιά δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανάγνωσης, γιατί υπάρχει πιθανότητα ν' απομονωθούν ορισμένα κατά λάθος. Συστήνεται η ανάγνωση να γίνεται σε επίπεδο ομάδας τάξης, ανεξαρτήτως επιπέδου.

Τα παιδιά που δεν μπορούν ακόμα να διαβάζουν φωναχτά, δεν πρέπει να αφήνονται απ' έξω. Μπορούν να συμμετέχουν στην ομάδα είτε διαβάζοντας λέξεις μεμονωμένες, είτε μόνο τον τίτλο, είτε μικρότερο κείμενο, είτε να συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες που τα εκθέτουν σε υλικό (π.χ. σε μια δραστηριότητα δημιουργίας βιβλίου ανάγνωσης μπορούν να φτιάξουν τα εξώφυλλα).

Είναι σημαντικό τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με ποικίλα είδη λόγου μέσα στη χρονιά, ώστε ν' ασκηθούν στην απαγγελία και το ύφος: πεζό λόγο, έμμετρο, θεατρικό κείμενο, κλπ. (Τα ΑΠΣ του Υπουργείου προτείνουν για κάθε τάξη διάφορα κειμενικά είδη).

Παράλληλα με την ανάγνωση, πρέπει να δίνονται στα παιδιά πληροφορίες για τον συγγραφέα/ μεταφραστή/ εικονογράφο του κειμένου, καθώς και το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο γράφηκε το κείμενο, εφόσον είναι γνωστό.

Ατομικές αναγνώσεις

Στόχοι: Καλλιέργεια υπομονής και συγκέντρωσης

Εξάσκηση στη φωναχτή ανάγνωση

Καλλιέργεια προσωπικού ύφους απαγγελίας (ένταση φωνής, χρωματισμός, κλπ)

Κατανόηση/ ερμηνεία κειμένου

Καλλιέργεια γραπτής έκφρασης

Σημειώσεις: Η **ανάγνωση** και το **διάβασμα** αποτελούν δυο διαφορετικές λειτουργίες. Το διάβασμα γίνεται μέσα από όλες τις δραστηριότητες που περιέχουν κείμενο. Η ανάγνωση εμπεριέχει την απαγγελία, το ύφος, τη συνοχή των λέξεων. Το διάβασμα, ειδικά στις μικρές τάξεις, ξεκινά με μεμονωμένες λέξεις και μπορεί να γίνεται και σιωπηλά από το παιδί ή αργά, όταν υπαγορεύει ένα κείμενο σε μια δασκάλα για αντιγραφή. Κατά την ανάγνωση, το παιδί καλείται να εξασκηθεί φωναχτά, με ροή στο κείμενο και με το ανάλογο κάθε φορά ύφος και ο μηχανισμός της διδάσκεται κυρίως στην Α και Β τάξη. Στις επόμενες τάξεις τα παιδιά δουλεύουν πάνω σε λεπτομέρειες (ύφος, ταχύτητα, στίξη). Η φωναχτή ανάγνωση βοηθά στο ν' αντιλαμβάνονται δυσκολίες και λάθη και στην κατανόηση της παραγωγής κάθε λέξης. Σε μεγαλύτερες τάξεις αυτό συνήθως δε χρειάζεται μιας και ο μηχανισμός αυτός έχει κατακτηθεί.

Στην Α Δημοτικού υπάρχουν διάφορες δουλειές που ενισχύουν εκτός από το διάβασμα και την ατομική ανάγνωση με παιγνιώδη τρόπο (πίνακας με λέξεις – επιτραπέζιο παιχνίδι, κουτί με φιγούρες Καραγκιόζη, παζλ κλπ). Καλό είναι η δασκάλα να εμπλουτίζει το υλικό αυτό κάθε φορά, ώστε να κάνει την ανάγνωση δελεαστική.

Η διδασκαλία της ατομικής ανάγνωσης στην Α τάξη γίνεται όπως και η ομαδική (βλέπε επόμενο κεφάλαιο).

Το διάβασμα κατακτάται σταδιακά μέσα από όλες τις δουλειές του παιδιού (ξεκινά από την ψηλάφηση γραμμάτων κι αναγνώριση φωνών, και συνεχίζει με δουλειές γραφής, γραπτής έκφρασης, εντολών, βιβλίων, εκφωνήσεις ασκήσεων, γραπτή έκφραση, κλπ).

Ομαδικές αναγνώσεις

Στόχοι: Συνεργασία του παιδιού με την ομάδα

Καλλιέργεια υπομονής και συγκέντρωσης

Εξάσκηση στη φωναχτή ανάγνωση

Καλλιέργεια προσωπικού ύφους απαγγελίας (ένταση φωνής, χρωματισμός, κλπ)

Κατανόηση/ερμηνεία κειμένου

Καλλιέργεια γραπτής έκφρασης

Σημειώσεις: Οι ομαδικές αναγνώσεις περιλαμβάνουν κείμενο ή λογοτεχνικό βιβλίο για μελέτη στο σπίτι. Η ανάγνωση καλό είναι να γίνεται τρεις φορές την εβδομάδα για όλες τις τάξεις.

Κάθε κείμενο ανάγνωσης, είτε φυλλάδιο είτε λογοτεχνικό βιβλίο, καλό είναι να συνοδεύεται από ερωτήσεις κατανόησης. Τα παιδιά θα πρέπει να τις απαντούν είτε ομαδικά είτε ατομικά, είτε γραπτά είτε προφορικά. Όταν τα κείμενα έχουν ερωτήσεις κατανόησης που πρέπει ν' απαντηθούν γραπτά, τις πρώτες φορές καλό είναι να γίνονται ομαδικά στην τάξη με τη δασκάλα να ρωτά, η ομάδα να καταλήγει σε μία κοινή απάντηση και μετά να τη γράφει στον πίνακα ώστε να την αντιγράψουν. Αργότερα, μπορεί αυτό να το προσπεράσουν και να γράφει ο καθένας τη δική του απάντηση.

Κατά την ομαδική ανάγνωση σε διαλογικά κείμενα, μπορούν τα παιδιά να μοιράζονται σε ρόλους και να διαβάζουν μόνο τα λόγια ενός δρώντος προσώπου ο καθένας.

A τάξη:

Χρόνος: Αμέσως μετά τα Χριστούγεννα αρχίζουν με τα κείμενα της Μαρίας Γουδέλη, μετά ακολουθούν φυλλάδια με μικρά κείμενα διαμορφωμένα από τη δασκάλα και αργότερα με λογοτεχνικό βιβλίο ανάλογο του επιπέδου της ομάδας.

Υλικό: Καρτέλες ανάγνωσης μεγάλες (της Μ. Γουδέλη)

Φυλλάδια με μικρά κείμενα και ασκήσεις κατανόησης

Βιβλία

Σημειώσεις: Αρχικά, η ανάγνωση γίνεται μόνο μέσα στην τάξη, έως ότου σιγουρευτεί η δασκάλα ότι όλα τα παιδιά γνωρίζουν πολύ καλά πώς να μελετούν μόνα τους.

Κατά την παρουσίαση της ανάγνωσης της Α τάξης, η δασκάλα **απαραίτητα** διδάσκει την ανάγνωση των σημείων στίξης.

Το λογοτεχνικό κείμενο που θα δίνεται για το σπίτι (εκτός των εξαιρέσεων – παιδιά που ακόμη δεν έχουν κατακτήσει την ανάγνωση) δεν πρέπει να είναι πολύ μικρό, στην αρχή πρέπει να έχει έκταση τουλάχιστον μια παράγραφο, η οποία θα αυξάνεται προοδευτικά.

Όταν τα παιδιά δουλεύουν με κείμενα που έχουν ασκήσεις κατανόησης, οι ασκήσεις πρέπει να γίνονται απαραίτητως μέσα στην τάξη και όχι στο σπίτι, στο μεγαλύτερο μέρος της χρονιάς. Μετά την ανάγνωση του παρακάτω κειμένου, η δασκάλα θα πρέπει να διασφαλίζει χρόνο ώστε τα παιδιά να συμπληρώνουν τις ασκήσεις. Μπορεί να γίνονται και ομαδικά, δηλαδή να συζητούν τις απαντήσεις τους προτού τις γράψουν ή μετά, αναλόγως την άσκηση.

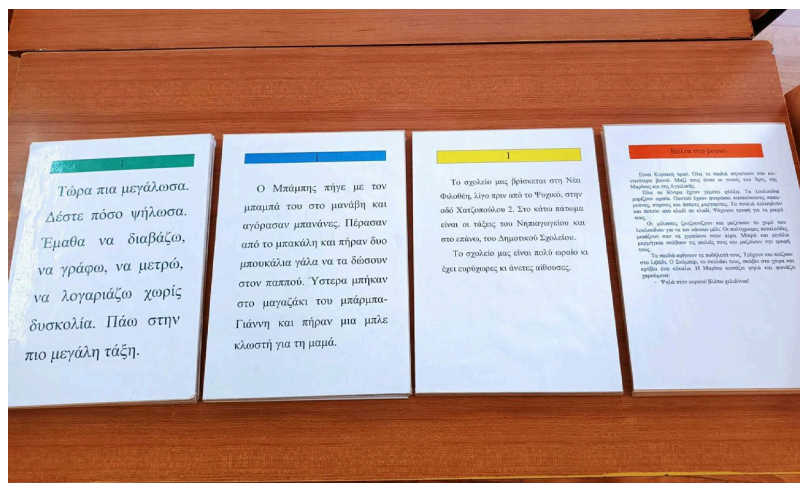
Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί όλη την ομάδα στο χαλί σε κύκλο. Τους εξηγεί ότι θα τους δείξει πώς θα κάνουν τη δουλειά της ομαδικής ανάγνωσης. Αρχικά, τους μοιράζει το φυλλάδιο με το κείμενο που θα έχουν να μελετήσουν. Τους εξηγεί ότι θα κάνουν ανάγνωση κάθε Δευτέρα – Τετάρτη – Παρασκευή. Στη συνέχεια, τους δείχνει η ίδια, κάνοντας τη μαθήτριά, πώς γίνεται η μελέτη: «Βρίσκω αρχικά ένα χώρο να είμαι μόνη μου, που να μπορώ να συγκεντρωθώ και ν' ακούω τη φωνή μου». Στη συνέχεια, κρατώντας το χαρτί της η δασκάλα και ΜΕ ΤΟΝ ΔΕΙΚΤΗ ΝΑ ΔΕΙΧΝΕΙ ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ, ξεκινά να διαβάζει πολύ αργά την κάθε λέξη μέχρι την πρώτη τελεία. Αρχικά, χαμηλόφωνα. Στην τελεία σταματά επιδεικτικά. Ξαναδιαβάζει την ίδια πρόταση, ελαφρώς δυνατότερα και με λίγο μεγαλύτερη ευχέρεια. «Αυτή η κουκκίδα είναι η τελεία. Σημαίνει ότι πρέπει να σταματήσω και να πάρω ανάσα» (το λέει μονολογώντας, όχι προς τα παιδιά). Ξαναδιαβάζει και τρίτη φορά την ίδια πρόταση, αυτήν τη φορά με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ροή και πιο δυνατά. «Νομίζω ότι αυτό μπορώ να το διαβάσω καλά, ΣΑΝ ΝΑ ΜΙΛΑΩ. Ας προχωρήσω παρακάτω». Και με τον ίδιο τρόπο, συνεχίζει να δείχνει στα παιδιά πώς να κάνουν τη μελέτη τους.

«Ο στόχος αυτής της δουλειάς είναι να μπορώ να διαβάζω –γιατί πλέον όλοι ξέρετε να διαβάζετε- σαν να μιλάω. Αν δω ότι μπορώ να διαβάσω το κείμενο όπως ακριβώς μιλώ, τότε είμαι έτοιμη. Αν όχι, τότε πρέπει να το διαβάσω πάλι, ξανά και ξανά. Αν κουραστώ, στενοχωρηθώ και νιώσω ότι είναι πολύ ή ότι δυσκολεύομαι, μπορώ να διαλέξω να μελετήσω λιγότερο κείμενο αυτήν τη φορά. Παιδιά, αυτό το κείμενο θα το δουλέψετε ο καθένας μόνος του μέσα στην τάξη, μέχρι την επόμενη φορά, την Τετάρτη π.χ., όπου θα το διαβάσουμε φωναχτά ο καθένας στην ομάδα, στο χαλί».

Σχόλια παρουσίασης: Η δασκάλα μπορεί να κάνει μια ανάγνωση με ρομποτικό τρόπο ή συλλαβιστά και να τους ρωτήσει «είμαι έτοιμη; το διάβασα σαν να μιλάω; να μελετήσω παρακάτω;», όπου εκεί –λογικά- η ομάδα θα πει όχι. Εκεί τότε τους τονίζει ξανά τη σημασία του να διαβάζουμε με έκφραση.

Μετά από την πρώτη ανάγνωση, πριν διαβάσουν το ήδη μελετημένο κείμενο, η δασκάλα μπορεί να κάνει στην ομάδα ερωτήσεις κατανόησης (κλειστού τύπου). Εναλλακτικά, μπορεί να ζητήσει από κάποιο παιδί να κάνει νοηματική απόδοση κειμένου.

Όταν η δουλειά θα γίνεται στο σπίτι, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΟΝΙΣΤΕΙ ΤΟ ΠΟΣΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΦΕΡΝΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥΣ ΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ.

Β τάξη:

Χρόνος: Από 1-15 Οκτωβρίου, αναλόγως την ομάδα (με κείμενα τάξης που δουλεύονται μέσα στην τάξη μόνο) και από τον Νοέμβριο με λογοτεχνικό βιβλίο για μελέτη στο σπίτι.

Υλικό: Φυλλάδια με κείμενα κι ασκήσεις κατανόησης
Λογοτεχνικά βιβλία

Παρουσίαση: Ομοίως με την παρουσίαση της Α τάξης. Εδώ θα σταθεί η δασκάλα πιο συστηματικά στην ανάγνωση των σημείων στίξης που έχουν διδαχθεί στην Α τάξη.

Σχόλια για την παρουσίαση: Ομοίως με της Α τάξης. Εδώ, μπορεί στο διάβασμα του παρακάτω κειμένου να κάνει σκόπιμα «λάθη», ώστε να τη διορθώνει η ομάδα. Αυτό βοηθά στο να μείνουν τα παιδιά συγκεντρωμένα στο κείμενο και να εξασκήσουν την παρατηρητικότητα τους, Π.χ.: αλλαγή κάποιας λέξης του κειμένου με κάποια αντίθετη, ίδιας κατάληξης, ή με κάποια λέξη που δεν υπάρχει.

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΟΝΙΣΤΕΙ ΤΟ ΠΟΣΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΦΕΡΝΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥΣ ΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ.

Μετά από την πρώτη ανάγνωση, πριν διαβάσουν το ήδη μελετημένο κείμενο, η δασκάλα μπορεί να κάνει στην ομάδα ερωτήσεις κατανόησης (κλειστού τύπου). Εναλλακτικά, μπορεί να ζητήσει από κάποιο παιδί να κάνει νοηματική απόδοση κειμένου.

ΓΔ τάξη:

Χρόνος: Μετά τις 2 πρώτες εβδομάδες του σχολείου (συνήθως εκκίνηση γίνεται με κείμενα σε φυλλάδια)

Υλικό: Φυλλάδια με κείμενα και ασκήσεις κατανόησης
Λογοτεχνικά βιβλία

Σημειώσεις: Τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με τη διαδικασία. Επομένως, τους γίνεται μια απλή υπενθύμιση για το πώς να μελετήσουν και για το πόσο συνεπείς πρέπει να είναι.

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΟΝΙΣΤΕΙ ΤΟ ΠΟΣΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΦΕΡΝΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥΣ ΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ.

Ε-ΣΤ τάξη:

(Δες όπως η ΓΔ)

Ερμηνευτική ανάγνωση

Η ερμηνευτική ανάγνωση αποτελεί επιμέρους στόχο της ανάγνωσης και δουλεύεται παράλληλα με αυτήν τη διαδικασία. Ωστόσο, εάν η δασκάλα παρατηρήσει δυσκολία κάποιων παιδιών σε αυτόν το τομέα, προτείνεται από το AMI η παρακάτω δραστηριότητα:

Χρόνος: Αφού έχουν ασχοληθεί τα παιδιά με συντακτική ανάλυση πρότασης και ετυμολογίες λέξεων.

Στόχος: Η πλήρης ερμηνεία του γραπτού ενός άλλου συγγραφέα.

Υλικό: Κάρτες ερμηνευτικής ανάγνωσης:

- Σειρά 1: Απλές προτάσεις που περιέχουν μια δράση.
- Σειρά 2: Προτάσεις που περιέχουν 2 δράσεις.
- Σειρά 3: Προτάσεις που περιέχουν 3 δράσεις.
- Σειρά 4: Προτάσεις που περιέχουν 1 δευτερεύουσα πρόταση.
- Σειρά 5: Πιο σύνθετες ιδέες και μπορεί να απαιτούν να λέγονται λέξεις φωναχτά.
- Σειρά 6: Πιο δύσκολες ερμηνείες με περιστασιακή ομιλία.
- Σειρά 7: Ερμηνείες που απαιτούν παραπάνω από 1 άτομο.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών στο χαλί, μαζί με το υλικό. Βγάζει μια κάρτα από την πρώτη σειρά και τη διαβάζει:

Το μικρό παιδί έκατσε με τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος.

«Φανταστείτε ότι είστε αυτό το μικρό παιδί, πώς θα ερμηνεύατε τα σταυρωμένα χέρια;» Αναπαριστούν με διαφορετικούς τρόπους τα σταυρωμένα χέρια. «Και τι κάνει άραγε; Γιατί κάθεται με σταυρωμένα χέρια; Σκέφτεται; Και τι άραγε; Θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε ολόκληρη ιστορία με ένα μικρό παιδί που κάθεται με σταυρωμένα χέρια στο στήθος».

Διαλέγουν και διαβάζουν μερικές ακόμα καρτέλες και τις συζητούν με τα παιδιά.

Επέκταση: Δραματοποίηση

Αφήγηση

Χρόνος: Παράλληλα με την ανάγνωση, τάξεις Α-ΣΤ.

Στόχοι: Κατανόηση και λεκτικοποίηση από το παιδί μιας εμπειρίας του, μιας ιστορίας, ενός συμβάντος
 Διαδραστική επικοινωνία
 Εξάσκηση στη σειροθέτηση γεγονότων
 Εμπλουτισμός λεξιλογίου
 Εξάσκηση στη διατύπωση προσωπικής θέσης (ανάπτυξη κριτικής σκέψης)
 Ανάπτυξη διαφορετικών τρόπων αφήγησης
 Δραματοποίηση και θεατρική απόδοση
 Ανάπτυξη και διέγερση φαντασίας
 Εξάσκηση σε διαφορετικά αφηγηματικά επίπεδα (πρωτοπρόσωπη, δευτεροπρόσωπη κλπ αφήγηση)
 Ρυθμός αφήγησης

Σημειώσεις: Τα παιδιά πρέπει να καλούνται ν' αφηγηθούν περιστατικά ή να περιγράψουν προφορικά κάτι, με κάθε ευκαιρία.

Στο μάθημα της ανάγνωσης, εκτός από τις ερωτήσεις κατανόησης, σημαντικό είναι να καλούνται τα παιδιά ν' αποδώσουν νοηματικά το κείμενο που διαβάστηκε στην τάξη.

Μπορεί να αξιοποιηθεί και το υλικό *Επιχειρηματικός λόγος* της Δ τάξης.

Υλικά/αφορμές αφήγησης:

Α τάξη:

- Αφήγηση σύντομου γεγονότος (πώς πέρασα το ΣΚ).
- Αφήγηση μιας μέρας.
- Αφήγηση μιας εποχής.
- Αφήγηση μιας χρονιάς (με αφορμή τα γενέθλια του παιδιού).
- Αυτοβιογραφία (με αφορμή τα γενέθλια του παιδιού, αδρό ιστορικό της ζωής του με τη βοήθεια της δασκάλας –«γεννήθηκες το 20..., όταν έγινες Χ ετών ήρθες στον παιδικό σταθμό, κλπ).
- Αφηγηματική απόδοση ενός διαλόγου.
- Μια ιστορία/βιβλίο/ταινία που διάβασα/είδα.
- Ιστορίες με εικόνες (κουτάκια): ταξινόμηση και προφορική διήγηση ιστορίας.
- Μεγάλες εικόνες με λέξεις: Προφορική περιγραφή της εικόνας.
- Νοηματική απόδοση κειμένου/ ποιήματος.
- Φάκελοι με μικρές ιστορίες με εικόνες κι ερωτήσεις.
- Φυλλάδια με κείμενα κι ερωτήσεις κατανόησης.

- Προφορική παρουσίαση.
- Ιστορικές γραμμές.

Β τάξη: Ομοίως

ΓΔ τάξη:

- Αφήγηση σύντομου γεγονότος (πώς πέρασα το ΣΚ).
- Αφήγηση μιας μέρας.
- Αφήγηση μιας εποχής.
- Αφήγηση μιας χρονιάς (με αφορμή τα γενέθλια του παιδιού).
- Αυτοβιογραφία (με αφορμή τα γενέθλια του παιδιού).
- Αφηγηματική απόδοση ενός διαλόγου.
- Μια ιστορία/βιβλίο/ταινία που διάβασα/είδα.
- Προφορική παρουσίαση.
- Νοηματική απόδοση κειμένου.
- Νοηματική απόδοση ποιήματος.
- Αφήγηση ιστοριών/ μύθων.
- Ιστορικές γραμμές.

Ε-ΣΤ τάξη:

- Αφήγηση σύντομου γεγονότος (πώς πέρασα το ΣΚ).
- Αφήγηση μιας μέρας.
- Αφήγηση μιας εποχής.
- Αφήγηση μιας χρονιάς (με αφορμή τα γενέθλια του παιδιού).
- Αυτοβιογραφία (γενέθλια παιδιού).
- Αφηγηματική απόδοση ενός διαλόγου.
- Μια ιστορία/βιβλίο/ταινία που διάβασα/είδα.
- Νοηματική απόδοση κειμένου.
- Νοηματική απόδοση ποιήματος.
- Προφορική παρουσίαση.

Νοηματική απόδοση ποιήματος

Χρόνος: Από την πρώτη στιγμή που εισάγεται ποίημα ή τραγούδι στα παιδιά.

Υλικό: Ποιήματα πλαστικοποιημένα της τάξης

Διάφορα ποιήματα (με αφορμή γιορτές, ποιήματα της Μαρίας Γουδέλη, κλπ)

Τραγούδια

Στόχοι: Ανάπτυξη γλωσσικής έκφρασης

Κατανόηση κειμένου
 Ενδυνάμωση της μνήμης
 Καλλιέργεια αφηγηματικού ύφους

Σημειώσεις: Με αφορμή κάποιο τραγούδι που θα ειπωθεί στην τάξη ή κάποιο ποίημα εν όψει σχολικής γιορτής ή κάποιο ποίημα της τάξης που θ' αντιγράψει ένα παιδί, η δασκάλα πάντα καλεί τα παιδιά να πουν το νόημά του. Στην Α τάξη μπορεί να διαβάζει αυτή το ποίημα ανά στροφή και να τους το εξηγεί. Σε μεγαλύτερες τάξεις, ανάλογα το επίπεδο της ομάδας και τη δυσκολία του ποιήματος, αυτό μπορεί να φεύγει από εκείνη και να περνάει στα παιδιά.

Σημαντικό είναι να διαβάζεται ο τίτλος του ποιήματος/τραγουδιού, το όνομα του ποιητή ή του συνθέτη και στιχουργού και ιδανικά καλό θα ήταν να λέγονται και λίγα λόγια για την προσωπικότητά του ή στοιχεία της ιστορίας του.

Όπου κρίνεται, καλό είναι να δίνεται σε πολύ αδρές γραμμές η χρονική περίοδος που γράφτηκε το ποίημα και το κοινωνικό πλαίσιο (π.χ. «Το Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του γράφτηκε κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ. Το έγραψαν όταν πολεμούσαν στην Πίνδο και οι Έλληνες κέρδιζαν τους Ιταλούς. Τους εμπύχωνε. Τότε μισούσαν τους Ιταλούς»).

Απαγγελία ποιήματος

Χρόνος: Τάξεις Α-ΣΤ. Από τη στιγμή που το παιδί είναι σε θέση να διαβάζει.

Υλικό: Ποιήματα πλαστικοποιημένα των τάξεων
 Ποιήματα γιορτών

Στόχοι: Άσκηση μνήμης
 Αύξηση λεξιλογίου
 Τόνωση της φαντασίας
 Απομνημόνευση
 Δραματοποίηση
 Έκθεση του παιδιού σε κοινό
 Έκφραση συναισθήματος
 Αντίληψη της μουσικότητας
 Εξοικείωση σε ρυθμό / τόνο

Σημειώσεις: Η αποστήθιση ποιημάτων είναι πολύ σημαντική για την άσκηση της μνήμης των παιδιών. Καλό είναι να ξεκινούν με κάποιο ποίημα της τάξης που τους κινεί το ενδιαφέρον να το μάθουν απ' έξω (π.χ. τον *Φακή*) και στη συνέχεια να ενθαρρύνονται να το απαγγείλουν στους συμμαθητές τους.

Γλωσσοδέτες, λαχνίσματα, αινίγματα, γρίφοι

Χρόνος: Α-Γ τάξη

Στόχοι: Ενίσχυση μνήμης

- Ευφράδεια, καθαρότητα λόγου
- Εμπλουτισμός λεξιλογίου
- Καλλιέργεια φαντασίας
- Σύνδεση με την παράδοση
- Νοητική ενδυνάμωση
- Αντίληψη της μουσικότητας

Σημειώσεις: Πρέπει απαραίτητως να περιλαμβάνονται στο υλικό της ΑΒ τάξης και τα παιδιά να παρακινούνται να εργαστούν μ' αυτά. Μπορούν ν' αξιοποιηθούν γι' αντιγραφή, σαν προέκταση στις δουλειές της γραπτής έκφρασης, κλπ ή να κληθούν να ετοιμάσουν δικά τους.

Επιχειρηματικός λόγος

Χρόνος: Τάξεις Α – ΣΤ

Στόχοι: Εξάσκηση στη χρήση αιτιολογικών σχέσεων που ξεκινούν με το «γιατί» και το «διότι» (Α – Γ τάξη).

Χρησιμοποίηση εκφράσεων «νομίζω ότι» (κλπ), «γιατί» και «άρα» (κλπ) (Α-ΣΤ τάξη).
Καθημερινή αναζήτηση των αιτιακών σχέσεων μεταξύ γεγονότων, φαινομένων, κλπ. (Α-ΣΤ τάξη).

Καλλιέργεια ενσυναίσθησης (Α-ΣΤ).

Χρήση επιχειρημάτων που ν' αξιοποιούν κοινές αρχές κι αξίες κοινωνικά αποδεκτές, πέρα από τις προσωπικές εμπειρίες των παιδιών (τάξεις Δ- ΣΤ).

Ανάλυση ενός θέματος από πολλές πλευρές (τάξεις Δ-ΣΤ).

Σημειώσεις: Η δασκάλα πρέπει να επιδιώκει να επιχειρηματολογεί σε κάθε ευκαιρία στην ομάδα και να χρησιμοποιεί συστηματικά τις εκφράσεις «νομίζω ότι», «θεωρώ ότι»,

«πιστεύω πως», «η άποψή μου είναι πως», «πολλοί πιστεύουν ότι», «υπάρχει η άποψη ότι». Να ακολουθεί την αιτιολογική σχέση με τη λέξη «γιατί» και να τελειώνει με το «άρα» ή «συμπεραίνω πως».

Η δασκάλα είναι απαραίτητο να καλεί το παιδί να επιχειρηματολογεί για κάθε τι που ζητά, είτε στην ίδια είτε στην ομάδα. Η κοινωνική ώρα κι οι παρουσιάσεις είναι καλές ευκαιρίες για τέτοια άσκηση. Επιπλέον, πρέπει να φέρνει η ίδια θέματα επικαιρότητας στην τάξη, ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας ή ν' αξιοποιεί θέματα επικαιρότητας που φέρνουν τα ίδια τα παιδιά στην ομάδα.

Επίσης είναι απαραίτητο ν' αξιοποιείται κάθε περίπτωση μέσα στην τάξη για την καλλιέργεια της **ενσυναίσθησης** («εσένα θα σου άρεσε εάν...»). Στο μάθημα της ανάγνωσης, στις ερωτήσεις κατανόησης, οι ερωτήσεις «πώς θα αισθανόσουν αν» ή «αν ήσουν εσύ στη θέση του ήρωα τι θα έκανες; Γιατί;» είναι πολύτιμες για την ενσυναίσθηση και την επιχειρηματολογία.

Το μάθημα της ιστορίας μπορεί ν' αξιοποιείται για την αναζήτηση των αιτιακών σχέσεων μεταξύ γεγονότων. Οι ομαδικές παρουσιάσεις και συζητήσεις για τις εθνικές επετείους θα πρέπει να κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση.

Υλικά/αφορμές επιχειρηματολογίας:

A-B τάξη

- Διατύπωση άποψης/ θέσης στην κοινωνική ώρα.
- Διατύπωση επιχειρήματος για τις ανακοινώσεις προς την ομάδα.
- Ιστορικές γραμμές και μεγάλες ιστορίες (αναζήτηση αιτιακών σχέσεων μεταξύ των γεγονότων).

Γ-Δ τάξη

- Διατύπωση άποψης/ θέσης στην κοινωνική ώρα.
- Διατύπωση επιχειρήματος για τις ανακοινώσεις προς την ομάδα.
- Ιστορικές γραμμές και μεγάλες ιστορίες (αναζήτηση αιτιακών σχέσεων μεταξύ των γεγονότων).
- Ανάπτυξη επιχειρημάτων σε ερωτήσεις στην ιστορία κι ερωτήσεις κατανόησης.
- Κουτάκι «Επιχειρηματικός λόγος» (υλικό τάξης).
- «Ντιμπέιτ» στην τάξη (δίνεται μια θεματική, και δύο αντικρουόμενες θέσεις: υποστηρίξτε τη μια και την άλλη θέση).

E-ΣΤ τάξη

- Διατύπωση άποψης/ θέσης στην κοινωνική ώρα.
- Διατύπωση επιχειρήματος για τις ανακοινώσεις προς την ομάδα.
- Ανάπτυξη επιχειρημάτων σε ερωτήσεις στην ιστορία κι ερωτήσεις κατανόησης.
- Προεκλογική ομιλία (εκλογές πενταμελούς).
- «Ντιμπέιτ» στην τάξη (δίνεται μια θεματική, και δύο αντικρουόμενες θέσεις: υποστηρίξτε τη μια και την άλλη θέση).

ΓΡΑΦΗ

Γραφή στην τάξη 3-6 ετών: Το χέρι του παιδιού έχει προετοιμαστεί για γράψιμο με τις ασκήσεις καθημερινής ζωής, τους κυλίνδρους, τα μεταλλικά ένθετα, το υλικό αφής (τραχύ, απαλό), και τα γράμματα με γυαλόχαρτο. Με την προφορική γλώσσα και την έκθεση στους ήχους και τα σχήματα των γραμμών, το παιδί προχωρά στην έκρηξη της γραφής με την κινητή αλφάβητο. Στη συνέχεια το παιδί προχωρά στη γραφή με κιμωλία και με μολύβι καθώς το χέρι αποκτά την ικανότητα να ελέγξει το εργαλείο γραφής.

Γραφή στην τάξη 6-12: Παρά το ότι το παιδί αρχίζει να σχηματίζει τα γράμματα με το δικό του τρόπο στο προηγούμενο στάδιο, η ανάπτυξη του προσωπικού στυλ γραφής είναι μια κατάκτηση του Δημοτικού. Το παιδί σταδιακά χάνει το αργό, στρογγυλό γράψιμο που έχει κερδίσει στο νηπιαγωγείο και αρχίζει να πειραματίζεται με το δικό του στυλ γραφής, παράλληλα με την ανάπτυξη της δικής του προσωπικότητας. Το παιδί στην αρχή του Δημοτικού θα πρέπει να λάβει μαθήματα σχεδιασμένα γι' αυτόν τον σκοπό.

Στόχοι: Έγκαιρη κατάκτηση του μηχανισμού της γραφής, προκειμένου ν' ανοιχτεί το παιδί στη γνώση χωρίς «τεχνικά εμπόδια»

Κάλυψη της ανάγκης του παιδιού για επικοινωνία κι άλλων αναπτυξιακών αναγκών του (αυτοέκφραση, φαντασία, καλαισθησία, ομορφιά, κλπ)

Έλεγχος κίνησης του χεριού

Α τάξη

Χρόνος: Η **διδασκαλία** της γραφής στο Δημοτικό ξεκινά εφόσον ξέρουν καλά τα παιδιά τους ήχους, όχι πιο πριν (η **ελεύθερη** γραφή ως ανάγκη του παιδιού μπορεί να γίνεται από την πρώτη μέρα. Η διδασκαλία όμως όχι). Παράλληλα με τη διδασκαλία της γραφής γίνονται από τη δασκάλα και μαθήματα ανάγνωσης (συλλαβών, λέξεων, προτάσεων, κειμένων κλπ, ανάλογα με το επίπεδο του παιδιού).

Σημειώσεις: Πάντα κατά τη γραφή η δασκάλα διορθώνει τυχόν λάθος λαβή του μολυβιού.

Οργάνωση τετραδίου: επιμονή στο γράψιμο της ημερομηνίας στην πρώτη γραμμή του κειμένου και τίτλου για κάθε εργασία που κάνει το παιδί. Στην αρχή που δεν ξέρουν να γράφουν, τα γράφει απαραίτητα η δασκάλα, φροντίζοντας να τα γράφει αργά, με σωστή φορά (διαφορετική για δεξιόχειρες και διαφορετική για αριστερόχειρες) ώστε το παιδί να βλέπει πώς γίνεται. Το γράψιμο αρχίζει **υποχρεωτικά** από το τετράγραμμο τετράδιο.

Εφόσον ασκηθεί το παιδί στο τετράδιο αυτό (οπωσδήποτε ενάμισι με δυο τετράδια), τότε παίρνει και τα υπόλοιπα τετράδια.

Εάν κατά τις πρώτες ημέρες του σχολείου το παιδί θέλει πολύ να γράψει παρόλο που δεν έχει μπει στις δουλειές με τα καλαθάκια α-ω (π.χ. όταν δουλεύει με την κινητή αλφάβητο), μπορεί να το ενθαρρύνει η δασκάλα να γράψει τη λέξη που έφτιαξε στην κινητή σε λευκό χαρτί ώστε να φτιάξει βιβλιαράκι με συλλογή λέξεων ή στο τετράγραμμο. Εκεί, ο

στόχος δεν είναι η φορά των γραμμάτων, αλλά η συναισθηματική κάλυψη του παιδιού, η ικανοποίηση της ανάγκης του να γράψει. Στην πάνω γραμμή, γράφει οπωσδήποτε η δασκάλα τη λέξη και από κάτω σε δεύτερη γραμμή, αντιγράφει το παιδί. Η διόρθωση εδώ, πρέπει να γίνεται μόνο στα κομμάτια που το παιδί έχει διδαχθεί.

Η δασκάλα κάνει ατομικές παρουσιάσεις γραφής. Βοηθά το κάθε παιδί να κατακτήσει ένα προσωπικό στυλ γραφής από το οποίο κερδίζει αυτοπεποίθηση. Φυσικά, αυτό το χαρακτηριστικό στυλ θα πρέπει να είναι αναγνώσιμο.

Υπάρχουν διάφορες τεχνικές διδασκαλίας της γραφής, αλλά όλες συμφωνούν στην κατάταξη των γραμμάτων της αλφαβήτου σε ομάδες (π.χ. ανάλογα με το πώς αρχίζουμε ένα γράμμα). Αυτό διευκολύνει τα παιδιά. Περιορίζεται έτσι σημαντικά ο αριθμός αυτών που θα πρέπει να θυμούνται.

Εάν διαπιστώσει η δασκάλα ότι δυσκολεύεται εξαιρετικά ένα παιδί στην κατάκτηση της γραφής, μπορεί να χρησιμοποιήσει προηγούμενες ασκήσεις προγραφής, είτε της τάξης είτε του Νηπιαγωγείου, π.χ. μεταλλικά ένθετα της γεωμετρίας (έλεγχος κίνησης, παραμονή εντός περιθωρίων, σκίαση) κλπ.

Η γραφή με σκοπό ν' αναπτυχθεί ένα προσωπικό στυλ, δεν συνδέεται απαραίτητα με τη διδασκαλία της ανάγνωσης. Αν ένα παιδί δεν διαβάζει ακόμα με άνεση, η γραφή και η ανάγνωση παρουσιάζονται ως παράλληλες δραστηριότητες.

Φορά γραμμάτων

Χρόνος: Καθ' όλη τη διάρκεια της Α τάξης

Υλικό: Γράμματα από γυαλόχαρτο (πεζά και κεφαλαία)

Φυλλάδιαφοράς γραμμάτων

Πίνακαςφοράς γραμμάτων (αναρτημένος κάπου στην τάξη)

Πλάκαφοράς γραμμάτων για αριστερόχειρες (συμβουλευτικό της δασκάλας και υπενθύμιση για το παιδί)

Καλαθάκια α-ω (άσπρα)

Στόχοι: Ορθήφορά γραμμάτων

Ταχύτερο γράψιμο

Έλεγχος κίνησης του χεριού

Σημειώσεις: Τα παιδιά στο Δημοτικό διδάσκονται υποχρεωτικά τηφορά γραμμάτων, ακόμη κι αν γνωρίζουν να γράφουν από το Νηπιαγωγείο (εκεί δεν επιμένουν στηφορά).

Πριν ξεκινήσει τα μαθήματαφοράς, η δασκάλα απαραίτητα έχει ελέγξει ποια παιδιά είναι αριστερόχειρες και ποια δεξιόχειρες.

Η δασκάλα ξεκινά με τα γράμματα από γυαλόχαρτο. Φροντίζει να παρουσιάζει κάθεφορά σε μικρή ομάδα παιδιών (1-2) ένα γράμμα. Μετά μπορεί να τα κατευθύνει στις υπόλοιπες εργασίες.

Φροντίζει κάθε φορά να συνεχίζει με γράμματα της ίδιας ομάδας, που να περιλαμβάνουν δηλαδή περίπου τις ίδιες κινήσεις του χεριού. Η διδασκαλία της φοράς πάντα είναι μικρής διάρκειας.

Η εργασία πάνω στη φορά πρέπει να είναι ατομική, με τη διακριτική επίβλεψη ενός από τους ενήλικες της τάξης, ώστε να υπάρχει έλεγχος στην εμπέδωση. Όπου δει η δασκάλα την ανάγκη, επιστρέφει στη διδασκαλία της φοράς μέσα από διαφορετικό υλικό και ποικίλες ασκήσεις, ώστε να μη ματαιώνονται και να μη βαριούνται τα παιδιά.

Μετά τα γράμματα από γυαλόχαρτο, το παιδί προχωρά στα φυλλάδια φοράς. Εφόσον το παιδί μπορεί να κάνει σύνθεση συλλαβών και ανάγνωση λέξεων, παράλληλα με τα φυλλάδια δουλεύει και τα καλαθάκια α-ω.

Η δασκάλα φροντίζει να υπενθυμίζει τη φορά των γραμμάτων σε κάθε δουλειά που αρχίζει το παιδί.

Διδασκαλία φοράς του γράμματος β: δείχνεται στα παιδιά σε αυτή τη μορφή (β) και όχι (β).

Για τα κεφαλαία γράμματα, απαιτείται ξεχωριστή παρουσίαση. Μπορεί να δειχθούν παράλληλα με τα καλαθάκια α-ω.

Επειδή ενδεχομένως τα παιδιά έχουν συνηθίσει λάθος φορά ήδη από το Νηπιαγωγείο, είναι πολύ δύσκολο σε αρκετά παιδιά να εδραιωθεί η ορθή φορά. Για τον λόγο αυτό, πρέπει να δίνεται επιμονή στη σωστή φορά των γραμμάτων όλο τον χρόνο από όλους τους ενήλικες της τάξης, πάντα με διακριτικότητα. Εάν π.χ. κάποιο παιδί θέλει να γράψει ένα μεγάλο κείμενο γιατί καλύπτει έτσι μια δική του συναισθηματική ανάγκη, το αφήνει η δασκάλα να το γράψει όπως θέλει και παράλληλα δουλεύει σε ξεχωριστό μάθημα φορά γραμμάτων, με άλλο υλικό.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί 1-2 παιδιά στο τραπέζι, έχοντας τα γράμματα από γυαλόχαρτο. Διαλέγει ένα γράμμα και τους καλεί να προφέρουν το φώνημα. Στη συνέχεια επαναλαμβάνει τον ήχο κι εκείνη, ψηλαφίζοντας παράλληλα με το χέρι που γράφουν τα παιδιά τη φορά του γράμματος με τον δείκτη και τον μέσο ενωμένους. Κατόπιν, ζητά από τα παιδιά να κάνουν το ίδιο. Αφού τελειώσουν, προχωρά το κάθε παιδί στο φυλλάδιο. Φροντίζει να τους δείξει τη φορά και στο φυλλάδιο (θέση γράμματος στο τετράγραμμο).

Σειρά διδασκαλίας φοράς: ο,ρ,σ,δ,θ,ι,α,τ,π,ν,χ,γ,κ,λ,υ,μ,ψ,φ,ω,η,ε,ξ,β,ζ,ς.

Επεκτάσεις:

Σε παιδιά που χρειάζεται επίμονη διδασκαλία της φοράς, μερικές εναλλακτικές δραστηριότητες που προτείνονται, είναι οι εξής:

- Σχηματισμός του γράμματος σε δίσκο με αλάτι ή άμμο είτε με τα δύο δάχτυλα είτε με πινέλο, είτε με μολύβι.
- Σχηματισμός του γράμματος σε χαρτί με σχεδιασμένες τις κουκίδες ή βελάκια κατεύθυνσης.

- Σχηματισμός στον αέρα με κλειστά μάτια, με τη δασκάλα να κάθεται πάντα δίπλα στο παιδί για επίβλεψη.

Αντιγραφή

Υλικό: τετράγραμμο τετράδιο
τετράδιο αντιγραφής μισό – μισό

Στόχοι: Εξοικείωση με το γράψιμο
Βελτίωση της συγκέντρωσης, παρατηρητικότητα
Λεπτή κινητικότητα
Εκμάθηση ορθογραφίας
Ενίσχυση του μηχανισμού της ανάγνωσης
Οπτικοκινητικός συντονισμός (μάτι- χέρι)
Χωρικός συντονισμός (μέγεθος, γραμμές, αποστάσεις, περιθώρια, πλευρίωση)
Απόκτηση γνώσεων
Καλαισθησία
Αποτύπωση νοήματος μέσω της ζωγραφικής

Σημειώσεις: Η χρήση του τετραγράμμου από τα παιδιά κρίνεται υποχρεωτική για την αντιγραφή στην Α τάξη. Περίπου 1,5 με 2 τετράγραμμο τετράδια πρέπει να έχει δουλέψει κάθε παιδί προτού περάσει στο τετράδιο αντιγραφής (μισό – μισό).

Είναι απαραίτητο προτού ξεκινήσει η αντιγραφή από το παιδί, να δειχθεί ο τρόπος δουλειάς, ακόμα κι αν το ίδιο το ξέρει (ως υπενθύμιση). Να γράφονται πάντα ο τίτλος και η ημερομηνία και να δίνεται έμφαση στη σωστή φορά και το σωστό μέγεθος γραμμάτων. Η γραφή με μικρότερο μέγεθος γραμμάτων ή γραμμάτων που δεν είναι καλά τοποθετημένα στις γραμμές, πρέπει οπωσδήποτε να διορθώνεται.

Κατά την αντιγραφή από τη δασκάλα στο τετράδιο, το παιδί θα πρέπει να είναι πάντα παρόν. Η στάση του σώματός της πρέπει να είναι τέτοια ώστε να μπορεί να βλέπει το παιδί το γράψιμό της κι ενδεικτική της στάσης που πρέπει να έχει το ίδιο καθώς γράφει μόνο του. Το παιδί συμμετέχει στην αντιγραφή υπαγορεύοντας και παρατηρώντας το γράψιμο.

Το γράψιμο πρέπει να έπεται του ελέγχου της εργασίας από τη δασκάλα. Πρώτα κάνει τη δουλειά το παιδί (π.χ. αντιστοίχιση καρτών), μετά ελέγχεται η εργασία (στην αρχή της χρονιάς οπωσδήποτε από τη δασκάλα, αργότερα από το ίδιο το παιδί στις δουλειές που υπάρχουν κάρτες ελέγχου) κι ύστερα προχωρά στο γράψιμο της δουλειάς.

Η δασκάλα πρέπει να επιμένει στη σωστή χρήση και φύλαξη του τετραδίου από τα παιδιά.

Όταν το παιδί ασκηθεί ικανοποιητικά στη γραφή στο τετράγραμμο, τότε περνάει στο τετράδιο αντιγραφής (μισό – μισό). Εκεί, είναι απαραίτητο να τονιστεί ΞΑΝΑ το πώς χρησιμοποιείται το τετράδιο αυτό (εικόνα- καθαρότητα, περιθώρια, ζωγραφιά οπωσδήποτε πάνω από το κείμενο **σχετική** με αυτό, ημερομηνία-τίτλος, μέγεθος γραμμάτων, αποστάσεις ανάμεσα στις λέξεις, κλπ). Για τη γραφή τίτλου, η δασκάλα καλεί το παιδί να σκεφτεί έναν τίτλο με βάση το περιεχόμενο του κειμένου όταν δεν υπάρχει. Ο τίτλος «αντιγραφή» δεν προτείνεται.

Η αντιγραφή ποιήματος καλό είναι να γίνεται στο τετράδιο αντιγραφής. Πρέπει να γίνει ξεχωριστή διδασκαλία του πώς αντιγράφεται ένα ποίημα (αλλάζω γραμμή μετά από κάθε στίχο).

Διδασκαλία φοράς του γράμματος β: δείχνεται στα παιδιά σε αυτή τη μορφή (β) και όχι (β).

Για τα κεφαλαία γράμματα, απαιτείται ξεχωριστή παρουσίαση. Μπορεί να δειχθούν παράλληλα με τα καλαθάκια α-ω.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί σε ένα τραπέζι ένα παιδί. Εάν είναι δεξιόχειρας η ίδια, κάθεται στα δεξιά του. Εάν είναι αριστερόχειρας η ίδια, κάθεται στ' αριστερά του. «Αυτό είναι το τετράδιό σου. Θα σου δείξω πώς να το χρησιμοποιείς». Αρχικά, του γράφει την ημερομηνία και τον τίτλο της δουλειάς και του εξηγεί ότι αυτό πρέπει να γίνεται για κάθε νέα εργασία. Στη συνέχεια, ζητά από το παιδί να της διαβάσει τη λέξη/κείμενο που έχει να αντιγράψει (εάν δεν μπορεί να το διαβάσει, το διαβάζει εκείνη φωναχτά και το αντιγράφει). Τη γράφει με στυλό, αργά, σιωπηλή, με έμφαση στη σωστή φορά, με στρογγυλά γράμματα σωστά τοποθετημένα. Στη συνέχεια το παιδί αντιγράφει το κείμενο με μολύβι κάτω από κάθε λέξη της δασκάλας.

Εργασίες που γίνονται στο τετράγραμμο τετράδιο (με τη σειρά):

- 1) Γράψιμο λέξεων σ-φ (ταξινομημένες κάρτες, βιβλιαράκι Γλώσσα 1)
- 2) Καλαθάκια α-ω
- 3) Προτάσεις σ-φ (σειρά χωρίς αρίθμηση)
- 4) Γράψιμο λέξεων συμπλέγματα (κωδικός Γλώσσα 2)

- 5) Καλαθάκια κίτρινα (δίψηφα)
- 6) Προτάσεις με δίψηφα αριθμημένες
- 7) Καρτέλες ανάγνωσης Α4 (πράσινες, μπλε, κίτρινες, πορτοκαλί)

Άλλες εργασίες που γίνονται στο τετράγραμμο (ανεξαρτήτως σειράς, ανάλογα με το επίπεδο και την επιθυμία του παιδιού και την κρίση της δασκάλας) ή στο αντιγραφής, αφού έχει ασκηθεί στο τετράγραμμο αρκετά:

- Μεγάλες εικόνες με λέξεις
- Βιβλιάρια με κάρτες ταξινόμησης (Γλώσσα 3, Μελέτη περιβάλλοντος, κλπ)
- Κουτάκια με κάρτες ταξινόμησης
- Κουτάκια με εικόνες και αντιστοίχιση πρότασης
- Διάφορα κείμενα που θα επιλέξει το παιδί από βιβλία κλπ
- Ποιήματα
- Λέξεις για ορθογραφία, και
- γενικά, ό,τι περιλαμβάνει αντιγραφή κατά τους πρώτους μήνες εργασίας στην τάξη.

Βιβλιάρια χειροποίητα

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί μπορεί να διαβάσει και να γράψει.

Υλικό: Λευκά τετράγωνα χαρτιά

Μολύβι, γόμα, διακορευτής, χαρτόνι για εξώφυλλο, σπάγκος/κορδέλα

Στόχοι: Τριβή με το γράψιμο

Εκμάθηση ορθογραφίας

Χωρικός συντονισμός (μέγεθος, γραμμές, αποστάσεις, περιθώρια, πλευρίωση)

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Ανάλυση/Σύνθεση λέξεων

Ανάπτυξη φαντασίας

Αποτύπωση νοήματος μέσω της ζωγραφικής

Εξοικείωση με διάφορα εργαλεία ζωγραφικής

Λεπτή κινητικότητα

Σημειώσεις: Τα πρώτα βιβλιάρια καλό είναι να γίνονται με μία λέξη ανά σελίδα. Στο κάτω μέρος του χαρτιού χαράσσεται αρχικά μια γραμμή από τη δασκάλα με στυλό, ώστε το παιδί να μπορεί να γράφει πάνω της με άνεση. Στην αρχή, δε διορθώνει η δασκάλα το μέγεθος των γραμμάτων, με τον καιρό σιγά σιγά το δουλεύει μαζί με το παιδί. Στα παιδιά της Α τάξης στην αρχή δε διορθώνεται απαραίτητα η ορθογραφία, αργότερα ναι. Σε επόμενο χρόνο η κάθε σελίδα μπορεί να περιλαμβάνει μια πρόταση ή ένα πιο μεγάλο κείμενο.

Μπορεί αν θέλει το παιδί να υπαγορεύει στη δασκάλα τις λέξεις ή το κείμενο που θέλει να κάνει βιβλιάρια. Η δασκάλα γράφει με στυλό πάνω σε γραμμή και στην κάτω

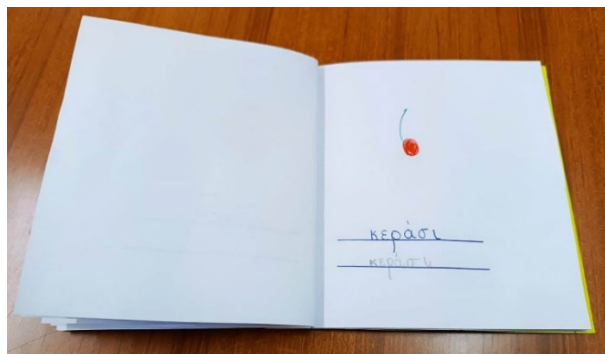
γραμμή αντιγράφει το παιδί. Η διαδικασία που ακολουθείται είναι ίδια με τη διαδικασία αντιγραφής (στάση, φορά, υπαγόρευση, κλπ).

Με αφορμή οποιοδήποτε μάθημα, μπορεί στο τέλος της παρουσίασης (π.χ. διδασκαλία ενός μέρος του λόγου) η δασκάλα να προτείνει στα παιδιά να φτιάξουν ένα βιβλιαράκι δικό τους ώστε να μπει στο ράφι της τάξης.

Καλό είναι να γίνεται επίβλεψη διακριτική ενός ενήλικα στο δέσιμο του βιβλίου και παρέμβασή του όπου χρειάζεται.

Προτεινόμενες εργασίες:

- Λέξεις που ξέρει να γράφει το παιδί («η δική μου συλλογή»)
- Λέξεις (συγκεκριμένη κατηγορία, π.χ. φρούτα, έπιπλα, γλυκά, φαγητά κλπ)
- Τα τρία γένη (π.χ. βιβλιαράκι μόνο με αρσενικά)
- Ενικός – Πληθυντικός (π.χ. μόνο λέξεις στον ενικό)
- Για Μέρη του Λόγου (π.χ. μόνο ρήματα, μόνο επίθετα κλπ)
- Προτάσεις
- Μικρές ιστορίες (μια πρόταση σε κάθε σελίδα)
- Ιστορίες μεγαλύτερες
- Ύστερα από αφήγηση μιας Μεγάλης Ιστορίας, μπορεί το παιδί να φτιάξει το δικό του βιβλιαράκι που αφηγείται τα βασικά σημεία της ιστορίας που άκουσε.

Παράλληλες δουλειές που μπορεί να προταθούν στα παιδιά, εφόσον γνωρίζουν σύνθεση λέξεων (σ-φ):

Σημείωση: Στις παρακάτω εργασίες, δε χρειάζεται να έχει ολοκληρωθεί η διδασκαλία τηςφοράς όλων των γραμμάτων. Μπορεί ένα παιδί να εργαστεί με αυτές, ενώ παράλληλα του διδάσκεται ηφορά. Σε αυτήν την περίπτωση, διορθώνει η δασκάλα το παιδί μόνο στηφορά που έχει διδαχθεί.

Στόχοι: Ενίσχυση ενδιαφέροντος μέσα από την ποικιλία ασκήσεων

Τριβή με την ανάγνωση

Γραφή

- Γράψιμο του ονόματος του παιδιού στο τετράγραμμο (αντιγραφή και διόρθωση στα καθρεφτίσματα)
- Ταξινομημένες κάρτες (γλώσσα 1)
- Παζλ – λέξεις με γράμματα χωριστά (κ,π,τ, σύνθεση λέξεων, λαχανικά)
- Φυλλάδια που λείπει ένα γράμμα
- Βιβλιάρια
- Αναζήτηση λέξεων από βιβλία κλπ και γράψιμό τους, πρώτα στην κινητή, ύστερα στο τετράγραμμο ή σε βιβλιάρια
- Κόψιμο εικόνων, κόλλημά τους στο τετράγραμμο και γράψιμο της λέξης (αντιγραφή από το παιδί)

Καλαθάκια γραμμάτων α-ω (άσπρα)

Χρόνος: Αμέσως μόλις μπει στη διαδικασία ανάγνωσης κι εφόσον έχει ασκηθεί στη φορά γραμμάτων στα φυλλάδια.

Υλικό: Τετράγραμμο τετράδιο

Καλαθάκια με κάρτες ταξινόμησης (εικόνες, λέξεις)

Φυλλάδια με εικόνες για κόψιμο, κόλλα, ψαλίδι

Στόχοι: Φορά γραμμάτων

Λεπτή κινητικότητα

Ανάγνωση

Εξάσκηση στην ανάλυση και σύνθεση λέξεων

Εξάσκηση στη γραφή

Εκμάθηση της αλφαβητικής σειράς

Ορθογραφία

Ικανοποίηση της τάσης του παιδιού για τάξη/σειρά

Εκμάθηση οργάνωσης τετραδίου

Σημειώσεις: Πρέπει απαραίτητως όλα τα παιδιά να εργαστούν με τα συγκεκριμένα καλαθάκια, ακόμη κι αν γνωρίζουν καλά γραφή και ανάγνωση.

Η στάση της δασκάλας κατά την παρουσίαση πρέπει να είναι τέτοια ώστε να μπορεί το παιδί να παρακολουθεί τη γραφή της (δεξιά από το κάθε παιδί εφόσον είναι δεξιόχειρας η ίδια, αριστερά από το κάθε παιδί εφόσον είναι αριστερόχειρας η ίδια).

Κατά την ατομική εργασία του παιδιού, πρέπει να ελέγχει τακτικά, είτε εκείνη είτε ο βοηθός, εάν τα παιδιά συνεχίζουν το γράψιμο ακολουθώντας τη σωστή φορά. Στην περίπτωση λάθους φοράς ή λαβής παρεμβαίνει και διορθώνει διακριτικά.

Εάν κριθεί αναγκαίο να εξασκηθεί περισσότερο στη φορά, μπορεί να μην προχωρήσει στο επόμενο γράμμα, αλλά μαζί με το παιδί να σκεφτούν επιπλέον λέξεις που αρχίζουν από το γράμμα αυτό ή να το περιέχουν και να το ξαναδουλέψει (πάλι με την ίδια

μορφή -φορά στις δύο πρώτες γραμμές του τετραδίου και λέξεις από κάτω) και την επόμενη μέρα.

Μετά τα καλαθάκια, προχωρά το παιδί στην αντιγραφή προτάσεων (σ-φ).

Μετά τις προτάσεις, προχωρά το παιδί στα καλαθάκια διψήφων (γκρι).

Μετά τα καλαθάκια διψήφων, προχωρά το παιδί στην αντιγραφή προτάσεων (με αρίθμηση).

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί 1-2 παιδιά. «Θα ήθελα να σας δείξω μια νέα δουλειά. Ελάτε μαζί μου να σας δείξω από ποιο ράφι θα την παίρνετε». Φέρνουν το υλικό στο τραπέζι. Αρχικά, σημειώνει επάνω στη γραμμή του κάθε τετραδίου την ημερομηνία και ως **τίτλο** το γράμμα που θα δουλέψουν (π.χ. Αα). Στη συνέχεια, στην πάνω γραμμή αριστερά σημειώνει το κεφαλαίο γράμμα και στην αποκάτω το μικρό, φροντίζοντας να τους δείχνει τη φορά των γραμμάτων α ρ γ ά. Επαναλαμβάνει τη διαδικασία στα τετράδια όλων των παιδιών, δείχνοντας ξεχωριστά στο κάθε παιδί πώς θα το γράψει, φροντίζοντας πάντα να αλλάζει και θέση προκειμένου να βλέπει σωστά τη γραφή το παιδί. Κατόπιν, καλεί τα παιδιά να αναζητήσουν στο καλαθάκι τις εικόνες που αντιστοιχούν στο γράμμα που δουλεύουν και τις λέξεις να τις αντιστοιχίσουν και να τις διαβάσουν. Ενώ το κάθε παιδί διαβάζει τις λέξεις, εκείνη τις αντιγράφει. Αφού το παιδί τις αντιγράψει, βάζει τις κάρτες στο καλαθάκι και κόβει και κολλά πάνω από κάθε λέξη την αντίστοιχη εικόνα.

Επέκταση: Εάν κάποιο παιδί είναι πολύ προχωρημένο στην ανάγνωση, μπορεί να συμπληρώσει και δικές του λέξεις που αρχίζουν από το γράμμα που μελετά και να ετοιμάζει τις αντίστοιχες εικόνες.

Μεγάλες εικόνες με λέξεις

Χρόνος: Μόλις κατακτηθεί ο μηχανισμός της ανάγνωσης, μετά τα καλαθάκια γραμμάτων α-ω. Τάξεις Α και Β Δημοτικού.

Υλικό: Καρτέλες A4 με εικόνες και λέξεις

Τετράδιο (τετράγραμμο στην αρχή, αντιγραφής ή γλώσσας αργότερα και ανάλογα με τη χρήση της δουλειάς)

Στόχοι: Ανάγνωση

Γραφή

Φορά γραμμάτων

Οπτική διάκριση

Ακουστική διάκριση

Σύνθεση/ανάλυση λέξης

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Καλλιέργεια γραπτού λόγου

Καλλιέργεια προφορικού λόγου

Σημειώσεις: Κατά την πρώτη παρουσίαση καλό είναι η δουλειά αυτή να δείχνεται ατομικά. Στις επεκτάσεις της δουλειάς μπορεί να δειχθεί και σε ομάδα των 2-3 παιδιών.

Πρέπει να δίνεται έμφαση στην εικόνα του τετραδίου και στη φορά γραμμάτων.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί το παιδί και του λέει ότι θα του δείξει μια νέα δουλειά. Πηγαίνουν μαζί στο ράφι, διαλέγει την εικόνα 1 και δείχνει στο παιδί πώς να βρίσκει κάθε φορά την εικόνα με το αντίστοιχο κουτάκι. Μετά κάθονται στο τραπέζι μαζί. Η δασκάλα ανοίγει το κουτάκι, βγάζει έξω τις λέξεις και τις απλώνει μπροστά της. Παίρνει μία λέξη και τη διαβάσει αργά και καθαρά. Αναζητά μέσα στη μεγάλη εικόνα αυτό που αναγράφει η καρτέλα και την τοποθετεί δίπλα ή πάνω του. Συνεχίζει με τις υπόλοιπες λέξεις. Ανάλογα το παιδί, αφού διαβάσει εκείνη μια – δυο λέξεις, το παροτρύνει να συνεχίσει τη δουλειά μόνο του. Αφού τις τοποθετήσει όλες στην πλάκα, διαβάσει μία μία τις λέξεις και η δασκάλα τις αντιγράφει στο τετράδιο.

Επεκτάσεις:

- Καλείται το παιδί να βρει επιπλέον λέξεις από την εικόνα και να τις προσθέσει στο τετράδιο (τετράγραμμο ή αντιγραφής, ανάλογα με το παιδί).
- «Βρες όσα πιο πολλά ουσιαστικά μπορείς» (ή και ρήματα) - Τετράδιο γλώσσας.
- «Βρες μόνο τα αρσενικά/θηλυκά/ουδέτερα της εικόνας» - Τετράδιο γλώσσας.
- «Βρες όσες λέξεις αρχίζουν από...».
- Μπορεί να ζητηθεί στο παιδί να γράψει δικές του προτάσεις - Τετράδιο γραπτής έκφρασης.
- Να περιγράψει προφορικά την εικόνα.
- Ν' αφηγηθεί μια δική του ιστορία βασισμένη στην εικόνα.

Κάρτες ταξινόμησης

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί είναι σε θέση να διαβάζει λέξεις.

Υλικό: Βιβλιαράκια με κάρτες ταξινόμησης με διαφόρους κωδικούς
Τετράδιο (εφόσον έχει μπει στη γραφή)

Στόχοι: Σύνθεση / ανάλυση λέξης

Ανάγνωση

Γραφή

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Κατηγοριοποίηση

Σημειώσεις: Κάρτες ταξινόμησης **υπάρχουν για όλα τα μαθήματα.**

Μόλις το παιδί εργαστεί με το υλικό, απαραίτητα η δασκάλα ελέγχει τη γνώση που έχει αποκομίσει το παιδί. Μετά την ταξινόμηση, κάνει στο παιδί μάθημα τριών σταδίων. Δεν πρέπει να μείνει όμως μόνο στο βιβλιαράκι, αλλά να παροτρύνει το παιδί ώστε να εφαρμόσει τη γνώση από το βιβλιαράκι (π.χ. στα είδη γραμμών, θα πρέπει το παιδί μετά τη δουλειά να χαράξει κι εκείνο γραμμές). Στα βιβλιαράκια γλώσσας (1), το μάθημα των τριών σταδίων δε χρειάζεται.

Σε κάθε περίπτωση, εφόσον εκτελέσει τη δουλειά το παιδί, είτε την αντιγράψει είτε όχι, θα πρέπει να κληθεί να διαβάσει (τις λεζάντες, κάποιο κείμενο, ανάλογα το επίπεδο και το ενδιαφέρον του) στη δασκάλα.

Η εργασία περιέχει καρτέλες αυτοελέγχου. Παρόλ' αυτά, ο τελικός έλεγχος (αν έχει γίνει σωστή η αντιστοίχιση) γίνεται από τη δασκάλα, προκειμένου ν' αποφευχθούν λάθη κατά την αντιγραφή μετά.

Στην περίπτωση που το παιδί δεν είναι σε θέση να διαβάσει τα κείμενα, μπορεί να ζητήσει από κάποιο παιδί που έχει κατακτήσει την ανάγνωση. Στην αρχή της χρονιάς δεν είναι απαραίτητο να γράψει τις λέξεις στο τετράδιο.

Πρέπει να δίνεται έμφαση κατά την αντιγραφή του κειμένου στην εικόνα του τετραδίου και να παροτρύνονται τα παιδιά να ζωγραφίσουν την αντιγραφή τους.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών (2-3): «Θέλω να σας δείξω (π.χ.) τα ζώα». Πηγαίνουν μαζί στο ράφι που βρίσκεται η δουλειά, την παίρνουν και κάθονται σε ένα τραπέζι. Κάθεται μαζί με τα παιδιά και υπολογίζει τον χώρο που θα βάλει τις κάρτες. Ανοίγει το βιβλιαράκι και κρατά όλες τις κάρτες με τις εικόνες. Τους δείχνει μία καρτέλα. «Αυτό τι είναι;» (Είναι ένα παπί). Αφού αναγνωρίσουν το όνομα του ζώου, ζητά από τα παιδιά να βρουν τη λεζάντα με το όνομα *παπί*. Αφού τη διαβάσουν, την τοποθετούν κάτω από την εικόνα. Ακολουθώς, ενεργούν και με τις υπόλοιπες κάρτες.

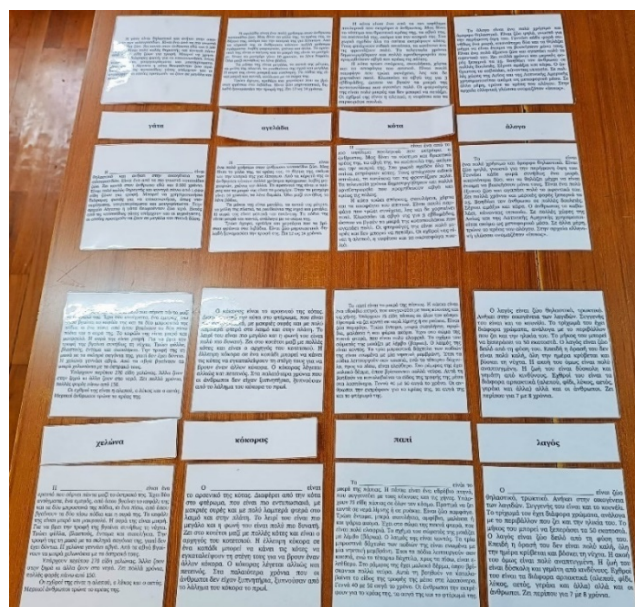

Στο τέλος της διαδικασίας τα παιδιά έχουν μπροστά τους τις εικόνες με τη λεζάντα από κάτω. Εάν υπάρξει κάποια καρτέλα που δε γνωρίζουν το όνομά της, η δασκάλα δίνει με τη μορφή απλών προτάσεων πληροφορίες για την εικόνα (π.χ. Αυτός είναι ένας **λαγός**. Ο **λαγός** είναι ένα ζώο του αγρού. Ο **λαγός** τρώει λαχανικά και είναι καλυμμένος με πολύ απαλή γούνα. Τα πίσω πόδια του **λαγού** είναι πιο μακριά από τα μπροστινά για να τον βοηθούν να τρέχει με άλματα γρήγορα).

Στη συνέχεια, κι εφόσον είναι σε θέση να διαβάσουν κείμενα τα παιδιά, τους ζητά να διαβάσουν τα κείμενα με τις πληροφορίες για την κάθε εικόνα. (Εναλλακτικά, μπορεί να ζητήσει από κάποιο παιδί πιο προχωρημένο να τους διαβάσει τα κείμενα). Αφού διαβαστεί το κείμενο, το τοποθετούν κάτω από την εικόνα που αντιστοιχεί στο κείμενο αυτό.

Όταν τελειώσουν με τα κείμενα, τα μαζεύουν και τους δείχνει το κείμενο που του λείπει η λεζάντα. Τους εξηγεί ότι μπορούν να ταξινομήσουν τη λεζάντα με το κείμενο. Τους αφήνει μόνους τους να εργαστούν. Όταν τελειώσουν, τους ζητά να ελέγξουν τα κείμενα μόνοι τους. (Το βήμα αυτό μπορεί να παραλειφθεί εφόσον δεν ξέρουν να διαβάζουν τα παιδιά κείμενα ή εφόσον βλέπει ότι κουράζονται. Μπορεί να τους εξηγήσει τι μπορούν να κάνουν με τα κείμενα που λείπει η αρχική ονομασία και να τους παροτρύνει να εργαστούν με αυτά επόμενη φορά).

Τέλος, γίνεται **μάθημα τριών σταδίων**. Αφού ελέγξει η δασκάλα ότι αναγνωρίζουν όλες τις ονομασίες, καλεί τα παιδιά να της διαβάσουν τις λεζάντες ή κάποιο κείμενο και τις αντιγράψουν στο τετράδιο. Τους θυμίζει να ζωγραφίσουν στο τετράδιό τους αυτό που έγραψαν.

Πίνακες μελέτης περιβάλλοντος

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί γνωρίζει ανάγνωση.

Υλικό: Πίνακες χωρισμένοι σε στήλες
Κουτάκι με καρτέλες για ταξινόμηση
Τετράδιο γλώσσας

Στόχοι: Ανάγνωση
Εμπλουτισμός λεξιλογίου
Μνήμη
Κατηγοριοποίηση
Εξάσκηση στη γραφή
Χωροθέτηση
Ορθογραφία

Σημειώσεις: Οι πίνακες μπορούν να δουλευτούν με διάφορους τρόπους, ανάλογα με τη στοχοθεσία και τις ανάγκες του κάθε μαθητή. Μπορεί το παιδί να τους δουλέψει μόνο προφορικά, είτε και να γράψει τις λέξεις. Μπορεί να συμπληρώσει στην κάθε στήλη του πίνακα και δικές του λέξεις.

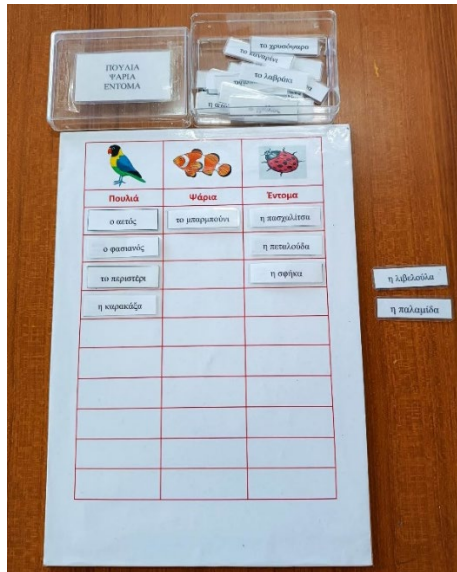
Οι πίνακες αυτοί δεν έχουν κάποια συγκεκριμένη αρίθμηση. Το παιδί μπορεί να επιλέξει κάποιον πίνακα ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του.

Η δουλειά συνίσταται να γίνεται ατομικά, το πολύ από δύο παιδιά.

Εάν το παιδί δεν είναι εξοικειωμένο με το τετράδιο γλώσσας, ο πίνακας γράφεται στο τετράγραμμο.

Κατά το γράψιμο απαραίτητα να γράφεται ο τίτλος του πίνακα.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί το παιδί. «Θέλω να σου δείξω μια καινούργια δουλειά». Πηγαίνει με το παιδί στο ράφι και διαλέγουν μαζί έναν πίνακα που να το ενδιαφέρει. Κάθονται στο τραπέζι. Διαβάζουν μαζί τις κατηγορίες του πίνακα. Βγάζουν από το κουτάκι τις λέξεις και η δασκάλα αρχίζει να διαβάζει μία μία τις λέξεις και να τις τοποθετεί στην ανάλογη στήλη. Απαραίτητα φροντίζει να βάλει στο πλάι κάποια λέξη που «δεν είναι σίγουρη» σε ποια στήλη μπαίνει. «Σπίνος. Δεν είμαι σίγουρη πού ανήκει. Αυτή θα την αφήσουμε για το τέλος». Συνεχίζει για μερικές λέξεις ακόμη και κατόπιν ζητά από το παιδί να ολοκληρώσει μόνο του τον πίνακα. «Τις λέξεις που δεν είσαι σίγουρος πού μπαίνουν, άσε τες στην άκρη. Όταν ολοκληρώσεις, κάλεσέ με να τις δούμε μαζί». Όταν ολοκληρωθεί ο πίνακας, ζητά από το παιδί να διαβάσει μία μία τις λέξεις κάθε στήλης κι εκείνη τις γράφει με στυλό στο τετράδιο, αφήνοντας μια γραμμή κενή για να αντιγράψει από κάτω.

Φυλλάδια γεωγραφίας

Σημειώσεις: Τα φυλλάδια που συνοδεύουν τα πήλινα προπλάσματα αποτελούν ένα επιπλέον εργαλείο γραφής. Τα κείμενα υπαγορεύονται στη δασκάλα από τα παιδιά κι εκείνη γράφει αφήνοντας μια γραμμή κενή.

B τάξη

Σημειώσεις: Στο τέλος της Β τάξης πρέπει τα παιδιά να έχουν κατακτήσει το μηχανισμό της γραφής και να γράφουν με ευχέρεια και ταχύτητα, για ν' ανοιχτούν χωρίς εμπόδια σε όλους τους τομείς της γνώσης.

Φορά γραμμάτων

Σημειώσεις: Πρέπει να δίνεται επιμονή στη σωστή φορά των γραμμάτων όλο τον χρόνο από όλους τους ενήλικες της τάξης, πάντα με διακριτικότητα.

Όπου δει η δασκάλα την ανάγκη, επιστρέφει στη διδασκαλία τηςφοράς, μέσα από ποικίλες ασκήσεις.

Αντιγραφή

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Υλικό: Τετράδιο ριγέ – λευκό

Στόχοι: Ταχύτητα στο γράψιμο

Βελτίωση της συγκέντρωσης, παρατηρητικότητα

Εκμάθηση ορθογραφίας

Ενίσχυση του μηχανισμού της ανάγνωσης

Οπτικοκινητικός συντονισμός (μάτι- χέρι)

Χωρικός συντονισμός (μέγεθος, γραμμές, αποστάσεις, περιθώρια, πλευρίωση)

Απόκτηση γνώσεων

Καλαισθησία

Περαιτέρω άσκηση στην ορθή χρήση του εργαλείου γραφής

Σημειώσεις: Πρέπει να δοθεί έμφαση στην αντιγραφή από την αρχή της Β τάξης, όχι μόνο στο περιεχόμενο της εργασίας, αλλά και στην εικόνα του γραπτού και του τετραδίου. Οπωσδήποτε να συνοδεύεται η αντιγραφή κι από σχετική με το θέμα ζωγραφιά ή σκίτσο.

Τα παιδιά πρέπει ν' αρχίσουν να αντιγράφουν μόνο τους μόνο αφού ελεγχθεί η ικανότητά τους από τη δασκάλα. Εάν δεν μπορούν ν' αντιγράψουν μόνο όλο το κείμενο, μπορούν να γράψουν μόνο την ημερομηνία, τον τίτλο και την εκφώνηση των ασκήσεων. Σταδιακά, προχωρούν στα κείμενα.

Να εισαχθεί η χρήση του στυλό από τα τέλη του Ιανουαρίου, για: ημερομηνία, τίτλους δουλειάς, εκφωνήσεις των ασκήσεων, μικρές αντιγραφές σε όποιο παιδί κριθεί ότι μπορεί.

Είναι σημαντικό να ενθαρρύνεται η αντιγραφή με κάθε αφορμή.

Εργασίες κατά τις οποίες δουλεύεται η αντιγραφή:

- Αντιγραφή από βιβλία/ κείμενα/ ποιήματα της τάξης
- Παρουσιάσεις
- Δουλειές Γεωγραφίας (πήλινα προπλάσματα)
- Πίνακες γλώσσας / μελέτης περιβάλλοντος κλπ
- Κάρτες φυσικών επιστημών (πειράματα)
- Εκφωνήσεις (προβλημάτων μαθηματικών, γραπτής έκφρασης, κ.α.)
- Κάρτες ταξινόμησης (Γεωμετρίας, Βιολογίας, Γλώσσας, κλπ)

Βιβλιαράκια χειροποίητα

(Δες όπως στην Α τάξη)

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς, όποτε κριθεί από τη δασκάλα κι εφόσον επιθυμεί το παιδί.

Επεκτάσεις:

- Π.χ. «γράφω μια ιστορία με παράγραφο σε κάθε σελίδα»

Μεγάλες εικόνες με λέξεις

(Δες όπως στην Α τάξη)

Επεκτάσεις:

- «Διάλεξε πέντε ουσιαστικά και σκέψου ένα επίθετο για το καθένα»
- «Γράψε προτάσεις που να περιγράφουν την εικόνα»
- «Περίγραψε την εικόνα γραπτά»
- «Παρατήρησε την εικόνα και γράψε μια δική σου ιστορία»
- «Γράψε όσο πιο πολλά ρήματα μπορείς να σκεφτείς βλέποντας την εικόνα»

Κάρτες ταξινόμησης

(Δες όπως στην Α τάξη)

Πίνακες μελέτης περιβάλλοντος

(Δες όπως στην Α τάξη)

Σημειώσεις: Εάν το παιδί έχει εδραιωμένη τη γραφή, μπορεί να συμπληρώσει μόνο του στο τετράδιό του τον πίνακα ή και να τον εμπλουτίσει με δικές του λέξεις. Απαραίτητο είναι να χαράξει η δασκάλα τις γραμμές του πίνακα.

Φυλλάδια γεωγραφίας

(Δες όπως στην Α τάξη)

Σημειώσεις: Εάν το παιδί έχει εδραιωμένη τη γραφή, μπορεί να το συμπληρώσει μόνο του.

ΓΔ τάξη

Αντιγραφή

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Υλικό: Τετράδιο ριγέ - λευκό

Σημειώσεις: Πρέπει να δοθεί έμφαση στην αντιγραφή, ιδίως στην αρχή της Γ τάξης, ώστε να γίνεται έλεγχος από τη δασκάλα για την εικόνα γραπτού των παιδιών και για τυχόν δυσκολίες τους.

Να δίνεται έμφαση όχι μόνο στο περιεχόμενο της εργασίας, αλλά και στην εικόνα του γραπτού και του τετραδίου. Πρέπει να συνοδεύεται και από σχετικό σκίτσο – ζωγραφιά το κείμενο που αντιγράφεται.

Χρήση στυλό για τίτλους και οδηγίες αρχικά και σταδιακά για το σύνολο των αντιγραφών, για όποιο παιδί είναι έτοιμο, από την αρχή της Γ τάξης (ως κίνητρο).

Εργασίες για αντιγραφή:

- Εκφωνήσεις ασκήσεων, προβλημάτων κλπ
- Καρτέλες φυσικών επιστημών, γεωγραφίας κλπ
- Ερωτήσεις Ιστορίας/Θρησκευτικών
- Αντιγραφή βιβλίων, κειμένων, ποιημάτων της τάξης

Καλλιγραφία

Χρόνος: Ανάλογα με το ενδιαφέρον του παιδιού, όταν παρατηρηθεί ότι κάποιο παιδί αρχίζει να πειραματίζεται με τα γράμματά του.

Σημειώσεις: Η καλλιγραφία μπορεί να διδαχθεί εφόσον υπάρχει ενδιαφέρον, και συστήνεται μεταξύ Γ και Δ τάξης. Πιο πριν δε συστήνεται, καθώς τα παιδιά δεν έχουν τελειοποιήσει αρκετά την πρώτη προσωπική γραμματοσειρά τους, ωστόσο μπορεί να διδαχθεί εφόσον κάποιο παιδί την έχει εξελίξει. Όταν τα παιδιά μπαίνουν στην προεφηβεία, το γράψιμο γίνεται μία έκφραση της προσωπικότητας και είναι βοηθητικό να τους παρέχεται ένα επιπλέον «άνοιγμα» στη γραφή.

Η δασκάλα μπορεί να χρησιμοποιήσει πληθώρα υλικών για να κάνει τη γραφή πιο θελκτική (π.χ. πένα και μελάνι). Μπορεί επίσης να έχει στο ράφι της τάξης υλικά καλλιγραφίας που να τα εναλλάσσει μέσα στη χρονιά (π.χ. δισκάκι με φτερό, μελάνι, πάπυρο).

ΕΣΤ τάξη

Η γραφή ασκείται σε όλα τα μαθήματα, με ποικίλα υλικά.

Δημιουργία περιθωρίων, εικονογραφήσεων ή διακοσμήσεων

ΑΒ τάξη

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί γράφει στο τετράγραμμο.

Υλικό: Φυλλάδια τετράγραμμο με περιθώριο χαραγμένο
 Φυλλάδια τετράγραμμο χωρίς περιθώριο χαραγμένο
 Πλαστικοποιημένες καρτέλες Α5 με τα γράμματα τοποθετημένα σε τετράγραμμο και
 ζωγραφισμένα περιθώρια
 Μολύβια και χρωματιστά μολύβια

Στόχοι: Φιλοτέχνηση περιθωρίου
 Εξάσκηση στη χρήση χάρακα
 Καλαισθησία
 Εξάσκηση στην τήρηση περιθωρίου στο τετράδιο
 Περαιτέρω άσκηση στην ορθή χρήση του εργαλείου γραφής

Σημειώσεις: Η δουλειά αυτή αποτελεί σημαντική δραστηριότητα και ως συνέχεια της εργασίας του παιδιού στο Νηπιαγωγείο.

Στην Α Δημοτικού μπορεί να γίνεται παράλληλα με την εκμάθηση του γραψίματος στο τετράγραμμο τετράδιο. Στην αρχή μπορεί να γράφει το παιδί δικές του λέξεις. Αργότερα, στα φυλλάδια, μπορεί να αντιγράφει τις καρτέλες αντιγραφής (μικρές).

Παρουσίαση: Η δασκάλα παίρνει ένα φυλλάδιο με περιθώριο. Καλεί το παιδί να της υπαγορεύσει μια λέξη. Εκείνη τη γράφει, αφήνοντας μια γραμμή κενή για αντιγραφή από το παιδί. Το παιδί αντιγράφει τη λέξη. Στη συνέχεια, με χρωματιστά μολύβια σχεδιάζει ένα λιτό και καλαίσθητο μοτίβο στο πλαίσιο. «Έλα να γράψουμε σε ένα διαφορετικό φυλλάδιο άλλες λέξεις και μπορείς εσύ να το διακοσμήσεις με τον δικό σου τρόπο».

ΓΔ τάξη

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Υλικό: Λευκό χαρτί
Μολύβια και χρωματιστά μολύβια ή στυλό

Στόχοι: Δημιουργία περιθωρίου
Εξάσκηση στη χρήση χάρακα
Εξάσκηση στις μετρήσεις
Καλαισθησία
Εξάσκηση στην τήρηση περιθωρίου στο τετράδιο
Ποσόστωση δύναμης στη χρήση των εργαλείων (χάρακας – μολύβι)

Παρουσίαση: Η δασκάλα παίρνει ένα λευκό φύλλο χαρτιού και ένα χάρακα. Τοποθετεί το χάρακα παράλληλα με την πάνω πλευρά του χαρτιού και χαράσσει τη γραμμή. Συνεχίζει χαράσσοντας το χαρτί γύρω γύρω με τον ίδιο τρόπο, για να δημιουργήσει πλαίσιο. Το παιδί, κατόπιν, έχει τις εξής δυνατότητες:

- Μπορεί να διακοσμήσει το πλαίσιο.
- Μπορεί να ζωγραφίσει μία εικόνα και να γράψει μέσα στο χαρτί (π.χ. αντιγραφή ποιήματος, κειμένου, κλπ).
- Μπορεί να χαράξει με το μολύβι γραμμές μέσα στο χαρτί ώστε να αντιγράψει, είτε με μολύβι είτε με στυλό.
- Μπορεί να μετρήσει τα κενά του πλαισίου και να σημαδέψει τις γωνίες του.

Επεκτάσεις:

- Καλλιτεχνικός σχεδιασμός
- Δημιουργία και δέσιμο βιβλίων

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Η ορθή γραφή των λέξεων αποτελεί ένα ξεχωριστό μάθημα στο μοντεσσοριανό σχολείο, γι' αυτό και διδάσκεται με συγκεκριμένο υλικό και δραστηριότητες.

Ένα μοντεσσοριανό περιβάλλον οφείλει να είναι κατάλληλα εμπλουτισμένο ούτως ώστε να καλύπτει τις ανάγκες κάθε τύπου εκμάθησης: ακουστικού, οπτικού και κιναισθητικού. Τα παιδιά που μαθαίνουν ευκολότερα μέσω μιας ακουστικής προσέγγισης εξυπηρετούνται περισσότερο από ηχητικά παιχνίδια, κινητές αλφαβήτους, γράμματα από γυαλόχαρτο, κλπ. Για τα παιδιά με οπτική προσέγγιση, υπάρχουν οι ταξινομημένες κάρτες με εικόνες και λέξεις, λέξεις μνήμης και διάφορες άλλες κάρτες για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου. Για τα παιδιά που μαθαίνουν κιναισθητικά, προσφέρεται επιπλέον και η κίνηση (εντολές, δραματοποίηση κλπ) που συνοδεύει τις λεκτικές και αναγνωστικές τους εμπειρίες.

Χρόνος: Το παιδί μαθαίνει την ορθή γραφή των λέξεων από τη στιγμή που αρχίζει να γράφει.

Σημειώσεις: Στην αρχή της σχολικής χρονιάς, από Β τάξη κι έπειτα, είναι σημαντικό να διερευνήσει η δασκάλα το γνωστικό επίπεδο της τάξης, υπαγορεύοντας **άγνωστη ορθογραφία** βασισμένη στους ορθογραφικούς κανόνες που είχαν διδαχθεί κατά την περσινή σχολική χρονιά.

Στρατηγικές εκμάθησης ορθογραφίας: Η δασκάλα, ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν σε κάθε παιδί, μπορεί να αξιοποιήσει κάποιες από τις παρακάτω στρατηγικές, εντάσσοντάς τις στις εργασίες της τάξης:

- Οπτικοποίηση λέξης: «πρώτα κοίτα τη λέξη προσεκτικά και μετά κοίτα αλλού και δεξ αν μπορείς να δεις τη λέξη στο μυαλό σου». Υπάρχει μία τεχνική που λέει κοίτα πάνω αριστερά.
- Μπορεί να φανταστεί ότι γράφει τη λέξη μ' ένα ξύλο στην άμμο. Γράφει κάθε γράμμα της λέξης με το ξύλο νοερά.
- «Γράφει» με το δάχτυλο πολλές φορές τη λέξη στον αέρα.
- Μπορεί να γράψει τα δύσκολα σημεία της λέξης με διαφορετικά χρώματα ή να τα υπογραμμίσει.
- Συνδυασμός της λέξης με μία ασυνήθιστη εικόνα: όσο πιο ασυνήθιστη, τόσο το καλύτερο.
- Συνδυασμός της λέξης με κάποιο σκηνικό ή ιστορία για να κάνει το παιδί την ορθογραφική σύνδεση.
- Μελέτη ορθογραφικών κανόνων.
- Χρήση μνημονικού κόλπου.
- Επανάληψη: να γράψει πολλές φορές τη λέξη, λέγοντάς τη παράλληλα αργά.
- Με λεξικό να βρει τη λέξη και τις σημασίες της.

- Χρήση του λεξικού για λέξεις της ίδιας οικογένειας.
- «Χτίσιμο» πάνω στη λέξη χρησιμοποιώντας προθήματα και επιθήματα.
- Δημιουργία προτάσεων με τη λέξη.
- Αναζήτηση της ετυμολογίας της λέξης (π.χ. κοσμοναύτης < κόσμος + ναύτης)
- Σύγκριση της λέξης με άλλες που μοιάζουν, ηχούν ή γράφονται παρόμοια.
- Η ελληνική ορθογραφία έχει αρκετές δυσκολίες που εξηγούνται ιστορικά. Αυτοί οι ιστορικοί λόγοι διαφορετικής γραφής των λέξεων καλό είναι να αναδεικνύονται από τη δασκάλα (στην αρχή) και να ερευνώνται από τους μαθητές (αργότερα), καθώς αποτελούν παράθυρα στο παρελθόν και βοηθούν τους μαθητές να κάνουν μνημονικές συνδέσεις.
- Μελέτη μόνο λίγων λέξεων τη φορά.

A τάξη

Χρόνος: Ορθογραφία μέσα στην τάξη: Περίπου αρχές Ιανουαρίου, ανάλογα με το δυναμικό της ομάδας. Μπορεί ν' αρχίσει κι από τον Οκτώβριο εφόσον τα παιδιά είναι έτοιμα. Βασική προϋπόθεση, να έχουν ξεκινήσει τα άσπρα καλάθια. Ορθογραφία στο σπίτι: όταν έχουν κατακτήσει τον τρόπο μελέτης της μέσα στην τάξη.

Υλικό: Φυλλάδια ορθογραφίας (λέξεις με γράμματα που λείπουν)
 Καρτέλες ορθογραφίας (εικόνα με λέξη – συρταράκι)
 Φυλλάδια ορθογραφίας (λέξεις σε τετράγραμμο, μικρές προτάσεις)
 Καρτέλες με ομάδες λέξεων
 Κουτί με λέξεις μνήμης
 Πινακάκια μικρά με μαρκαδόρο
 Τετράδιο τετράγραμμο (μελέτης)

Στόχοι: Εκμάθηση ορθογραφίας
 Εξάσκηση συγκέντρωσης και προσοχής
 Ενίσχυση μνήμης
 Καλλιέργεια συνέπειας
 Οργάνωση- στάδια διεκπεραίωσης εργασίας
 Τελειοποίηση γραφής και ανάγνωσης

Σημειώσεις: Η δασκάλα πρέπει να διερευνήσει πώς μαθαίνει πιο εύκολα την ορθογραφία το κάθε παιδί ώστε να το βοηθήσει πιο αποτελεσματικά. Οφείλει να ελέγχει ανά τακτά διαστήματα εάν η γνώση αφομοιώθηκε κι εάν το παιδί έχει κατακτήσει τους μηχανισμούς εκμάθησης της ορθογραφίας. Όπου χρειαστεί, πρέπει να τροποποιήσει το πλάνο διδασκαλίας της και να προσθέσει εμπεδωτικές ασκήσεις, παιχνίδια, κλπ (δες και στρατηγικές εκμάθησης της ορθογραφίας πιο πάνω). Πρέπει να διασφαλίσει ώστε ο τρόπος

μελέτης της ορθογραφίας έχει δειχθεί σε κάθε παιδί ξεχωριστά και να επιμείνει όσο χρειάζεται, σύμφωνα με τις ανάγκες του.

Όταν τίθεται ο εβδομαδιαίος στόχος για τη μελέτη της ορθογραφίας στην τάξη, χρειάζεται τακτική υπενθύμιση, καθώς τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει την έννοια του χρόνου ακόμη.

Όταν έρθει η ώρα να πάρουν ορθογραφία τα παιδιά στο σπίτι, εκτός από το μάθημα σε όλη την ομάδα για το πώς να τη μελετούν, απαραίτητα πρέπει να δοθούν οδηγίες προς τους γονείς για το πώς να πλαισιώσουν τη μελέτη των παιδιών τους στο σπίτι. Οι οδηγίες αυτές πρέπει να είναι εξατομικευμένες ανάλογα με την ανάγκη του κάθε παιδιού και όπου κριθεί χρήσιμο πρέπει να αναπροσαρμόζονται.

Όταν γίνεται υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας, η διόρθωση μπορεί να γίνεται και ομαδικά στην τάξη. Κατά την υπαγόρευση γνωστής ορθογραφίας, μπορεί να προστεθεί κι άγνωστο κείμενο. Επίσης, μπορεί να ζητηθεί συμπληρωματικά κάποια γραμματική άσκηση (π.χ. «υπογραμμίστε τα ρήματα και κυκλώστε τα ουσιαστικά»).

Κατά την ατομική διόρθωση, οι λέξεις που είναι λάθος γράφονται στο κάτω μέρος της σελίδας ορθά από τη δασκάλα. Τα παιδιά μπορούν να γράψουν την κάθε λέξη 3-4 φορές από κάτω ώστε να τη μάθουν.

Φυλλάδια ορθογραφίας (λέξεις με γράμματα που λείπουν)

Χρόνος: Παράλληλα με τα καλαθάκια γραμμάτων α-ω.

Σημειώσεις: Αυτή η δουλειά γίνεται **μέσα στην τάξη**.

Παρουσίαση: Ατομική. Καλείται το παιδί να συμπληρώνει τα κενά γράμματα είτε λέγοντάς τα φωναχτά, είτε σιωπηλά.

Κουτάκια ορθογραφίας (εικόνες με λέξεις «συρταράκια»)

Χρόνος: Από όταν δουλεύει το παιδί τα καλαθάκια α-ω και μπορεί να διαβάσει (περίπου Οκτώβριος).

Μέχρι το τέλος της χρονιάς πρέπει να τα έχουν δουλέψει όλα τα παιδιά.

Υλικό: 6 κουτιά με λέξεις και κάρτες ελέγχου με εικόνες

Πίνακας με μαρκαδόρο ή κιμωλία

Σημειώσεις: Το υλικό αυτό δουλεύεται ΑΤΟΜΙΚΑ από το παιδί, **μέσα στην τάξη**. Δε χρειάζεται να υπάρχει εβδομαδιαίος στόχος, μπορεί να δουλέψει τις λέξεις απευθείας σε μια μέρα.

Τα κουτιά Α1 και Α2 μπορούν να διαχωριστούν στα δύο, σύμφωνα με τον αριθμό συλλαβών των λέξεων.

Κατά τη μελέτη του παιδιού, είναι σημαντικό να του δειχθεί ο αυτοέλεγχος.

Όταν το παιδί ολοκληρώσει ένα σετ λέξεων, πρέπει να του υπαγορεύονται οι λέξεις είτε από τον ενήλικα είτε από κάποιο συμμαθητή, είτε να τις γράψει το ίδιο κοιτώντας τις εικόνες. Απαραίτητα πρέπει να ελεγχθεί από τη δασκάλα η ορθογραφία.

Η δουλειά αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί και για αντιγραφή, εφόσον επιθυμεί κάτι τέτοιο το παιδί.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί το παιδί με το υλικό στο τραπέζι. «Αυτή η δουλειά είναι για να σε βοηθήσει να θυμάσαι πώς γράφονται σωστά ορισμένες λέξεις». Ξεκινά η ίδια να κάνει τη δουλειά. Ανοίγει το κουτάκι, παίρνει την πρώτη εικόνα, την παρατηρεί και γράφει στο πινακάκι τη λέξη που απεικονίζεται. Στη συνέχεια ελέγχει τη γραφή της λέξης τραβώντας την καρτέλα. Εάν είναι σωστή, τη βάζει σε μία στοίβα. Εάν είναι λάθος, τη διορθώνει και τη βάζει στην άλλη άκρη. Στο τέλος της εργασίας, ξαναγράφει τις λέξεις που έχει κάνει λάθος, μέχρι να τις γράψει όλες σωστά. Φροντίζει κατά την παρουσίαση να επιμείνει στον τρόπο που γίνεται ο έλεγχος της ορθογραφίας της λέξης («Κοιτάζω προσεκτικά γράμμα-γράμμα»), η μελέτη των λάθος λέξεων και -φυσικά- να γράψει κάποιες λέξεις λάθος. «Αυτή η δουλειά βρίσκεται στο ράφι και μπορείς να την παίρνεις όποτε θες». Ανάλογα με το παιδί μπορεί να θέσει μαζί του ένα χρονικό περιθώριο μέχρι να την υλοποιήσει (π.χ. εβδομαδιαίο στόχο).

Καρτέλες με ομάδες λέξεων

Χρόνος: Αρχές Ιανουαρίου

Υλικό: Πινακάκι με μαρκαδόρο ή κιμωλία
Τετράδι (προαιρετικά)
2 κουτιά με καρτέλες με ομάδες λέξεων

Σημειώσεις: Οι καρτέλες αυτές εμπεριέχουν όλες τις λέξεις που σύμφωνα με το ΑΠΣ του Υπουργείου Παιδείας θα πρέπει να γνωρίζει ο κάθε μαθητής.

Η εκμάθησή τους γίνεται **μέσα στην τάξη**.

Ως στόχος ολοκλήρωσης της καρτέλας συστήνεται η μία εβδομάδα. Καλό είναι να δειχθεί η καρτέλα τη Δευτέρα, ώστε να έχουν περιθώριο τα παιδιά μέχρι την Παρασκευή να τη μελετήσουν. Την Παρασκευή υπαγορεύεται σε όλη την ομάδα η ορθογραφία.

Η δουλειά αυτή μπορεί να δειχθεί και σε ολόκληρη την ομάδα της Α τάξης, εφόσον τα παιδιά μπορούν.

Ανά τακτά διαστήματα, καλό είναι να ξαναυπαγορεύονται οι λέξεις σαν άγνωστη ορθογραφία, μέσα σε προτάσεις.

Παρουσίαση 1^η: Εισαγωγική - Διδασκαλία λέξεων (1^η καρτέλα από Ομάδες Λέξεων): *τι, γιατί, και, όχι, ναι, είμαι, είναι, έχω, έχει.*

Είτε σε ολόκληρη την ομάδα, είτε σε μικρότερες (ανάλογα με το επίπεδο) η δασκάλα δίνει ένα κείμενο και τους καλεί να εντοπίσουν τη λέξη *και*. Την κυκλώνουν. «Ελάτε να παρατηρήσουμε πώς γράφεται αυτή η λέξη». Τη γράφει στον πίνακα Α Ρ Γ Α και ζητά από τα παιδιά να πούνε με ποιο ε γράφεται. «Η λέξη αυτή γράφεται ΠΑΝΤΑ με *αι*. Να σας πω ένα κόλπο; Όπως ακριβώς γράφεται η λέξη αυτή, έτσι γράφεται και μια άλλη λέξη που λέμε πολύ συχνά. Να σας πω ποια; (σβήνει το -κ- και γράφει το -ν- ώστε να σχηματιστεί το *ναι* και τη συζητά μαζί με τα παιδιά). Και να σας πω και κάτι άλλο; Στη λέξη *ναι*, άμα βάλω μπροστά της το *ει*, τότε έχω τη λέξη *είναι* (τη σχηματίζει στον πίνακα και τη συζητάμε με τα παιδιά). Και να σας πω κι ένα άλλο κόλπο;;; Άμα αλλάξω το -ν- με το -μ-, φτιάχνω μια άλλη λέξη, ποια; (το κάνει). Ομοίως με το -σ-. Επομένως, εάν θυμάμαι το *και* κι αν θυμάμαι το -ει-, δείτε σε πόσες λέξεις ξέρω την ορθογραφία τους!». Στη συνέχεια, ζητά από τα παιδιά να γράψουν τις λέξεις στο τετράδιο (τετράγραμμο), αφήνοντας στον πίνακα μόνο τη λέξη *και*. Τους δίνει στόχο να έχουν μελετήσει μέχρι το τέλος της εβδομάδας όλοι αυτήν την καρτέλα. «Αύριο θα σας δείξω πώς να μελετάτε μέσα στην τάξη μόνοι σας την ορθογραφία σας». Στο τέλος της εβδομάδας, τους κάνει ομαδική υπαγόρευση της ορθογραφίας.

Παρουσίαση 2^η: Τρόπος μελέτης ορθογραφίας μέσα στην τάξη.

Η δασκάλα καλεί 2-3 παιδιά το πολύ στο τραπέζι μαζί με το υλικό. «Σήμερα θα σας δείξω πώς να μελετάτε την ορθογραφία στην τάξη». Τοποθετεί τον πίνακα κοντά της και την πρώτη καρτέλα (το στόχο της εβδομάδας) από πάνω. Σιωπηλά μελετά όπως θα κάνει το παιδί. Αρχικά, αντιγράφει με προσοχή, γράμμα-γράμμα, τη λέξη *και*. Σχεδιάζει στον αέρα τη λέξη γράμμα-γράμμα και ψιθυρίζει τους ήχους των γραμμάτων. Την αντιγράφει από κάτω 3-4 φορές. Σβήνει κατόπιν τον πίνακα. Τη γράφει άλλη μια φορά από μνήμης. Ομοίως εργάζεται και για τις επόμενες λέξεις. Καλεί ένα από τα παιδιά να της την υπαγορεύσει. Ακούει και γράφει, κάνοντας και κάποιο λάθος επίτηδες. Όταν τελειώσει η υπαγόρευση, παίρνει η δασκάλα την καρτέλα και δείχνει με αργές κινήσεις και σιωπηλή στα παιδιά πώς ελέγχει τις λέξεις της. Αφού εντοπίσει το λάθος, το διορθώνει. Σβήνει τον πίνακα και ξαναμελετά από την αρχή τη λάθος λέξη. Επαναλαμβάνεται η διαδικασία υπαγόρευσης κι

ελέγχου. «Τώρα η μελέτη μου έχει τελειώσει. Αύριο θα ελέγξω τι έχει μείνει στο μυαλό μου. Άρα, αύριο, θα μου τα υπαγορεύσετε άλλη μια φορά».

Επέκταση:

- Υπαγόρευση μικρών προτάσεων στις οποίες θα συμπεριλαμβάνονται οι λέξεις των καρτελών, ΓΙΑ ΕΜΠΕΔΩΣΗ.

Λέξεις μνήμης

Χρόνος: Αφού έχουν εξασκηθεί στη μελέτη των λέξεων μέσα στην τάξη.

Υλικό: Κουτάκι με λέξεις

Σημειώσεις: Στην εργασία αυτή, τα παιδιά καλούνται να πουν την κάθε λέξη ανά φώνημα και όχι ανά γράμμα (π.χ. Κ και όχι Κάπα).

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί 2 παιδιά. «Θα σας δείξω πώς να μελετάτε το κουτί με τις λέξεις μνήμης. Μπορείτε να διαλέξετε από 3 λέξεις ο καθένας. (Στην πρώτη παρουσίαση, τις διαλέγει η δασκάλα). Διαβάστε πολύ προσεκτικά τις λέξεις που έχετε. Γράψτε τες στον αέρα. Προσπαθήστε να συγκρατήσετε στη μνήμη σας πώς γράφεται η κάθε λέξη και θα έρθω ξανά σε λίγο που θα είστε έτοιμοι». Αφού τα παιδιά τις μελετήσουν και συγκρατήσουν τη γραφή τους, επιστρέφει η δασκάλα. «Τώρα, ανταλλάξτε τις κάρτες σας. Εσύ, Ελένη, διάβασε στην Τασούλα την πρώτη της λέξη». Η Ελένη της τη διαβάζει και η Τασούλα λέει φωνή-φωνή πώς γράφεται η λέξη της. Εάν είναι σωστή, της τη δίνει. Ομοίως εργάζονται εναλλάξ μέχρι να τελειώσουν οι λέξεις τους.

Τα παιδιά εργάζονται κατ' αυτόν τον τρόπο με όλες τις λέξεις του κουτιού.

Επεκτάσεις:

- Μπορεί να υπαγορεύσει ο ένας στον άλλον τις λέξεις ώστε να τις γράψουν στο τετράδιο ή στον πίνακα.
- Μπορούν να μελετούν γραπτά τις λέξεις εφόσον επιθυμούν.

- Σχηματισμός προτάσεων με τις λέξεις μνήμης (προφορικά ή γραπτά).
- Σχηματισμός μικρής ιστορίας με τις λέξεις και γράψιμο στο τετράδιο.

Φυλλάδια ορθογραφίας για το σπίτι

Χρόνος: Εφόσον έχει κατακτήσει το παιδί τη μελέτη ορθογραφίας στην τάξη. Σίγουρα στην αρχή του β εξαμήνου (Φεβρουάριος). Συχνότητα: μια φορά την εβδομάδα.

Υλικό: Τετράγραμμο τετράδιο (μελέτης)

Τετράδιο καλλιγραφίας ή γλώσσας (για υπαγόρευση στην τάξη)

Φυλλάδια

Σημειώσεις: Κρίνεται απαραίτητη η ενημέρωση του κάθε γονιού για το πώς θα πλαισιώσουν την εργασία και τη μελέτη του παιδιού στο σπίτι εξατομικευμένα.

Η μελέτη του παιδιού γίνεται στο φυλλάδιο. Το τετράδιο μελέτης θα χρησιμοποιηθεί μόνο για την υπαγόρευση της ορθογραφίας από τον γονέα.

Εάν το παιδί έχει ασκηθεί στη γραφή επαρκώς και είναι σε θέση να γράφει στο δίγραμμο, η υπαγόρευση της ορθογραφίας στην τάξη γίνεται στο τετράδιο γλώσσας. Ειδιάλλως, στο τετράδιο καλλιγραφίας.

Όπου κρίνει η δασκάλα απαραίτητο, επισημαίνει κάποια ορθογραφικά σημεία πριν από κάθε ορθογραφία ή τους παρουσιάζει κάποιο μνημονικό κόλπο σε κάποια λέξη κλπ.

Παρουσίαση: Η δασκάλα μαζεύει όλη την ομάδα της Α τάξης, τους δίνει το φυλλάδιο ορθογραφίας και το τετράδιο μελέτης και τους εξηγεί τη χρήση τους. Δείχνει πώς να μελετούν αναπαριστώντας το παιδί. Αντιγράφει δύο φορές το κείμενο της ορθογραφίας στο φυλλάδιο (αργά, επισημαίνοντας έτσι το πώς γίνεται η αντιγραφή). Κατόπιν, ζητά από κάποιο παιδί να της το υπαγορεύσει: «Μαμά, μπορείς σε παρακαλώ να μου υπαγορεύσεις την ορθογραφία μου;». Γράφει στο τετράδιο την κάθε λέξη που της υπαγορεύεται,

φροντίζοντας να κάνει και κάποια λέξη λάθος. Στη συνέχεια, ελέγχει η ίδια λέξη προς λέξη το κείμενό της με το κείμενο του φυλλαδίου. Εντοπίζει το ορθογραφικό λάθος και ξαναγράφει τη λάθος λέξη από κάτω στο τετράδιο 3-4 φορές. «Τώρα είμαι σίγουρη ότι την ξέρω. Μπορείς σε παρακαλώ να μου την πεις ξανά;». Ξαναγράφει την ορθογραφία, αυτή τη φορά σωστά και την ελέγχει με τον ίδιο τρόπο. «Η μελέτη μου έχει τελειώσει όταν έχω γράψει όλη την ορθογραφία σωστά. Εάν έχω κάνει πάλι κάποιο λάθος, το ξαναμελετώ».

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η ορθογραφία πρέπει να έχει σταθερό πρόγραμμα μέσα στην εβδομάδα, βοηθά στην οργάνωση. Δευτέρα-Τετάρτη-Παρασκευή προτιμάται, ώστε να υπάρχει κενό μιας ημέρας. Ενδεικτικός προγραμματισμός:

- **Δευτέρα:** Υπαγόρευση της ορθογραφίας (φυλλάδιο) που είχαν πάρει την Παρασκευή για μελέτη στο σπίτι.
- **Τετάρτη:** Υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας (μικρές προτασούλες, επανάληψη παλιότερων ορθογραφιών)
- **Παρασκευή:** Υπαγόρευση της καρτέλας ορθογραφίας που είχαν να μελετήσουν μέσα στην τάξη όλη την εβδομάδα. Παίρνουν κάθε Παρασκευή ένα φυλλάδιο ορθογραφίας για το σπίτι.

B τάξη

Χρόνος: Από 1- 15 Οκτωβρίου, ανάλογα με τη δυναμική της ομάδας.

Υλικό: Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)

Καρτέλες με ομάδες λέξεων

Κουτί με λέξεις μνήμης

Δουλειά με οικογένειες λέξεων

Πινακάκια μικρά με μαρκαδόρο

Τετράδιο μελέτης

Στόχοι: Εκμάθηση ορθογραφίας

Εξάσκηση συγκέντρωσης και προσοχής

Ενίσχυση μνήμης

Καλλιέργεια συνέπειας

Οργάνωση- στάδια διεκπεραίωσης εργασίας

Τελειοποίηση γραφής και ανάγνωσης

Σημειώσεις: Κατά την υπαγόρευση γνωστής ορθογραφίας μπορεί να προστεθεί και άγνωστο κείμενο.

Κατά την υπαγόρευση ορθογραφίας μπορεί να ζητηθεί συμπληρωματικά κάποια γραμματική άσκηση (π.χ. «υπογραμμίστε τα ρήματα και κυκλώστε τα ουσιαστικά», «να κλιθεί το ουσιαστικό ...» κλπ).

Κατά την ατομική διόρθωση οι λέξεις που είναι λάθος γράφονται στο κάτω μέρος της σελίδας ορθά από τη δασκάλα. Μπορεί να παροτρύνει τα παιδιά:

A) είτε να γράψουν σωστά τη λέξη 3-5 φορές κάθετα

B) είτε να κλίνουν τη λέξη/ χρονική αντικατάσταση/ κλίση επιθέτου-ουσιαστικού (διάλεξε ένα επίθετο για το ουσιαστικό και κλίνε τα μαζί)

Γ) είτε να σχηματίσουν προτάσεις (αρνητικές- ερωτηματικές κλπ).

Η άγνωστη ορθογραφία μπορεί να διορθώνεται και ομαδικά. Κατά την ομαδική διόρθωση στον πίνακα, πέρα από την υπενθύμιση των κανόνων, το γράψιμο του κειμένου στον πίνακα μπορεί να έχει χρωματική κωδικοποίηση για ορθογραφικούς κανόνες (π.χ. τρέχω). Για λέξεις που δεν υπόκεινται σε ορθογραφικό κανόνα, μπορεί να υπάρχει έξτρα κωδικοποίηση (π.χ. καίγομαι).

Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)

Χρόνος: Αρχές Οκτωβρίου

Υλικό: Φυλλάδια με κανόνα ορθογραφίας και ασκήσεις εμπέδωσης

Τετράδιο μελέτης

Τετράδιο γλώσσας (για υπαγόρευση στην τάξη)

Σημειώσεις: Κρίνεται απαραίτητη η ενημέρωση του κάθε γονιού για το πώς θα πλαισιώσουν την εργασία και τη μελέτη του παιδιού στο σπίτι εξατομικευμένα.

Στα πρώτα 2-3 φυλλάδια διδάσκεται από τη δασκάλα ομαδικά ο κανόνας και κάνουν ομαδικά τις ασκήσεις του φυλλαδίου στην τάξη. Αφήνουν μόνο την πρόταση για μελέτη στο σπίτι, μαζί με το τετράδιο για υπαγόρευση της ορθογραφίας και μελέτη λαθών. Μετά, εφόσον εξοικειωθεί η ομάδα, κάνουν εξ ολοκλήρου το φυλλάδιο και τη μελέτη σπίτι τους.

Εφόσον διδαχθεί ο κανόνας και συζητηθεί με παραδείγματα ή μέσα από μικρά κείμενα από τα παιδιά, τότε η δασκάλα γράφει τον κανόνα στον πίνακα. Τα παιδιά αντιγράφουν τον κανόνα στο πίσω μέρος του τετραδίου μελέτης (πέντε φύλλα από το τέλος, με συνδετήρα να ξεχωρίζει. Στο τέλος, έχουν κάνει «συλλογή» των κυρίων κανόνων που έχουν διδαχθεί). Στη συνέχεια, ξεκινούν να εργάζονται στο φυλλάδιο μέσα στην τάξη. Το ολοκληρώνουν εάν δεν προλάβουν στο σπίτι τους.

Παρόλο που τα παιδιά είναι ήδη εξοικειωμένα από την Α τάξη για τον τρόπο μελέτης τους στο σπίτι, η δασκάλα στην αρχή πρέπει να κάνει μια ομαδική παρουσίαση για υπενθύμιση.

Παρουσίαση:

(Δες όπως Α τάξη)

Καρτέλες με ομάδες λέξεων

(Δες όπως Α τάξη)

Δουλειά με οικογένειες λέξεων

Σημειώσεις: Εάν τα παιδιά ολοκληρώσουν όλες τις εργασίες της ορθογραφίας, το υλικό της ετυμολογίας («οικογένειες λέξεων») μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επέκταση. Τα παιδιά, αφού φτιάξουν τους πίνακες και τους γράψουν στο τετράδιο, μελετούν τις λέξεις, όπως μελετούσαν τις καρτέλες.

Λέξεις μνήμης

(Δες όπως Α τάξη)

Άγνωστη ορθογραφία

Σημειώσεις: Σε μικρές προτάσεις, η δασκάλα φροντίζει για την επανάληψη ορθογραφικών κανόνων και λέξεων από τις καρτέλες.

Πριν από την υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας μπορεί να προτείνει να επαναλάβουν τα παιδιά στο σπίτι κάποιους κανόνες από το τετράδιο μελέτης τους.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η ορθογραφία πρέπει να έχει σταθερό πρόγραμμα μέσα στη βδομάδα, βοηθά στην οργάνωση. Δευτέρα-Τετάρτη-Παρασκευή προτιμάται, ώστε να υπάρχει κενό μιας ημέρας. Ενδεικτικός προγραμματισμός:

- **Δευτέρα:** Υπαγόρευση της ορθογραφίας (φυλλάδιο) που είχαν πάρει την Παρασκευή για μελέτη στο σπίτι. Δόσιμο φυλλαδίου για μελέτη την Τετάρτη.
- **Τετάρτη:** Υπαγόρευση της ορθογραφίας (φυλλάδιο) που είχαν πάρει τη Δευτέρα για μελέτη στο σπίτι.
- **Παρασκευή:** Υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας και υπαγόρευση της καρτέλας ορθογραφίας που είχαν να μελετήσουν μέσα στην τάξη όλη την εβδομάδα. Παίρνουν κάθε Παρασκευή ένα φυλλάδιο ορθογραφίας για το σπίτι.

ΓΔ τάξη

Χρόνος: Από 1 Οκτωβρίου

Υλικό: Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)

Κουτί με λέξεις μνήμης

Παιχνίδι ορθογραφίας

Καρτέλες ορθογραφίας με οικογένειες λέξεων

Κουτιά με διάφορες ασκήσεις ορθογραφίας

Πίνακας Γλ. Εργασίας-Ελέγχου -Ορθογραφικοί κανόνες

Στόχοι: Εκμάθηση ορθογραφίας

Εξάσκηση συγκέντρωσης και προσοχής

Ενίσχυση μνήμης

Καλλιέργεια συνέπειας

Οργάνωση- στάδια διεκπεραίωσης εργασίας

Τελειοποίηση γραφής και ανάγνωσης

Σημειώσεις:

Στην άγνωστη ορθογραφία, μπορεί να προταθεί στα παιδιά να επαναλάβουν κάποιους κανόνες του τετραδίου μελέτης τους.

Κατά την υπαγόρευση ορθογραφίας, μπορεί να ζητηθεί κάποια γραμματική ή συντακτική άσκηση ή μπορεί να προστεθεί και άγνωστο κείμενο.

Κατά την ατομική διόρθωση, οι λέξεις που είναι λάθος γράφονται στο κάτω μέρος της σελίδας ορθά από τη δασκάλα. Μπορεί να παροτρύνει τα παιδιά:

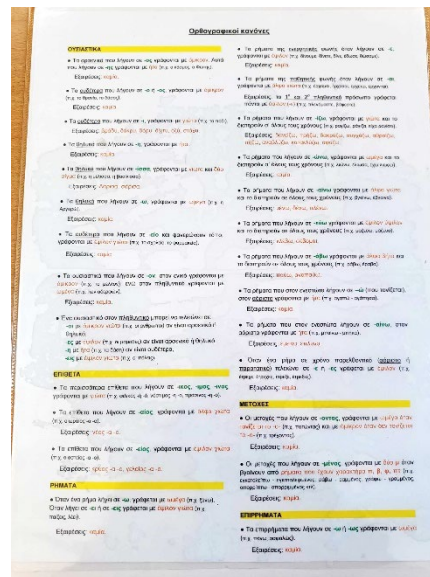
Α) είτε να γράψουν σωστά τη λέξη 3-5 φορές κάθετα

Β) είτε να κλίνουν τη λέξη/ χρονική αντικατάσταση/ κλίση επιθέτου-ουσιαστικού (διάλεξε ένα επίθετο για το ουσιαστικό και κλίνε τα μαζί)

Γ) είτε να σχηματίσουν προτάσεις (αρνητικές- ερωτηματικές κλπ)

Δ) είτε να συντάξουν ένα μικρό (π.χ. διαλογικό) κείμενο με τις λάθος λέξεις.

Η άγνωστη ορθογραφία μπορεί να διορθώνεται και ομαδικά. Κατά την ομαδική διόρθωση στον πίνακα, πέρα από την υπενθύμιση των κανόνων, το γράψιμο του κειμένου στον πίνακα μπορεί να έχει χρωματική κωδικοποίηση για ορθογραφικούς κανόνες (π.χ. τρέχω). Για λέξεις που δεν υπόκεινται σε ορθογραφικό κανόνα, μπορεί να υπάρχει έξτρα κωδικοποίηση (π.χ. καίγομαι).

Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)

Χρόνος: Από 1 Οκτωβρίου

Υλικό: Φυλλάδια με κανόνα ορθογραφίας και ασκήσεις εμπέδωσης
Τετράδιο μελέτης
Τετράδιο γλώσσας (για υπαγόρευση στην τάξη)

Σημειώσεις: Η δασκάλα πρέπει να ελέγξει εάν τα παιδιά θυμούνται πώς γίνεται η μελέτη της ορθογραφίας στο σπίτι. Υπενθυμίζει σε ομαδικό μάθημα και ενημερώνει τους γονείς όπου **χρειάζεται** για το πώς να πλαισιώσουν την εργασία και τη μελέτη του παιδιού στο σπίτι εξατομικευμένα.

Όταν τα παιδιά έχουν να πάρουν **φυλλάδιο** για το σπίτι, πρέπει να γίνει πρώτα η διδασκαλία του ορθογραφικού κανόνα στην τάξη. Εφόσον διδαχθεί ο κανόνας και συζητηθεί με παραδείγματα ή μέσα από μικρά κείμενα, τότε η δασκάλα γράφει τον κανόνα στον πίνακα. Τα παιδιά αντιγράφουν τον κανόνα στο πίσω μέρος του τετραδίου μελέτης (πέντε φύλλα από το τέλος, με συνδετήρα να ξεχωρίζει. Στο τέλος, έχουν κάνει «συλλογή» των κυρίων κανόνων που έχουν διδαχθεί). Στη συνέχεια, ξεκινούν να εργάζονται στο φυλλάδιο μέσα στην τάξη. Το ολοκληρώνουν εάν δεν προλάβουν στο σπίτι τους.

Λέξεις μνήμης
(Δες όπως Β τάξη)

Παιχνίδι ορθογραφίας

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Κουτί με καρτέλα εντολών και ζάρι

Τσόχα

Κουτί με λέξεις μνήμης

Τετράδιο γλώσσας

Σημειώσεις: Καλό είναι να γίνεται σε συνδυασμό με τις λέξεις μνήμης. Μπορεί να γίνεται είτε ατομικά είτε σε μικρή ομάδα 2-3 παιδιών. Η εργασία αυτή μπορεί να προταθεί και σαν διόρθωση κάποιων λαθών στην ορθογραφία, ενώ σε παιδιά που έχουν ζήτημα διαχείρισης χρόνου, δίνεται αυτή η δουλειά κατά περίπτωση.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί τα παιδιά που χρειάζεται για να τους δείξει τη δουλειά. Στρώνει την τσόχα στο τραπέζι, διαλέγει από το κουτί με τις λέξεις μνήμης πέντε λέξεις και ρίχνει το ζάρι. Ανάλογα με τον αριθμό που θα φέρει το ζάρι, εκτελεί την εντολή που γράφεται στην καρτέλα. Στη συνέχεια, αφήνει τα παιδιά να εργαστούν με το υλικό και συμφωνούν μέχρι πότε θα τις έχουν μελετήσει. Όταν η δουλειά είναι έτοιμη, οι μελετημένες λέξεις υπαγορεύονται από τη δασκάλα ή από ένα παιδί στο τετράδιο. Απαραίτητος είναι ο έλεγχος και η διόρθωση/ επανάληψη μελέτης.

Καρτέλες με οικογένειες λέξεων για ορθογραφία

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Υλικό: Φάκελος με καρτέλες με οικογένειες λέξεων

Τετράδιο μελέτης

Πίνακας

Σημειώσεις: Η χρήση του υλικού γίνεται κυρίως από τη δασκάλα ομαδικά. Μπορεί να τη δουλέψει και ατομικά με κάποιο παιδί, είτε για εμβάθυνση είτε για υπενθύμιση.

Εάν τα παιδιά σκεφτούν λέξεις επιπλέον της καρτέλας, μελετώνται και αυτές στην ορθογραφία.

Παρουσίαση: Η δασκάλα επιλέγει κάθε φορά μια καρτέλα, ανάλογα με τον προγραμματισμό της και τις ανάγκες της ομάδας. Γράφει στον πίνακα τη λέξη – ρίζα και καλεί τα παιδιά να σκεφτούν λέξεις που παράγονται από αυτήν. Συμπληρώνει στον πίνακα και τις υπόλοιπες λέξεις που υπάρχουν στην καρτέλα. Οι λέξεις αυτές, αφού γραφούν από τα παιδιά στο τετράδιο μελέτης τους, θα μελετηθούν στο σπίτι για ορθογραφία.

Κουτιά με διάφορες ασκήσεις ορθογραφίας

Χρόνος: Οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη χρονιά

Υλικό: Κουτιά με ασκήσεις ορθογραφίας

Πίνακας

Τετράδιο μελέτης

Σημειώσεις: Το υλικό αυτό είναι συμπληρωματικό. Όποτε κριθεί αναγκαίο από τη δασκάλα, μπορεί να δώσει στα παιδιά κάποια ορθογραφία από αυτό. Η εργασία γίνεται είτε ομαδικά, είτε ομαδικά.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η ορθογραφία πρέπει να έχει σταθερό πρόγραμμα μέσα στη βδομάδα, βοηθά στην οργάνωση. Δευτέρα-Τετάρτη-Παρασκευή προτιμάται, ώστε να υπάρχει κενό μιας ημέρας. Ενδεικτικός προγραμματισμός:

- **Δευτέρα:** Υπαγόρευση της ορθογραφίας (από το φυλλάδιο) που είχαν αντιγράψει την Παρασκευή για μελέτη στο σπίτι. Δόσιμο ορθογραφίας για την επόμενη φορά (αντιγραφή στο μελέτης πρότασης ή φράσης από το κείμενο ανάγνωσης).
- **Τετάρτη:** Υπαγόρευση ορθογραφίας από βιβλίο ή από καρτέλες με οικογένειες λέξεων.
- **Παρασκευή:** Υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας και διδασκαλία του επόμενου φυλλαδίου ορθογραφίας. Αντιγραφή της παρακάτω ορθογραφίας στο τετράδιο μελέτης.

ΕΣΤ τάξη

Χρόνος: Από 1 Οκτωβρίου

Υλικό: Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)
Καρτέλες ορθογραφίας με οικογένειες λέξεων
Σχολικά εγχειρίδια

Στόχοι: Εκμάθηση ορθογραφίας
Εξάσκηση συγκέντρωσης και προσοχής
Ενίσχυση μνήμης
Καλλιέργεια συνέπειας
Οργάνωση- στάδια διεκπεραίωσης εργασίας
Τελειοποίηση γραφής και ανάγνωσης

Φυλλάδια ορθογραφίας (με γραμματικό κανόνα)
(Δες όπως προηγούμενες τάξεις)

Καρτέλες ορθογραφίας με οικογένειες λέξεων
(Δες όπως ΓΔ τάξη)

Σχολικά εγχειρίδια
(εργάζεται με αυτά η δασκάλα σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα)

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η ορθογραφία πρέπει να έχει σταθερό πρόγραμμα μέσα στη βδομάδα, βοηθά στην οργάνωση. Δευτέρα-Τετάρτη-Παρασκευή προτιμάται, ώστε να υπάρχει κενό μιας ημέρας, ωστόσο στις τάξεις αυτές μπορεί να γίνεται και καθημερινά, ανάλογα με τις ανάγκες της ομάδας.

ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

Η γραπτή έκφραση στο παιδί του Δημοτικού αναπτύσσεται με ανάλογο τρόπο με την γραφή στο Νηπιαγωγείο. Όπως οι γονείς δε διδάσκουν την ομιλία στα παιδιά τους κατά τα πρώτα 3 χρόνια της ζωής τους κι όμως η ομιλία αναπτύσσεται, με τον ίδιο τρόπο η ανάγνωση και η γραφή δε χρειάζονται να διδαχθούν στα επόμενα τρία χρόνια των παιδιών. Η Μοντεσσόρι ανακάλυψε ότι ένα περιβάλλον πλούσιο σε γραπτές λέξεις κι ένας ενήλικος ικανός να συνδέσει το παιδί με αυτό το περιβάλλον, μπορεί να οδηγήσει σε άνθιση της ανάγνωσης και της γραφής στο παιδί. Αυτή η «έκρηξη της γραφής (ή της ανάγνωσης)» συμβαίνει καθώς τα παιδιά συνθέτουν όλα τα ξεχωριστά μέρη της πλήρους διαδικασίας ανάγνωσης ή γραφής και δημιουργούν αυτήν τη δεξιότητα για τους εαυτούς τους. Παρομοίως, το παιδί του Δημοτικού πρέπει να εισαχθεί σε διάφορες επιμέρους δεξιότητες, τις οποίες συνθέτει σε εκφραστική/δημιουργική γραφή. Οι δασκάλες παρέχουν τα εργαλεία, τα στοιχεία της γραφής, και το παιδί κατασκευάζει την ικανότητα να εκφράζεται γραπτά. Σε κάθε επίπεδο, η δασκάλα κάνει ποικίλες παρουσιάσεις και φροντίζει το παιδί να παραμένει ενεργό, ενώ παράλληλα το παιδί πρέπει να ασκείται πολύ στη γραφή ώστε ν' αναπτύξει τη δεξιότητα αυτή. Κατά συνέπεια, **εξάσκηση μηχανικής και δημιουργικής γραφής θα πρέπει να συμβαίνει καθημερινά.**

Το γράψιμο είναι μια έκφραση της ατομικής προσωπικότητας. Είναι η επικοινωνία από ένα μυαλό προς ένα άλλο. Όταν η δασκάλα ενθαρρύνει και υποστηρίζει το γράψιμο του παιδιού, υποστηρίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Τρία πράγματα είναι απαραίτητα:

- 1) Να κρατά ενεργή τη γλώσσα, εξασφαλίζοντας έναν μέγιστο αριθμό δειγμάτων γραφής μέσα στην τάξη: ποίηση, μυθιστορήματα, ιστορικά κείμενα, βιογραφίες, σενάρια, άρθρα, θεατρικά, κλπ. Πέρα από την ατομική πρόσβαση των παιδιών σε αυτά, πρέπει να φροντίζει να διαβάζει συχνά φωναχτά στην ομάδα.
- 2) Να δώσει προσοχή στην ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες στη γραπτή έκφραση (συνεχείς παρουσιάσεις μαθημάτων-κλειδιά στα παιδιά: ορθογραφίας, τονισμού, παραγραφοποίηση, κλπ)
- 3) Να δώσει προσοχή στις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για δημιουργική έκφραση (παρουσιάσεις τεχνικών που αναπτύσσουν την «τέχνη» της γραφής).

Χρειάζεται μεν προσοχή στο βαθμό που η δασκάλα κατευθύνει το παιδί στη δραστηριότητά του σεβόμενη την αναπτυξιακή του ανάγκη, ωστόσο πρέπει να διασφαλίσει ότι κάθε παιδί θα αποκτήσει ορισμένες απαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες, ανάλογα με την προτεινόμενη ύλη του αναλυτικού προγράμματος. Επομένως, θα κινηθεί και διδακτικά, ενεργοποιώντας με διάφορους τρόπους και με κάθε αφορμή το ενδιαφέρον του, π.χ. «ένα γράμμα για να ευχαριστήσουμε έναν επισκέπτη ομιλητή ή για να κανονίσουμε μία εκπαιδευτική εκδρομή». Μία προσέγγιση για να προκληθεί το ενδιαφέρον των παιδιών είναι η δασκάλα να τους διαβάζει ποικίλα λογοτεχνικά είδη και να επανέρχεται σε αυτά. Μπορεί να εκμεταλλευτεί τα κείμενα αυτά ώστε να εντοπίζει μαζί

με τα παιδιά διάφορες τεχνικές εκφραστικής γραφής, να τα συζητούν και να τα εφαρμόζουν.

Αν τα παιδιά δεν έχουν ήδη κατακτήσει τη γραφή όταν έρθουν στο Δημοτικό, τότε αυτή η δυνατότητα θα πρέπει να τους εισαχθεί αμέσως.

Ο στόχος του μοντεσοριανού σχολείου δεν είναι η δημιουργία επαγγελματιών συγγραφέων. Η παιδαγωγική της Μοντεσσόρι στοχεύει στο να ελευθερώσει το δυναμικό κάθε παιδιού, και το δυναμικό για δημιουργική γραφή υπάρχει σε κάθε άνθρωπο.

Γενικοί στόχοι:

- Εξοικείωση με διαφορετικά κειμενικά είδη
- Νοηματική επεξεργασία - κατανόηση
- Ανάπτυξη κειμένου
- Εξοικείωση και εφαρμογή τεχνικών αφήγησης
- Δόμηση και συνοχή κειμένου
- Οργάνωση σκέψης
- Χρήση και δημιουργία σχεδιαγράμματος
- Εξάσκηση με τεχνικές περιγραφής
- Σειροθέτηση γεγονότων – λογική σειρά
- Εκμάθηση τρόπων μεταφοράς του προφορικού λόγου στο γραπτό
- Εξάσκηση στη διατύπωση επιχειρήματος
- Αιτιολογία - τεκμηρίωση
- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης
- Ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων
- Ανάπτυξη ολοκληρωμένων απαντήσεων, ποσοτικά και ποιοτικά
- Εμπλουτισμός λεξιλογίου – διεύρυνση και αξιοποίηση θεματικού λεξιλογίου
- Διατύπωση περίληψης
- Εμπέδωση ορθογραφίας
- Εφαρμογή συντακτικών και γραμματικών κανόνων
- Κατανόηση κι εφαρμογή οδηγιών
- Ανάπτυξη φαντασίας και δημιουργικότητας
- Καλλιέργεια προσωπικού ύφους
- Ενίσχυση αυτοπεποίθησης

Σημειώσεις: Στη διόρθωση των εκθέσεων/ελεύθερων κειμένων, δε χρειάζεται να διορθώνονται όλα τα ορθογραφικά λάθη, καθώς μπορεί το παιδί ν' απογοητευτεί και να σταματήσει να γράφει. Η δασκάλα εστιάζει κυρίως σε σημεία στίξης και διορθώνει λίγα ορθογραφικά (κυρίως καταληκτικά), ανάλογα βέβαια με το παιδί και την τάξη που ανήκει.

Κατά τη συγγραφή δικού τους κειμένου από τα παιδιά, πολλές φορές βοηθά να υπάρχει κάποια κατάλληλη μουσική υπόκρουση στην τάξη.

A τάξη

Χρόνος: Από την αρχή του β εξαμήνου.

Υλικό: Ιστορίες με εικόνες (κουτάκια)
 Σετ 1 (ιστορίες με ερωτήσεις)
 Σετ 2 (φάκελοι- ανάπτυξη προτάσεων/ κειμένου)
 Αυτοσχέδια βιβλιάρια με μικρή ιστορία
 Ζάρια (storytelling cubes)

Ιστορίες με εικόνες (κουτάκια)

Χρόνος: Μετά τα καλαθάκια των διψήφων, παράλληλα με την αντιγραφή προτάσεων

Υλικό: Τετράδιο αντιγραφής (ή τετράγραμμο όπου χρειάζεται)

Στόχοι: Ανάγνωση
 Γραφή
 Λογική σειρά – σειροθέτηση
 Χρονικός προσανατολισμός
 Αφήγηση
 Εξοικείωση με τον έμμετρο λόγο

Σημειώσεις: Η δουλειά περιλαμβάνει τα εξής σετ: 1) Εικόνα – πρόταση, 2) Εικόνα – φράση, 3) Εικόνα – στροφή ποιήματος, 4) Εικόνα χωρίς λόγια. Το κάθε σετ είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας και πρέπει να εργαστεί το παιδί με τη σειρά τους.

Δεν είναι απαραίτητο να έχει κάνει όλες τις ιστορίες προτού περάσει σε επόμενο σετ. Η δουλειά αυτή ολοκληρώνεται στη Β Δημοτικού.

Μπορεί να δουλευτεί είτε γραπτά είτε προφορικά. Μπορεί να δουλέψει με αυτό ένα παιδί ακόμη κι αν δε γνωρίζει ανάγνωση, ή εάν ο εκπαιδευτικός στόχος είναι κάποιος άλλος, π.χ. η εξάσκηση στη λογική σειρά – σειροθέτηση.

Κατά την αντιγραφή της ιστορίας στο τετράδιο, πρέπει να γίνεται αρχικά η γραφή από τη δασκάλα, αφού της διαβάσει ή αφηγηθεί το παιδί.

Κατά την αντιγραφή της έμμετρης ιστορίας, η δασκάλα διατηρεί την ποιητική φόρμα στο τετράδιο.

Κατά τη γραφή δικής του ιστορίας (στο σετ που περιλαμβάνει εικόνα χωρίς λόγια), η δασκάλα εμμέσως κατευθύνει το παιδί στη χρήση συνδετικών λέξεων και γενικά στη διατύπωση και μορφοποίηση κειμένου.

Η παρουσίαση μπορεί να γίνεται σε μικρή ομάδα παιδιών, ωστόσο η εργασία πρέπει να γίνεται ατομικά.

Σετ 1 (ιστορίες με ερωτήσεις)

Χρόνος: Αρχή β εξαμήνου, κι αφού έχει κατακτήσει την ανάγνωση

Υλικό: Τετράδιο γραπτής έκφρασης (ή τετράγραμμο όπου υπάρχει ανάγκη)

Σημειώσεις: Η παρουσίαση και η εργασία μπορεί να γίνεται σε ομάδα 2-3 παιδιών.

Στο πλαίσιο του μαθήματος της γραπτής έκφρασης, ΔΕΝ αντιγράφεται το κείμενο στο τετράδιο, παρά μόνο ο τίτλος και οι ερωτήσεις. Εάν κάποιο παιδί θέλει να αντιγράψει το κείμενο, μπορεί να το κάνει στο τετράδιο αντιγραφής σαν διαφορετική δραστηριότητα.

Οι εκφωνήσεις των ερωτήσεων γίνονται από τη δασκάλα. Οι απαντήσεις δίνονται προφορικά από το παιδί, αλλά τις γράφει η δασκάλα στο τετράδιο (τουλάχιστον στην αρχή) και τις αντιγράφει αυτό μετά. Φροντίζει να το καθοδηγεί ώστε να δίνει ολοκληρωμένες απαντήσεις.

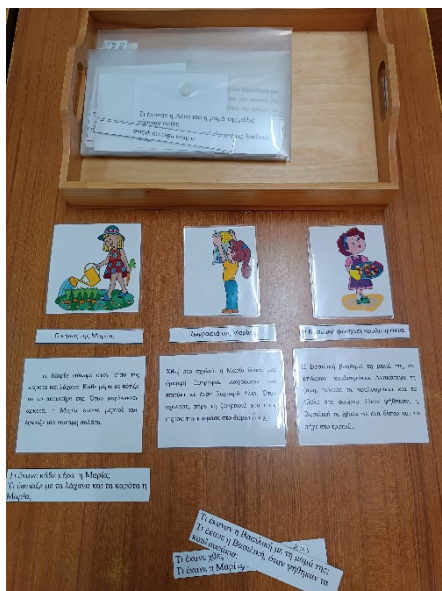
Αυτό το σετ μπορεί ν' αξιοποιηθεί και στα πλαίσια άλλων μαθημάτων, π.χ. της ανάγνωσης, αντιγραφής, κατανόησης κειμένου κλπ, χωρίς απαραίτητα ν' απαντηθούν οι ερωτήσεις γραπτώς. Μπορεί να δουλευτεί, επομένως, κι από την αρχή της χρονιάς, εφόσον το παιδί γνωρίζει ανάγνωση. Μπορεί επίσης να δουλευτεί παράλληλα με τις άλλες δουλειές γραπτής έκφρασης.

Δε χρειάζεται να κάνει το παιδί όλες τις ιστορίες όλων των φακέλων, παρά μόνο εάν το ίδιο έχει ανάγκη. Ωστόσο, η δασκάλα πρέπει να φροντίσει ώστε όλα τα παιδιά να έχουν εργαστεί με αυτή τη δουλειά επαρκώς.

Εάν κάποιο παιδί δυσκολεύεται με την ανάγνωση, μπορεί να δουλευτεί το υλικό μόνο προφορικά, ώστε να ασκηθεί το παιδί στην κατανόηση του κειμένου και στη νοηματική του απόδοση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, δεν απαντώνται γραπτώς οι ερωτήσεις, εναλλακτικά, μπορεί να γράψει το κείμενο η δασκάλα και να γράψει έναν τίτλο το παιδί ή να το καλέσει να της διαβάσει μεμονωμένες λέξεις.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί ένα ή περισσότερα παιδιά. Τους ζητά να διαλέξουν ένα φάκελο και να τον ανοίξουν. Τους διαβάζει το ένα κείμενο. Όταν το τελειώσει, τους ζητά να

αντιστοιχίσουν τη σωστή εικόνα και τον τίτλο της ιστορίας. Στη συνέχεια, τους καλεί να διαβάσουν μόνοι τους τα άλλα δύο κείμενα και να κάνουν το ίδιο. Αφού αντιστοιχίσουν σωστά τα κείμενα με τις εικόνες και τους τίτλους, τοποθετούν κάτω από το κάθε κείμενο και τις αντίστοιχες ερωτήσεις. Ζητά από το παιδί να διαλέξει μια ιστορία και ν' απαντήσει γραπτώς στις ερωτήσεις, δίνοντας έμφαση στο να δοθεί ολοκληρωμένη απάντηση για την κάθε ερώτηση.

Σετ 2 (ανάπτυξη προτάσεων - κειμένου)

Χρόνος: Αρχή β εξαμήνου κι εφόσον έχει κατακτήσει την ανάγνωση

Υλικό: Τετράδιο γραπτής έκφρασης

Σημειώσεις: Οι εργασίες αυτές είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας, επομένως πρέπει να δουλεύονται με τη δοσμένη σειρά και το σετ αυτό να ολοκληρωθεί προτού περάσει στο επόμενο.

Είναι απαραίτητο να υπάρχουν οι οδηγίες της κάθε άσκησης γραμμένες στο τετράδιο. Πρέπει να τις γράφει η δασκάλα και όχι το παιδί.

Η παρουσίαση μπορεί να γίνεται σε μικρή ομάδα 2-3 παιδιών, ωστόσο η εργασία πρέπει να γίνεται ατομικά.

Αυτοσχέδιο βιβλιαράκι με μικρή ιστορία

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί είναι σε θέση να διαβάζει και να γράφει.

Σημειώσεις: Κατά τη γραφή δικής τους ιστορίας, η δασκάλα γράφει το κείμενο που της υπαγορεύει το παιδί κι εκείνο αντιγράφει κάτω από κάθε γραμμή.

Η εργασία αυτή γίνεται ατομικά με επίβλεψη της δασκάλας.

Η δασκάλα πρέπει να καλεί το παιδί να σκεφτεί και να γράψει ένα δικό του τίτλο για την ιστορία του.

Ζάρια (storytelling cubes)

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί είναι σε θέση να γράφει προτάσεις.

Σημειώσεις: Αυτή η δουλειά μπορεί να γίνει είτε για γράψιμο προτάσεων, είτε για δημιουργία μιας ιστορίας.

Μπορεί να έχει διάφορες παραλλαγές: γράψιμο μιας πρότασης για κάθε ζάρι / γράψιμο μιας φράσης που να περιλαμβάνει δύο ή περισσότερα ζάρια / γράψιμο μιας ιστορίας που να περιλαμβάνει όλα τα ζάρια.

Σε κάθε περίπτωση, η γραφή γίνεται πρώτα από τη δασκάλα και το παιδί αντιγράφει.

Κατά τη γραφή δικής τους ιστορίας, η δασκάλα κατευθύνει το παιδί στη χρήση συνδυαστικών λέξεων και γενικά στη διατύπωση και μορφοποίηση κειμένου.

Η παρουσίαση μπορεί να γίνεται σε μικρή ομάδα παιδιών, ωστόσο η εργασία πρέπει να γίνεται ατομικά.

Η δουλειά αυτή μπορεί να γίνεται προφορικά (καλλιέργεια προφορικού λόγου και αφήγησης).

Επιπλέον εργασίες για τη γραπτή έκφραση στην Α τάξη

- **Ευχητήριες κάρτες**

Χρόνος: Σε κάθε γιορτινή περίπτωση, αλλά και με κάθε αφορμή (π.χ. αποχαιρετισμός, ασθένεια, κλπ).

Σημειώσεις: Ο σχεδιασμός, η διατύπωση και η υλοποίηση της κάρτας πρέπει να γίνεται από τα παιδιά, αφού πρώτα γίνει βηματική παρουσίαση από τη δασκάλα. Είναι απαραίτητη η ύπαρξη δείγματος στην τάξη.

- **Αφίσες**

Χρόνος: Σε κάθε δοθείσα αφορμή

Σημειώσεις: Ο σχεδιασμός, η διατύπωση και η υλοποίηση της αφίσας πρέπει να γίνεται από τα παιδιά, αφού πρώτα γίνει βηματική παρουσίαση από τη δασκάλα. Είναι απαραίτητη η ύπαρξη δείγματος στην τάξη.

- **Λίστα**

Χρόνος: Σε κάθε δοθείσα αφορμή

Σημειώσεις: Είναι καλό τα παιδιά να καλούνται να ετοιμάσουν λίστες με οποιαδήποτε αφορμή, π.χ. τα παιχνίδια που θα παίξουν στο διάλειμμα, τα υλικά που πρέπει να παραγγείλει η τάξη, τα υλικά για κάποιο πείραμα, τα ψώνια για κάποια συνταγή, κλπ. Είναι απαραίτητη η δημιουργία λίστας αρχικά από τη δασκάλα ώστε να εξοικειωθούν τα παιδιά στη μορφοποίηση.

B τάξη

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Τετράδιο γραπτής έκφρασης

Σετ 2 (ανάπτυξη προτάσεων - κειμένου)

Σετ 3 (ανάπτυξη παραγράφου)

Σετ 4: (ερωτηματικές προτάσεις)

Σετ 5: (Εισαγωγή στις εκθέσεις)

Σετ 6: Εκθέσεις: δοσμένα θέματα με σχεδιάγραμμα και χωρίς. Περιγραφή τοπίου, ζώου, αντικειμένου, ανθρώπων. Εποχικά θέματα.

Ιστορίες (κουτάκια)

Φυλλάδια «Ιστορία με εικόνες»

Παρουσιάσεις

Αυτοσχέδιο βιβλιαράκι με μικρή ιστορία

Σετ 2 (ανάπτυξη προτάσεων - κειμένου)

(Δες όπως Α τάξη)

Σημειώσεις: Το υλικό αυτό θα πρέπει να το έχουν ολοκληρώσει τα παιδιά στην Α' τάξη. Εφόσον όμως αυτό δεν έχει γίνει, τα παιδιά το συνεχίζουν.

Σετ 3 (ανάπτυξη παραγράφου)

Χρόνος: Από την ώρα που έχουν τελειώσει το σετ 2.

Σημειώσεις: Οι εργασίες αυτές πρέπει να δουλεύονται με τη δοσμένη σειρά.

Είναι απαραίτητο να υπάρχουν ο τίτλος και οι οδηγίες της κάθε άσκησης στο τετράδιο. Τις γράφει η δασκάλα κι όχι το παιδί, τουλάχιστον στην αρχή. Εάν το παιδί έχει εδραιώσει τη γραφή του, μπορεί να τις γράφει το ίδιο και με στυλό.

Η παρουσίαση μπορεί να γίνεται σε μικρή ομάδα παιδιών, ωστόσο η εργασία πρέπει να γίνεται ατομικά.

Αυτοσχέδιο βιβλιαράκι με μικρή ιστορία

(Δες όπως Α τάξη)

Ιστορίες με εικόνες (κουτάκια)

(Δες όπως Α τάξη)

Φυλλάδια «Ιστορία με εικόνες»

Σημειώσεις: Αποτελεί προέκταση της δουλειάς Ιστορίες (κουτάκια)

Γ τάξη

Υλικό: Δουλειές γραπτής έκφρασης (ανάπτυξη πρότασης και παραγράφου)

Δουλειές γραπτής έκφρασης (μεγάλοι φάκελοι από το 1-14)

Σκέφτομαι και Γράφω - Έκθεση (με σχεδιάγραμμα και χωρίς)

Εργασίες του μαθήματος της Μυθολογίας

Άρθρα για τη σχολική εφημερίδα

Παρουσίαση

Βηματική περιγραφή πειραμάτων

Ευχετήριες κάρτες

Δημιουργία ποιήματος

Κουτάκια με ιστορίες

Φυλλάδια «Ιστορίες με εικόνες»

Τετράδιο γραπτής έκφρασης

Φύλλα ντοσιέ

Βιβλιαράκι «Περιγραφές»

Σκέφτομαι και Γράφω - Έκθεση (με σχεδιάγραμμα και χωρίς)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Στόχοι: Πέρασμα από τον προφορικό λόγο στο γραπτό

Ανάπτυξη κειμένου με αρχή – μέση – τέλος

Διατήρηση δοσμένου θέματος

Αξιοποίηση δοσμένου σχεδιαγράμματος και δημιουργία δικού του

Εφαρμογή γραμματικών και συντακτικών κανόνων

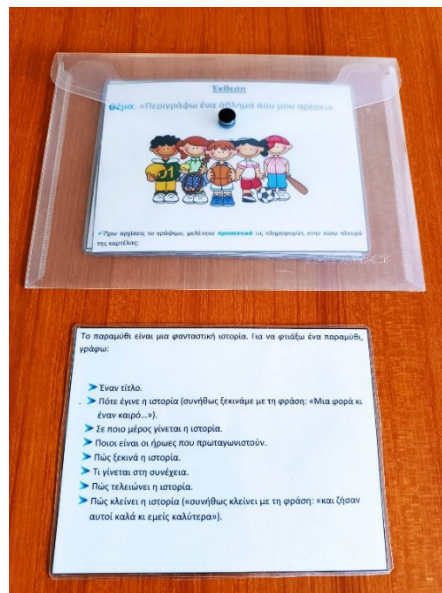
Σημειώσεις: Ιδιαίτερα κατά τον πρώτο μήνα, είναι σημαντικό να γράψουν τα παιδιά εκθέσεις, ώστε να διαπιστωθούν οι όποιες ελλείψεις και να διαμορφώσει η δασκάλα πλάνο διδασκαλιών.

Μπορούν να γράφουν είτε στο τετράδιο είτε σε φύλλο ντοσιέ, ανάλογα με την προτίμησή τους.

Συχνότητα: 2 εκθέσεις το μήνα. Σε αυτές δεν προσμετρώνται οι παρουσιάσεις, τα άρθρα για εφημερίδα και οι άλλες ασκήσεις γραπτής έκφρασης.

Τον πρώτο καιρό είναι καλό ν' αρχίσει το παιδί να εργάζεται με σχεδιάγραμμα, αφού προηγουμένως το έχει διδάξει η δασκάλα. Η διδασκαλία του σχεδιαγράμματος μπορεί να γίνει είτε σε μικρή ομάδα είτε ατομικά.

Στο τέλος της χρονιάς καλό είναι τα παιδιά να είναι σε θέση να δημιουργούν το δικό τους σχεδιάγραμμα.

Δουλειές γραπτής έκφρασης (ανάπτυξη πρότασης και παραγράφου)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Σημειώσεις: Οι δουλειές αυτές είναι συνέχεια του υλικού της Β τάξης. Η εργασία μπορεί να είναι είτε ατομική είτε σε μικρή ομάδα.

Οι δουλειές αυτές γίνονται με τη σειρά.

Απαραίτητο κρίνεται το γράψιμο του τίτλου και της εκφώνησης στο τετράδιο.

Δουλειές γραπτής έκφρασης (μεγάλοι φάκελοι από το 1-14)

Χρόνος: Μετά από τις δουλειές ανάπτυξης πρότασης και παραγράφου.

Σημειώσεις: Οι δουλειές αυτές γίνονται με τη σειρά.

Απαραίτητο κρίνεται το γράψιμο της εκφώνησης και του τίτλου στο τετράδιο.

Άρθρα για τη σχολική εφημερίδα

Χρόνος: Οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη σχολική χρονιά

Σημειώσεις: Κρίνεται απαραίτητη η διδασκαλία της σύνταξης άρθρου από τη δασκάλα.

Βηματική περιγραφή πειραμάτων

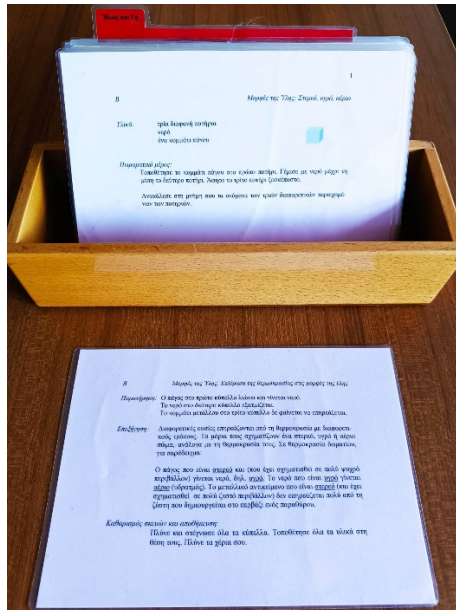
Υλικό: Τετράδιο αντιγραφής

Καρτέλες πειραμάτων με αντίστοιχα υλικά

Στόχοι: Μεταφορά από τον προφορικό λόγο στο γραπτό

Χρονική και λογική σειρά

Σημειώσεις: Ιδιαίτερα στην αρχή της χρονιάς, το παιδί καλό είναι να υπαγορεύει στη δασκάλα τα βήματα για την εκτέλεση του πειράματος και να τα γράφει εκείνη (φροντίζοντας να το καθοδηγεί στην έκφραση και τη διατύπωση) και κατόπιν να τα αντιγράφει. Αποσύρεται από τη στιγμή που είναι σε θέση να το κάνει μόνο του. Από την καρτέλα των πειραμάτων, συστήνεται να αντιγράψει μόνο του τα υλικά και την επιστημονική εξήγηση.

Εργασίες του μαθήματος της Μυθολογίας

Υλικό: Τετράδιο Ιστορίας

Σημειώσεις: Με αφορμή κάποιες εργασίες (π.χ. γράψιμο φανταστικού διαλόγου ανάμεσα σε ήρωες κλπ) η δασκάλα καλό είναι να δράττεται της ευκαιρίας να διδάξει τη μορφολογία ή τη δομή του ζητούμενου κειμενικού είδους.

Ευχετήριες κάρτες

(Δες όπως Α τάξη)

Δημιουργία ποιήματος

Σημειώσεις: Είναι καλό να υπάρχει ποικιλία ποιητικών ειδών στην τάξη και η δασκάλα να εκθέτει συχνά τα παιδιά σε αυτά, ώστε να εξοικειώνονται και να δημιουργούν και τα δικά τους (π.χ. ποιήματα με ή χωρίς ομοιοκαταληξία, χαϊκού, δημοτικά τραγούδια, λίμερικ κλπ).

Βιβλιαράκι «Περιγραφές»

Σημειώσεις: Πρόκειται για ένα βοηθητικό υλικό, στο οποίο μπορεί να ανατρέχει το παιδί όποτε το χρειαστεί.

Ιστορίες με εικόνες

Σημειώσεις: Υπάρχουν μόνο εικόνες χωρίς κείμενο. Η εργασία είναι ατομική. Μπορεί να αξιοποιηθεί με πολλούς τρόπους από τη δασκάλα, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού. (Υπάρχει και μία αντίστοιχη ιστορία στο μεγάλο φάκελο 15 της Γραπτής έκφρασης)

Φυλλάδια «Ιστορίες με εικόνες»

Σημειώσεις: Αποτελεί επέκταση του υλικού «Ιστορίες με εικόνες».

Δ τάξη

Υλικό: Δουλειές γραπτής έκφρασης (μεγάλοι φάκελοι, από 14 κι εξής)
 Σκέφτομαι και Γράφω - Έκθεση (με σχεδιάγραμμα και χωρίς)
 Άρθρα για τη σχολική εφημερίδα
 Βηματική περιγραφή πειραμάτων
 Εργασίες του μαθήματος της Ιστορίας
 Δημιουργία ποιήματος
 Επιχειρηματικός λόγος
 Παρουσίαση
 Ευχητήριες κάρτες
 Τετράδιο γραπτής έκφρασης
 Φύλλα ντοσιέ
 Βιβλιάρaki «περιγραφές»

Εμπλουτισμός κειμένου – καλλιέργεια ύφους

Χρόνος: Αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: 2 ιστορίες γραμμένες από τη δασκάλα με δύο διαφορετικούς τρόπους.

Στόχοι: Συνειδητοποίηση της αξίας του εμπλουτισμού ενός κειμένου
 Παρακίνηση για ανάπτυξη γραπτού κειμένου
 Καλλιέργεια ύφους

Σημειώσεις: Δεν υπάρχει συγκεκριμένο υλικό σε κάποιο ράφι της τάξης για χρήση του παιδιού. Το υλικό χρησιμοποιείται από τη δασκάλα για την παρουσίαση και μετά αποσύρεται.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών. «Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε καθώς γράφουμε μια ιστορία, μπορούν να έχουν πολύ έντονη απήχηση στον αναγνώστη. Θα σας διαβάσω μια ιστοριούλα που έγραψα, να μου πείτε τι εντύπωση σας έκανε». Διαβάζει μια ιστοριούλα μίας παραγράφου που έχει γράψει, με πολύ σύντομες προτάσεις χωρίς πολλές πληροφορίες. Τη διαβάζει στα παιδιά και συζητούν πώς τους φάνηκε. Στη συνέχεια τους διαβάζει την ίδια ιστορία εμπλουτισμένη με σχήματα λόγου, επίθετα, μετοχές κλπ και συγκρίνουν τις εντυπώσεις τους. «Μία παρομοίωση εδώ, ένα επίθετο και μια μετοχή εκεί, κάνουν σημαντική διαφορά, συμφωνείτε;»
 Τους διαβάζει μια άλλη ιστορία δράσης, π.χ. για μια γάτα που κυνηγά ένα ποντίκι. Οι προτάσεις γίνονται ολοένα και συντομότερες καθώς η δράση γίνεται πιο έντονη και γρήγορη. Το συζητάνε με τα παιδιά. «Το μήκος των προτάσεων επηρεάζει το κείμενό σας. Αφήνει διαφορετική εντύπωση στον αναγνώστη».

Δουλειές γραπτής έκφρασης (μεγάλοι φάκελοι, από 14 κι εξής)
(Δες όπως Γ τάξη)

Σκέφτομαι και Γράφω - Έκθεση (με σχεδιάγραμμα και χωρίς)
(Δες όπως Γ τάξη)

Άρθρα για τη σχολική εφημερίδα
(Δες όπως Γ τάξη)

Βηματική περιγραφή πειραμάτων
(Δες όπως Γ τάξη)

Εργασίες του μαθήματος της Ιστορίας

Σημειώσεις: Το μάθημα της Ιστορίας ενδείκνυται για την περεταίρω εξάσκηση του παιδιού στην ανάπτυξη του γραπτού λόγου.

Δημιουργία ποιήματος
(Δες όπως Γ τάξη)

Επιχειρηματικός λόγος

Χρόνος: Μετά το φάκελο 12 της Γραπτής Έκφρασης.

Υλικό: Κουτάκι «Επιχειρηματικός λόγος» με δοσμένα θέματα και λέξεις - κλειδιά
Τετράδιο γραπτής έκφρασης

Στόχος: Ανάπτυξη κριτικής σκέψης

Σημειώσεις: Μπορεί να εργαστούν τα παιδιά και προφορικά με αυτό, σε μικρές ομάδες ή ατομικά.

Σε κάθε εργασία επιχειρηματικού λόγου η δασκάλα πρέπει να δημιουργεί σχεδιάγραμμα με το παιδί.

Είναι απαραίτητο να προηγηθεί μάθημα με τη δασκάλα ως προς το νόημα του επιχειρήματος (πότε και για ποιο λόγο επιχειρηματολογώ) και καλό είναι να κληθεί το παιδί πριν από αυτή τη δουλειά να έχει εργαστεί πάνω στον επιχειρηματικό λόγο. Ενδεικτικά, εκτός του φακέλου 12, μπορεί να γράψει μια παράγραφο επιχειρηματολογώντας υπέρ ενός αιτήματος του παιδιού προς το σχολείο (Σύλλογο Διδασκόντων ή Διεύθυνση).

Στη συγκεκριμένη δουλειά, το κάθε θέμα είναι γενικό. Πρέπει να εντοπιστούν επομένως δύο διαφορετικές θέσεις/ απόψεις. Το παιδί θα πρέπει να αναζητήσει επιχειρήματα υπέρ της κάθε θέσης και στη συνέχεια, να κληθεί να επιλέξει τη θέση με την οποία συμφωνεί. Κατόπιν, να αναπτύξει την επιχειρηματολογία του.

Ειδικά εάν το παιδί αδυνατεί ν' αναπτύξει πολλά επιχειρήματα, είναι απαραίτητο ν' ασκηθεί σ' αυτήν την εργασία.

Ευχетήριες κάρτες

(Δες όπως Α τάξη)

Βιβλιαράκι «περιγραφές»

(Δες όπως Γ τάξη)

ΕΣΤ τάξη

Υλικό: Δεν υπάρχουν δουλειές γραπτής έκφρασης, γίνονται με βιβλία
 Εκθέσεις (περιγραφή, επιχειρηματολογία, κλπ)
 Άρθρα για την εφημερίδα
 Παρουσίαση
 Περιλήψεις κειμένων
 Ευχητήριες κάρτες

Σημειώσεις: Τα παιδιά στην ΕΣΤ καλό είναι να ασκηθούν και με τις παρακάτω **λογοτεχνικές μορφές**, οι οποίες προσφέρουν μια ευκαιρία για δημιουργική γραφή. Μπορεί να είναι περιορισμένες σε έκταση, αλλά είναι δημιουργικές:

- **Αλληγορία:** Ένας μεταφορικός εκφραστικός τρόπος, που κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που φανερώνουν οι χρησιμοποιούμενες συγκεκριμένες λέξεις. Στη λογοτεχνία, η αλληγορία είναι μια ιδιαίτερα συχνή συγγραφική τεχνική.
 Π.χ. Το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο.
- **Ευφυολόγημα:** Ένας έξυπνος λόγος/αστείο ή πείραγμα.
 Π.χ. Ο άνθρωπος δε ζει μόνο με ποδόσφαιρο!
- **Γνωμικό:** Μια σύντομη φράση που εκφράζει συχνά χωρίς μεταφορά μια πρακτική αλήθεια, δίνει περιληπτικά μια λογική αρχή, έναν κανόνα συμπεριφοράς ή κάνει μια ψυχολογική παρατήρηση.
 Π.χ. Δεν υπάρχει χειρότερο κακό απ' τα ωραία λόγια που σε ξεγελάνε (Αισχύλος).
- **Ρητό:** Φράση σύντομη κι επιγραμματική που εκφράζει με κατηγορηματικό τρόπο μιαν αλήθεια και υποδεικνύει ή επιτάσσει ορισμένη στάση ζωής ή συμπεριφορά.
 Π.χ. Τα πάντα ρει (Ηράκλειτος).
- **Λογοπαίγνιο:** Λεκτικό παιχνίδι του προφορικού λόγου κατά το οποίο, με τη χρήση φωνητικών ομοιοτήτων, αναγραμματισμών, αντιστροφής συλλαβών κτλ., μια λέξη ή μια φράση γίνεται διφορούμενη ή αλλάζει το νόημά της.
 Π.χ. Σήκω Τάκη να φας -που μπορεί να ερμηνευτεί και ως Συκωτάκι να φας...
- **Παρωδία:** Λογοτεχνικό έργο ή θέαμα που αποτελεί κωμική μίμηση σοβαρού έργου ή γεγονότος. Ως λογοτεχνικό είδος η παρωδία ήταν γνωστή από την αρχαιότητα.

Επίμετρο γραπτής έκφρασης

Είδη γραπτής έκφρασης για όλες τις τάξεις του Δημοτικού – Πεζογραφία

Η παρουσίαση διαφόρων δεξιοτήτων, τεχνικών και άλλων μέσων που δίνουν στο συγγραφέα τη δυνατότητα να φτάσει σε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα αποτελεί κίνητρο για τα παιδιά να γράψουν. Παρατίθενται πιο κάτω κειμενικά είδη που μπορεί η δασκάλα να παροτρύνει το παιδί ν' ασχοληθεί:

- **Ιστορίες ζώων:** Ιστορίες σχετικά με ζώα. Η ιστορία μπορεί να βασίζεται σε γεγονότα, ή μπορεί να περιλαμβάνει προσωποποίηση.
- **Αυτοβιογραφία:** Τα παιδιά γράφουν την ιστορία της ζωής τους. Εναλλακτικά, τη φανταστική ιστορία της ζωής κάποιου (ανθρώπου ή πράγματος) ειπωμένη από το ίδιο πρόσωπο.
- **Βιογραφία:** Τα παιδιά μπορούν να πάρουν συνέντευξη από έναν συγγενή τους και μετά να γράψουν την ιστορία της ζωής του. Μπορεί να κάνουν έρευνα για τη συγγραφή της βιογραφίας ενός ιστορικού προσώπου. Εναλλακτικά μπορούν να προβούν στη συγγραφή της φανταστικής ιστορίας της ζωής κάποιου (ανθρώπου ή πράγματος) ειπωμένη από κάποιον.
- **Cartoon:** Μια (συνήθως) μονοσέλιδη εικονογραφημένη ιστορία με σύντομες λεζάντες, τίτλο ή διάλογο.
- **Comic:** Μια πολυσέλιδη εικονογραφημένη ιστορία χρησιμοποιώντας λεζάντες, και διάλογο σε μπαλονάκια/ αναπαραστάσεις σκέψεων σε συνεφάκια.
- **Φαντασίας:** Ιστορίες που περιλαμβάνουν μαγεία, το φανταστικό.
- **Ιστορική:** Μια ιστορία που αναφέρεται στο παρελθόν.
- **Τρόμου:** Ιστορίες μακάβριες. Ιστορίες που σκοπό έχουν να τρομάξουν τον αναγνώστη.
- **Ημερολογιακή:** Μια ιστορία γραμμένη σε μορφή περιγραφών/ αναφορών γεγονότων σε καθημερινή/ τακτική βάση. Μπορεί να είναι είτε πραγματική, είτε φανταστικού προσώπου. (Η ημερομηνία καταγράφεται πριν κάθε σειρά γεγονότων).
- **Θρυλική:** Ιστορίες του παρελθόντος, για τις οποίες κάποια ιστορική βάση μπορεί και να υπάρχει.
- **Επιστολή:** Ευχαριστήριες επιστολές, γράμματα σε φίλους ή συγγενείς, επιστολές σε εκδότες, επιστολές για λήψη πληροφοριών, επαγγελματική αλληλογραφία, γραμμένες σε/ από κάποιον φανταστικό ή πραγματικό χαρακτήρα. Μια μορφή διαλόγου, καθώς ανταλλάσσονται επιστολές, μπορεί επίσης να ενσωματωθεί σε ένα είδος επιστολογραφίας.
- **Πολιτισμική:** Μια ιστορία που αναφέρεται σε συγκεκριμένη χώρα/ κουλτούρα.
- **Μυστηρίου:** Ιστορίες που περιέχουν στοιχεία που επιτρέπουν στον αναγνώστη να λύσει ένα έγκλημα ή ένα ανεξήγητο συμβάν. Η ιστορία τείνει να προκαλεί τον αναγνώστη να εξετάσει τα στοιχεία και να λύσει το γρίφο.
- **Μύθοι:** Φανταστικές ιστορίες για θεούς και μυθικά πλάσματα.

- **Νουβέλα:** Ιστορίες αρκετά μακροσκελείς για να ταξινομηθούν στα διηγήματα, αλλά αρκετά σύντομες για να ταξινομηθούν στα μυθιστορήματα.
- **Εικονογραφημένη:** Μια ιστορία με σύντομο κείμενο και πολλές εικόνες, συνήθως μία σε κάθε σελίδα.
- **Θεατρικό κείμενο:** Ένα σενάριο γραμμένο για παρουσίαση σε ζωντανό θέατρο.
- **Ρεαλιστική:** Ιστορίες βασισμένες σε πραγματικά γεγονότα.
- **Ρομαντική:** Ιστορίες για φλερτ και έρωτα.
- **Επιστημονικής φαντασίας:** Ιστορίες για το μέλλον. Φανταστικές ιστορίες.
- **Σενάριο:** Ένα κείμενο γραμμένο για ερμηνεία στον κινηματογράφο.
- **Σειρές:** Ιστορίες που αφορούν τους ίδιους χαρακτήρες ή συγκεκριμένο χώρο. Κάθε ιστορία εμφανίζεται σε διαφορετικό βιβλίο. Τα βιβλία μπορούν να διαβαστούν ανεξαρτήτως σειράς παρόλο που σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχουν συνδέσεις μεταξύ συνεχόμενων βιβλίων.
- **Διήγημα:** Ιστορίες περιορισμένου μεγέθους.
- **Παραμύθια / Παραδοσιακές ιστορίες:** Ιστορίες που είναι κομμάτι της παράδοσης ενός πολιτισμού. Παραδοσιακές ιστορίες και παραμύθια γενικά ξεκίνησαν ως προφορικές ιστορίες και μεταγενέστερα πέρασαν στη γραπτή μορφή.
- **Κριτική:** Η κριτική είναι μία μορφή δοκιμίου ή άρθρου συγκεκριμένα δομημένου να τονίσει τις θετικές ή αρνητικές εκφάνσεις μίας συγκεκριμένης παρουσίασης ή έργου. Γενικότερα αφορά μουσικές συναυλίες και κονσέρτα, δραματικές ερμηνείες, κινηματογραφικά έργα, καλλιτεχνικές δημιουργίες και λογοτεχνία. Βασικές ερωτήσεις προς απάντηση όταν γράφουμε μία κριτική μπορεί να είναι:
  1. Ποια ήταν η πρόθεση του δημιουργού;
  2. Πέτυχε το στόχο του ο δημιουργός;
  3. Πώς συντελέστηκε αυτή η επιτυχία ή γιατί ο δημιουργός δεν πέτυχε το στόχο του;
  4. Τι επίδραση είχε το έργο στον κριτικό και γιατί;
- **Δοκίμιο:** Το δοκίμιο μπορεί να γραφεί σε μορφή άρθρου (ταξίδι, φύση, επικαιρότητα, πολιτική, κλπ) ή σε μορφή αναφοράς (ειδήσεις, αθλητικά, πολιτική, κλπ), ή ως μία ερευνητική εργασία. Κάθε μία από αυτές τις υποκατηγορίες έχει τα δικά της συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.
  - Γενικά, το άρθρο περιλαμβάνει γεγονότα καθώς και απόψεις που θεωρούνται αξιοσημείωτες από τον γράφοντα. Το άρθρο επιτρέπει στον γράφοντα να ερμηνεύσει τα γεγονότα και να εκφράσει τη δική του προσωπικότητα με τη χρήση διαφορετικών τεχνικών.
  - Η αναφορά (report) σχετίζεται καθαρά με γεγονότα. Η αντικειμενικότητα είναι υψίστης σημασίας για μία αναφορά, η οποία μπορεί να βασίζεται σε περιορισμένο αριθμό πηγών.
  - Η ερευνητική εργασία χρησιμοποιεί ένα μεγάλο εύρος πηγών και είναι περισσότερο σύνθετη και αναλυτική από μία αναφορά. Απαιτεί έναν πειθαρχημένο συγγραφέα που θα μπορεί να έχει πρόσβαση σε πολλές πηγές,

να συνδυάζει την πληροφορία που συγκεντρώνει και να την εκφράζει με ένα καθαρό και πρωτότυπο τρόπο.

- **Θεματικό κείμενο:** Το θεματικό κείμενο συνήθως αναφέρεται σε κάποιο πεδίο, όπως τη μουσική, την επιστήμη, τα μαθηματικά κλπ. Παρέχει πληροφορίες σε μια πληθώρα ειδών σχετιζόμενων με αυτό το πεδίο ή για ένα μέρος αυτού του πεδίου (π.χ. «ιστορία μουσικών της τζαζ», «γαλαξίες και αστέρια», «αριθμοί σε μη-δεκαδικές βάσεις»... κλπ).
- **Τεχνικό κείμενο/ Εγχειρίδιο:** Είναι κείμενο που εκθέτει ή εξηγεί γεγονότα ή ιδέες. Μπορεί να περιέχει χάρτες, μοντέλα και διαγράμματα καθώς παρέχει γόνιμο έδαφος για τις γραπτές εργασίες του παιδιού του Δημοτικού. Αυτά τα βιβλία μπορούν να θεωρηθούν υποκατηγορία του είδους «βιβλίο μαθητή» και σκοπεύουν στην ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης δεξιότητας από ένα άτομο.

Τι να γράψει κανείς όταν δε γράφει μία ιστορία

Αγγελίες	Εξώφυλλα βιβλίων	Λίστες
Αθλητικές αναφορές	Επεξηγήσεις	Λίστες θερμίδων
Αιτήματα	Επιβραβεύσεις	Λίστες super market
Αιτήσεις εργασίας	Επίλογοι	Μεταφορές
Αναθεωρήσεις	Επιστολές	Μενού
Ανακοινώσεις	Επιστολές διαμαρτυρίας	Μικρές αγγελίες
Αναφορές	Επιτάφιοι	Μονόλογοι
Αναφορές εργασίας	Ερωτηματολόγια	Μπαλάντες
Ανέκδοτα	Ερωτήσεις	Μύθοι
Αξιολογήσεις	Ερωτικά σημειώματα	Μυστήρια
Απολογίες	Ευχαριστήρια	Μυστικά
Απομνημονεύματα	σημειώματα	
Άρθρα	Ευχές	Νανουρίσματα
Αστεία	Εφευρέσεις	Νέα (καλά / άσχημα)
Αστεϊσμοί	Εφημερίδες	Νεκρολογίες
Ατάκες		
Αυτοβιογραφίες	Ημερολόγια	Οδηγίες
Αυτοτελείς ιστορίες		Ορισμοί
Αφίσες	Θεατρικά κείμενα	
		Παλίνδρομα
Βιβλία	Ιστορίες τρόμου	Πανό διαμαρτυρίας
Βιβλία μαθητή		Παραδρομές γλώσσας
	Κανόνες παιχνιδιών	Παραθέσεις
Γκράφιτι	Καρικατούρες	Παραμύθια
Γνώμες	Κάρτες ευχαριστήριες	Παραπομπές
Γράμματα	Καρτούν	Παράπονα
Γρίφοι	Κατάλογοι	Παρατηρήσεις
	Κατευθύνσεις	Παρωδίες
Δίαιτες	Κείμενα	Περιγραφές
Διαθήκες	Κηρύγματα	Περιγραφές χαρακτήρων
Διαφημίσεις	Κοινοτικά νέα	Περιεχόμενα
Δίστιχα	Κοινοτικά φυλλάδια	Περίληψεις
Δοκίμια	Κουίζ	Περιοδικά
Δράματα	Κουτσομπολιά	Πινακίδες
	Κριτικές	Πιστοποιήσεις
Εγκυκλοπαιδικά λήμματα	Κριτικές βιβλίων	Ποιήματα
Εκκλησιαστικά φυλλάδια		Πρόγνωση καιρού
Εκπλήξεις	Λεζάντες	Προγράμματα
Ειδήσεις	Λίμερικ	Προειδοποιήσεις

Προεκλογικές ομιλίες	Στιγμιότυπα	Τηλεοπτικές διαφημίσεις
Προλήψεις	Στίχοι	Τηλεοπτικός οδηγός
Προπαγάνδα	Στριπάκια κόμιξ	Τίτλοι
Προπόσεις	Συγκρίσεις	Τίτλοι ειδήσεων
Προσβολές	Συζητήσεις	Τραγούδια
Προσκλήσεις	Συμβόλαια	
Προτάσεις (γάμου)	Συμβουλές	Ύμνοι
	Συμβουλές για πάρτι	Υπερβολές
Ρέκβιεμ	Συμβουλές ομορφιάς	
Ρίμες	Συμφωνίες	Φράσεις
	Συγεντεύξεις	Φυλλάδια
Σαπουνόπερες	Συνταγές	
Σάτιρες	Συσκευασίες	Χρονογραφήματα
Σειρές	δημητριακών	
Σενάρια ταινιών		Ψέματα
Σημειώματα του εκδότη	Ταμπέλες	
Σλόγκαν	Τετράστιχα	Ωδές
Σοφιστείες	Τηλεγραφήματα	Ωροσκόπια

Ιδέες σχετικές με ένα βιβλίο που έχει διαβάσει το παιδί:

Διαφήμισε ένα ειδικό εκδοτικό γεγονός βασισμένο στο βιβλίο.

Αυτοβιογραφία του συγγραφέα ή του εικονογράφου.

Αυτοβιογραφία ενός χαρακτήρα.

Βιογραφία του συγγραφέα ή του εικονογράφου.

Βιογραφία ενός χαρακτήρα.

Δημιούργησε μια μινιατούρα ενός σημαντικού αντικειμένου από την ιστορία.

Κάνε παντομίμα βασισμένη στο βιβλίο.

Φτιάξε μία εκδοχή του βιβλίου σε κόμικ.

Σύγκρινε αυτό το βιβλίο με κάποιο άλλο που έχεις διαβάσει (ομοιότητες και διαφορές).

Σύνθεσε μουσική/τραγούδια βασισμένα σε αυτό το βιβλίο.

Δημιούργησε ποίηση βασισμένη σε αυτό το βιβλίο.

Γράψε ένα επιστημονικό πείραμα εμπνευσμένο από αυτό το βιβλίο.

Αντιπαραβάλε αυτό το βιβλίο με κάποιο άλλο που έχεις διαβάσει (διαφορές).

Δημιούργησε ένα κουτί-αναπαράσταση της αγαπημένης σου σκηνής απ' το βιβλίο.

Δημιούργησε μια ιστορική γραμμή των γεγονότων του βιβλίου.

Ετοίμασε μία διάλεξη.

Παρουσίασε μια νέα δεξιότητα που σου δίδαξε το βιβλίο.

Περίγραψε την πιο σημαντική στιγμή του βιβλίου.

Περίγραψε τι σου άρεσε/δε σου άρεσε σε έναν χαρακτήρα.

Περίγραψε μια φανταστική συνάντηση δύο χαρακτήρων του βιβλίου.

Σχεδίασε ένα κάλυμμα για το βιβλίο.

Σχεδίασε ένα κοστούμι, βασισμένο σε πληροφορίες που βρήκες στο βιβλίο.

Δημιούργησε μία αφίσα που να διαφημίζει το βιβλίο.

Γράψε μια περίληψη του βιβλίου με τα κυριότερα γεγονότα του.

Δραματοποίησε την πιο ενδιαφέρουσα σκηνή του βιβλίου.

Σχεδίασε το οικογενειακό δένδρο των χαρακτήρων του βιβλίου.

Σχεδίασε και χρωμάτισε έναν χάρτη της περιοχής όπου λαμβάνει χώρα η ιστορία.

Συγκέντρωσε μια συλλογή από αντικείμενα που περιγράφονται στο βιβλίο.

Βάλτε τίτλους σε διάφορα μέρη του βιβλίου.

Εντόπισε τμήματα του βιβλίου στα οποία οι χαρακτήρες αλλάζουν με κάποιο τρόπο.

Φαντάσου και γράψε μια συνομιλία ανάμεσα σ' ένα χαρακτήρα του βιβλίου και τον εαυτό σου.

Γράψε ένα νέο τέλος (ή αρχή) για το βιβλίο.

Προσδιόρισε τη δική σου εναλλακτική μέθοδο αντιμετώπισης ενός γεγονότος του βιβλίου.

Φτιάξε ένα κολάζ εμπνευσμένο από το βιβλίο.

Φτιάξε μια αγγελία για κάτι απ' το βιβλίο που έχει χαθεί.

Φτιάξε μια εικονογραφημένη ιστορία (βασισμένη στο βιβλίο) για μικρότερους αναγνώστες.

Φτιάξε ένα λίμερικ βασισμένο σε ένα χαρακτήρα ή γεγονός της ιστορίας.

Ένα άτομο διαβάζει από το βιβλίο, ενώ άλλοι κάνουν σε παντομίμα την ιστορία.

Ζωγράφισε μια σκηνή από το βιβλίο.
Ζωγράφισε ένα πορτρέτο ενός
χαρακτήρα.
Παρουσίασε μια προφορική περίληψη
της πλοκής του βιβλίου.
Δημοσίευσε μια συνέντευξη με έναν από
τους χαρακτήρες.

Γράψε μια ανακοίνωση για την απώλεια
ενός χαρακτήρα του βιβλίου.
Γράψε για το πιο ενδιαφέρον,
συναρπαστικό ή συγκινητικό μέρος του
βιβλίου.
Γράψε σε κάποιον φίλο ή συγγενή
μιλώντας του για το βιβλίο.

ΠΟΙΗΣΗ

Το πεδίο της ποίησης προσφέρει ευκαιρία στα παιδιά να εκφράσουν πλήρως το συναισθηματικό τους κόσμο. Είναι απαιτητικό μέσο, που μπορεί να αφυπνίσει την ευφυΐα του παιδιού, καθώς εκ των πραγμάτων ζητά ένα πιο εκλεπτυσμένο επίπεδο δημιουργικότητας.

Η ποίηση μπορεί να χωριστεί αδρά σε δύο τομείς: Ποιήματα δράσης ή αφήγησης (αφηγηματικά) και ποιήματα σκέψεων και αισθημάτων (λυρικά).

Τα παιδιά τείνουν να συγχέουν την ποίηση με τη ρίμα, κι αυτή είναι σίγουρα μία κατεύθυνση που μπορούμε να πάρουμε στην αρχή. Από την οποιαδήποτε μορφή ρίμας ως τις ποικίλες μορφές ποίησης με ομοιοκαταληξία, υπάρχουν διάφορα επίπεδα συνθετότητας προς διερεύνηση.

Η μορφή κάθε ποιήματος εξαρτάται από την επιλογή του ποιητή σε ρυθμό, μέτρο, ομοιοκαταληξία, μήκος στίχου (συλλαβές), μοτίβο στροφών και την ομάδα κανόνων που έχει διαλέξει για τη δημιουργία του ποιήματος. Κάθε μία από αυτές τις τεχνικές θα πρέπει να διδαχθεί ξεχωριστά στα παιδιά. Ο μοναδικός συνδυασμός τεχνικών κάθε ανθρώπου συνεισφέρει στη δημιουργία του προσωπικού στυλ.

Σημειώσεις: Η δασκάλα πρέπει να φροντίζει ώστε να υπάρχει στην τάξη ποικιλία ποιημάτων και να τους διαβάξει ποιήματα με κάθε αφορμή. Σημαντικό είναι να διαβάξει ποίηση όλων των επιπέδων. Ο Παλαμάς π.χ. μπορεί να συνδυαστεί με τον Καβάφη τόσο για την Α τάξη, όσο και για την ΕΣΤ.

Τα ποιήματα μπορούν να γραφούν σύμφωνα με ένα σετ κανόνων, που προσδιορίζουν μέτρο, ρυθμό, ρίμα κλπ. Ποιήματα μπορούν επίσης να γραφτούν χωρίς καθόλου αναφορά σε κανόνες. Ήδη από το Νηπιαγωγείο τα παιδιά ενθαρρύνονται να συνθέτουν τα δικά τους ποιήματα ελεύθερα, χωρίς να τους διδαχθούν νόρμες και κανόνες. Στο Δημοτικό αυτή η ενθάρρυνση πρέπει να συνεχίζεται ώστε να δοκιμάσουν τις δυνάμεις τους στη δημιουργία ποίησης σε διάφορα στυλ που τους παρουσιάζονται.

Το **μήκος των στίχων**, τα **μοτίβα** των στροφών, ο **ρυθμός**, η **ρίμα**, το **μέτρο**, είναι τα δομικά στοιχεία της ποίησης στα οποία μπορεί να σταθεί ένα παιδί και να εμβαθύνει. Η δασκάλα, καλείται να το διδάξει ώστε να αναγνωρίζει τα στοιχεία αυτά και να τα χρησιμοποιεί στη δική του ποίηση.

Α τάξη

Δομή ποιήματος

Χρόνος: Από το τρίτο τρίμηνο της Α τάξης.

Υλικό: Καρτέλες και βιβλία με ποιήματα της τάξης

Σχολικά τραγούδια
 Μαρκαδόρος υπογράμμισης (stabilo) 2 χρωμάτων
 Μολύβι

Στόχοι: Επαφή κι εξοικείωση με την ποίηση
 Οπτική διάκριση
 Ακουστική διάκριση
 Ορολογία
 Εντοπισμός δομικών στοιχείων ποίησης
 Μουσικότητα
 Καλαισθησία
 Μνήμη
 Νοηματική απόδοση
 Απαγγελία

Σημειώσεις: Οι παρουσιάσεις (1) και (2) μπορούν να γίνουν και συνεχόμενα, ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας.

Η χρήση του stabilo αποτελεί έξτρα κίνητρο για το παιδί ως νέο υλικό.

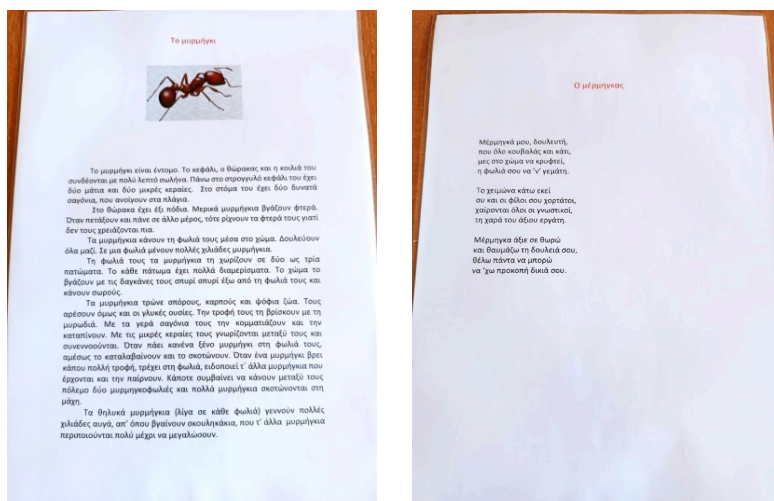
Παρουσίαση 1^η:

Η δασκάλα καλεί 2-3 παιδιά σε ένα τραπέζι και φέρνει μερικά ποιήματα της τάξης. Φέρνει π.χ. την καρτέλα με το ποίημα (και πεζό) *Ο μέρμηγκας*. «Θα σας διαβάσω δύο κείμενα». Ξεκινά να διαβάζει το πεζό κείμενο μεγαλόφωνα. Όταν τελειώσει, τα παροτρύνει να της αφηγηθούν με δικά τους λόγια την ιστορία που άκουσαν. Αφού γίνει αυτό (ανάλογα τα παιδιά, μπορεί να κατευθύνει κι η ίδια ώστε να βγει το νόημα), διαβάζει στη συνέχεια το ποίημα *Ο μέρμηγκας* και τα καλεί να το αποδώσουν νοηματικά. Στη συνέχεια, λέει: «Διαβάσαμε δύο ιστορίες που μας μιλούν για το μυρμήγκι. Τι διαφορές ακούσατε ανάμεσα στα κείμενα αυτά;». Η δασκάλα τα κατευθύνει στο να μιλήσουν για διαφορές των κειμένων, για τη μουσικότητα, τη συντομία κλπ. (Π.χ. Το ένα ακούγεται σαν τραγούδι. Το άλλο είναι πολύ μεγάλο). Κατόπιν, τα παροτρύνει να εντοπίσουν κι οπτικά τις διαφορές τους (π.χ. Οι προτάσεις που φτάνουν ως το τέλος της γραμμής στο ένα, ενώ στο άλλο όχι). «Έχουμε δυο ιστορίες που μιλούν για το ίδιο θέμα, αλλά με διαφορετικό τρόπο. Υπάρχουν δύο τρόποι να γράψει κάποιος μια ιστορία. Ο ένας είναι να γράφουμε έτσι (δείχνει το πεζό) και λέγεται **πεζογραφία**. Ο άλλος είναι να γράφουμε έτσι (δείχνει το ποίημα) και λέγεται **ποίηση**. Αυτό είναι ένα ποίημα. Σήμερα θα διερευνήσουμε μαζί το ποίημα».

Στη συνέχεια, παίρνει τη φωτοτυπία του ποιήματος και βάζει ένα άγκιστρο στην πρώτη στροφή. «Στα ποιήματα, αυτά τα κομματάκια λέγονται **στροφές**. Πόσες στροφές έχει αυτό το ποίημα που κρατώ;» Τις μετράνε, βάζει άγκιστρο και γράφει δίπλα «Στροφή 1, Στροφή 2, κλπ». Κατόπιν, πηγαίνει στην πρώτη στροφή και διαβάζει την πρώτη γραμμή. «Στο ποίημα, κάθε γραμμή λέγεται **στίχος**». Γράφει δίπλα του «Στίχος 1,

Στίχος 2, κλπ». «Παρατηρούμε ότι αυτό το ποίημα έχει 3 στροφές. Η κάθε στροφή έχει 4 στίχους».

Στο τέλος της εργασίας τους λέει: «Τώρα, μπορείτε να διαλέξετε κι εσείς ένα άλλο ποίημα, να το βγάλετε φωτοτυπία και να το αναλύσετε. Η δουλειά αυτή λέγεται *δομή ποιήματος*, μπορείτε να τη βάλετε στόχο στο ημερολόγιό σας».

Παρουσίαση 2^η (συνεχόμενη με την πρώτη, ή την επόμενη ημέρα): Η δασκάλα διαβάζει την πρώτη στροφή μεγάλωφωνα και ρωτά: «Έτσι όπως ακούτε τους στίχους αυτούς, σας κάνει κάποια εντύπωση; Ακούτε να μοιάζουν στον ήχο τους κάποιες λέξεις;» (Επαναλαμβάνει την ανάγνωση. Εάν χρειαστεί, διαβάζει ξανά μόνο τις τελευταίες λέξεις της στροφής). Βρίσκουν ότι οι λέξεις *δουλευτή – κρυφτεί, κάτι – γεμάτη*, μοιάζουν στον ήχο. «Οι λέξεις αυτές, στο τέλος τους, ακούγονται όμοια. Έχουν όμοια κατάληξη. Λέμε, επομένως, ότι έχουν **ομοιοκαταληξία**». Πάρνει το *stabilo* και υπογραμμίζει μόνο τις λέξεις που έχουν ομοιοκαταληξία, βάζοντας διαφορετικό χρώμα για κάθε ζευγάρι. «Πάμε τώρα μαζί να βρούμε τις ομοιοκαταληξίες στις επόμενες στροφές».

Στο τέλος της εργασίας τους λέει: «Τώρα, μπορείτε να διαλέξετε κι εσείς ένα άλλο ποίημα, να το βγάλετε φωτοτυπία και να το αναλύσετε».

Νοηματική απόδοση ποιήματος

Χρόνος: Από την πρώτη στιγμή που εισάγεται ποίημα ή τραγούδι στα παιδιά.

Υλικό: Καρτέλες και βιβλία με ποιήματα
Διάφορα ποιήματα (με αφορμή γιορτές κλπ)
Σχολικά τραγούδια

Στόχοι: Επαφή κι εξοικείωση με την ποίηση
Νοηματική απόδοση
Μουσικότητα

Μνήμη
Απαγγελία
Προφορική διήγηση
Εμπλουτισμός λεξιλογίου
Χρήση συνδετικών λέξεων
Συνέπεια στο χρόνο

Σημειώσεις: Αυτή η δουλειά μπορεί να γίνει με όλη την ομάδα, με αφορμή π.χ. κάποιο τραγούδι. Μπορεί να εργαστεί η δασκάλα και ατομικά όπου κρίνει αναγκαίο.

Ενώσω το παιδί καλείται να αποδώσει νοηματικά ένα ποιητικό κείμενο, η δασκάλα καλό είναι να επαναλαμβάνει τις φράσεις του παιδιού όπου χρειάζεται συνδέοντας τις φράσεις με τις κατάλληλες λέξεις. Αφού ολοκληρωθεί, μπορεί να επαναλάβει η ίδια την απόδοση του παιδιού.

B τάξη**Δομή ποιήματος**

Χρόνος: Από το πρώτο τρίμηνο.

Υλικό: Καρτέλες και βιβλία με ποιήματα της τάξης
 Σχολικά τραγούδια
 Τετράδιο αντιγραφής
 Μαρκαδόρος υπογράμμισης (stabilo) 2 χρωμάτων
 Μολύβι

Στόχοι: Επαφή κι εξοικείωση με την ποίηση
 Οπτική διάκριση
 Ακουστική διάκριση
 Ορολογία
 Εντοπισμός δομικών στοιχείων ποίησης
 Μουσικότητα
 Καλαισθησία
 Μνήμη
 Νοηματική απόδοση
 Απαγγελία

Σημειώσεις: Δες όπως Α τάξη.

Παρουσίαση: Δες όπως Α τάξη.

Επέκταση: Μπορεί να αντιγράψει στο τετράδιο της αντιγραφής το ποίημα και να το αναλύσει εκεί.

Νοηματική απόδοση ποιήματος

(Δες όπως Α τάξη)

Σύνταξη ποιήματος

Υλικό: Τετράδιο γραπτής έκφρασης ή φύλλο ντοσιέ

Στόχοι: Εξοικείωση με την ποίηση
 Μουσικότητα
 Οπτική διάκριση
 Ακουστική διάκριση

Απαγγελία
Εμπλουτισμός λεξιλογίου
Δομή ποιήματος
Μορφοποίηση ποιήματος
Προσωπικό ύφος
Καλλιέργεια έκφρασης
Απόδοση συναισθήματος

Σημειώσεις: Το παιδί είναι σημαντικό να ενθαρρύνεται να δημιουργήσει τα δικά του ποιήματα με κάθε αφορμή (π.χ. τη σχολική εφημερίδα). Μπορεί επίσης να του δοθεί το θέμα από τη δασκάλα ή συγκεκριμένες λέξεις που θα τις συμπεριλάβει στο ποίημά του (στη Β τάξη, μπορεί να του δοθούν ζευγάρια λέξεων που ομοιοκαταληκτούν).

Απαραίτητο κρίνεται να σκεφτεί και να γράψει έναν τίτλο για το ποίημά του.

ΓΔ τάξη

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Σημειώσεις: Στην αρχή της Γ τάξης είναι απαραίτητο να ελέγξει η δασκάλα ότι τα παιδιά γνωρίζουν τη δομή ενός ποιήματος και να επαναλάβει τα μαθήματα εάν χρειάζεται.

Νοηματική απόδοση ποιήματος

(Δες όπως Α τάξη)

Σημειώσεις: Πέρα από την προφορική απόδοση που καλείται είτε το παιδί είτε η ομάδα να κάνει, από τη ΓΔ Δημοτικού καλό είναι να ενθαρρύνεται το παιδί ν' αποδώσει και γραπτώς το νόημα ενός ποιήματος.

Σύνταξη ποιήματος

(Δες όπως Β τάξη)

Σημειώσεις: Παρατίθενται ενδεικτικά δύο τρόποι για να βοηθηθεί το παιδί να συντάξει το δικό του ποίημα:

A) Το παιδί μπορεί να ενθαρρυνθεί να φτιάξει λίστες από λέξεις για τα ποιήματά του, απ' όλα τα αντικείμενα που έχουν μια συγκεκριμένη ιδιότητα, ή που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο πράγμα (π.χ. καταγράψουμε οτιδήποτε είναι στρογγυλό ή τρομαχτικό ή χαρούμενο ή χρωματιστό). Μπορεί να συμπεριλάβει και αφηρημένες ιδέες. Στη συνέχεια: 1) ψάχνει στη λίστα για σχέσεις μεταξύ κάποιων λέξεων, συμβολισμούς, κλπ. 2) βρίσκει έναν ή περισσότερους πιθανούς τίτλους για το ποίημά του και ταιριάζει λέξεις με τον τίτλο αυτό, 3) ξεσκαρτάρει τη λίστα: απορρίπτει λέξεις που δεν ταιριάζουν, βάζει τις λέξεις σε επιθυμητή σειρά, τροποποιεί τις λέξεις, προσθέτει κι άλλες και 4) γράφει προσχέδιο.

Π.χ. *ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ*
Η αχλή του φεγγαριού,
ρυτίδες σε μια λιμνούλα
το εσώτερό μου μάτι
ναυαγοσώστης
ζωή
η Γη
το σύμπαν!

B) Το παιδί καλείται να κάνει συσχετίσεις: 1) «Σκέψου ένα πρόσωπο (ή συναίσθημα, αντικείμενο, ζώο, φυτό) που σημαίνει κάτι για σένα». 2) «Κατάγραψε τα πολλά πράγματα που κάνουν αυτό το πρόσωπο το άτομο που είναι. Περίλαβε στοιχεία όπως: φράσεις που το πρόσωπο αυτό συνήθως χρησιμοποιεί, χειρονομίες, ρούχα, συνήθειες, προτιμήσεις, απέχθειες, πώς σου φέρεται, πώς φέρεται σε άλλους, τον ήχο της φωνής

του, την εμφάνιση των μαλλιών του, πώς σε κάνει να αισθάνεσαι – οτιδήποτε που μπορείς να συσχετίσεις με αυτό το άτομο». 3) Καλείται να ψάξει στη λίστα για συμβολισμούς, σχέσεις, κλπ. 4) Βρίσκει έναν ή περισσότερους πιθανούς τίτλους για το ποίημά του. Ταιριάζει λέξεις με τον τίτλο αυτό. 3) Ξεσκαρτάρει τη λίστα: απορρίπτει λέξεις που δεν ταιριάζουν, βάζει τις λέξεις σε επιθυμητή σειρά, τροποποιεί τις λέξεις, προσθέτει κι άλλες. 4) Γράφει προσχέδιο.

Ποιητικά είδη

Χρόνος: Μετά το α τρίμηνο της Γ τάξης

Υλικό: Διάφορα ποιήματα σε βιβλία ή καρτέλες

Τρεις φάκελοι με διαφορετικά είδη ποίησης (λίμερικ, χαϊκού, σχηματοποίηση)

Βιβλίο με λίμερικ του Γ. Σεφέρη

Τετράδιο γραπτής έκφρασης ή φύλλο ντοσιέ

Στόχοι: Γνωριμία με διαφορετικά ποιητικά είδη

Αναγνώριση ποιητικών μορφών

Δομή ποιητικών μορφών

Δημιουργία / σύνταξη ποιητικών μορφών

Μουσικότητα

Καλαισθησία

Προσωπικό ύφος

Καλλιέργεια έκφρασης

Απόδοση συναισθήματος

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Σημειώσεις: Η εργασία μπορεί να γίνει είτε ατομική είτε ομαδική.

Η δασκάλα καλό είναι να προμηθεύσει την τάξη με βιβλία με αντίστοιχα ποιητικά είδη.

Το κάθε ποιητικό είδος μπορεί να διδαχθεί είτε χωριστά, είτε σε αντιπαράθεση με κάποιο άλλο, ανάλογα με το διδακτικό στόχο.

Το παιδί καλείται να δημιουργήσει τα δικά του ποιήματα. Καθεμία από αυτές τις ποιητικές μορφές μπορεί να συνδυαστεί με τέχνη των παιδιών π.χ. κολάζ που δημιουργείται από εικόνες σχετικές με το υποκείμενο.

Στη ΓΔ τάξη, η δασκάλα μπορεί να διδάξει, ανάλογα με την ανάγκη και το ενδιαφέρον των παιδιών τις παρακάτω ποιητικές μορφές (υπάρχουν τρία ποιητικά είδη ως δείγματα σε υλικό -λίμερικ, χαϊκού και σχηματοποίηση):

α) Στιχουργικές μορφές (ποίηση με ρίμα):

- **Δίστιχο:** Το δίστιχο είναι η απλούστερη μορφή ποίησης. Είναι είδος γνωστό κι από τη δημοτική ποίηση. Αποτελείται από δύο στίχους ποίησης (οποιοδήποτε μετρικού σχήματος) που δένονται μεταξύ τους με ομοιοκαταληξία (σχήμα **αα**).

Π.χ. «*Τρείς μοίρες πόθον έβαλαν, ώστε νά σε παντρέψουν,
σήμερ' οπού τσι χαρές των στεφάνια θα σου πλέξουν*»

(Δημοτικό)

- **Τετράστιχο:** Ένα τετράστιχο μπορεί να δημιουργηθεί από το συνδυασμό δύο δίστιχων (σχήμα **αα – ββ**). Το τετράστιχο είναι μία ποιητική μορφή τεσσάρων στίχων που μπορεί να αποτελείται από οποιοδήποτε μετρικό σχήμα. Τα τετράστιχα μπορεί να είναι γραμμένα χρησιμοποιώντας πολλά σχήματα ρίμας (π.χ. **ααββ, αβγβ, αβαβ, αββα**).
- **Λίμερικ (ληρολόγημα):** Τα λίμερικ (limerick) είναι ποιήματα σύντομα, σατιρικά ή απλώς κωμικά, «δίχως νόημα». Πρόκειται για κωμικά ποιήματα πέντε στίχων. Ξακουστά είναι εκείνα του Έντουαρντ Λιρ (Edward Lear). Στην Ελλάδα, πρώτος που αποπειράθηκε να γράψει λίμερικ είναι ο Γιώργος Σεφέρης. Μάλιστα, πήγε να αποδώσει τον όρο στα ελληνικά με τη λέξη "ληρολόγημα", συνδυάζοντας το όνομα του Λιρ με τη λέξη "λήρος", που σημαίνει τρελή κουβέντα, ασυνάρτητα λόγια. Ένα λίμερικ είναι σχηματισμένο σύμφωνα με ένα συγκεκριμένο μοτίβο. Ο 1ος, 2ος και 5ος στίχος ομοιοκαταληκτούν. Ο 3ος και 4ος επίσης. (Το μοτίβο άρα είναι **αα-ββ-α**). Συνήθως υπάρχουν 9 «πόδες» στους στίχους 1, 2 και 5, και έξι «πόδες» στους στίχους 3 και 4. Οι στίχοι είναι αναπαιστικοί, δηλαδή ο 3^{ος}, 6^{ος} και 9^{ος} χτύπος των στίχων 1, 2 και 5 τονίζονται. Παρομοίως, στον 3^ο και 4^ο στίχο, οι χτύποι 3 και 6 τονίζονται:

Π.χ. *Ήταν μια κοπέλα από τη Σάμο
που έχωσε το δεξί της στην άμμο
και με τ' άλλο χέρι
εκρατούσε ένα αστέρι*

ετούτη η κοπέλα απ' τη Σάμο.

(Γιώργος Σεφέρης)

Ο πρώτος στίχος περιέχει την παρουσίαση του πρωταγωνιστή. Στον δεύτερο αποκαλύπτεται η ιδιότητά του. Στον τρίτο και τέταρτο έχουμε την πραγματοποίηση κάποιας ενέργειας. Ο πέμπτος στίχος είναι αφιερωμένος στην εμφάνιση ενός τελικού επιθέτου ή παραλόγου.

β) Στιχουργικές μορφές (ποίηση χωρίς ρίμα):

- **Χαϊκού:** Χαϊκού στα ιαπωνικά σημαίνει «αστείος στίχος» και είναι μια ιδιαίτερη ποιητική φόρμα που προέρχεται από τον ιαπωνικό μεσαίωνα. Παραδοσιακά γράφονται γραμμένα σύμφωνα με το μοτίβο:

Στίχος	Συλλαβές
1	5
2	7
3	5

Π.χ. *Έσβησε ο κόσμος.
Μένει αναμμένη, μόνη,
μια ανεμώνη.*

(Αργύρης Χιόνης)

γ) Υπάρχουν ακόμη στιχουργικά παιδικά παίγνια, στιχουργικά αινίγματα, γρίφοι, λεξιγράφοι, αναγραμματισμοί, μεταγραμματισμοί κ.ά.

Στην περίπτωση που υπάρξει κάποιο παιδί που επιθυμεί να εμβαθύνει και σε άλλες ποιητικές μορφές, η δασκάλα μπορεί να ανατρέξει στις σημειώσεις της ΕΣΤ τάξης.

ΕΣΤ τάξη

Υλικό: Σχολικά εγχειρίδια
Ποιήματα και βιβλία της τάξης
Σχολικά τραγούδια

Σημειώσεις: Πέρα από τη διδασκαλία της ποίησης με βάση τα εγχειρίδια, τα παιδιά πρέπει να καλούνται να διαβάζουν και να δημιουργούν δικά τους με κάθε αφορμή.

Στην ΕΣΤ τάξη, η δασκάλα μπορεί να διδάξει, ανάλογα με την ανάγκη και το ενδιαφέρον των παιδιών τις παρακάτω ποιητικές μορφές:

α) Στιχουργικές μορφές (ποίηση με ρίμα):

- *Τερτσίνα:* Είναι οι τρίστιχες στροφές. Παρουσιάζονται όπως και τα δίστιχα, με ομοιοκαταληξία μεταξύ πρώτου και τρίτου στίχου.

*Π.χ. «Γλυκυτάτη φωνή βγάν' η κιθάρα
και σε τούτη την άφταστη αρμονία
της καρδιάς μου αποκρίνεται η λαχτάρα.
(Σολωμός)*

- *Ακροστιχίδα:* Η ακροστιχίδα αποβλέπει με τα αρχικά γράμματα κάθε στίχου να σχηματίσει ένα όνομα. Ήταν γνωστό είδος και στη βυζαντινή φιλολογία, όπου τα αρχικά γράμματα σχημάτιζαν διάφορα ρητά. Στη νεότερη ποίηση σχηματίζουν γυναικεία ονόματα και είναι αφιερώματα ποιητών προς την αγαπημένη τους. Η ακροστιχίδα αποτελεί περισσότερο παιχνίδι παρά ποίημα με αξιώσεις.

*Π.χ. Αγνή μου κόρη, εύλαλος, αγγελική καρδί**A**
Να ζήσης βίον, εύχομαι τρισόλβιονγλυκύ**N**
Να έχεις, το βιβλίον σου τροφήνπνευματική**N**
Ασχοχόλημά σου δ' άνετον, τα ρόδα και τα **ΙΑ**
(Κωνσταντίνος Σκόκος, Ημερολόγιο, απόσπασμα)*

- *Αλφαθητάρια:* Είναι παρεμφερές είδος -παιχνίδι. Κάθε στίχος ή ο πρώτος στίχος κάθε στροφής αρχίζει με ένα γράμμα της αλφαβήτας, από το α ως το ω κατά σειράν. Πολλές επίσης φορές αναφέρει ολόκληρο το γράμμα.

*Π.χ. Άνθρωπε, πάσχεις και θαρρείς το κάμνεις να κερδίσεις..
Βλέπεις τον κόσμο, άνθρωπε, τραχύς είν' και γυρίζει...
Γίνεσαι μέγας άνθρωπε, βλέπεις τους άνω κάτω..... κτλ.*

Ή

***Άλφα.** θέλω ν' αρχινήσω
κόρη μου να ιστορήσω.*

***Βήτα.** βέβαια σου λέω
πως για σένα πάντα κλαίω... κτλ.*

Συχνά, αντί για το άλφα, βήτα, μπαίνουν αριθμοί, ένα, δύο κλπ. Τέτοιο παράδειγμα διαθέτει και η δημοτική μας ποίηση.

- **Σονέτο:** Αποτελείται από 14 στίχους, γι' αυτό λέγεται και δεκατετράστιχο. Το είδος χρησιμοποιήθηκε από τον Δάντη και τον Πετράρχη. Στη σύγχρονη εποχή τα καλύτερα σονέτα έγραψε ο Μαβίλης. Οι στίχοι του σονέτου είναι κατά προτίμηση ιαμβικοί ενδεκασύλλαβοι και χωρίζονται σε δυο στροφές τετράστιχες και σε δυο τρίστιχες. Μερικοί προτιμούν να γράφουν το σονέτο σε τρεις τετράστιχες στροφές και μία δίστιχη.

*Π.χ. Στην κουφάλα σου εφώλιασε μελίσσι
γέρικη ελιά, που γέρνεις με τη λίγη
πρασινάδα πού ακόμα σε τυλίγει,
σα να 'θελε να σε νεκροστολίσει.*

*Και το κάθε πουλάκι στο μεθύσι
της αγάπης πιπίζοντας ανοίγει
στο κλαρί σου ερωτιάτικο κυνήγι.
στο κλαρί σου που δεν θα ξαναανθίσει*

*Ω, πόσο στη θανή θα σε γλυκάνουν,
με τη μαγευτική βοή που κάνουν.
ολοζώντανης νιότης ομορφάδες,*

*που σα θύμησες μέσα μου πληθαίνουν.
Ω, να μπορούσαν έτσι να πεθαίνουν
κι άλλες ψυχές, τής ψυχής σου αδερφάδες.*

(Λορέντζος Μαβίλης, Ελιά)

- **Ροντέλο (κυκλωτό):** Αποτελείται από 13 στίχους, χωρίς να χωρίζονται σε στροφές. Το κύριο γνώρισμα είναι ότι ο 1^{ος} στίχος επαναλαμβάνεται ολόιδιος και ως 7^{ος} και ως 13^{ος} στίχος. Επίσης ο 2^{ος} επαναλαμβάνεται και ως 8^{ος}. Το ροντέλο ή το κυκλωτό, όπως μετέφρασε ο Ψυχάρης την αντίστοιχη γαλλική λέξη, είναι κυρίως γαλλικό είδος.

*Π.χ. «Θαμπά μου φέγγει ένα καντήλι
του ογρού κελιού την κρύανερμιά.
στο ξύλο υπομονετικά,
με βέβαιο κι αλαφρό κοντύλι
της Παναγιάς χλωμά τα χείλη
γράφω και μαύρα τα μαλλιά.
Θαμπά μου φέγγει ένα καντήλι
του ογρού κελιού την κρύανερμιά.
Μαύρα μαλλιά! που να μου στείλει
το νου το Κρίμα πολεμά;
Φύλαε Χριστέ! Χείλη χλωμά...
τη σκέπη κάπου, κάποιο δειλί,*

θαμπά μου φέγγει ένα καντήλι.»

(Θρασύβουλος Σταύρου, Καλόγερος)

- *Μπαλάντα*: Είναι κι αυτή ξένο στιχουργικό είδος και χρησιμοποιείται προκειμένου να αφηγηθεί κανείς μία ερωτική ιστορία με τρυφερό, χαριτωμένο ή δραματικό τέλος. Το περιεχόμενο μπορεί να μην είναι και ερωτικό. Πρέπει όμως να έχει κάποια σχέση με παλιούς θρύλους και λαϊκές παραδόσεις. Η μπαλάντα αποτελείται από τρεις οκτάστιχες και μια τετράστιχη στροφή. Η τελευταία αυτή λέγεται επωδός. Ο τελευταίος στίχος όλων των στροφών είναι ίδιος και επαναλαμβάνεται σαν γύρισμα (refrain).

*Π.χ. Από θεούς κι ανθρώπους μισημένοι,
σαν άρχοντες που εξέπεσαν πικροί,
μαραίνονται οι Βερλαίν. Τους απομένει
πλούτος ή ρίμα πλούσια κι αργυρή.
Οι Ουγκώ με «τιμωρίες» την τρομερή
των Ολυμπίων εκδίκηση μεθούνε.
Μα εγώ θα γράψω μια λυπητερή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι πού 'ναι...*

*Αν έζησαν οι Πόε δυστυχημένοι
κι αν οι Μπωντλέρεζήσανε νεκροί,
η Αθανασία τους είναι χαρισμένη.
Κανένας όμως δεν ανιστορεί
και το έρεβος εσκέπασε βαρύ
τους στιχουργούς που ανάξια στιχουργούνε.
Μα εγώ σαν προσφορά κάνω ιερή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι πού 'ναι...*

*Του κόσμου η καταφρόνια τους βαραίνει
κι αυτοί περνούνε αλύγιστοι κι ωχροί,
στην τραγική απάτη τους δοσμένοι
πως κάπου πέρα η Δόξα καρτερεί,
παρθένα, βαθυστόχαστα ιλαρή.
Μα ξέροντας πως όλοι τους ξεχνούνε,
νοσταλγικά εγώ κλαίω τη θλιβερή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι πού 'ναι...*

*Και κάποτε οι μελλούμενοι καιροί:
- Ποιος άδοξος ποιητής, θέλω να πούνε,
την έγραψε μian έτσι πενιχρή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι πού 'ναι;*

(Κώστας Καρυωτάκης, Στους άδοξους ποιητές των αιώνων)

β) Στιχουργικές μορφές (ποίηση χωρίς ρίμα):

- *Πεντάστιχο (Cinquain)*: Αυτή η ποιητική μορφή έχει δημιουργηθεί από την Adelaide Crapsey, κόρη υπουργού που υπέφερε από φυματίωση. Διαφορετικός αριθμός συλλαβών συμβαίνουν σύμφωνα με συγκεκριμένο στίχο ενός πεντάστιχου, σύμφωνα με το μοτίβο:

Στίχος	Συλλαβές	
1	2	Π.χ. <i>Flower</i>
2	4	<i>Grotesque blossom</i>
3	6	<i>Living in nature's realm</i>
4	8	<i>Living by the law of nature</i>
5	2	<i>Kills flies</i> (from <i>Devil Flower</i> , by Rickey)

Τα πεντάστιχα μπορούν επίσης να γραφτούν σε μία μορφή που επικεντρώνεται στα μέρη του λόγου:

Άγγελος	(<u>1 ουσιαστικό</u> για να ονομάσει το υποκείμενο)
Φτερωτός, λαμπερός	(<u>2 επίθετα</u> για να περιγράψουν το υποκείμενο)
Ενθαρρύνει, ευλογεί, αγαπά	(<u>3 ρήματα</u> για να δείξουν τι κάνει)
Θερμαίνει με τη λάμψη	(<u>4 λέξεις</u> που κάνουν μία δήλωση για το υποκείμενο)
Δόξα!	(Άλλο <u>1 ουσιαστικό</u> για να ονομάσει το υποκείμενο)

- *Lanterne*: Τα *lanterne* παίρνουν διαφορετικό σχήμα σύμφωνα με τον κανόνα:

Στίχος	Συλλαβές	
1	1	Π.χ. <i>My</i>
2	2	<i>rabbit,</i>
3	3	<i>soft as breath.</i>
4	4	<i>Stormy cloud gray</i>
5	1	<i>friend.</i>

- *Διαμάντι (Diamonte)*: Η ποιητική φόρμα *diamonte* εφευρέθηκε από την Iris M. Tiedt. Έχει ένα επτάστιχο μοτίβο με τις ακόλουθες απαιτήσεις.

Στίχος 1	1 λέξη υποκείμενο	(ουσιαστικό)
Στίχος 2	2 λέξεις	(επίθετα)
Στίχος 3	3 λέξεις	(μετοχές)
Στίχος 4	4 λέξεις	(ουσιαστικά σχετιζόμενα με το υποκείμενο)
Στίχος 5	3 λέξεις	(μετοχές)
Στίχος 6	2 λέξεις	(επίθετα)
Στίχος 7	1 λέξη	(κατηγορούμενο)

Π.χ. *Waterfall*
cool misty
falling plummeting roaring
droplets rocks stream ferns
glistering spraying floating
silver awesome
gulch

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Υλικό: Τετράδιο αντιγραφής

Βιβλία - εγκυκλοπαίδειες του σχολείου

Υπολογιστής

Έμφυχο – άψυχο υλικό που θα συνοδεύει τυχόν την παρουσίαση

Στόχοι: Εντοπισμός και αξιοποίηση πληροφοριών σε κείμενο

Σύνθεση κειμένου

Μορφοποίηση κειμένου

Εφαρμογή συντακτικών και γραμματικών κανόνων

Διατύπωση σχεδιαγράμματος

Αφήγηση

Έκθεση σε κοινό

Ενίσχυση αυτοπεποίθησης

Εικαστική αποτύπωση πληροφορίας

Καλλιέργεια ύφους (π.χ. «ζωντάνια» κειμένου προκειμένου να είναι θελκτικό το θέμα για όλους)

Να συνειδητοποιήσει το παιδί ότι ψάχνει πληροφορίες για ένα ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΘΕΜΑ και να παραμείνει σε αυτό το θέμα.

Καλλιέργεια κριτικής σκέψης

Ανάπτυξη δημιουργικότητας

Ολιστική προσέγγιση θέματος

Ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων (συνεργασία, ανάληψη ρόλων)

Διαχείριση χρόνου

Σημειώσεις: Οι παρουσιάσεις στο Δημοτικό γίνονται είτε προφορικές είτε γραπτές και αποτελούν συνέχεια των παρουσιάσεων που γίνονται στο Νηπιαγωγείο. Ένα παιδί μπορεί να κάνει μια παρουσίαση στην τάξη όποτε έχει ανάγκη. Το θέμα θα πρέπει να έχει πρώτα συζητηθεί με τη δασκάλα, η οποία θα το κατευθύνει στην τελική επιλογή του θέματος, στον τρόπο αναζήτησης της πληροφορίας και στον τρόπο έκθεσης των πληροφοριών στο κοινό.

Η δασκάλα μπορεί να παροτρύνει κι η ίδια ένα παιδί να οργανώσει μια παρουσίαση με κάποιον συμμαθητή του, προκειμένου να ενισχύσει τις κοινωνικές του δεξιότητες.

Εάν ένα παιδί επιθυμεί να κάνει γραπτή παρουσίαση, αλλά ακόμη δεν μπορεί να γράψει, τότε την αφηγείται στη δασκάλα κι εκείνη τη γράφει στο τετράδιο για να την

αντιγράψει. Κατά τη διαδικασία, δίνεται αφορμή για διδασκαλία γραπτής έκφρασης (συνδετικές λέξεις, λεξιλόγιο, σημεία στίξης, κλπ) ανάλογα την ανάγκη του παιδιού.

Εάν κάποιο παιδί επιθυμεί να παρουσιάσει κάτι που έχει φέρει από το σπίτι του, προτού το παρουσιάσει πρέπει να το έχει συζητήσει με τη δασκάλα. Εάν δεν είναι κατάλληλο προς παρουσίαση, πρέπει η δασκάλα να το αποφύγει και να διαχειριστεί την κατάσταση καταλλήλως για να μη ματαιωθεί το παιδί, ώστε ν' αντιληφθεί τι μπορεί να παρουσιάζεται σε μια τάξη.

Η δασκάλα παροτρύνει τα παιδιά να κάνουν παρουσιάσεις. Μπορεί να κάνει παρουσιάσεις κι η ίδια, ή μετά από ομαδικά μαθήματα (μεγάλες ιστορίες, κλπ) να παρακινήσει το ενδιαφέρον των παιδιών αφήνοντας σκόπιμα αναπάντητα ερωτηματικά και λέγοντας «δεν το γνωρίζω, αλλά ίσως κάποιος από εσάς εδώ θα ήθελε να το ερευνήσει και να μας κάνει κάποια σχετική παρουσίαση».

Μπορεί να παροτρυνθεί το παιδί να συνοδεύσει το κείμενό του και με φωτογραφικό – οπτικοακουστικό υλικό (π.χ. αφίσα, παρουσίαση pps κλπ).

Τρόπος εργασίας ανά τάξη:

A τάξη:

Είτε προφορικά, είτε με επιλογή κάποιου κειμένου από το παιδί. Διαβάζει το επιλεγμένο κείμενο φράση-φράση και μαζί με τη δασκάλα (στην αρχή τουλάχιστον) επιλέγει τμήματα του κειμένου που ΔΕ θα γραφτούν. Κατόπιν γίνεται σύνδεση και γράψιμο των κειμένων από τη δασκάλα και αντιγραφή.

B τάξη:

α) Νοηματική απόδοση κειμένου από το παιδί ενώ έχει μπροστά του το κείμενο και η δασκάλα γράφει ό,τι του λέει («Τι θέλεις να σου γράψω;»). Ταυτόχρονα εργάζεται μαζί με το παιδί στη γραπτή έκφραση (βλ. Σημειώσεις) και συντάσσουν μαζί το κείμενο.

β) Υπογράμμιση πληροφοριών ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα κείμενα κι εργασία όπως στο (α) (Συντάσσουν μαζί το κείμενο).

γ) Ερωτήματα σε πρόχειρο χαρτί (με βοήθεια δασκάλας στην αρχή) με κριτήριο το τι θέλει το παιδί να βρει για την παρουσίαση (π.χ. τι τρώει, πόσο ζει, τι βάρος έχει ένα ζώο κλπ). Κατόπιν, εργασία όπως στο (α) (Συντάσσουν μαζί το κείμενο).

ΓΔ τάξη:

Το παιδί θέτει ερωτήματα για το τι πρέπει να βρει στην παρουσίασή του (με τελικό έλεγχο της δασκάλας ώστε να το εμπλουτίσει).

«Ξεστάχιασμα» πληροφοριών από τα κείμενα που έχει βρει.

Σύνθεση κειμένου από το ίδιο το παιδί και όπου έχει δυσκολία βοηθάει η δασκάλα.

ΕΣΤ τάξη:

(όπως ΓΔ)

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Η Μοντεσσόρι αντιλήφθηκε το σημαντικό ρόλο της γραμματικής στο 2^ο στάδιο ανάπτυξης, και γι' αυτό την ονόμασε ψυχο-γραμματική, καθώς ταιριάζει στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του παιδιού αυτής της ηλικίας.

Στο μοντεσσοριανό Δημοτικό ακολουθείται μια φιλοσοφία της γραμματικής που περιλαμβάνει ανακάλυψη από τη μεριά του παιδιού, όχι μόνο απομνημόνευση γραμματικών κανόνων. Το παιδί καλείται να βυθιστεί στην ουσία της γλώσσας του, χρησιμοποιώντας τη φαντασία του, αντί να σκέφτεται μόνο κανόνες. Οι εργασίες αυτής της ενότητας, όπως και του συντακτικού, αποτελούν μέσα για την εξερεύνηση της ίδιας της γλώσσας του παιδιού, η οποία δε μένει στατική και διαρκώς εξελίσσεται.

Διάρθρωση ύλης ανά τάξη

(ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ)

Α τάξη:

- 1) Κεφαλαία/ μικρά γράμματα
- 2) Δίψηφα φωνήεντα και σύμφωνα
- 3) Αλφαβητική σειρά
- 4) Τονισμός
- 5) Συλλαβισμός (απλές συλλαβές σ-φ, δίψηφα, διπλά)
- 6) Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία (. , ; ! ``)
- 7) Οικογένειες λέξεων – Σύνθετα - Υποκοριστικά
- 8) Αντίθετα –Συνώνυμα
- 9) Εισαγωγικό μάθημα της Montessori (Ουσιαστικό και Ρήμα)
- 10) Η αξία του ουσιαστικού στο λόγο
- 11) Ουσιαστικό (ΜτΛ)
- 12) Τα τρία γένη
- 13) Ενικός – Πληθυντικός αριθμός
- 14) Άρθρο οριστικό/αόριστο
- 15) Ενεργητικό και παθητικό ρήμα
- 16) Βοηθητικά ρήματα (είμαι – έχω)
- 17) Χρόνοι (παρόν – παρελθόν – μέλλον)

Β τάξη

- 1) Αλφαβητική σειρά
- 2) Συλλαβισμός
- 3) Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία (: «» ... - ( ) · - -)
- 4) Οικογένειες λέξεων - Σύνθετα
- 5) Αντίθετα –Συνώνυμα

- 6) Άρθρο οριστικό/αόριστο
- 7) Κύρια / κοινά ουσιαστικά
- 8) Ενικός / πληθυντικός αριθμός
- 9) Τα τρία γένη
- 10) Γραμματική αναγνώριση (ΜτΛ – έως αντωνυμία)
- 11) Κλίση ουσιαστικών (αρσενικά σε –ας, –ος, –ης, θηλυκά σε –α, –η, –ου, ουδέτερα σε –ο, –ι, –μα)
- 12) Λειτουργία Επιθέτου (chart οικογένεια του ουσιαστικού)
- 13) Επίθετα σε –ος, –η, –ο, –ινος, –ικος, –ιμος (κλίσεις, συμφωνία επιθέτου/ ουσιαστικού)
- 14) Αριθμητικά απόλυτα
- 15) Παραθετικά επιθέτων
- 16) Ρήματα (βοηθητικά, κλίσεις ρημάτων στον Ενεστώτα)
- 17) Χρόνοι ρήματος (παρόν – παρελθόν - μέλλον)
- 18) Κλίσεις ρημάτων σε Παρατατικό, Στιγμιαίο Μέλλοντα και Αόριστο
- 19) Τελικό –ν
- 20) Παραγωγή επιρρημάτων από επίθετα (σε –α)

Γ τάξη

- 1) Συλλαβισμός (και ονομασία συλλαβών)
- 2) Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία
- 3) Οικογένειες λέξεων –Σύνθετα – Υποκοριστικά
- 4) Αντίθετα
- 5) Γραμματική αναγνώριση (ΜτΛ– όλα)
- 6) Άρθρο οριστικό/αόριστο
- 7) Κύρια / κοινά ουσιαστικά
- 8) Ουσιαστικά(κλίσεις ουδετέρων σε –ο, –ειο, θηλυκών σε –ισσα)
- 9) Επίθετα και λειτουργία (παραθετικά, αριθμητικά)
- 10) Ρήματα: Ενεργητικό και Παθητικό Ρήμα
- 11) Ρήματα: χρόνοι – φωνές – εγκλίσεις(κλίσεις σε Οριστική, Προστακτική)
- 12) Θέμα και κατάληξη ρήματος
- 13) Αντωνυμίες: (Προσωπικές κτητικές)
- 14) Μετοχές (ενεργητικής φωνής)
- 15) Επιρρήματα: Μόνο το 1^ο φυλλάδιο (διάκριση επιθέτου – επιρρήματος).
- 16) Σύνδεσμοι
- 17) Επιφωνήματα
- 18) Τελικό –ν (φυλλάδιο «πάθη των φθόγγων 6)
- 19) Σχήματα λόγου (μεταφορά, παρομοίωση, κυριολεξία, προσωποποίηση)
- 20) Ευθύς και πλάγιος λόγος
- 21) Αρκτικόλεξα

Δ τάξη

- 1) Σημεία στίξης (όλα)
- 2) Αντίθετα – Συνώνυμα
- 3) Προπαροξύτονα αρσενικά σε –ος
- 4) Ανισοσύλλαβα αρσενικά ουσιαστικά και ουδέτερα σε –μα
- 5) Θηλυκά ουσιαστικά σε –α και –η
- 6) Ουδέτερα σε –ος
- 7) Επίθετα και λειτουργία (πολύς-πολλή-πολύ, παραθετικά, αριθμητικά απόλυτα και τακτικά)
- 8) Ρήματα (Χρόνοι – φωνές – εγκλίσεις - συζυγίες, χρονική αντικατάσταση, εγκλιτική αντικατάσταση, ρηματικοί τύποι, παραγωγή από ονόματα)
- 9) Αντωνυμίες: όλα τα είδη, ταξινόμηση αντωνυμιών
- 10) Μετοχές (ενεργητικής και παθητικής φωνής)
- 11) Επιρρήματα (όλα τα είδη)
- 12) Σύνδεσμοι (όλα τα είδη)– Σύνδεσμοι (συμπλεκτικοί, αντιθετικοί)
- 13) Προθέσεις - Επιφωνήματα
- 14) Σχήματα λόγου (μεταφορά- κυριολεξία- παρομοίωση, προσωποποίηση)
- 15) Ευθύς και πλάγιος λόγος
- 16) Συντομογραφίες, αρκτικόλεξα
- 17) Ετυμολογία
- 18) Αχώριστο μόριο α- αν-
- 19) Πάθη φθόγγων
- 20) Πάθη φωνηέντων

Ε τάξη

- 1) Σημεία στίξης
- 2) Οικογένειες λέξεων
- 3) Σύνθετες λέξεις
- 4) Συνώνυμα – Αντίθετα
- 5) Ομώνυμα – παρώνυμα
- 6) Ξενικές λέξεις
- 7) Άρθρο οριστικό / αόριστο
- 8) Ουσιαστικά θηλυκά σε –ος
- 9) Επίθετα σε –ης, -ες, -υς –ια –υ, -ι
- 10) Παραθετικά επιθέτων
- 11) Αριθμητικά επίθετα
- 12) Χρόνοι ρήματος και εγκλίσεις
- 13) Αντωνυμίες (όλες)
- 14) Μετοχές
- 15) Ευθύς και πλάγιος λόγος

16) Σήματα λόγου (μεταφορά –παρομοίωση)

ΣΤ τάξη

- 1) Ουσιαστικά
- 2) Επίθετα – αριθμητικά επίθετα – παραθετικά
- 3) Χρόνοι και εγκλίσεις ρημάτων
- 4) Αντωνυμίες
- 5) Επιρρήματα και σύνδεσμοι
- 6) Παθητική μετοχή
- 7) Σήματα λόγου (μεταφορά –παρομοίωση)

Σημειώσεις: Για να επιτευχθεί η εμπέδωση της γραμματικής χρειάζεται ποικιλία ασκήσεων και επαναλήψεις. Ένας αποτελεσματικός και διασκεδαστικός τρόπος, είναι τα **προφορικά παιχνίδια**. Είναι μικρά σε διάρκεια και κινούν και διατηρούν το ενδιαφέρον των παιδιών. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν περισσότερο κατά τις μεταβάσεις (π.χ. όταν φωνάζουμε ονόματα για τον κήπο, για το φαγητό, ή παιχνίδια μέσα στο σχολικό, πριν το σχόλασμα κλπ).

Τα **σύμβολα της γραμματικής** είναι συγκεκριμένα και δίνονται προκειμένου να προσφέρουν ένα αισθητηριακό μέσο οπτικοποίησης των διαφορετικών μερών του λόγου και των σχέσεων μεταξύ τους.

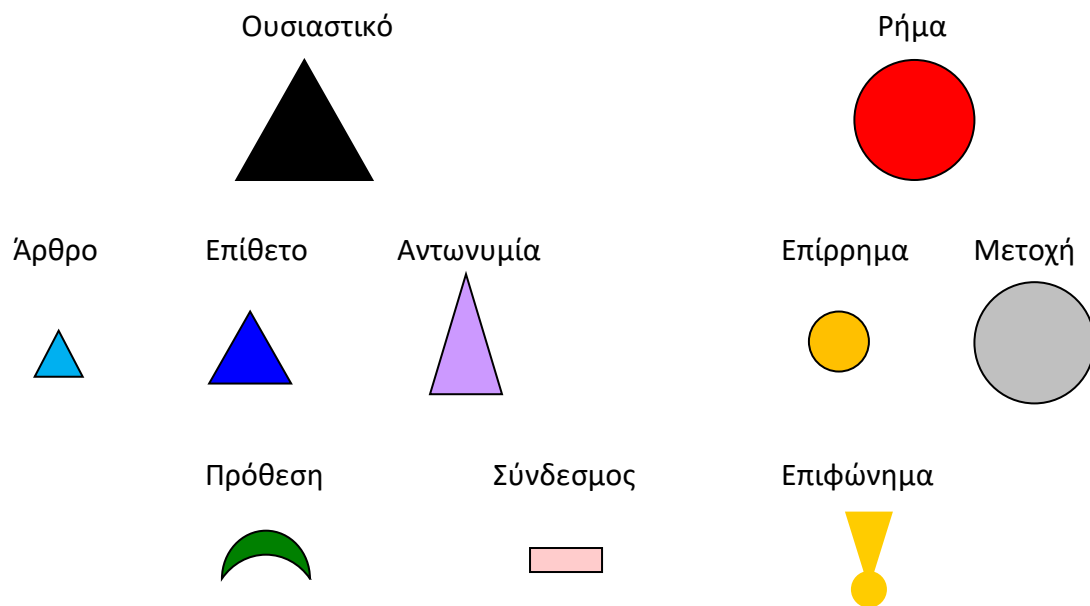
Η δουλειά με τα συρταράκια (ΜτΛ) βοηθά το παιδί να εξασκηθεί στη γραμματική ανάλυση και την ταξινόμηση. Με τη γραμματική ανάλυση, το παιδί σπάει στα επιμέρους μέρη μια φράση ή πρόταση, έχοντας μια εξήγηση για τη μορφή, τη λειτουργία και τη συντακτική σχέση του κάθε μέρους. Η ταξινόμηση χρησιμοποιείται για να διαιρεθεί κάθε μέρος του λόγου στις διαφορετικές του κατηγοριοποιήσεις (π.χ. γένη, χρόνοι).

Η σειρά που ακολουθείται σε κάθε μέρος του λόγου είναι:

1. Προφορική εισαγωγή. Αυτή η δραστηριότητα είτε υπενθυμίζει είτε εισάγει για πρώτη φορά τη λειτουργία αυτού του μέρους του λόγου. Ο σκοπός της είναι να δώσει μια εντύπωση που θα μείνει στο μυαλό των παιδιών. Δε δίνεται συνήθως το όνομα του μέρους του λόγου εδώ.
2. Παρουσίαση του μέρους του λόγου, συνήθως στα συρταράκια με τα σύμβολα. Το όνομα του μέρους του λόγου δίνεται στο τέλος της παρουσίασης.
3. Περαιτέρω δουλειά με συνοδευτικό υλικό. Η προσθήκη ορισμένες φορές επεκτάσεων, επιτρέπει στα παιδιά να δουν μερικές διαφοροποιήσεις και κατηγοριοποιήσεις.
4. Κάρτες εντολών. Δίνουν στα παιδιά την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν το μέρος του λόγου σε μια δραστηριότητα που ξεκαθαρίζει περαιτέρω τη λειτουργία του. Είναι πιο αφηρημένες από τις προτάσεις στο συρταράκι.
5. Πίνακες (charts), που δίνουν στα παιδιά οπτική εντύπωση που επιβεβαιώνει και αποκρυσταλλώνει τη γνώση, αφού έχουν εργαστεί με τα συρταράκια.

Η παραπάνω λίστα δραστηριοτήτων δίνει στα παιδιά την ευκαιρία να επαναλάβουν τις γραμματικές έννοιες, ξανά και ξανά μέσω ποικίλων δραστηριοτήτων. Αυτό είναι σημαντικό, γιατί τυπικά τα παιδιά του Δημοτικού δεν ενδιαφέρονται να επαναλαμβάνουν δραστηριότητες με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Τα παιδιά αναπαριστούν τις προτάσεις, εκτελούν τις εντολές, κινούνται στο χώρο, συνεργάζονται. Αυτός είναι ένας τρόπος να βιώσουν τη γραμματική σφαιρικά ως κάτι φυσικό στη γλώσσα τους. Μόνο μετά από αρκετή δουλειά με το υλικό το παιδί αρχίζει να σχηματίζει έναν ορισμό για το κάθε μέρος του λόγου με τη βοήθεια της δασκάλας.

Τα σύμβολα της γραμματικής:

A τάξη

Κεφαλαία και μικρά γράμματα

Χρόνος: Δεν έχουν συγκεκριμένο χρόνο που δουλεύονται (δες σημειώσεις)

Υλικό: Καλαθάκια γραμμάτων α-ω

Φυλλάδια: «Μετατρέπω τα πεζά σε κεφαλαία», «Βάζω κεφαλαίο γράμμα όπου χρειάζεται», φυλλάδια ορθογραφίας με σταυρόλεξα

Κείμενα και βιβλία ανάγνωσης

Πίνακας με κύρια ονόματα

Στόχοι: Κατανόηση και χρήση του κεφαλαίου γράμματος στον γραπτό λόγο

Βελτίωση της ανάγνωσης

Νοηματική διάκριση ανάμεσα στις λέξεις που γράφονται με κεφαλαίο και μικρό (π.χ. Τρίτη – τρίτη)

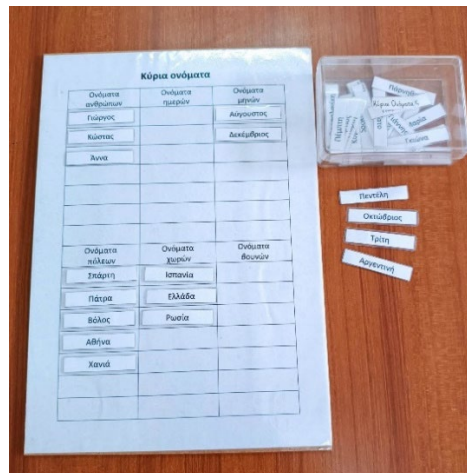
Σημειώσεις: Για τα **καλαθάκια α-ω**, γίνεται αναλυτική περιγραφή στην αντίστοιχη ενότητα στη *Γραφή Α* τάξης.

Τα **φυλλάδια** τοποθετούνται χρονικά αφού έχει εξοικειωθεί το παιδί με την ανάγνωση. Η εργασία με τα φυλλάδια είναι ατομική. Πρέπει να έχει προηγηθεί μάθημα από τη δασκάλα για τη χρήση του κεφαλαίου γράμματος και τη σημασία του (μετά από κάποιο σημείο στίξης, κύρια και κοινά ονόματα).

Εκτός από το υπάρχον υλικό, από την αρχή της χρονιάς χρησιμοποιούνται τα κεφαλαία σε καθημερινή βάση ώστε να γίνει συνειδητή η λειτουργία τους (π.χ. γράψιμο ημερομηνίας, ονοματεπώνυμου, κάποιας πινακίδας, τίτλος κάποιων στηλών στον πίνακα, κλπ).

Στο τέλος της εργασίας του **πίνακα με τα κύρια ονόματα**, καλό είναι να γίνεται ένα μάθημα συγκεντρωτικό για τα κύρια ονόματα.

Κατά το μάθημα της ορθογραφίας, πρέπει να δίνεται έμφαση στη χρήση του κεφαλαίου γράμματος.

Επεκτάσεις:

- Παιχνίδια γραφής στον πίνακα (π.χ. κρεμάλα)
- Παιχνίδια εντολών
- Γράψιμο λίστας από τα παιδιά

Δίψηφα φωνήεντα και σύμφωνα

Χρόνος: Όταν τα παιδιά κατακτήσουν αρχικά τις φωνές κι έχουν εργαστεί με τις λέξεις (σ-φ, διπλά σύμφωνα κλπ).

Υλικό: Καλαθάκια με δίψηφα
Κινητή αλφάβητος
Δίψηφα από γυαλόχαρτο
Πίνακες γλώσσας 1-11
Αριθμημένες προτάσεις

Στόχοι: Ανάγνωση
Γραφή
Κατανόηση
Διάκριση

Σημειώσεις: Η παρουσίαση στα **καλαθάκια με δίψηφα** γίνεται όμοια με την παρουσίαση των αντίστοιχων για τα καλαθάκια με γράμματα α-ω (άσπρα).

Η **κινητή αλφάβητος** και τα **δίψηφα από γυαλόχαρτο** είναι χρήσιμα ιδιαίτερα κατά το α τρίμηνο για επιπλέον εξάσκηση των παιδιών και για έλεγχο από τη δασκάλα της φωνολογικής ενημερότητας και της ακουστικής διάκρισης.

Μετά από κάθε καλαθάκι, πρέπει να ακολουθεί ο αντίστοιχος **πίνακας** (π.χ. μόλις τελειώσει το καλαθάκι 7, πρέπει να γίνει ο πίνακας 1, κ.ο.κ.)

Ο πίνακας της αλφαβητικής σειράς δουλεύεται ατομικά. Κατά την καταγραφή του πίνακα στο τετράδιο το παιδί μπορεί εναλλακτικά να συμπληρώσει με δικές του λέξεις. Η δασκάλα μπορεί να ζητήσει από το παιδί ν' απομνημονεύσει την αλφαβήτα με τη βοήθεια αυτού του πίνακα.

Α α	άλογο	Ν ν	νότια
Β β		Ξ ξ	ξύλο
Γ γ	γράφο	Ο ο	όμορφο
Δ δ		Π π	
Ε ε		Ρ ρ	ράβιο
Ζ ζ	ζέβρα	Σ σ	
Η η	ήλας	Τ τ	
Θ θ		Υ υ	
Ι ι	ίσιος	Φ φ	
Κ κ		Χ χ	χρόμα
Λ λ		Ψ ψ	
Μ μ	μητέρα	Ω ω	

Αφού μάθει την αλφάβητο, το παιδί μπορεί στο χαλί να φτιάξει το **τρενάκι της αλφαβήτας** (αυτοδιόρθωση μέσω πίνακα αλφαβητικής σειράς ή τετραδίου). Κάτω από κάθε βαγόνι θα πρέπει να βάλει τις αντίστοιχες λέξεις. Το γράψιμο των λέξεων στο τετράδιο δεν απαιτείται.

Τα κουτιά με τις λέξεις για αλφαβητική σειρά, είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας.

- Το 1^ο περιέχει λέξεις που αρχίζουν από όλα τα γράμματα της αλφαβήτου και τις αντίστοιχες εικόνες τους. Τις αντιστοιχεί το παιδί και τις βάζει τη μια κάτω από την άλλη (αυτοέλεγχος μέσω πίνακα ή τετραδίου). Μπορεί να γίνει και από μια μικρή ομάδα.
- Το 2^ο περιέχει 12 λέξεις χωρίς εικόνες, οι οποίες πρέπει να μπουν σε αλφαβητική σειρά. Το γράψιμό τους δεν απαιτείται.
- Το 3^ο περιέχει 10 λέξεις που μπορεί ν' αρχίζουν από το ίδιο γράμμα και πρέπει να μπουν σε αλφαβητική σειρά. Το γράψιμό τους δεν απαιτείται.
- Το 4^ο περιέχει 6 λέξεις που αρχίζουν από α- και πρέπει να μπουν σε αλφαβητική σειρά. Ομοίως, δε χρειάζεται απαραίτητα γράψιμο.

Τα φυλλάδια της αλφαβητικής σειράς, είναι 8, διαβαθμισμένης δυσκολίας. Το παιδί μπορεί να εργαστεί με αυτά για περαιτέρω εξάσκηση.

Επεκτάσεις:

- «Βρες δέκα ουσιαστικά και βάλε τα σε αλφαβητική σειρά».
- «Σκέψου και γράψε δικές σου λέξεις για να τις βάλεις στο τρενάκι της αλφαβήτας».
- «Τακτοποίησε τα γράμματα από γυαλόχαρτο σε αλφαβητική σειρά» (μικρά και κεφαλαία).
- «Βάλε τα βιβλία της βιβλιοθήκης στο ράφι σε αλφαβητική σειρά κατά τίτλο».
- Κατά την ομαδική ανάγνωση, τα παιδιά να διαβάσουν με αλφαβητική σειρά (α-ω ή και αντίστροφα από το ω στο α).

Τονισμός (άτονα, διπλά, μετατόπιση τόνου, που/πού κλπ)

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί μαθαίνει να διαβάζει και να γράφει.

Υλικά: 1) Κινητή αλφάβητος

2) 3 φυλλάδια «Τονίζω τις λέξεις»

3) Πίνακας «Τόνος στη σωστή συλλαβή» (τονικών παρώνυμων)

4) Πίνακας που/πού, πως/πώς («Το ποταμάκι») & Πίνακας ελέγχου

5) Πίνακας διπλοί τόνοι & Πίνακας ελέγχου

6) Κείμενα χωρίς τόνους για τονισμό (φυλλάδια)

Στόχοι: Εξάσκηση σε τονισμό λέξεων

Εκμάθηση κανόνων τονισμού

Ενίσχυση ανάγνωσης

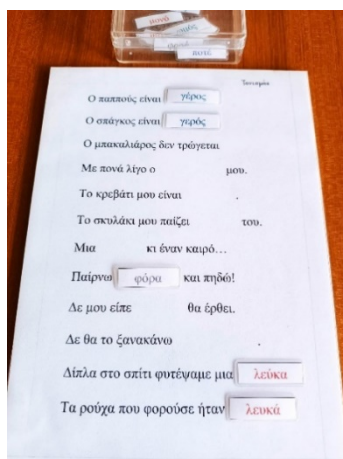
Ύφος

Σημειώσεις: Από τη στιγμή που το παιδί σχηματίζει μια λέξη στην **κινητή αλφάβητο**, εισάγεται η χρήση του τόνου. Στην αρχή, όταν τελειώσει το παιδί το σχηματισμό της λέξης, η δασκάλα μπορεί να τοποθετεί τον τόνο καθώς τη διαβάζει φωναχτά χωρίς κάποια εξήγηση. Αργότερα, όταν διαβάζει μαζί με το παιδί, η δασκάλα τονίζει τη συλλαβή που παίρνει τόνο και ζητά από το παιδί να βάλει το σύμβολο.

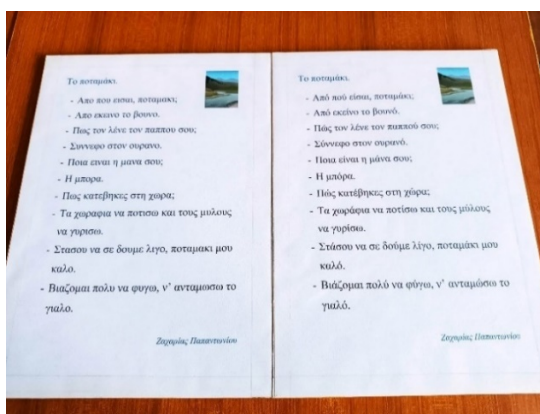
Κατά το γράψιμο στο τετράδιο η παράλειψη του τόνου πρέπει να επισημαίνεται και ανάλογα το παιδί να δίνει και κάποιες εξηγήσεις για τη χρήση του.

Τα **3 φυλλάδια «Τονίζω τις λέξεις»**, περιέχουν λέξεις απλές, σύμφωνο-φωνήεν. Γίνονται κατά την αρχή της χρονιάς, όταν το παιδί της Α τάξης έχει κατακτήσει την ανάγνωση.

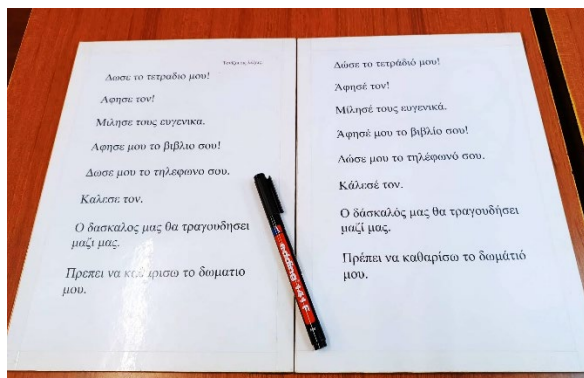
Ο **πίνακας με τα τονικά παρώνυμα**, δουλεύεται ατομικά. Στο τέλος, το παιδί διαβάζει φωναχτά μόνο του κάθε πρόταση για να διαπιστώσει εάν βγάζει νόημα κι ελέγχει τις απαντήσεις του από τον πίνακα ελέγχου. Κατόπιν αντιγράφει τις προτάσεις στο τετράδιο.

Ο πίνακας με το ποίημα **«Το ποταμάκι»**, σχηματίζεται από το παιδί είτε με τα πλαστικοποιημένα σύμβολα τόνων, είτε (εάν δυσκολεύεται να διαχειριστεί το υλικό αυτό) με κάποιο λεπτό μαρκαδόρο γραφής πάνω στον πίνακα. Ελέγχει τις απαντήσεις του, αντιγράφει το ποίημα και μετά καθαρίζει με ένα πανάκι. Η δασκάλα μπορεί να ενθαρρύνει το παιδί να μάθει απ' έξω το ποίημα.

Ο πίνακας για διπλούς τόνους πρέπει να γίνεται μετά από μάθημα εισαγωγικό της δασκάλας. Το παιδί, αφού ελέγξει τις απαντήσεις του από τον πίνακα ελέγχου, αντιγράφει τον πίνακα.

Τα φυλλάδια με τα κείμενα χωρίς τόνους δίνονται για περεταίρω εξάσκηση του παιδιού. Προϋποθέτει να είναι ασκημένο στην ανάγνωση και να έχει κατανοήσει τους κανόνες τονισμού.

Συλλαβισμός (απλές συλλαβές σ-φ, δίψηφα, διπλά)

Χρόνος: Από το β' τρίμηνο και μετά, να έχει το παιδί κατακτήσει το μηχανισμό της ανάγνωσης και της γραφής.

Υλικό: Πίνακας με κανόνες συλλαβισμού

- 1) Πίνακας συλλαβισμού (λέξεις σύμφωνο – φωνήεν)
- 2) Δύο φυλλάδια συλλαβισμού
- 3) Πίνακας ονομασίας λέξεων ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών τους

Στόχοι: Αντίληψη της αναγκαιότητας του συλλαβισμού στην πράξη

Εκμάθηση των κανόνων συλλαβισμού

Εξάσκηση στο συλλαβισμό

Ονομασία των λέξεων ως προς τον αριθμό των συλλαβών τους

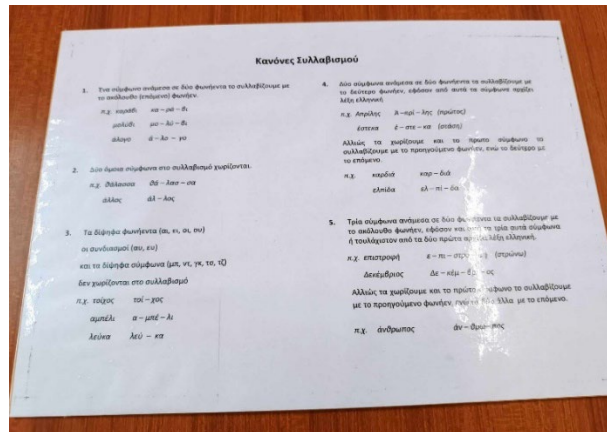
Σημειώσεις: Ο συλλαβισμός διδάσκεται μέσα στην τάξη με παιγνιώδη τρόπο από την αρχή της χρονιάς (παλαμάκια) με κάθε αφορμή (π.χ. ενώ αντιγράφει η δασκάλα, δε χωράει η λέξη και παραστατικά συλλαβίζει μπροστά στο παιδί χτυπώντας παλαμάκια για να δει πού θα κόψει τη λέξη).

Πριν από κάθε εργασία του παιδιού στο συλλαβισμό πρέπει να προηγείται μάθημα από τη δασκάλα.

Για το εισαγωγικό μάθημα συνίστανται δυο τεχνικές: α) φωνές και παλαμάκια, β) γράψιμο της λέξης σε μια λωρίδα και κόψιμο με το ψαλίδι στην κάθε συλλαβή.

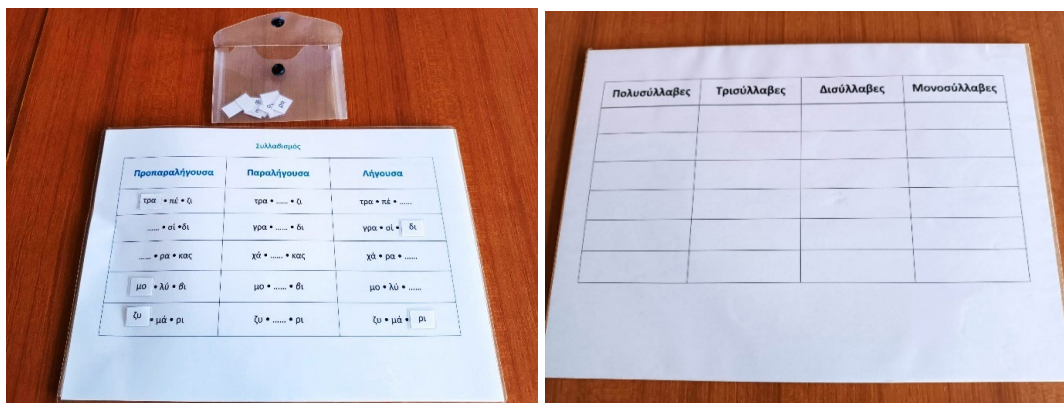
Στους πίνακες το παιδί αντιγράφει τις λέξεις στο τετράδιο.

Ο πίνακας με τους κανόνες συλλαβισμού πρέπει να βρίσκεται σε εμφανές σημείο στην τάξη.

Επεκτάσεις:

- Μπορεί να γράφει το παιδί δικές του λέξεις είτε σε λωρίδες και να τις κόβει με το ψαλίδι, είτε να του γράφει η δασκάλα στο τετράδιο για να τις χωρίζει με κάθετες (ή να τις ξαναγράφει χωρισμένες σε συλλαβές με παύλα).

Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία(. , ; ! ")

Χρόνος: Από τη στιγμή που το παιδί διαβάζει προτάσεις και γράφει.

Υλικό: Συγκεντρωτικός πίνακας ελέγχου για σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία

- 1) Κουτάκι με σύμβολα, ονομασίες τους κι επεξηγήσεις
- 2) Φάκελος με προτάσεις που έχουν διαφορετικό σημείο στίξης κάθε φορά
- 3) Φυλλάδια όπου συμπληρώνει διαλυτικά όπου χρειάζεται

Στόχοι: Ανάγνωση

- Χρήση σημείων στίξης στα κείμενα
- Αναγνώριση ονομασίας και λειτουργίας καθενός σημείου στίξης
- Καλλιέργεια ύφους

Σημειώσεις: Το πρώτο σημείο στίξης που διδάσκεται είναι η τελεία. Πρέπει να γίνεται είτε κατά την ομαδική ανάγνωση είτε κατά την αντιγραφή μικρών προτάσεων (Δες κεφάλαιο Προφορικός λόγος – ομαδικές αναγνώσεις – Α τάξη).

Η παρουσίαση της δουλειάς με τα **σύμβολα-ονομασίες-επεξηγήσεις** μπορεί να γίνει είτε ατομικά, είτε σε ομάδα 2-3 παιδιών. Μετά την παρουσίαση ακολουθεί μάθημα τριών σταδίων.

Η δουλειά με τις **προτάσεις με διαφορετικά σημεία στίξης** πρέπει να γίνεται μαζί με τη δασκάλα. Παίρνει κάθε μια πρόταση και τις διαβάζει φωναχτά, αλλάζοντας ύφος ανάλογα με το σημείο στίξης. Καλεί το παιδί να επαναλάβει τη διαδικασία με αυτές τις προτάσεις ή με δικές του. Μπορεί να γίνει και σε ολόκληρη την ομάδα της τάξης με τη βοήθεια πίνακα.

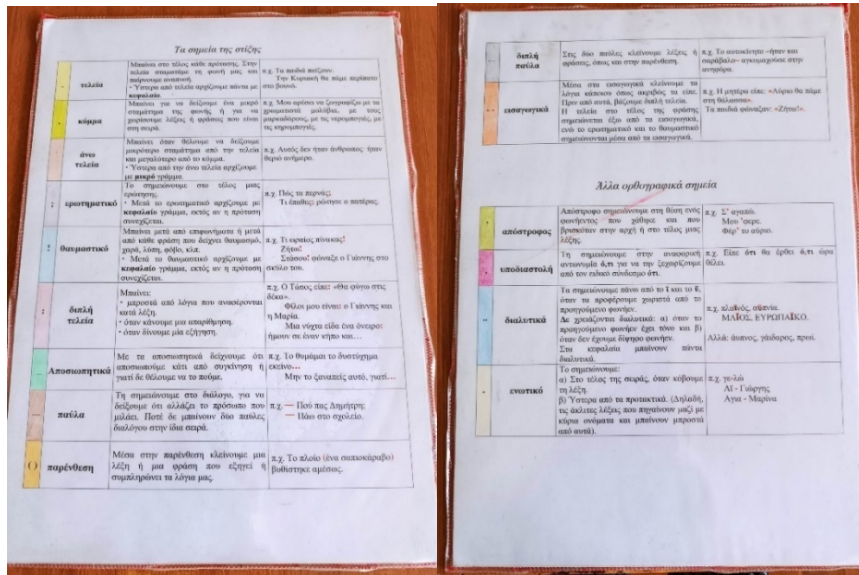

Για ν' αντιληφθεί το παιδί τη χρησιμότητα των διαλυτικών, μπορεί να κάνει η δασκάλα παιχνίδια με λέξεις στον πίνακα, είτε σε όλη την ομάδα είτε σε μικρότερες. (π.χ. παιδάκια – παιδάκια).

Επεκτάσεις:

- Στην ίδια πρόταση να αλλάζει το σημείο στίξης και να το διαβάζει με το ανάλογο ύφος.

- Το παιδί καλείται να γράψει μια πρόταση π.χ. που να δείχνει ερώτηση, ή θυμό, κλπ.
- Μικρά προφορικά παιχνίδια: σε μια μικρή ομάδα παιδιών, δείχνει η δασκάλα μια καρτέλα με ένα σημείο στίξης. Αμέσως πρέπει το παιδί να διατυπώσει προφορικά μια πρόταση με το σημείο αυτό.

Οικογένειες λέξεων- σύνθετα - υποκοριστικά

Χρόνος: Από το α τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού

Υλικά: Δύο ξύλινα «σπιτάκια» και κουτάκια με λέξεις

Πλαστικοποιημένη καρτέλα με επιθήματα

Πλαστικοποιημένη καρτέλα με προθήματα

Πλαστικοποιημένη καρτέλα με σύνθετες λέξεις

Κινητή αλφάβητος πλαστικοποιημένη (κόκκινη – πράσινη)

Πίνακας με σύνθετες λέξεις

Πίνακας με υποκοριστικά

Λεξόδεντρο

Στόχοι: Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Εισαγωγή στην παραγωγή λέξεων

Εισαγωγή στην ετυμολογία

Επιθήματα

Χρόνος: Πριν από τα προθήματα, από το α' τρίμηνο

Σημειώσεις: Τα επιθήματα είναι προσφύματα που προστίθενται στο τέλος μιας λέξης ή ενός θέματος και χρησιμεύουν για να σχηματίζουν νέες λέξεις ή κλιτικές καταλήξεις. Παρουσιάζονται πριν από τα προθήματα, επειδή το μυαλό επικεντρώνεται ευκολότερα στην κατάληξη των λέξεων. Είναι επομένως ευκολότερο να τα εντοπίσουν τα παιδιά.

Η δουλειά στηρίζεται στην ακουστική εμπειρία και όχι στην αντιγραφή.

Οι **πίνακες** με τα επιθήματα πρέπει να βρίσκονται σε ένα εμφανές σημείο της τάξης και τα παιδιά καλούνται να συγκρατήσουν τις λέξεις στο μυαλό τους ή να επιστρέφουν στο ράφι κάθε φορά που ξεχνούν κάτι. Το παιδί μπορεί να μεταφέρει τον πίνακα στο χώρο εργασίας του μόνο εάν επιθυμεί να ελέγξει την ορθογραφία μιας λέξης.

Οι λέξεις πρέπει να είναι εύκολες, προκειμένου να προσφέρουν μια καλή αναγνωστική άσκηση.

Τα γράμματα στο κουτί της κινητής αλφαβήτου θα πρέπει να είναι σε αλφαβητική σειρά.

Ανάλογα την ομάδα, μπορεί να κάνει μάθημα 3 σταδίων η δασκάλα μόνο με το θέμα, με θέμα – κατάληξη κλπ.

Παρουσίαση: Σε ομάδα 2 - 3 παιδιών, η δασκάλα σχηματίζει με τα γράμματα της κινητής αλφαβήτου ίδιου χρώματος μια ομάδα λέξεων από τον πίνακα με τα επιθήματα τη μία κάτω από την άλλη, φροντίζοντας να μπαίνει το ένα γράμμα κάτω από το άλλο.

Π.χ.:

λύκος

λυκάκι

λυκόπουλο

Αφού διαβάσει τις λέξεις, ζητά από τα παιδιά να της πουν ποια γράμματα μένουν ίδια στις λέξεις αυτές (π.χ. το λυκ-). Τότε η δασκάλα, αντικαθιστά τα ίδια γράμματα με τα γράμματα του άλλου χρώματος, ώστε να διαχωρίζονται:

λύκος

λυκάκι

λυκόπουλο

Στη συνέχεια, τους εξηγεί ότι το μέρος της λέξης που μένει ίδιο, λέγεται *θέμα*. «Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε από μια λέξη να δημιουργήσουμε περισσότερες λέξεις, βάζοντάς τους άλλα **επιθήματα**. Για να δούμε τώρα, πόσες λέξεις μπορούμε να σκεφτούμε που να έχουν κάποιο άλλο θέμα, π.χ. λεμον-».

Ακολουθεί μάθημα 3 σταδίων.

Επεκτάσεις:

- Στο τετράδιο, σε δοσμένες λέξεις, να υπογραμμίσουν με διαφορετικό χρώμα το θέμα και τα επιθήματα.
- Να δημιουργήσουν μια δική τους αφίσα με λέξεις με ίδια κατάληξη και διαφορετικό θέμα (με χρωματική κωδικοποίηση). Αν θέλουν μπορούν να τις συνδυάσουν με σκίτσο.

- Να φτιάξουν δικό τους βιβλιάρκι με λέξεις που έχουν το ίδιο θέμα και διαφορετικές καταλήξεις (με χρωματική κωδικοποίηση). Αν θέλουν μπορούν να τις συνδυάσουν με σκίτσο.
- Τα παιδιά μπορούν να ψάξουν στο λεξικό για λίστες λέξεων («Πόσες καταλήξεις μπορείτε να βρείτε για την κάθε λέξη;»).
- Να ψάξουν σε βιβλία για λέξεις με επιθήματα.
- Για τα παιδιά που επιθυμούν να εμβαθύνουν περισσότερο στο επίθημα: Με παραδείγματα λέξεων, να απομονώσουν μαζί με τη δασκάλα επιθήματα και να δουν ότι παρόλο που δεν έχουν από μόνα τους κάποιο νόημα, εν τούτοις κάνουν μια συγκεκριμένη δουλειά. Π.χ. : -ακι (κάτι πιο μικρό), -ειο (περιεκτικά ουσιαστικά), -ω (κάτι κάνω), -ωνω (κάτι κάνω) κλπ.

Πίνακας με επιθήματα 1

λεμόνι	βάρκα
λεμονιά	βαρκάκης
λεμονάδα	βαρκάδα
κότα	τραγοπόδι
κοτότσι	τραγοποδίστης
κοτόσουπα	τραγοποδίστρια
Γαλλία	ποτίζω
Γαλλός	ποτιστήρι
Γαλλικά	πότισμα
κρεμάω	πατάω
κρεμάστρα	πατούρα
κρεμμύμι	πατιγίτη
κρεμάλα	πάτωμα

Προθήματα

Χρόνος: Μετά τα επιθήματα

Σημειώσεις: Το πρόθημα είναι ένα πρόσφυμα στην αρχή μιας λέξης που μετατρέπει το νόημά της. Αν τα παιδιά έχουν ασκηθεί με τα επιθήματα, θα τους φανεί πιο εύκολη η δουλειά με τα προθήματα.

Η εργασία αυτή είναι καλό να γίνεται σε ομάδα παιδιών και όχι ατομικά.

Παρουσίαση: Σε ομάδα 2 - 3 παιδιών, η δασκάλα σχηματίζει με τα γράμματα της κινητής αλφαβήτου ίδιου χρώματος μια ομάδα λέξεων από τον πίνακα με τα προθήματα, τη μια κάτω από την άλλη, φροντίζοντας να μπαίνει το ένα γράμμα κάτω από το άλλο. Π.χ.:

ξεκουμπώνω
ξεριζώνω
ξελούνω

Στη συνέχεια, ζητά από τα παιδιά να της πουν στις λέξεις αυτές ποια γράμματα μένουν ίδια. Τα παιδιά βρίσκουν το ξε- και η δασκάλα αντικαθιστά τα διαφορετικά γράμματα με τα γράμματα του άλλου χρώματος, ώστε να διαχωρίζονται.

ξεκουμπώνω

ξεριζώνω

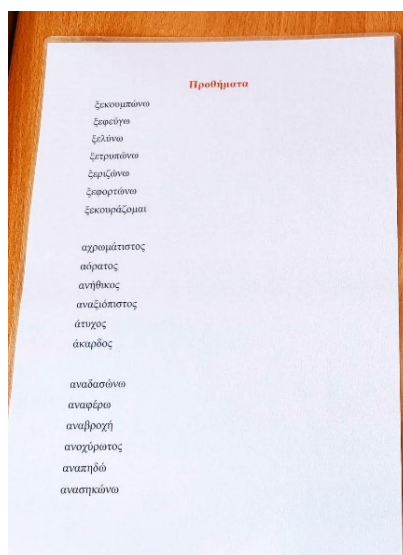
ξελύνω

Τους εξηγεί ότι το μέρος της λέξης που μένει ίδιο, λέγεται *πρόθημα* και όταν μπαίνει μπροστά από τη λέξη αλλάζει το νόημά της (κουμπώνω → ξεκουμπώνω). «Μ' αυτόν τον τρόπο, μπορούμε από μια λέξη να δημιουργήσουμε περισσότερες λέξεις, βάζοντάς τους άλλα **προθήματα**. Για να δούμε τώρα, πόσες λέξεις μπορούμε να σκεφτούμε που να έχουν κάποιο άλλο πρόθημα και να αλλάζει το νόημά τους, π.χ. καλώ» (προσκαλώ, ανακαλώ, προκαλώ, κλπ).

Ακολουθεί μάθημα 3 σταδίων.

Επεκτάσεις:

- Σε τετράδιο σε δοσμένες λέξεις, να υπογραμμίσουν με διαφορετικό χρώμα το πρόθημα.
- Στο τετράδιο ή στην κινητή αλφάβητο, σε δοσμένες λέξεις, να φτιάξουν λέξεις με το ίδιο πρόθημα.
- Στο τετράδιο, σε δοσμένη λέξη να προσθέσουν ένα ή περισσότερα προθήματα.
- Να δημιουργήσουν μια δική τους αφίσα με λέξεις (με χρωματική κωδικοποίηση) και σκίτσο.
- Να φτιάξουν δικό τους βιβλιαράκι με λέξεις (με χρωματική κωδικοποίηση) και σκίτσο.

Σύνθετες λέξεις

Χρόνος: Παράλληλα με τα επιθήματα

Αντίθετα- συνώνυμα

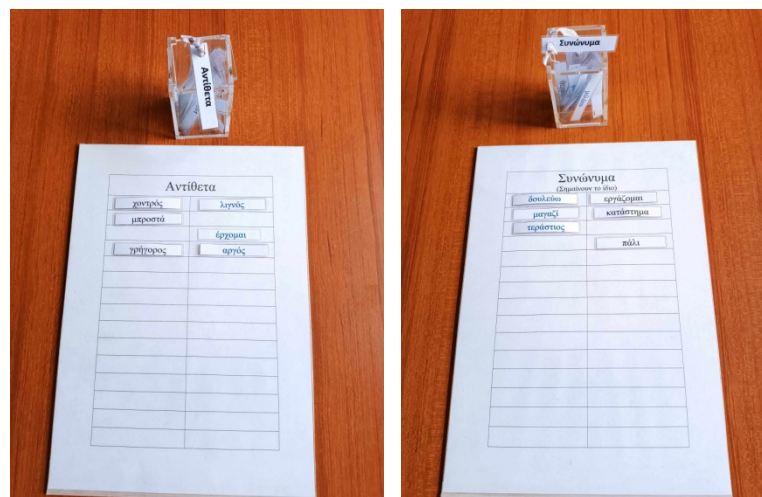
Χρόνος: Οποτεδήποτε μέσα στη χρονιά, εφόσον έχουν κατακτήσει ανάγνωση και γραφή

Υλικό: Πίνακας με συνώνυμα
Πίνακας με αντίθετα
Τετράδιο γλώσσας

Στόχοι: Εμπλουτισμός λεξιλογίου
Κατανόηση συνωνύμων – αντιθέτων
Εξάσκηση στη γραφή

Επέκταση:

- Να εμπλουτίσουν τις στήλες του πίνακα στο τετράδιό τους με δικές τους λέξεις αντίθετες ή συνώνυμες.
- Μικρά προφορικά παιχνίδια, στα οποία η δασκάλα μπορεί να λέει μια λέξη και τα παιδιά να απαντούν με το συνώνυμο ή το αντίθετό της.

Εισαγωγικό μάθημα της Montessori (Ουσιαστικό και Ρήμα)

Η Μοντεσσόρι, αντιμετώπισε τα δύο βασικότερα δομικά στοιχεία της γλώσσας (το ουσιαστικό και το ρήμα) σαν σύμβολα. Όχι μόνο ως προς τις δύο βασικές ανθρώπινες ανάγκες της επικοινωνίας, δηλ. να δίνεις ονόματα και να εκφράζεις δράση, αλλά και ως σύμβολα των βασικών δυνάμεων του σύμπαντος, την ύλη και την ενέργεια.

Το *ουσιαστικό* έχει μια πολύ εξέχουσα θέση στη γλώσσα. Το συμβόλισε ως μαύρη πυραμίδα που στέκεται σταθερή κι αιώνια. Βασίζεται στο ισόπλευρο τρίγωνο, που είναι η βάση της δημιουργίας όλων των υπόλοιπων σχημάτων με πλευρές. Είναι η ύλη που στέκεται σίγουρη στην ύπαρξή της, όπως και η μακρόχρονη κατασκευή των πυραμίδων. Είναι σημαντικό να τονίζεται στα παιδιά η αρχαία ιστορία του συμβόλου του ουσιαστικού και η σημαντική του θέση στο χρόνο. Υπάρχουν κι άλλα μέρη του λόγου που εξαρτώνται από το ουσιαστικό και τα σύμβολά τους αντικατοπτρίζουν αυτήν την εξάρτηση: το επίθετο, το άρθρο και η αντωνυμία. Αυτά τα μέρη του λόγου μπορούν να ενωθούν για να σχηματίσουν μια φράση με επαρκείς διευκρινίσεις στη βασική ιδέα.

Αλλά αυτό δεν αρκεί για να επικοινωνήσει πλήρως η γλώσσα. Η ύλη από μόνη της είναι στατική, αλλά με ενέργεια όλα είναι πιθανά. Η Μοντεσσόρι είδε το *ρήμα* ως την άλλη μεγάλη σημαντική δύναμη στο σύμπαν, την ενέργεια. Αντιπαραβάλλει, λοιπόν, στο ουσιαστικό το ρήμα ως ενέργεια και το συμβολίζει με την κόκκινη σφαίρα, η οποία κυλά διαρκώς εκτός κι αν κάτι τη σταματήσει. Το ρήμα είναι σαν τον ήλιο που στέλνει κόκκινες ζεστές ακτίνες σε όλη την οικογένεια του ουσιαστικού. Δρα πάνω της και τους δίνει νέα σημασία, κίνηση και ζωή.

Το ρήμα αποτελεί την πιο σημαντική λέξη της πρότασης. Χωρίς αυτό υπάρχουν μόνο φράσεις. Το σύμβολο του κύκλου και του κόκκινου χρώματος παραμένει συνεπές σε όλο το γλωσσικό υλικό του σχολείου, τονίζοντας την κεντρική θέση του.

Για να εισαχθεί η ιδέα του ρήματος και του συμβόλου του, χρησιμοποιείται μια προφορική εισαγωγή. Η μαύρη πυραμίδα και η κόκκινη σφαίρα εισάγονται επίσης και σχετίζονται τόσο με τα σύμβολα του ουσιαστικού και του ρήματος, όσο και με την ιδέα της «ύλης» και της «ενέργειας».

Κατά την παρουσίαση τονίζονται τα εξής σημεία:

- Χαρακτηρίζουμε το ρήμα: ενέργεια, κίνηση
  - σύμβολο κόκκινη μπάλα -ήλιος
  - το ρήμα είναι το "εγώ" που μιλάει
- Χαρακτηρίζουμε το ουσιαστικό: στερεό, στατικό
  - πυραμίδα συμβόλων - αρχαία
  - χρώμα μαύρου - άνθρακα: απαραίτητο για τη ζωή
  - πιο σημαντική λέξη στην πρόταση

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο, ανάλογα την ομάδα. Θα πρέπει να έχει προηγηθεί η διδασκαλία του ουσιαστικού.

Υλικό: κουτί συμβόλων γραμματικής
μαύρη πυραμίδα
κόκκινη σφαίρα (ίδιο ύψος με τη μαύρη πυραμίδα)

Στόχοι: Κατανόηση της βαρύτητας του ουσιαστικού στο λόγο
Ενίσχυση του ενδιαφέροντος του παιδιού για τα δομικά στοιχεία της γλώσσας

Σημειώσεις: Η παρουσίαση αυτή γίνεται στην Α και Γ τάξη του Δημοτικού. Στην Α τάξη, δίνεται με στόχο να κατανοήσουν τα παιδιά πιο πολύ την αξία του ουσιαστικού στο λόγο, ενώ στη Γ τάξη η στοχοθεσία είναι διαφορετική.

Μετά από αυτήν την παρουσίαση ακολουθεί ο συσχετισμός του συμβόλου του ουσιαστικού με το άρθρο και επίθετο.

Παρουσίαση: Η δασκάλα συγκεντρώνει μια μικρή ομάδα παιδιών. Παίρνει από το κουτί των συμβόλων το ρήμα. «Ο κόκκινος κύκλος είναι το σύμβολο που συμβολίζει τις ενέργειες, τις δράσεις που κάνουμε. Αντιπροσωπεύει αυτήν την κόκκινη σφαίρα». Την κρατάει στο χέρι και τη δείχνει. «Η Μαρία Μοντεσσόρι εμπνεύστηκε αυτήν τη σφαίρα από τον ήλιο, που είναι μια πύρινη σφαίρα που δίνει στον κόσμο ενέργεια. Χωρίς τον ήλιο δεν θα είχαμε φως και θερμότητα στη γη. Έτσι και στα λόγια μας: χωρίς τα ρήματα δε θα μπορούσαμε να πούμε τι κάνουμε, τι παθαίνουμε, τι νιώθουμε, τι μας συμβαίνει».

Παίρνει κατόπιν από το κουτί το σύμβολο του ουσιαστικού και ρωτά τι συμβολίζει. Τους δείχνει την πυραμίδα και ακουμπά το τρίγωνο στην πλευρά της. «Το μαύρο τρίγωνο αντιπροσωπεύει στην πραγματικότητα την πλευρά της μαύρης πυραμίδας. Οι πυραμίδες είναι πολύ μεγάλα, σταθερά και σπουδαία αντικείμενα που έφτιαξαν οι άνθρωποι και υπάρχουν εδώ και πολύν καιρό! Έχουμε ήδη μιλήσει για τις πυραμίδες που έχτισαν οι Αιγύπτιοι στην Αίγυπτο, θυμάστε; Μπορώ να σπρώξω λίγο την πυραμίδα και θα κινηθεί. Αλλά αν δεν την σπρώξω, απλά μένει εκεί. Τα ονόματα των πραγμάτων ήταν οι πρώτες λέξεις που χρησιμοποίησαν οι άνθρωποι και υπάρχουν εδώ και πολύν καιρό. Χωρίς αυτές τις λέξεις δε θα μπορούσαν οι άλλοι να μας καταλάβουν. Είναι τρομερά σημαντικές και σπουδαίες! Γι' αυτόν τον λόγο η Μαρία Μοντεσσόρι σκέφτηκε να χρησιμοποιήσει το σύμβολο μιας πυραμίδας για τα ονόματα των πραγμάτων. Και ξέρετε γιατί σκέφτηκε το μαύρο χρώμα για το ουσιαστικό; Επειδή συμβολίζει τον άνθρακα, που είναι ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της ζωής».

Κρατά σε κάθε χέρι τη σφαίρα και την πυραμίδα και τονίζει στα παιδιά: «Το ουσιαστικό και το ρήμα είναι οι πιο βασικοί όροι του λόγου. Χωρίς αυτά δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε».

Επεκτάσεις:

- Βιβλιάρια με ουσιαστικά δικά τους με θέμα προκαθορισμένο (π.χ. τι υπάρχει στο δωμάτιό μου, ζώα, ρούχα, γλυκά, παιχνίδια, κλπ). Στο εξώφυλλο καλό είναι να κολλήσουν το σύμβολο του ουσιαστικού απ' έξω.
- Παιχνίδια τύπου: «Στις προτάσεις αυτές κυκλώνω τα ουσιαστικά», «Στην εικόνα βρίσκω όσο πιο πολλά ουσιαστικά μπορώ», «Διάλεξε μια σελίδα από το βιβλίο (εικονοβιβλία χωρίς λόγια) και βρες όσο πιο πολλά ουσιαστικά μπορείς».
- Προφορικά παιχνίδια: «Μέσα σε δέκα δευτερόλεπτα, πες μου όσο πιο πολλά ουσιαστικά μπορείς να βρεις», «Για να βγούμε στον κήπο, όποιος ακούει το όνομά του να μου πει δυο ουσιαστικά», «Μέτρησε δέκα ουσιαστικά που υπάρχουν στο χώρο», «Πες μου τρία ουσιαστικά που αρχίζουν από...» κλπ.

Η αξία του ουσιαστικού στο λόγο

Χρόνος: Αμέσως μετά την παρουσίαση της Μοντεσσόρι για το ρήμα και το ουσιαστικό.

Υλικό: Ιμπρεσιονιστικός πίνακας (chart) Γλ - Β

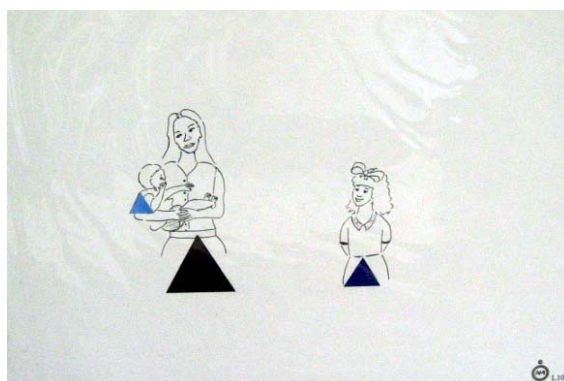
Στόχοι: Κατανόηση της βαρύτητας του ουσιαστικού στο λόγο

Ενίσχυση του ενδιαφέροντος του παιδιού για τα δομικά στοιχεία της γλώσσας

Αντίληψη της αξίας του άρθρου και του επιθέτου στο λόγο

Σημειώσεις: Στην Α τάξη η παρουσίαση αυτού του πίνακα γίνεται για να οπτικοποιήσει το παιδί τη μεγάλη αξία που έχει το ουσιαστικό στο λόγο. Η δασκάλα μαζί με τα παιδιά παρατηρούν την εικόνα και τη συζητούν. Το ουσιαστικό συμβολίζει τη μαμά, που είναι ένα από τα δύο βασικά πρόσωπα της οικογένειας, και το άρθρο συμβολίζει το μωρό. Όπως ένα μωρό δεν μπορεί να περπατήσει, έτσι και το άρθρο δεν μπορεί να σταθεί μόνο του στην πρόταση και μπορεί να πηγαίνει μόνο μαζί με τη μαμά του. Το κορίτσι που συμβολίζει το επίθετο, μπορεί ν' αναφερθεί στην περιγραφή (το κορίτσι- επίθετο μπορεί να κρατήσει αγκαλιά το μωρό - άρθρο). Μπορεί να εμπλουτιστεί με παραδείγματα, π.χ. να πει μια πρόταση μόνο με άρθρο χωρίς ουσιαστικό ή μια πρόταση που το άρθρο να είναι μαζί με το επίθετο, κλπ.

Αυτός ο πίνακας εντυπώνεται έντονα στα παιδιά και γίνεται όπου χρειαστεί σημείο αναφοράς μέσα στη χρονιά.

Ουσιαστικό (ΜτΛ)

Χρόνος: β τρίμηνο, ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ) 2, 3 και κουτί με σύμβολα γραμματικής
 Πλαστικοποιημένα σύμβολα γραμματικής
 Τσόχα
 Τετράδιο τεχνολογίας
 Πίνακας «Άνθρωποι – Ζώα – Πράγματα»
 Τετράδιο Γλώσσας

Στόχοι: Κατανόηση της λειτουργίας και του ρόλου του άρθρου και του ουσιαστικού στο λόγο

Εντοπισμός και χρήση του άρθρου και του ουσιαστικού στα κείμενα
 Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας
 Κατηγοριοποίηση

Μέρη του Λόγου (ΜτΛ)

Σημειώσεις: Η δασκάλα ξεκινά διάφορες μικρές ομάδες πάνω σε διαφορετικές γλωσσικές δραστηριότητες αμέσως μόλις αρχίσει η Α Δημοτικού.

Τα συρταράκια μπορούν να γίνουν κι από τα παιδιά που δεν μπορούν ακόμα να διαβάσουν καλά, ειδικά εάν συνδυαστούν μ' αυτά που διαβάζουν πολύ καλά. Τα συρταράκια δουλεύονται ως μικρή ομαδική δραστηριότητα κι οδηγούν από μόνα τους τα παιδιά σε αλληλεπίδραση. Το ένα παιδί στην ομάδα διαβάζει τις κάρτες δυνατά, έτσι ώστε όλα τα παιδιά της ομάδας ν' ακούν τις λέξεις ενόσω τις βλέπουν.

Το δίχωρο συρταράκι (άρθρο – ουσιαστικό) το χρησιμοποιεί η δασκάλα μόνο κατά τις πρώτες παρουσιάσεις στην Α τάξη, και κάνει σε αυτό το παιδί πολύ μικρή χρήση -εκτός των παιδιών που πραγματικά έχουν μεγάλη δυσκολία. Για να εμπεδώσει το παιδί τη λειτουργία του ουσιαστικού και του άρθρου, μπαίνει σύντομα στο συρταράκι 3. Πάντα τα παιδιά πρέπει να εργάζονται σε ένα συρταράκι πιο προχωρημένο από το μέρος του λόγου που μαθαίνουν, συμπληρώνοντας μόνο τις λέξεις που γνωρίζουν. Έτσι αποφεύγεται η μηχανική εργασία. Όταν διδαχθούν το νέο μέρος του λόγου, τότε ανατρέχουν στο τετράδιό τους και συμπληρώνουν τις κενές λέξεις.

Τα σύμβολα κολλάνε πάνω στο τετράδιο και δε χρωματίζονται με στένσιλ. Είναι απαραίτητο να τοποθετούνται σε απόσταση μεταξύ τους ώστε να φαίνονται όλα ευδιάκριτα.

Μετά την παρουσίαση καθενός μέρος του λόγου, η δασκάλα γράφει την ερώτηση που χρειάζεται να κάνει κάθε φορά το παιδί στο πίσω μέρος του τετραδίου. Οι

ερωτήσεις πρέπει να έχουν αριθμηση, π.χ. 1) η ερώτηση του ουσιαστικού, 2) η ερώτηση του άρθρου, 3) η ερώτηση του επιθέτου, 4) η ερώτηση του ρήματος, κλπ.

Ο τρόπος εργασίας είναι όμοιος για όλα τα μέρη του λόγου: το παιδί διαβάζει την καρτέλα και κάνει μία μία τις ερωτήσεις που έχει γράψει η δασκάλα στο πίσω μέρος του τετραδίου, βρίσκει τις λέξεις που απαντούν στην κάθε ερώτηση και τις συμβολίζει.

Το υλικό αυτό είναι σχεδιασμένο ώστε το παιδί ν' αντιλαμβάνεται και τη θέση του κάθε μέρους του λόγου μέσα στην πρόταση. Γι' αυτόν τον λόγο είναι απαραίτητη η δουλειά της **αντιμετάθεσης** (αλλαγή θέση) των λέξεων της καρτέλας.

Μετά την εργασία σε κάθε μέρος του λόγου, ως εμπεδωτικό υλικό χρησιμοποιείται η δουλειά με τις **εντολές**.

Τα παιδιά γνωρίζουν την έννοια του ουσιαστικού εμπειρικά ήδη από το Νηπιαγωγείο. Ωστόσο, πριν μπουν στα συρταράκια, η δασκάλα κάνει επαναληπτικά παιχνίδια στην ομάδα, Π.χ.:

Προφορική εισαγωγή 1^η (πριν τα συρταράκια): Η δασκάλα συγκεντρώνει στο χαλί μια ομάδα 7 – 8 παιδιών. Ρωτά έναν έναν: «Έχεις όνομα; ποιο;». Αφού απαντήσουν, πηγαίνει σε μια άλλη μεριά της τάξης: «Ελένη, μπορείς να έρθεις εδώ;». Συνεχίζει να καλεί ένα ένα όλα τα παιδιά. «Γιατί ήρθατε εδώ;» (επειδή μας φώναξε). «Άρα, ακούσατε το όνομά σας».

Στη συνέχεια, φέρνει στην ομάδα διάφορα αντικείμενα για να ρωτήσει: «Αυτό έχει όνομα;» (ναι, είναι μολύβι). «Αυτό, έχει όνομα;»... «Αυτό;»...

«Τώρα, προσεκτικά, περπατήστε μέσα στην τάξη και φέρτε μου κάτι που να μην έχει όνομα». Τα παιδιά μπορεί να φέρουν κάτι που να μην ξέρουν το όνομά του. Τότε, η δασκάλα το ονοματίζει και τα ξαναστέλνει να της φέρουν κάτι άλλο που να μην έχει όνομα. Στο τέλος λέει: «Για δείτε, όλοι φέρατε και κάτι που όμως τελικά είχε όνομα. Τώρα, θα κάνουμε κάτι διαφορετικό. Να μου φέρετε, παρακαλώ, ένα... Τώρα, να μου φέρετε παρακαλώ ένα... Φέρτε μου το σας παρακαλώ... Μα, γιατί δε μου φέρατε κάτι;» (επειδή δε μας είπες τι να σου φέρουμε). «Α, μάλιστα. Γιώργο, φέρε μου σε παρακαλώ ένα βιβλίο τότε. Σε ευχαριστώ. Γιατί τώρα μου φέρατε αυτό που ζήτησα;» (γιατί μας είπες το όνομά του). «Όλοι οι άνθρωποι, όλα τα πράγματα και όλα τα ζώα έχουν ένα όνομα λοιπόν».

Προφορική εισαγωγή 2^η (πριν τα συρταράκια):

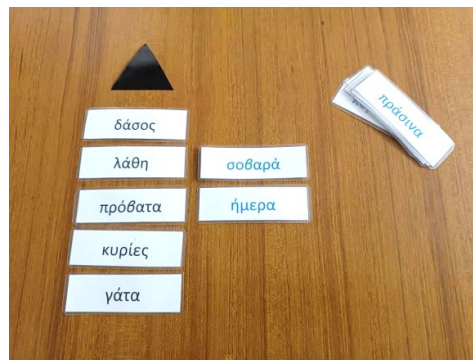
Υλικό: Διάφορες καρτέλες από τα συρταράκια 2 και 3

Η δασκάλα συγκεντρώνει στο χαλί μια μικρή ομάδα 2-3 παιδιών. Παίρνει μια λέξη από τη στοίβα με τις καρτέλες και τη δείχνει στα παιδιά. Τη διαβάζουν. «Αυτή η λέξη, είναι όνομα;» (ναι). Την παίρνει εφόσον γράφει όνομα και την τοποθετεί στο χαλί. Συνεχίζει ομοίως και με τις υπόλοιπες καρτέλες και σχηματίζει έτσι μια στήλη από λέξεις που δείχνουν όνομα και μία στήλη με λέξεις που δε δείχνουν όνομα. Στην περίπτωση που

κάποιο παιδί πει λάθος για μια καρτέλα (π.χ. η λέξη *κόκκινος* δείχνει όνομα), δεν το διορθώνει αρχικά. Αφού συμπληρωθούν οι δυο στήλες, λέει: «Έχουμε αποφασίσει ότι όλες αυτές οι λέξεις είναι ονόματα. Συμφωνούμε;» (ναι). «Ξαναδείτε τη στήλη άλλη μια φορά. Οπότε, την άλλη στήλη δεν τη χρειαζόμαστε» (απομακρύνει την άλλη στήλη). Ξαναδιαβάζει μαζί με τα παιδιά μία μία τις λέξεις και επιβεβαιώνουν μαζί ότι είναι ή δεν είναι ονόματα (όποια λέξη είναι λάθος, τότε την αποσύρει). «Θυμάστε πώς συμβολίζουμε τις λέξεις που δείχνουν ονόματα από το Νηπιαγωγείο;» Τοποθετεί το σύμβολο του ουσιαστικού στο πάνω μέρος της στήλης.

Επεκτάσεις:

- Μπορούν να πάρουν τα παιδιά καρτέλες λέξεων και να ξεχωρίσουν ποιες είναι ουσιαστικά.
- Βιβλιαράκια με ουσιαστικά μιας συγκεκριμένης ομάδας (π.χ. έπιπλα, ρούχα, κλπ).

Συρταράκια

Σημειώσεις: Για το σύμβολο του άρθρου: Έχει ίδιο σχήμα με το ουσιαστικό, επειδή ανήκουν στην ίδια οικογένεια. Είναι πιο μικρό και με πολύ απαλό χρώμα, επειδή δεν μπορεί να σταθεί μόνο του στο λόγο.

Για το σύμβολο του ουσιαστικού έχει γίνει η εισαγωγική παρουσίαση της Μοντεσσόρι.

Στο τετράδιο η καρτέλα γράφεται από τη δασκάλα με στυλό.

Παρουσίαση: Η δασκάλα φέρνει σε μια μικρή ομάδα 2-3 παιδιών την τσόχα, το δίχωρο συρταράκι και το κουτί με τα πλαστικοποιημένα σύμβολα. «Αυτό εδώ είναι το συρταράκι 2 της γραμματικής. Μέσα σ' αυτό υπάρχουν μερικές μεγάλες κάρτες που έχουν γραμμένες από μία φράση και μικρές κάρτες με μονές λέξεις. Το λέμε συρταράκι 2 γιατί έχει 2 μόνο χωρίσματα για τις μικρές κάρτες». Το παρατηρούν. Διαλέγουν μαζί μια λωρίδα και τη διαβάζουν:

ένας χαρταετός

Η δασκάλα ρωτά: «Ποια από τις λέξεις στην καρτέλα δείχνει όνομα από άνθρωπο, ζώο ή πράγμα;» (χαρταετός). Ψάχνουν μαζί με τη δασκάλα τις καρτέλες και βρίσκουν τη λέξη *χαρταετός*. Την τοποθετούν στην τσόχα κάτω από την καρτέλα με τη φράση. «Η λέξη που μου δείχνει το όνομα, λέγεται **ουσιαστικό**. Έχει σύμβολο αυτό το μαύρο τρίγωνο». Τοποθετεί πάνω από την καρτέλα *χαρταετός* το σύμβολο.

«Ποια είναι η μικρή λέξη που συνοδεύει το όνομα;» (ένας). Βρίσκουν τη λέξη *ένας* από τις καρτέλες και την τοποθετούν δίπλα στη λέξη *χαρταετός*. «Η μικρή λέξη που συνοδεύει το όνομα, λέγεται **άρθρο** κι έχει σύμβολο ένα μικρό γαλάζιο τρίγωνο». Το τοποθετεί η δασκάλα πάνω από την καρτέλα.

Αφού εργαστούν μαζί με τη δασκάλα πάνω σε 2-3 παραδείγματα (παραμένουν όλα τα παραδείγματα πάνω στο τραπέζι), η δασκάλα κάνει μάθημα 3 σταδίων. Μετά, παίρνει τα τετράδια των παιδιών και στην τελευταία σελίδα του τετραδίου γράφει:

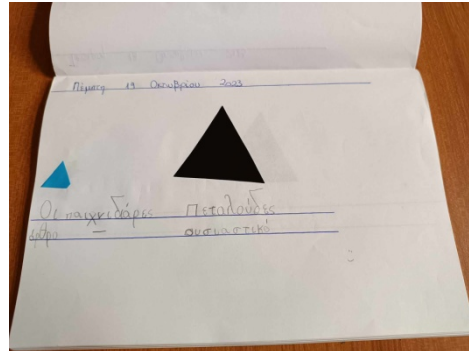
Ερωτήσεις:

- 1) Ποια είναι η λέξη που δείχνει όνομα από άνθρωπο, ζώο ή πράγμα; (Ουσιαστικό).
- 2) Ποια είναι η μικρή λέξη που συνοδεύει το όνομα; (άρθρο).

«Αυτές τις ερωτήσεις τις έγραψα για να θυμάστε τι πρέπει να ρωτάτε κάθε φορά που θα κάνετε αυτή τη δουλειά».

Κατόπιν πηγαίνει στην αρχική σελίδα, και χαράσσει με το χάρακα μια διπλή γραμμή στο τετράδιο. Κολλά πάνω από την πρώτη γραμμή τα σύμβολα με μικρή απόσταση μεταξύ τους. Γράφει (με στυλό) τις λέξεις κάτω από τα αντίστοιχα σύμβολα. «Τι μέρος του λόγου είναι η λέξη *ο*; (άρθρο). Γράψε τη λέξη *άρθρο* στην κάτω γραμμή, κάτω από το *ο*. Τι μέρος του λόγου είναι η λέξη *χαρταετός*; (ουσιαστικό). Γράψε τη λέξη *ουσιαστικό* στην κάτω γραμμή, κάτω από τον *χαρταετό*».

«Τώρα, μπορείτε να συνεχίσετε με κάποια άλλη λωρίδα από αυτό το συρταράκι», έχοντας στο νου της να τους περάσει πολύ σύντομα στο συρταράκι 3.

Επεκτάσεις:

- Σε μια καρτέλα A4 απ' τις μεγάλες εικόνες με λέξεις της αρεσκείας τους, τα παιδιά εντοπίζουν όσα πιο πολλά ουσιαστικά μπορούν να δουν.
- Σε κάποιον πίνακα ζωγραφικής ή βιβλίο, καταγράφουν όσα πιο πολλά ουσιαστικά μπορούν να βρουν.
- Παρατηρώντας κάποιο χώρο (δωμάτιό τους, τάξη κλπ) σκέφτονται και γράφουν όσα πιο πολλά ουσιαστικά μπορούν.
- Βιβλιάρια με ομάδες ουσιαστικών.
- Κουτί με εντολές.
- Σε προτάσεις από πιο προχωρημένα συρταράκια (ΜτΛ) να εντοπίσει το παιδί μόνο τα ουσιαστικά.

Πίνακας ουσιαστικών «Άνθρωποι – Ζώα – Πράγματα»

Επέκταση: Μπορεί να υπαγορεύσει στη δασκάλα για αντιγραφή στο τετράδιό του κι άλλα δικά του ουσιαστικά πέραν του πίνακα.

Τα τρία γένη

Χρόνος: Μετά την εισαγωγή στα ουσιαστικά

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια Ουσιαστικά 1:

- **σετ 1**: κοινά αρσενικά και θηλυκά ονόματα (επαγγέλματα, όχι κύρια ονόματα)
- **σετ 2**: ανθρώπινες σχέσεις, αρσενικά και θηλυκά ονόματα
- **σετ 3**: ονόματα ζώων

Στόχοι: Κατηγοριοποίηση

Κατανόηση και διάκριση του αρσενικού, του θηλυκού και του ουδέτερου
Εισαγωγή στην καταληκτική ορθογραφία

Σημειώσεις: Η προφορική εισαγωγή γίνεται πριν από την εργασία με τις κάρτες, είτε αμέσως πριν την παρουσίαση είτε προηγούμενη μέρα.

Κατά την εισαγωγή αυτή, η δασκάλα δίνει παραδείγματα ουσιαστικών που προέρχονται από την οικογένεια, επειδή τους είναι οικεία.

Όταν παρατίθενται παραδείγματα θηλυκών, στην παρούσα φάση δε δίνεται βάση στο γραμματικό γένος, αλλά το αντικειμενικό γένος εννοιολογικά. Επομένως, στα θηλυκά μπορεί ν' αναφέρει και τη λέξη *κορίτσι* παρόλο που είναι ουδέτερου γένους.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί μια ομάδα 6-8 παιδιών και ζητά από τα αγόρια να σχηματίζουν μια ομάδα και τα κορίτσια άλλη μια. «Τώρα έχετε χωριστεί σε 2 ομάδες: η ομάδα των αγοριών -αρσενικά- κι η ομάδα των κοριτσιών -θηλυκά. Αυτό μπορούμε να το κάνουμε επειδή στην ελληνική γλώσσα υπάρχουν μερικά ονόματα πραγμάτων, μερικά ουσιαστικά δηλαδή, που τα χρησιμοποιούμε για να δείξουμε το **αρσενικό γένος**, όπως ο άντρας, ο μπαμπάς, ο ξάδερφος, ο θείος, και μερικά για να δείξουμε το **θηλυκό γένος**, όπως η μαμά, το κορίτσι, η θεία, η γυναίκα.

Κόκκινο συρταράκι Ουσιαστικά 1 -σετ 1

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα 3-4 παιδιών στο χαλί έχοντας μαζί τις κάρτες με τα ονόματα απ' το σετ 1 ανακατεμένες. Αρχικά τοποθετεί στο χαλί δίπλα δίπλα τους τίτλους *αρσενικό* και *θηλυκό* και τους διαβάζει φωναχτά. Μετά, σηκώνει μια κάρτα (π.χ. *φούρναρης*) και ρωτά: «Τι νομίζετε ότι είναι αυτό; αρσενικό ή θηλυκό;» (αρσενικό). Τοποθετεί την κάρτα κάτω από τον αντίστοιχο τίτλο. Συνεχίζει έτσι, διαβάζοντας η ίδια ή κάποιος μαθητής, μέχρι να τοποθετηθούν όλες οι κάρτες σε δύο στήλες:

αρσενικό	θηλυκό
φούρναρης	ποιήτρια
δάσκαλος	αθλήτρια
μάγειρας	δασκάλα

Κόκκινο συρταράκι Ουσιαστικά 1 -σετ 2, 3

Παρουσίαση: Η εργασία γίνεται κατά τον ίδιο τρόπο, με τη μόνη διαφορά ότι πρέπει να βάλουν τα ουσιαστικά σε ζεύγη (π.χ. κόρη – γιος). Κάθε φορά που διαβάζουν μια λέξη την τοποθετούν στη σωστή στήλη και αφήνουν κενό δίπλα ώστε να συμπληρωθεί από το αντίστοιχο ουσιαστικό του άλλου γένους.

αρσενικό	θηλυκό	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
ξάδερφος		τράγος		
γιος	κόρη	γάτος	γάτα	γατάκι
	γιαγιά		κότα	κοτόπουλο
μαμά	μπαμπάς	χοίρος		γουρουνάκι
	νονά		χήνα	χηνάκι

Επεκτάσεις:

- Βιβλιάρια με π.χ. αρσενικά ουσιαστικά που υπάρχουν στην τάξη.
- Να φτιάξουν επιπλέον ταμπελάκια με λέξεις για να τοποθετηθούν σε στήλες.

Ενικός – Πληθυντικός αριθμός

Χρόνος: Μετά την εισαγωγή στο ουσιαστικό

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια Ουσιαστικά 2

Στόχοι: Κατανόηση της έννοιας του Ενικού και του Πληθυντικού

Γενίκευση κανόνων ορθογραφίας του Ενικού και του Πληθυντικού

Σημειώσεις: Είναι σημαντικό να γενικεύσουν τα παιδιά τους κανόνες για τις καταλήξεις μέσω της δουλειάς με το υλικό και μετά να περάσουν αυτούς τους κανόνες και σε άλλες περιπτώσεις ή να τους αναθεωρήσουν όπου κριθεί απαραίτητο.

Η ορολογία δίνεται από την Α Δημοτικού, πριν την εργασία με το συρταράκι (Εισαγωγική παρουσίαση).

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών. Έχει συγκεντρώσει διάφορα αντικείμενα, τα οποία παραθέτει ένα ένα στα παιδιά ρωτώντας τα τι είναι το καθένα. Αφού ονοματιστεί κάθε αντικείμενο, τα συγκεντρώνει όλα μαζί και ρωτά: «Τι είναι όλα αυτά εδώ μαζί;» (αντικείμενα). «Όταν έχω ένα αντικείμενο, τότε λέμε ότι είναι **ενικός αριθμός**, επειδή είναι ΕΝΑ. Όταν έχω πολλά αντικείμενα, τότε λέμε ότι είναι **πληθυντικός αριθμός**. Βγαίνει απ' τη λέξη ΠΛΗΘΟΣ, δηλαδή πολλά μαζί».

Κόκκινο συρταράκι Ουσιαστικά 2:

Παρουσίαση: Η εργασία με το συρταράκι γίνεται στο χαλί και δεν απαιτείται γράψιμο. Το παιδί, αφού διαβάσει τα ουσιαστικά τα τοποθετεί στις στήλες *Ενικός* και *Πληθυντικός* αντίστοιχα κι ελέγχουν μαζί με τη δασκάλα. Το παιδί μπορεί να επαναλάβει την εργασία αυτή όσες φορές επιθυμεί.

ενικός	πληθυντικός
παιδί	
καρότσι	καρότσια
	αγόρια
ψαλίδι	ψαλίδια
	κουτιά

Επεκτάσεις:

- Βιβλιάρικια
- Εργασία στο χαλί με διαφορετικές λέξεις (είτε από τα συρταράκια ΜτΛ, είτε λέξεις που έχει φτιάξει το ίδιο το παιδί).
- Να λέει ένα παιδί μια λέξη και να βρίσκουν τον άλλον αριθμό τα παιδιά (προφορικά).
- Να ετοιμάσουν λίστες.
- Στο τετράδιο, σε δοσμένες λέξεις, να υπογραμμίσει με διαφορετικό χρώμα λέξεις στον Ενικό και στον Πληθυντικό.

Άρθρο

Χρόνος: β τρίμηνο, ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας, μετά από τη διδασκαλία του ουσιαστικού.

Υλικό: Συρταράκι 2 (ΜτΛ) και κουτί με γραμματικά σύμβολα

Στόχοι: Κατανόηση λειτουργίας και χρήσης του άρθρου
Διάκριση άρθρου από το ουσιαστικό

Σημειώσεις: Το παιδί έχει ξαναδεί το άρθρο στη δουλειά με τα ΜτΛ, όταν δούλευε το ουσιαστικό. Στην περίπτωση που έχει κατανοήσει τη χρήση και τη λειτουργία του άρθρου, μπορεί η παρακάτω παρουσίαση να γίνει σύντομα ή και να παραλειφθεί.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί 1-2 παιδιά, φέρνοντας το δίχωρο συρταράκι από τα ΜτΛ. «Μπορείς να μου πεις ένα ουσιαστικό; (π.χ. καρέκλα). Ξέρεις, συνήθως, όταν μιλάμε δε χρησιμοποιούμε αυτήν τη λέξη μόνη της. Λέμε για παράδειγμα φέρε μου την καρέκλα ή η καρέκλα είναι μικρή ή... (δίνει παραδείγματα άρθρων σε όλες τις πτώσεις).

Πώς θα σου φαινόταν εάν έλεγα *δώσε καρτέκλα να καθίσουμε;*». Στρέφεται στο συρταράκι. Δίνει μια κάρτα στο παιδί να τη διαβάσει (π.χ. *το τυρί*). «Ποια είναι η λέξη που δείχνει όνομα;» (*τυρί*) Ποιο μέρος του λόγου είναι αυτό; (ουσιαστικό) Βρες την καρτελίτσα που γράφει *τυρί*. Βάλε το σύμβολό του από πάνω. Ποια είναι η μικρή λέξη που συνοδεύει το ουσιαστικό; (*το*) Και ποιο είναι το σύμβολό της;». Αν το θυμούνται, το βάζουν. Αν όχι, τους το βάζει η δασκάλα και το ονοματίζει. Συνεχίζει έτσι να εργάζεται πάνω σε διάφορες καρτέλες και να δίνει διάφορα παραδείγματα, το ένα κάτω απ' το άλλο. Στο τέλος, ξανακοιτάν τις φράσεις που έχουν φτιάξει. Κάνει μάθημα 3 σταδίων. Κατόπιν, εξάγουν τον ορισμό: «Κάθε τέτοια μικρή λέξη που συνοδεύει όνομα, λέγεται **άρθρο**». Γράφει τη λέξη *άρθρο* και την τοποθετεί πάνω από την αντίστοιχη στήλη.

Άρθρο (οριστικό/ αόριστο)

Χρόνος: β τρίμηνο, ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας, μετά από τη διδασκαλία του άρθρου κι αφού έχει εργαστεί με τα συρταράκια πάνω στο άρθρο και το ουσιαστικό.

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια
Σύμβολο του άρθρου

Στόχοι: Διάκριση του άρθρου από το ουσιαστικό
Εμπειρική διάκριση οριστικού – αορίστου άρθρου
Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας

Σημειώσεις: Ο στόχος στην Α τάξη είναι το παιδί ν' ασκηθεί εμπειρικά. Δίνεται η ορολογία, αλλά δεν είναι το επίκεντρο.

Το παιδί μπορεί ν' ασκηθεί σ' αυτήν την εργασία όσες φορές επιθυμεί. Δεν χρειάζεται γράψιμο στο τετράδιο.

Παρουσίαση 1: Η δασκάλα καλεί ένα παιδί στο χαλί και φέρνει το κόκκινο συρταράκι Άρθρο. Του δίνει τη στοίβα με τις καρτέλες των ουσιαστικών. Του ζητά να τις διαβάσει μόνο του και να τις τοποθετήσει στο χαλί τη μία κάτω από την άλλη. Όταν τελειώσει, του δίνει τη στοίβα με τα άρθρα (αόριστα και οριστικά ανακατεμένα) και του ζητά να ταιριάξει το κάθε άρθρο με ένα ουσιαστικό. Στη συνέχεια, ελέγχουν μαζί εάν υπάρχει συμφωνία άρθρου – ουσιαστικού.

«Πώς λέγονται οι λέξεις που είναι γραμμένες με μαύρο χρώμα;» (ουσιαστικό). Ζητά από το παιδί να της φέρει το αντίστοιχο σύμβολο και το τοποθετεί πάνω από τη στήλη. «Η μικρή λέξη που συνοδεύει το ουσιαστικό, πώς λέγεται;» (άρθρο). Τοποθετούν το αντίστοιχο σύμβολο».

Το παιδί μπορεί να εργαστεί με το υλικό αυτό όσες φορές χρειάζεται.

▲	▲
μια	ιστορία
μιας	κατσαρίδας
το	δόντι
ο	Μανόλης
της	τάξης

Επεκτάσεις:

- Το παιδί μπορεί να δει πόσα διαφορετικά άρθρα μπορούν να μπουν στις ήδη δοσμένες λέξεις (π.χ. η/μια/την καρέκλα).
- Να γράψει δικά του ουσιαστικά μαζί με άρθρα ώστε να εμπλουτίσει τη στήλη.

Παρουσίαση 2: Η δασκάλα καλεί ένα παιδί στο χαλί και φέρνει το κόκκινο συρταράκι Άρθρο. Του δίνει τη στοίβα με τις καρτέλες των ουσιαστικών και του ζητά να επαναλάβει την προηγούμενη διαδικασία. Ελέγχουν μαζί εάν υπάρχει συμφωνία άρθρου – ουσιαστικού. «Πώς λέγονται οι λέξεις που είναι γραμμένες με μαύρο χρώμα;» (ουσιαστικά). Ζητά από το παιδί να της φέρει το αντίστοιχο σύμβολο και το τοποθετεί πάνω από τη στήλη. «Πώς λέγεται η μικρή λέξη που συνοδεύει το ουσιαστικό;» (άρθρο). Ζητά από το παιδί να της φέρει το αντίστοιχο σύμβολο και το τοποθετεί πάνω από τη στήλη. Στη συνέχεια φτιάχνει η δασκάλα δύο στήλες: στη μία να υπάρχουν τα οριστικά άρθρα με τα ουσιαστικά και στην άλλη τα αόριστα με τα ουσιαστικά.

▲	▲	▲	▲
η	Γη	μια	ιστορία
του	σκόλου	μιας	κατσαρίδας
το	δόντι	ένα	κορίτσι
ο	Μανόλης	ενός	δασκάλου
της	τάξης	μια	γάτα

Παρατηρούν μαζί με το παιδί τις ομοιότητες της κάθε στήλης και διαβάζουν: «το δόντι», «ένα κορίτσι». «Όταν λέμε *ένα κορίτσι*, ποιο κορίτσι εννοούμε; (δεν ξέρω) Ένα, δεν το ξέρουμε. Όταν λέμε *το δόντι*, μιλάμε για ένα συγκεκριμένο δόντι». Δουλεύει διάφορες λέξεις με το παιδί, ώστε εμπειρικά ν' αντιληφθεί τη διαφορά ανάμεσα στις δυο κατηγορίες άρθρων. Προχωράει σε μάθημα 3 σταδίων: 1^ο) «Βλέπουμε, επομένως, ότι υπάρχουν άρθρα που χρησιμοποιούμε για να μιλήσουμε για ένα συγκεκριμένο ουσιαστικό. Αυτά τα άρθρα λέγονται **οριστικά**. Και υπάρχουν άρθρα που χρησιμοποιούμε για να μιλήσουμε για ένα, οποιοδήποτε ουσιαστικό. Αυτά λέγονται **αόριστα**». Παίρνει τα ταμπελάκια (οριστικό – αόριστο) και τα τοποθετεί στην αντίστοιχη στήλη. 2^ο) «Μπορείς να βρεις ένα αόριστο άρθρο; Διάβασε ένα οριστικό άρθρο» κλπ. 3^ο) Η δασκάλα αναποδογυρίζει όλα τα άρθρα και τα ανακατεύει. «Διάλεξε μια καρτέλα (τους) Τι άρθρο είναι; (οριστικό) Βρες ένα ουσιαστικό που να του ταιριάζει».

Επέκταση:

- Μπορεί να κληθεί το παιδί να ταιριάζει σε κάθε ουσιαστικό αόριστα και οριστικά άρθρα.

Ενεργητικό – παθητικό ρήμα

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο

Υλικό: Η κόκκινη σφαίρα – σύμβολο του ρήματος

Στόχοι: Κατανόηση της έννοιας του ρήματος

Εμπειρική διάκριση ενεργητικού – παθητικού ρήματος

Παρουσίαση: Η δασκάλα έχοντας τη σφαίρα του ρήματος καλεί μια ομάδα 7-8 παιδιών στο χαλί. «Θυμάστε αυτή η σφαίρα τι συμβολίζει; (ανάκληση του εισαγωγικού μαθήματος της Μοντεσσόρι για Ουσιαστικό και Ρήμα). Το ρήμα, λοιπόν, μας δείχνει την ενέργεια, το τι **κάνω**, το τι **μου συμβαίνει**, το τι **παθαίνω**». Κυλά τη σφαίρα προς ένα παιδί λέγοντας ένα ρήμα (π.χ. *τρέχω*). Το παιδί πιάνει τη σφαίρα και η δασκάλα του ζητά να τη στείλει πίσω λέγοντας κι εκείνο μια λέξη που δείχνει **κάτι που κάνω**. Επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία μέχρις ότου όλα τα παιδιά να έχουν δώσει αρκετά παραδείγματα. «Το ρήμα λοιπόν, μου δείχνει ότι αυτή η ενέργεια φεύγει από εμένα και πάει προς τα κάπου. Τρέχω, δίνω, κλωτσάω...».

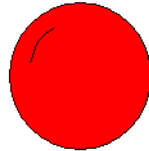
Στη συνέχεια, η δασκάλα παίρνει τη σφαίρα και την κυλά από κάποια απόσταση προς το μέρος της, λέγοντας ένα ρήμα που δείχνει ότι **κάτι παθαίνω** ή **κάτι μου συμβαίνει** (π.χ. *ξύνομαι, χτενίζομαι, κοιμάμαι*). Δίνει τη σφαίρα σε ένα παιδί και το καλεί να κάνει το ίδιο. Επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία μέχρις ότου όλα τα παιδιά να έχουν δώσει αρκετά παραδείγματα. «Το ρήμα μπορεί επίσης να δείχνει ότι η ενέργεια φεύγει από

εμένα και επιστρέφει σε μένα. Ξύνομαι, χτενίχομαι... Το ρήμα λοιπόν, δείχνει ενέργεια. Μπορεί η ενέργεια να φεύγει από εμένα και να πηγαίνει προς τα κάπου, ή να πηγαίνει προς εμένα».

Σημειώσεις: Δε γίνεται αναφορά σε καμία ορολογία σε αυτήν την παρουσίαση.

Δε διορθώνεται το παιδί σε περίπτωση λάθους άμεσα, η δασκάλα παίρνει πάλι τη σφαίρα κι επαναλαμβάνει τη διαδικασία με το ίδιο παιδί.

Μπορεί ένα παιδί να πάρει μέρος σε αυτήν την παρουσίαση όσες φορές χρειαστεί.

Βοηθητικά ρήματα (είμαι – έχω)

Σημειώσεις: Δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο υλικό στην τάξη. Το παιδί αντιλαμβάνεται εμπειρικά τη χρήση και την κλίση των βοηθητικών ρημάτων μέσω της καθημερινής τριβής στην τάξη (γράψιμο προτάσεων, κείμενα, συζητήσεις, καρτέλα ορθογραφίας 1, κλπ).

Χρόνοι (παρόν – παρελθόν – μέλλον)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Σημειώσεις: Δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο υλικό στην τάξη. Το παιδί αντιλαμβάνεται εμπειρικά τις έννοιες **σήμερα, χθες, αύριο** μέσα στο λόγο με την καθημερινή τριβή κι εξάσκηση.

Στις καθημερινές συζητήσεις (ομαδικές ή ατομικές), η δασκάλα περιγράφει καταστάσεις παρόντος, παρελθόντος, μέλλοντος (π.χ. **τι έκανα χθες, τι θα κάνω αύριο, τι κάνω σήμερα**) με απλές προτάσεις και καλεί και το παιδί να κάνει το ίδιο. Στην περίπτωση που εντοπίσει κάποιο παιδί να δυσκολεύεται στη διάκριση επί μακρόν, τότε το δουλεύει εξατομικευμένα.

Επιπλέον εξάσκηση γίνεται και με το γράψιμο δικών τους μικρών κειμένων.

B τάξη

Αλφαβητική σειρά

(Ομοίως με Α Δημοτικού. Εάν το παιδί δεν έχει ολοκληρώσει τις δουλειές στην Α τάξη, συνεχίζει από εκεί που έμεινε πέρσι).

Συλλαβισμός

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Καρτέλα με κανόνες συλλαβισμού
Καρτέλα με λέξεις για συλλαβισμό
Πίνακας «θέση συλλαβής μέσα στη λέξη»

Στόχοι: Αντίληψη της αναγκαιότητας του συλλαβισμού στην πράξη
Επανάληψη των κανόνων συλλαβισμού
Ολοκλήρωση των κανόνων συλλαβισμού
Εξάσκηση στο συλλαβισμό
Ονομασία λέξεων ως προς τον αριθμό των συλλαβών τους
Ονομασία συλλαβών ως προς τη θέση τους

Σημειώσεις:

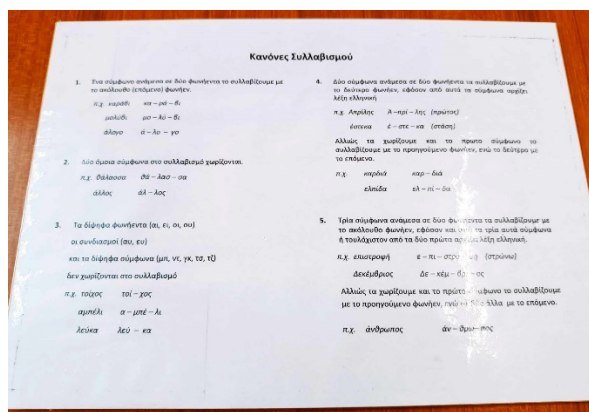
Στην αρχή της χρονιάς πρέπει η δασκάλα να ελέγξει την προηγούμενη γνώση με επαναληπτικές ασκήσεις.

Τα παιδιά που δεν ολοκλήρωσαν την περσινή τους εργασία συνεχίζουν από εκεί που σταμάτησαν.

Πριν από κάθε εργασία του παιδιού στο συλλαβισμό πρέπει να προηγείται μάθημα από τη δασκάλα.

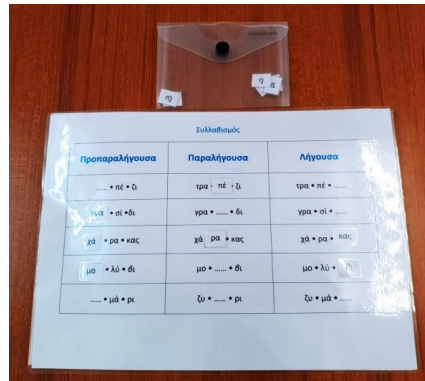
Στους πίνακες, το παιδί αντιγράφει τις λέξεις στο τετράδιο.

Ο **πίνακας** με τους κανόνες συλλαβισμού πρέπει να βρίσκεται σε εμφανές σημείο στην τάξη.

Επεκτάσεις:

- Σε δοσμένες λέξεις στο τετράδιο, να κυκλώσουν π.χ. την παραλήγουσα.
- Σε δοσμένες λέξεις στο τετράδιο να κάνουν συλλαβισμό.
- Σε λέξεις που είναι γραμμένες σε λωρίδες χαρτιού να κόψουν τις συλλαβές.
- Προφορικά παιχνίδια: σε λέξεις να κάνουν παλαμάκια ή να συλλαβίσουν προφορικά.

Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία (: «» ... - ( ) · - -)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

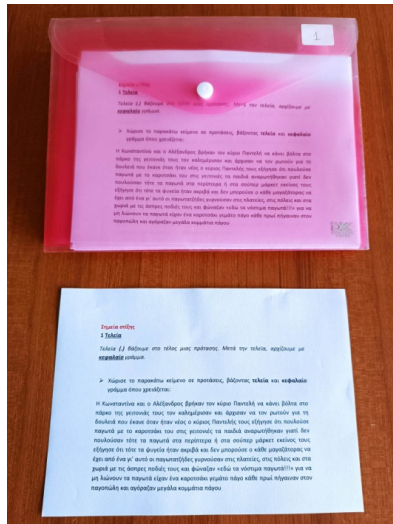
Υλικό: Συγκεντρωτικός πίνακας ελέγχου για σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία
Κουτάκι με σύμβολα, ονομασίες τους κι επεξηγήσεις
Κουτάκι με προτάσεις που έχουν διαφορετικό σημείο στίξης κάθε φορά
Φυλλάδια A5 για να τοποθετήσουν σημεία στίξης

Στόχοι: Κατάλληλη ανάγνωση κείμενων ανάλογα με τα σημεία στίξης
Χρήση σημείων στίξης στα κείμενα
Αναγνώριση ονομασίας και λειτουργίας καθενός σημείου στίξης

Σημειώσεις: Στην αρχή της χρονιάς πρέπει η δασκάλα να ελέγξει την προηγούμενη γνώση με επαναληπτικές ασκήσεις.

Για τις δουλειές με τα **σύμβολα-ονομασίες-επεξηγήσεις, προτάσεις με διαφορετικά σημεία στίξης**, Δες Α Δημοτικού.

Τα φυλλάδια έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα, αλλά όπου χρειαστεί μπορεί να γίνει μάθημα από τη δασκάλα πριν από αυτά.

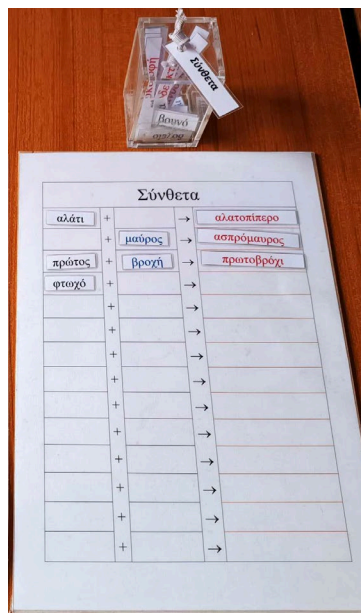
Οικογένειες λέξεων - σύνθετα

(Δες όπως Α τάξη)

Σημειώσεις: Τα παιδιά συνεχίζουν την εργασία τους από το σημείο που έμειναν.

Επεκτάσεις:

- Τα παιδιά μπορούν να αναζητήσουν ή και να γράψουν συλλογές από οικογένειες λέξεων χρησιμοποιώντας το λεξικό ή άλλο βιβλίο ως αφορμή.

Αντίθετα – συνώνυμα

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς, ανάλογα με το ενδιαφέρον του παιδιού.

Υλικό: Πίνακας με αντίθετα

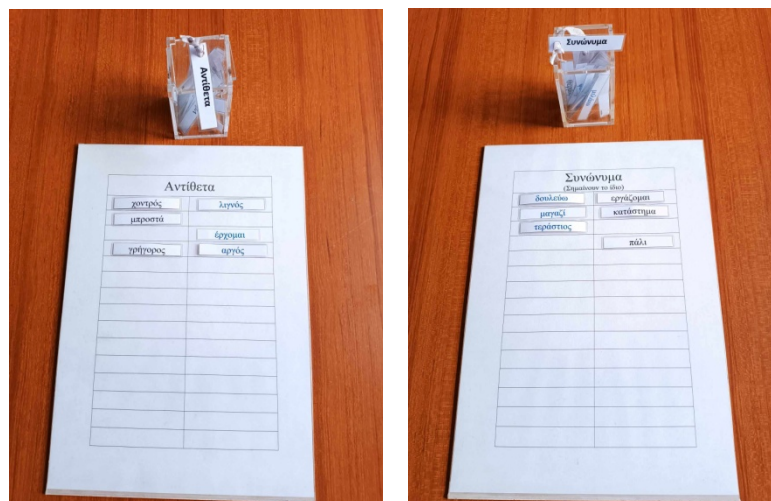
Πίνακας με συνώνυμα
Τετράδιο γλώσσας

Στόχοι: Κατανόηση της έννοιας του αντίθετου και χρήση του στον λόγο
Κατανόηση της έννοιας του συνώνυμου και χρήση του στον λόγο

Σημειώσεις: Η εργασία στους πίνακες είναι ατομική. Μετά την ολοκλήρωση του πίνακα, γίνεται έλεγχος από τη δασκάλα και ακολουθεί μάθημα στο οποίο εισάγει και την ορολογία.

Επεκτάσεις:

- Βιβλιαράκι
- Λίστες στο τετράδιο με λέξεις αντίθετες ή συνώνυμες
- Συμπλήρωση των πινάκων με δικές τους λέξεις
- «Σκέψου όσο πιο πολλές συνώνυμες λέξεις μπορείς για τη λέξη...»

Οριστικό/αόριστο άρθρο

Χρόνος: β τρίμηνο, ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια
Σύμβολο του άρθρου
Μτλ (συρταράκια)
Φυλλάδια γλώσσας (δεν υπάρχουν, πρέπει να φτιαχτούν)

Στόχοι: Διάκριση του άρθρου από το ουσιαστικό
Διάκριση οριστικού – αορίστου άρθρου
Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας

Σημειώσεις: Στη Β τάξη η δασκάλα δίνει επιπλέον έμφαση στην ορολογία.

Το παιδί μπορεί να ασκηθεί σ' αυτήν την εργασία όσες φορές επιθυμεί. Δε χρειάζεται γράψιμο στο τετράδιο.

Κατά την εργασία με τα συρταράκια, η εμπέδωση του οριστικού και αόριστου άρθρου γίνεται έμμεσα.

Παρουσίαση: Δες όπως Α Δημοτικού

Επεκτάσεις:

- Στο τετράδιο, σε δοσμένα ουσιαστικά να τοποθετήσει π.χ. μόνο αόριστα άρθρα ή μόνο οριστικά.
- Σε δοσμένες καρτέλες (άρθρο – ουσιαστικό) να ονοματίσουν τα παιδιά εάν είναι οριστικό ή αόριστο το άρθρο.
- Σε ζεύγη με ίδιο ουσιαστικό και διαφορετικό άρθρο (οριστικό – αόριστο) να ονοματίζουν το είδος του άρθρου (είτε σε αυτοσχέδιο υλικό με ταμπελίτσες, είτε στο τετράδιο).
- Προφορικά παιχνίδια (π.χ. να λέει η δασκάλα ένα άρθρο και τα παιδιά, αφού πουν το είδος του άρθρου να το συμπληρώσουν με ένα ουσιαστικό).

Κύρια και κοινά ουσιαστικά

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Πίνακας με κύρια ονόματα

Φυλλάδιο «Βάζω πεζό ή κεφαλαίο όπου χρειάζεται»

Φυλλάδιο «Υπογραμμίζω πρώτα τα κύρια ονόματα και ύστερα ξαναγράφω το κείμενο βάζοντας τελεία και κεφαλαίο, όπου χρειάζεται»

Φυλλάδιο «Ξαναγράφω το κείμενο βάζοντας κεφαλαίο, όπου χρειάζεται»

Στόχοι: Κατανόηση και χρήση του κεφαλαίου γράμματος στον γραπτό λόγο

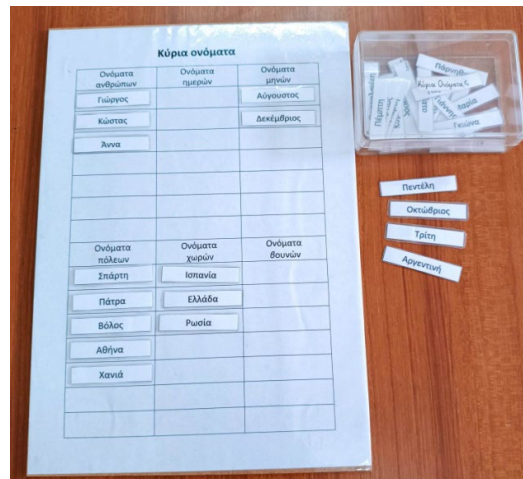
Εμπέδωση κανόνων για τη χρήση κεφαλαίου και πεζού γράμματος στην αρχή της λέξης

Νοηματική διάκριση ανάμεσα στις λέξεις που γράφονται με κεφαλαίο και μικρό (π.χ. Τρίτη – τρίτη)

Σημείωση: Οι εργασίες πρέπει να συνοδεύονται από μάθημα από τη δασκάλα.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί 4-6 παιδιά και των δύο φύλων στο χαλί. «Ας μιλήσουμε λίγο παραπάνω για τα ουσιαστικά. Τι είναι το ουσιαστικό; (όνομα, πράγμα, ζώο...) Εσύ, Μάρκο, είσαι ουσιαστικό; Μάρκος είναι όνομα, σωστά; (ναι) Εντάξει, Μάρκο έλα εδώ. Εσύ, Στράτο, γιατί δεν ήρθες;» (δε με κάλεσες). «Αγόρια, ελάτε και

καθίστε μπροστά μου!» Σηκώνονται όλα. Στα κορίτσια: «Εσείς γιατί δεν ήρθατε;» (δε μας κάλεσε). «Μάλιστα. Υπάρχει κάτι να παρατηρήσουμε εδώ. Όταν κάλεσα τον Μάρκο ήρθε μόνο αυτός, σωστά; Η λέξη *Μάρκος* λέμε ότι είναι ένα **κύριο όνομα**, ανήκει σε ένα συγκεκριμένο άτομο. Όταν κάλεσα τα αγόρια, ήρθαν όλα. Η λέξη *αγόρια* λέμε ότι είναι **κοινό όνομα**, γιατί ανήκει σε πολλά άτομα». Δίνει κι άλλα παραδείγματα με τη συμμετοχή των παιδιών (π.χ. δείχνει τον Υμηττό. Τι είναι αυτό; βουνό. Πώς λέγεται; Ξέρουμε άλλα βουνά; κλπ)

Επεκτάσεις:

- Να φτιάξουν τα παιδιά στο τετράδιό τους λίστες με κύρια και κοινά ονόματα.
- Σύνδεση με τη γεωγραφία: λίστες με κύρια ονόματα χωρών, πρωτευουσών, βουνών, λιμνών, κλπ.

Ενικός / Πληθυντικός αριθμός

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Πίνακας «Ο ένας – Οι πολλοί»

Πίνακας «Η μία – Οι πολλές»

Πίνακας «Το ένα – Τα πολλά»

Τετράδιο γλώσσας

Φυλλάδια γλώσσας 10-25

Στόχοι: Κατανόηση της έννοιας του ενικού και πληθυντικού

Ορθή χρήση των δύο αριθμών στον γραπτό και προφορικό λόγο

Σημειώσεις: Η δασκάλα μπορεί να κάνει εισαγωγικό μάθημα πριν τη χρήση του πίνακα.

Είναι απαραίτητο να δοθεί η ορολογία στο παιδί.

Η εργασία είναι ατομική.

Επεκτάσεις:

- Να συμπληρωθούν οι πίνακες με λέξεις του παιδιού.
- Να συμπληρωθεί από το παιδί η μία στήλη με τις λέξεις από το κουτί σαν αντιγραφή και να τις μετατρέψει στον άλλον αριθμό χωρίς να κοιτάζει.
- Να γράψει η δασκάλα διάφορες λέξεις είτε στον Ενικό είτε στον Πληθυντικό και να τις συμπληρώσει στον άλλον αριθμό το παιδί.

Τα τρία γένη

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Πίνακας γλώσσας «Αρσενικά – θηλυκά – ουδέτερα: ο άντρας, η γυναίκα, το μωρό»

Κόκκινα συρταράκια Ουσιαστικά 1 -3 σετ

Φυλλάδια γλώσσας 1-9

Σημειώσεις: Η εργασία στον **πίνακα** γίνεται ατομικά. Πρέπει να προηγηθεί μάθημα από τη δασκάλα. Μπορεί να εργαστεί με το παιδί πάνω στον πίνακα και όταν τον ολοκληρώσει να του εισαχθεί η ορολογία.

Η εργασία με τα **κόκκινα συρταράκια** γίνεται εφόσον δεν έχει ασκηθεί το παιδί στην Α τάξη (για την παρουσίαση, δεξ όπως Α τάξη).

Επεκτάσεις:

- Βιβλιαράκια
- Λίστες στο τετράδιο (π.χ. γράψε όσο πιο πολλά αρσενικά βλέπεις στην τάξη)
- Λίστες στο τετράδιο (π.χ. γράψε όσο πιο πολλά επίθετα αρσενικά μπορείς να σκεφτείς για τη λέξη «σκύλος»)

Γραμματική αναγνώριση (ΜτΛ)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Συρταράκια και κουτί με γραμματικά σύμβολα

Τετράδιο τεχνολογίας

Πίνακας Γλ. Εργασίας-Ελέγχου για τα ΜτΛ

Σημειώσεις: Πριν τα παιδιά συνεχίσουν την εργασία τους με τα συρταράκια, η δασκάλα θα πρέπει να ελέγξει την προηγούμενη γνώση.

Τα σύμβολα κολλάνε πάνω στο τετράδιο και δε χρωματίζονται με στένσιλ. Είναι απαραίτητο να τοποθετούνται σε απόσταση μεταξύ τους ώστε να φαίνονται όλα ευδιάκριτα.

Μετά την παρουσίαση καθενός μέρος του λόγου, η δασκάλα γράφει την ερώτηση που χρειάζεται να κάνει κάθε φορά το παιδί, στο πίσω μέρος του τετραδίου. Οι ερωτήσεις πρέπει να έχουν αρίθμηση: 1) η ερώτηση του ουσιαστικού, 2) η ερώτηση του άρθρου, 3) η ερώτηση του επιθέτου, 4) η ερώτηση του ρήματος, κλπ.

Ο τρόπος εργασίας είναι όμοιος για όλα τα μέρη του λόγου: το παιδί διαβάζει την καρτέλα και κάνει την πρώτη ερώτηση, δίνει την απάντηση, βρίσκει το καρτελάκι με τη λέξη (εάν υπάρχουν περισσότερα από ένα άρθρα, ουσιαστικά κλπ τα βρίσκει και αυτά), την τοποθετεί στην τσόχα κάτω από την πρόταση και βάζει από πάνω της το σύμβολό της. Συνεχίζει με την επόμενη ερώτηση κ.ο.κ.. Αφού ολοκληρωθεί η φράση, ελέγχει η δασκάλα. Στη συνέχεια, κολλάει τα σύμβολα στη σειρά με Κ Ε Ν Ο μεταξύ τους. Γράφει από κάτω τις λέξεις της φράσης στην πρώτη γραμμή και τους ορισμούς στη δεύτερη. Αφού μαζέψει τα σύμβολα, μαζί με τη δασκάλα κάνουν αντιμετάθεση των λέξεων της πρότασης (με τα καρτελάκια) ώστε να γίνει συνειδητή η θέση του κάθε μέρους του λόγου στην πρόταση.

Κάθε παρουσίαση πρέπει να εμπεριέχει μάθημα τριών σταδίων.

Κάθε μέρος του λόγου καλό είναι να δουλεύεται από το παιδί σε επόμενο συρταράκι.

Θα πρέπει στο τέλος της Β τάξης να έχουν ασκηθεί τα παιδιά μέχρι ΚΑΙ την αντωνυμία τουλάχιστον.

Ως εμπεδωτικό υλικό μετά από κάθε συρταράκι χρησιμοποιείται η δουλειά με τις εντολές (δεν έχει δημιουργηθεί).

	άρθρο	Είναι μια μικρή λέξη που συνοδεύει το ουσιαστικό.	π.χ. Τα πρώτα δύο είναι κίβωφοι.
	επίθετο	Λέγει πώς είναι το ουσιαστικό (π.χ. ένα μεγάλο παιδί).	π.χ. Συνάρησε μια μικρή, πολύχρωμη βελούδινη.
	ουσιαστικό	Όνομα από φράσεις, λέξη, πρόταση. Όνομα πρόσωπου, κατάσταση, ιδιότητα.	π.χ. Η μέση του Ηρόδοτου είναι κρύα σαν πάχος.
	αντωνυμία	Μοιάζει σαν να είναι ένα όνομα.	π.χ. Κάτι με λέει εκείνος εκεί έξω.
	ρήμα	Λέγει ότι κάτι κάνει ή είναι πετυχημένο ή όχι βρισκόμαστε σε μια κατάσταση.	π.χ. Κάτι με κοιτάει και ξένοιατα κοιτάει.
	επίρρημα	Σχετίζεται με το ρήμα και ακουσιάζει σε ερωτήσεις: πώς, πού, πότε, γιατί, πότε.	π.χ. Ο ασήκωτος κατάφερε πάλι γρήγορα να δένει.
	μετοχή	Επιρρέχεται από ρήμα. Απαντάει στο ερώτημα: πώς, πού, πότε, γιατί, πότε, πότε.	π.χ. Δύο φίλοι μπήκαν γελώντας στασιμμένες χέρια τους.
	πρόθεση	Είναι μικρή λέξη που μπαίνει πριν από κάποιο λόγο ή πρόταση: με, σε, για, ως, προς, από, από, μαζί, χωρίς, κατά, δίχως, χωρίς, ίσα με κ.λπ.	π.χ. Σε δύο λεπτά, φεύγετε από το βίμπλι με το λάδι.
	σύνδεσμος	Συνδέει προτάσεις ή φράσεις ή λέξεις μεταξύ τους.	π.χ. Θα έρθω να γράψω, αλλά μπορεί να αγνώστο λόγο.
	επικρίση	Εκφράζει αποδοκιμασία (φόβο, έκπληξη, διαμαρτυρία, χαρά, πόνο).	π.χ. Ωχ, αμάν! Τι έγινε εδώ; Μισόμυρ να είναι όλα καλά...

Επίθετο

Χρόνος: Αφού το παιδί έχει ασκηθεί αρκετά με το άρθρο και το ουσιαστικό και τα έχει εμπεδώσει.

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ) 3, 4 και κουτί με γραμματικά σύμβολα
Τετράδιο τεχνολογίας

Στόχος: Κατανόηση κι εμπέδωση της λειτουργίας και χρήσης του επιθέτου

Σημειώσεις: Το επίθετο είναι μία λέξη που χαρακτηρίζει ένα ουσιαστικό. Τα παιδιά είναι πιθανό να έχουν εμπειρία στη λειτουργία των επιθέτων στο Νηπιαγωγείο. Σε αυτή την περίπτωση, μπορεί ήδη να κατανοούν τη σύνδεση μεταξύ του ουσιαστικού και του επιθέτου. Τα σύμβολα είναι της ίδιας οικογένειας και δείχνουν αμέσως ότι συνδέονται με κάποιο τρόπο.

Η δουλειά με το συρταράκι φέρνει την κατανόηση της λειτουργίας στο συνειδητό επίπεδο, ονομάζει το μέρος του λόγου και δίνει μια ποικιλία παραδειγμάτων που επεκτείνει αυτήν την κατανόηση της λειτουργίας του επιθέτου. Θέτει επίσης τη βάση για τη δουλειά με τα παραθετικά των επιθέτων, και για τη μετέπειτα ταξινόμησή τους.

Ακόμη και αν το παιδί έχει ήδη κατανοήσει την έννοια του επιθέτου, η δασκάλα πρέπει να κάνει ένα μάθημα ελέγχου της γνώσης του πριν προχωρήσει στο συρταράκι.

Μετά την παρουσίαση για το επίθετο, θα πρέπει να παροτρύνει το παιδί να συμπληρώσει τα επίθετα από τις προηγούμενες δουλειές του στο τετράδιο πριν περάσει στο συρταράκι 4 και να κάνει τις ερωτήσεις.

Η δασκάλα πρέπει αρχικά να δουλέψει με καρτέλες από το συρταράκι 3 που επαναλαμβάνουν την ίδια πρόταση με διαφορετικό επίθετο, για καλύτερη κατανόηση

της λειτουργίας του επιθέτου, και στη συνέχεια να προχωρήσει το παιδί την εργασία του με το συρταράκι 4.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα 2-3 παιδιών στο χαλί. Ζητάει απ' το καθένα να φέρει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (π.χ. μολύβι). Ότι και να φέρουν τα παιδιά, το αρνείται: «Δεν είναι το μολύβι που σκέφτηκα». Μετά διευκρινίζει: «Θέλω να μου φέρεις ένα μπλε μολύβι». Αφού το φέρει το παιδί, λέει: «Και πάλι δεν είναι το μολύβι που σκέφτηκα. Θέλω να μου φέρεις ένα κοντό μπλε μολύβι». Όταν φέρει το κάθε παιδί το επιθυμητό μολύβι, ρωτά: «Γιατί έφερες αυτό το συγκεκριμένο μολύβι; Τι σου είπα που σε βοήθησε να το καταλάβεις;» (είπες *μπλε* και *κοντό*). «Χρειάστηκε να σας πω πώς είναι το μολύβι που θέλω. Η λέξη που μου δείχνει πώς είναι το αντικείμενο, πώς είναι το όνομα, λέγεται **επίθετο**. Και το σύμβολό της είναι αυτό το μπλε τρίγωνο (το δείχνει), επειδή ανήκει στην ίδια οικογένεια με το ουσιαστικό». Μπορεί να επαναλάβει με 2-3 αντικείμενα ακόμα.

Παρουσίαση -Συρταράκι 3: (αμέσως μετά)

Ζητά από τα παιδιά να φέρουν το συρταράκι 3 και το κουτί με τα σύμβολα. Κάθονται σε τραπέζι. Ανοίγουν το τετράδιο τεχνολογίας στο πίσω μέρος και γράφει η δασκάλα την ερώτηση για το επίθετο:

3) Ποια είναι η λέξη που δείχνει πώς είναι το όνομα; (επίθετο)

Παίρνει μια καρτέλα από το συρταράκι 3 (με εναλλαγή επιθέτου) και ζητά από το παιδί να εργαστεί με αυτήν. Ακολουθεί μάθημα τριών σταδίων.

Κατόπιν, κάνουν αντιμετάθεση των λέξεων.

«Τώρα μπορείς να κοιτάξεις ξανά τις προηγούμενες δουλειές σου και να δεις εάν κάποια από τις λέξεις που έχεις αφήσει χωρίς σύμβολο είναι επίθετο για να το συμπληρώσεις».

Μετά, το παιδί συνεχίζει την άσκηση του με τις καρτέλες από το συρταράκι 4.

Επεκτάσεις:

- Εντολές
- Μετατόπιση θέσεων ή και αφαίρεσή τους στις καρτέλες και συζήτηση

Ρήμα

Χρόνος: Αφού το παιδί έχει ασκηθεί αρκετά με το επίθετο και το έχει εμπεδώσει.

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ) 4, 5 και κουτί με γραμματικά σύμβολα
Τετράδιο τεχνολογίας
Σφαίρα και πυραμίδα

Στόχος: Κατανόηση κι εμπέδωση της λειτουργίας και χρήσης του ρήματος.

Σημειώσεις: Η δασκάλα πριν κάνει την παρουσίαση για το ρήμα, υπενθυμίζει στο παιδί την ιστορία με την κόκκινη σφαίρα και την ενέργεια, για να ανακαλέσει τη γνώση του (Δες εισαγωγική παρουσίαση).

Το παιδί πρέπει πάντα ν' ανατρέχει στο τετράδιό του στις προηγούμενες καρτέλες και συμπληρώνει τις λέξεις προτού προχωρήσει σε νέα καρτέλα με ερωτήσεις.

Στο συρταράκι 4 χρησιμοποιούνται για πρώτη φορά προτάσεις αντί για φράσεις. Το παιδί μπορεί να ενθαρρύνεται να εκτελεί ή ν' αναπαριστά τις δράσεις που αναγράφονται. Βοηθά το παιδί να εμπεδώσει καλύτερα τη λειτουργία του ρήματος και κάνει τη δουλειά πιο ενδιαφέρουσα.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί 3-4 παιδιά στο χαλί και φέρνει μαζί της λίγα αντικείμενα (π.χ. μολύβι, κύβο, ξύστρα, πιόνι), που τα ακουμπάει μπροστά της στο χαλί. «Θα ζητήσω απ' τον καθένα σας να κάνει κάτι. Πήδα... Στρίψε... Σκύψε... Περπάτα... Γέλα...» Τα παιδιά κάνουν τις δράσεις που τους ζητά. Ρωτά το καθένα: «Τι έκανες εσύ;» (πήδηξα... έστριψα...) «Πού πήγε αυτή η δράση τώρα;» (έφυγε, τελείωσε). «Εδώ έχω ορισμένα αντικείμενα. Ποια είναι τα ονόματά τους;» Τα παιδιά τα ονοματίζουν. «Θυμάστε το σύμβολο που δίνουμε στα ονόματα;» (μαύρο τρίγωνο). Τοποθετεί τη μαύρη πυραμίδα κοντά στα αντικείμενα. «Έχουμε ένα ειδικό σύμβολο για τις δράσεις. Θυμάστε ποιο είναι;» (κόκκινος κύκλος) Κρατάει στο χέρι την κόκκινη σφαίρα και τη δείχνει.

Παρουσίαση συρταράκι: Η παρουσίαση της δουλειάς έχει ακριβώς την ίδια λογική με τις προηγούμενες παρουσιάσεις. Στο πίσω μέρος του τετραδίου, η ερώτηση που γράφει η δασκάλα είναι:

4) Ποια είναι η λέξη που μου δείχνει ότι κάτι κάνω, κάτι παθαίνω ή ότι κάτι μου συμβαίνει; (ρήμα).

Επεκτάσεις:

- Εντολές
- Μετατόπιση θέσεων ή και αφαίρεσή τους στις καρτέλες και συζήτηση
- Σε βιβλία με εικόνες ή στη δουλειά μεγάλες εικόνες με λέξεις: λίστες με ρήματα
- Λίστες ρημάτων στο τετράδιο «τι παθαίνω», «τι κάνω στο σχολείο», κλπ

- Βιβλιάρια με ρήματα

Αντωνυμία

Χρόνος: Αφού το παιδί έχει ασκηθεί αρκετά με το ρήμα και το έχει εμπεδώσει.

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ) 5, 6 και κουτί με γραμματικά σύμβολα
Τετράδιο τεχνολογίας

Στόχος: Κατανόηση κι εμπέδωση της λειτουργίας και χρήσης της αντωνυμίας.

Σημειώσεις: Τα παιδιά στη Β τάξη δε μαθαίνουν τα είδη των αντωνυμιών, αυτό θα γίνει σε μεγαλύτερες τάξεις. Εργάζονται με το συρταράκι με την ίδια λογική που εργάστηκαν κατά τα προηγούμενα μέρη του λόγου.

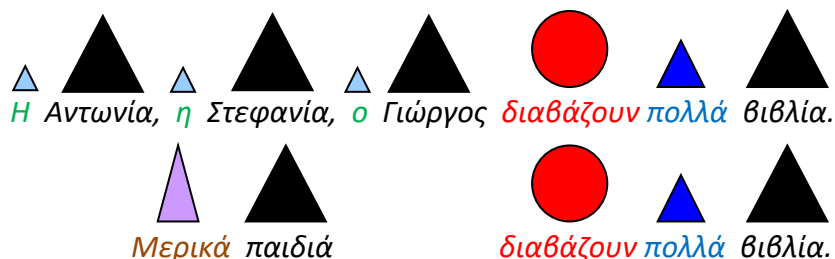
Μέχρι το τέλος της Β τάξης, στόχος είναι να έχουν φτάσει όλα τα παιδιά στις αντωνυμίες. Εάν κάποιο παιδί μπορεί να προχωρήσει παρακάτω, προχωρά.

Η δασκάλα πρέπει να θυμίζει στο παιδί ν' ανατρέξει στις προηγούμενες προτάσεις ώστε να συμπληρώσει τα κενά προτού πάει στην επόμενη καρτέλα.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί το παιδί και ξεκινά μια πρόταση χρησιμοποιώντας κάποιο παιδί της τάξης που βρίσκεται στο οπτικό τους πεδίο, π.χ. «Η Άννα κάθετα στην καρέκλα της». Κοιτάζουν μαζί με το παιδί την Άννα, η δασκάλα τη δείχνει και λέει: «Εκείνη κάθετα στην καρέκλα της». Συνεχίζει έτσι με μερικά παραδείγματα ακόμα (π.χ. «Ο Αντώνης έβηξε. Αυτός έβηξε») και ρωτά: «Ποιος είναι αυτός που είπα; (ο Αντώνης) Πώς κατάλαβες ότι μιλώ για τον Αντώνη; Ποια λέξη χρησιμοποίησα αντί να πω το όνομα Αντώνης; (αυτός). Άρα, μπορώ να πω και άλλες λέξεις αντί για το όνομα». Δίνει παραδείγματα. «Η λέξη που μπαίνει αντί για το όνομα, λέγεται **αντωνυμία** και το σύμβολό της είναι το μωβ τρίγωνο (το δείχνει), επειδή ανήκει στην ίδια οικογένεια με το ουσιαστικό».

Παρουσίαση συρταράκι: (ίδια λογική με τις προηγούμενες). Η ερώτηση που γράφεται στο τετράδιο, είναι:

5) Ποια είναι η λέξη που μπαίνει αντί για όνομα; (αντωνυμία)

Η δασκάλα επιστρέφει για να κάνει μάθημα 3 σταδίων.

Επεκτάσεις:

- Να γράψουν δικές τους προτάσεις πρώτα χρησιμοποιώντας ουσιαστικά και μετά αντικαθιστώντας τα ουσιαστικά με αντωνυμίες.
- Μια μικρή ομάδα παιδιών να μεταφέρει σε χαρτιά A4 ένα ποίημα της Μ. Γουδέλη (μια σελίδα ανά στροφή) και να κολλήσουν πάνω από κάθε λέξη το σωστό σύμβολο. Κατόπιν, να πλαστικοποιηθούν και να γίνουν βιβλιαράκι.
- Εντολές τύπου «Γράψε μια πρόταση που να έχει π.χ. 3 ουσιαστικά» «Γράψε μια πρόταση με 1 ρήμα και 2 ουσιαστικά» κλπ.
- Μετατόπιση θέσεων ή αφαίρεσή τους στις καρτέλες και συζήτηση.

Κλίση ουσιαστικών

(αρσενικά σε -ας, -ος, -ης, θηλυκά σε -α, -η, -ου, ουδέτερα σε -ο, -ι, -μα)

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Τρεις πίνακες κλίσης ουσιαστικών

Κουτάκια με καρτέλες για κλίση

Τετράδιο γλώσσας

Φυλλάδια κλίσης ουσιαστικών

Πίνακας με μαρκαδόρους ή μαυροπίνακας με κιμωλίες

Στόχοι: Εκμάθηση των κλίσεων

Κατανόηση της λειτουργίας των πτώσεων

Σημειώσεις:

Υπάρχει χρωματική κωδικοποίηση στους πίνακες αυτούς. Κόκκινο για τα αρσενικά, μπλε για τα θηλυκά και πράσινο για τα ουδέτερα ουσιαστικά. Αρχίζουν να εργάζονται από τα αρσενικά.

Πριν από την άσκηση του παιδιού στον πίνακα, προηγείται μάθημα από τη δασκάλα.

Μετά τη συμπλήρωση του πίνακα, το παιδί αντιγράφει την κλίση στο τετράδιο.

Η παρουσίαση των κλίσεων επαναλαμβάνεται όσες φορές χρειάζεται.

Καλό είναι στις κλίσεις να μπαίνει από νωρίς και η κλίση ενός ουσιαστικού μαζί με επίθετο (που βρίσκει το παιδί).

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια ομάδα 5-6 παιδιών (ή και μεγαλύτερη) στο χαλί. «Θυμάστε πώς λέγονται οι λέξεις που δείχνουν όνομα από άνθρωπο, από ζώο, από πράγμα; (ουσιαστικά). Και θυμάστε που έχουμε πει ότι το ουσιαστικό είναι από τις πιο σημαντικές λέξεις που χρησιμοποιούμε κάθε μέρα; Δεν μπορώ να πω *Ήρθε η...*

χωρίς να πω ποια. Θα με καταλαβαίνατε αν δεν έλεγα ποια; (Όχι). Αν πω όμως *Ήρθε η Λένα* θα το καταλάβετε; (Ναι). Τα ουσιαστικά τα λέμε σχεδόν παντού.

Για να δούμε κάτι ακόμα, μπορώ να πω *Η σελίδα του βιβλίου σκίστηκε*; Βγάζει νόημα; (όχι). Εάν πω *Λερώθηκε η μπλούζα η Μαρία* θα καταλάβει κάποιος τι λέω; (όχι). Τι θα πρέπει να πω; (Οι σελίδες του βιβλίου σκίστηκαν, Λερώθηκε η μπλούζα της Μαρίας). Το κάθε ουσιαστικό, επομένως, ανάλογα με την πρόταση πρέπει να το λέω με λίγο διαφορετικό τρόπο για να βγάζει νόημα. Αυτόν το διαφορετικό τρόπο, το λέμε **πτώση** του ουσιαστικού. Ποιες είναι οι πτώσεις αυτές; Λοιπόν, παιδιά, υπάρχουν ΜΟΝΟ 4 πτώσεις. Για να τις δούμε...»

Ετοιμάζει τον πίνακα. «Πείτε μου, σας παρακαλώ, ένα ουσιαστικό αρσενικό (π.χ. ο μανάβης). Γράφει στον πίνακα τη λέξη **Ονομαστική**. Αυτή η πτώση, η ονομαστική, λέει τη λέξη με το *όνομά της*: Ο μανάβης, Η Μαρία, Ο άντρας, ΤΟ βιβλίο...» Γράφει δίπλα στην ονομαστική τη λέξη *όνομα* με διαφορετικό χρώμα. Επομένως, στο ουσιαστικό που διαλέξατε, ποια θα είναι η ονομαστική; (Ο μανάβης)

Γράφει στον πίνακα τη λέξη **Γενική** κάτω από την Ονομαστική. «Αυτή η πτώση, η γενική, δείχνει το *γένος, τη γενιά*. Έχει τύχει να πάτε σε κάποιο χωριό; Στα χωριά, όλοι γνωρίζονται μεταξύ τους. Εάν, λοιπόν, πάτε σε ένα χωριό, πιθανό να σας ρωτήσει κάποιος «Ποιανού είσαι;» για να μάθουν τη γενιά σας. Εγώ όταν πάω και με ρωτήσουν «ποιανού είμαι» λέω «είμαι η κόρη **του** Κώστα». Στη γενική επομένως, απαντάμε στην ερώτηση *ποιανού;*» Γράφει δίπλα στη Γενική τη λέξη *ποιανού;* με το δεύτερο χρώμα. «Πώς θα γίνει στη γενική το ουσιαστικό που διαλέξαμε; Ποιανού;» (ΤΟΥ μανάβη).

Γράφει στον πίνακα τη λέξη **Αιτιατική**, κάτω από τη Γενική. «Αυτή η πτώση, η αιτιατική, δείχνει την αιτία. Παλιά, στα αρχαία χρόνια, η λέξη αιτία σήμαινε «κατηγορώ αυτόν, αυτήν, αυτό». Γράφει δίπλα στην πτώση τη λέξη *ποιον;* «Άρα, κατηγορώ **ποιον;**» (ΤΟΝ μανάβη).

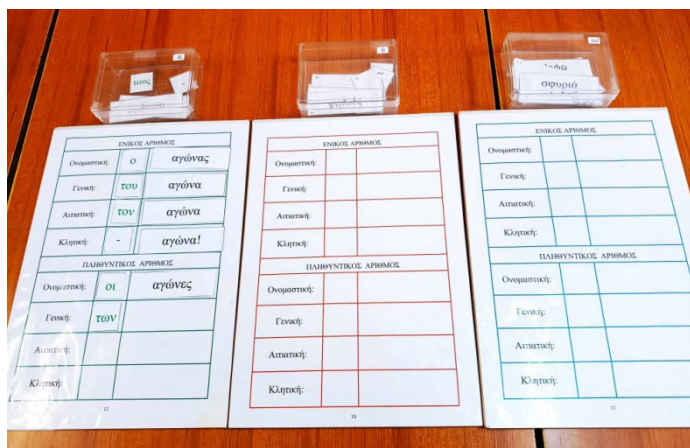
Γράφει στον πίνακα τη λέξη **Κλητική**, από κάτω. «Αυτή η πτώση, η κλητική, βγαίνει από τη λέξη *καλώ*, δηλαδή *φωνάζω κάποιον να έρθει κοντά μου*. Γράφει δίπλα στην πτώση τη φράση *καλώ κάποιον*). Άρα, πώς θα καλέσω το μανάβη να έρθει κοντά μου; (Μανάβηηηη!!!).

Στο τέλος της παρουσίασης, γράφει είτε η ίδια είτε το κάθε παιδί στο τετράδιό του τα ονόματα των πτώσεων, τις ερωτήσεις-κλειδιά και το παράδειγμα για να ανατρέχουν.

Ονομαστική	όνομα	(ο μανάβης)
Γενική	ποιανού;	(του μανάβη)
Αιτιατική	κατηγορώ ποιον;	(τον μανάβη)
Κλητική	καλώ κάποιον	(- μανάβη!)

Επέκταση:

- Αφού ασκηθεί στις κλίσεις, μπορεί κατά τη διόρθωση λέξεων ορθογραφίας να ζητηθεί από το παιδί να κλίνει τη λέξη που έχει γράψει λάθος.

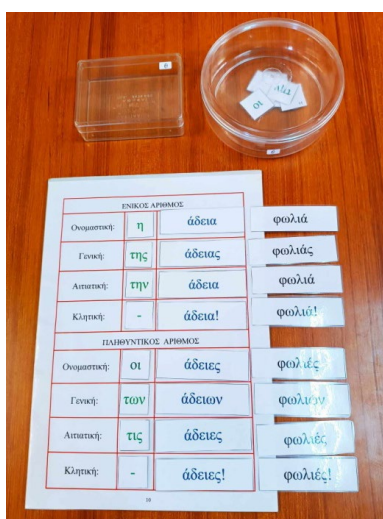
Επίθετα σε –ος, -η, -ο, -ινος, -ικος, -ιμος
(κλίσεις, συμφωνία επιθέτου/ ουσιαστικού)

Χρόνος: Λίγο μετά τις κλίσεις των ουσιαστικών.

Υλικό: Πίνακες κλίσεων ουσιαστικών
Πίνακας «Το παιδί, ο σκύλος, η μαργαρίτα»
Πίνακας αρσενικών επιθέτων
Πίνακας θηλυκών επιθέτων
Πίνακας ουδετέρων επιθέτων
Τετράδιο γλώσσας
Φυλλάδια γλώσσας

Στόχοι: Κατανόηση συμφωνίας ουσιαστικού – επιθέτου
Εκμάθηση κλίσης επιθέτου

Σημειώσεις: Η κλίση του επιθέτου μαζί με το ουσιαστικό είναι καλό να εισάγεται νωρίς.

Αριθμητικά απόλυτα

Χρόνος: Αφού έχει ασκηθεί το παιδί στα συρταράκια (ΜτΛ) επίθετα

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ)

Στόχος: Εμπειρική κατανόηση των αριθμητικών επιθέτων

Σημειώσεις: Τα παιδιά συναντούν τα αριθμητικά επίθετα στο υλικό με τα συρταράκια (ΜτΛ). Κάθε φορά που κάποιο παιδί συναντά μια καρτέλα με αριθμητικό επίθετο, η δασκάλα φροντίζει να εξηγήσει τη λειτουργία του. Εναλλακτικά, όπου κριθεί απαραίτητο, η δασκάλα μπορεί να καλέσει μια ομάδα παιδιών ώστε να δουν συνολικά τις καρτέλες που περιλαμβάνουν τα αριθμητικά επίθετα.

Παραθετικά επιθέτων

Χρόνος: γ τρίμηνο, ανάλογα με την ανάγκη του παιδιού.

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια -Επίθετα 1, Επίθετα 2
Τσόχα

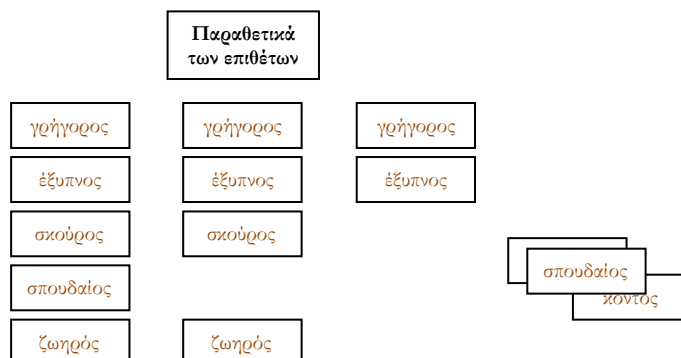
Στόχος: Εμπειρική κατανόηση της λειτουργίας των παραθετικών

Σημειώσεις: Οι παρουσιάσεις από τη δασκάλα στα κόκκινα συρταράκια γίνονται σε μικρή ομάδα παιδιών, 2 - 3.

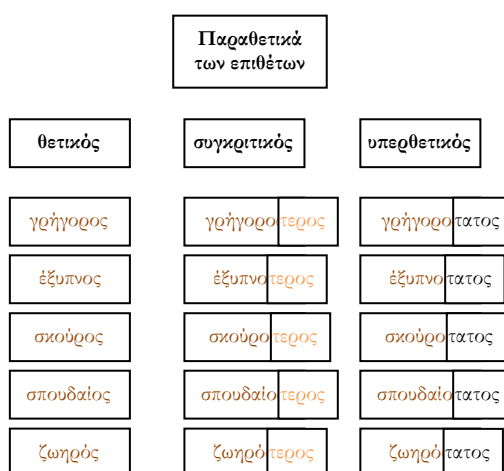
Μετά την παρουσίαση, μπορεί να κάνει η δασκάλα με τα παιδιά προφορικά παιχνίδια με τα παραθετικά.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί 2 - 3 παιδιά στο χαλί και τους ζητά να φέρουν και μια μολυβοθήκη με χρωματιστά μολύβια. «Έχουμε εδώ μερικά μολύβια. Βλέπετε, έχουν διαφορετικό μέγεθος. Χρησιμοποιούμε συγκεκριμένες λέξεις για να περιγράψουμε τη διαφορά που έχουν σε ύψος. Χάρη, διάλεξε ένα μολύβι. Ωραία, διάλεξε ένα κοντό μολύβι. Μπορείς να διαλέξεις ένα κοντότερο από αυτό;» Η δασκάλα τα βάζει το ένα δίπλα στο άλλο στο χαλί. «Ας τα συγκρίνουμε κοντά κοντά. Πράγματι, το μπλε είναι κοντότερο από το μωβ». Τα βάζει στη θέση τους. «Μπορείτε να μου φέρετε τώρα τα δικά σας μολύβια; Σοφία και Θάνο, ποιο μολύβι από τα δυο είναι ψηλότερο; Α, βλέπω ότι όντως, το δικό σου είναι πιο ψηλό από της Σοφίας. Για να δούμε τώρα, ποιο είναι το πιο ψηλό από όλα τα μολύβια της μολυβοθήκης;». Συνεχίζει με αυτόν τον τρόπο, χωρίς να εισάγει ορολογία, δίνοντας έμφαση στα παραθετικά.

Παρουσίαση (συνήθως μετά την προφορική εισαγωγή, για 2-3 παιδιά): Η δασκάλα καλεί τα παιδιά σ' ένα τραπέζι, μαζί με το κόκκινο συρταράκι Επίθετα 1. «Θα δουλέψουμε λίγο παραπάνω με τα επίθετα». Απλώνει μια τσόχα και τοποθετεί ψηλά την ταμπελίτσα *Παραθετικά των επιθέτων*. Κρατά στα χέρια της τις καρτέλες με τα επίθετα και τις διαβάζει μαζί με τα παιδιά. Κάθε φορά που επαναλαμβάνεται το ίδιο επίθετο, το βάζουν δίπλα. Στο τέλος, θα έχουν σχηματιστεί τρεις στήλες.

«Ας βάλουμε την ταμπέλα **θετικός βαθμός** πάνω από την πρώτη στήλη, γιατί τα επίθετα αυτά δείχνουν αυτό που είναι το ουσιαστικό κανονικά, θετικά. Ας δούμε τη λέξη *ωραίος*. Ο μπαμπάς μου είναι ωραίος. Ο παππούς μου είναι *ωραιότερος* από τον μπαμπά μου». Παίρνει την κατάληξη –τερος και την προσθέτει στη μεσαία στήλη, σχηματίζοντας έτσι τη λέξη *ωραιότερος*. Κάνει το ίδιο για τον υπερθετικό βαθμό: «Ο προπάππους μου ήταν *ωραιότατος*, ο πιο ωραίος απ' όλους», οπότε συμπληρώνει την κατάληξη –τατος. «Όταν έχω μια λέξη με κατάληξη –τερος, ξέρω ότι συγκρίνουμε 2 πράγματα. Γι' αυτόν τον λόγο, αυτά τα επίθετα λέμε ότι είναι στον **συγκριτικό βαθμό**». Βάζει πάνω στην αντίστοιχη στήλη την ταμπέλα *συγκριτικός βαθμός*. «Όταν χρησιμοποιούμε την κατάληξη –τατος, συγκρίνουμε παραπάνω από 2 πράγματα και βρίσκουμε τον πιο ωραίο απ' όλους στην περίπτωσή μας. Δείχνει κάτι που είναι σε υπερβολικό βαθμό. Γι' αυτό θα βάλω την ταμπελίτσα **υπερθετικός βαθμός**».

Κατά την παρουσίαση, εάν υπάρχει κάποιο επίθετο που δεν παίρνει τις καταλήξεις –τερος και –τατος, το βάζει η δασκάλα στο τέλος της στήλης και το συζητά με τα παιδιά: «γκρινιάρης... γκρινιάρότερος ταιριάζει; (όχι) Εδώ θα χρησιμοποιήσουμε τη λέξη *πιο*».

γκρινιάρης	πιο	γκρινιάρης	ο πιο	γκρινιάρης
------------	-----	------------	-------	------------

Στο τέλος, κοιτάζουν όλοι μαζί τη στήλη που έχουν φτιάξει και τη συζητούν.

Ρήματα (βοηθητικά)

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο

Υλικό: Πίνακες γλώσσας «βοηθητικό ρήμα είμαι», «βοηθητικό ρήμα έχω»
Φυλλάδια βοηθητικών ρημάτων
Τετράδιο γλώσσας

Στόχοι: Αντίληψη του ρόλου του βοηθητικού ρήματος
Κλίση του ρήματος «είμαι» και «έχω» στην οριστική του Ενεστώτα

Σημειώσεις: Η εργασία σε αυτές τις δουλειές γίνεται ατομικά.

Στον πίνακα υπάρχουν οι ονομαστικοί τύποι των ρημάτων. Σε αυτούς γίνεται μια απλή αναφορά σε περίπτωση που ρωτήσουν τα παιδιά. Σε καμία περίπτωση δε γίνεται η διδασκαλία τους.

Αφού σχηματίσουν τον πίνακα, τον γράφουν στο τετράδιο γλώσσας.

Η δασκάλα πρέπει να δώσει έμφαση στο ότι οι λέξεις *είμαι* και *έχω* είναι ρήματα, καθώς και να τους εξηγήσει γιατί λέγονται βοηθητικά (γιατί βοηθούν ώστε να σχηματιστούν κάποιοι χρόνοι άλλων ρημάτων – στη Β τάξη, μόνο με εμπειρικά παραδείγματα αυτό, εφόσον δεν έχουν διδαχθεί ακόμη τους χρόνους)

Είμαι	Βοηθητικό Ρήμα			
	Ενεστώτας		Παρασπαστικός	Μέλλοντας
	Οριστική	Μετοχή	Οριστική	Οριστική
Εγώ	είμαι		ήμουν	θα είμαι
Εσύ				θα είσαι
Αυτός	είναι		ήταν	θα είναι
Εμείς			ήμασταν	θα είμαστε
Εσείς	είστε		ήσασταν	
Αυτοί				θα είναι

Έχω	Βοηθητικό Ρήμα			
	Ενεστώτας		Παρασπαστικός	Μέλλοντας
	Οριστική	Προσπαστική	Μετοχή	Οριστική
Εγώ	έχω			θα έχω
Εσύ				
Αυτός				
Εμείς	έχουμε			θα έχουμε
Εσείς		έχετε		
Αυτοί	έχουν			

Ρήματα (κλίσεις ρημάτων στον Ενεστώτα)

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο

Υλικό: Κόκκινο συρταράκι 2 -Προσωπικές αντωνυμίες - Ενεστώτας
Chart προσωπικών αντωνυμιών

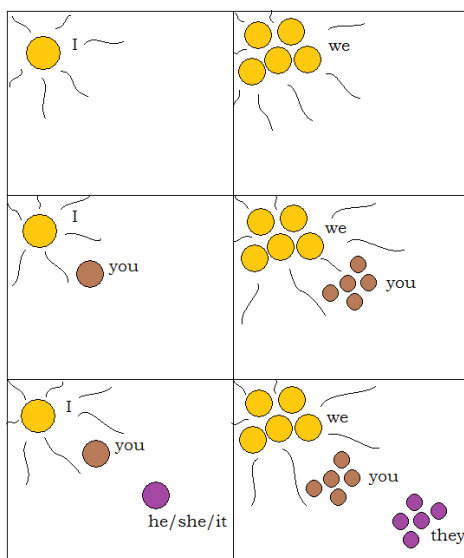
Στόχοι: Κατανόηση της έννοιας της κλίσης του ρήματος
Σύνδεση προσωπικών αντωνυμιών με το ρήμα
Αντίληψη της χρήσης των προσωπικών αντωνυμιών στην κλίση του ρήματος
Κλίση προσωπικών αντωνυμιών

Σημείωση: Πριν τη διδασκαλία της κλίσης του ρήματος, καλό είναι η δασκάλα να κάνει μια εισαγωγή για τη λειτουργία των αντωνυμιών μια άλλη μέρα πριν την κλίση του ρήματος.

Παρουσίαση για τη λειτουργία των αντωνυμιών:

Η δασκάλα ζητά από μια ομάδα 3-4 παιδιών να καθίσει σε ένα τραπέζι. Αφού καθίσουν, περπατά γύρω από το τραπέζι λέγοντας: «Εγώ περπατώ γύρω από το τραπέζι». Στη συνέχεια, προσκαλεί άλλα δύο παιδιά της τάξης: «Εμείς περπατάμε γύρω από το τραπέζι». Μετά, στέκεται η ίδια και στρέφεται προς ένα παιδί που περπατά και του λέει «Εσύ περπατάς γύρω από το τραπέζι». Κοιτά όλα τα παιδιά που περπατούν και τους λέει «Εσείς περπατάτε γύρω από το τραπέζι». Κατόπιν, στα παιδιά που κάθονται, δείχνει ένα παιδί και λέει: «Αυτός περπατά γύρω από το τραπέζι». Μετά δείχνει όλα τα παιδιά που περπατούν και λέει «Αυτοί περπατούν γύρω από το τραπέζι».

«Μερικές φορές χρησιμοποιούμε λέξεις αντί να ονοματίσουμε κάποιον, που μπορεί να σημαίνει οποιονδήποτε: το Γιάννη, το Γιώργο, την Ελένη... Ας δούμε τώρα μια εικόνα (τους δείχνει το chart των προσωπικών αντωνυμιών).

«Κοιτάξτε αυτές εδώ τις 6 εικόνες». Δείχνει την πρώτη εικόνα πάνω αριστερά και μετά τη δεύτερη πάνω δεξιά: «Εγώ... Εμείς... Εγώ κάνω ή μιλάω ή περπατάω. Όλα αυτά γίνονται από εμένα. Εμείς κάνουμε ή μιλάμε ή περπατάμε. Όλα αυτά γίνονται από εμάς. Το εγώ και το εμείς είναι το **1^ο πρόσωπο**». Δείχνει τις επόμενες δύο εικόνες: «Να το πάλι το εγώ. Δίπλα του υπάρχει το εσύ. Όταν σου μιλάω, όταν λέω εσύ! είσαι αρκετά κοντά για να με δεις ή να με ακούσεις. Να και το εμείς. Δίπλα του υπάρχει το εσείς. Όταν σας μιλάμε, όταν λέμε εσείς! είστε αρκετά κοντά για να μας δείτε ή να μας ακούσετε. Το εσύ και το εσείς είναι το **2^ο πρόσωπο**». Δείχνει τις τελευταίες δύο εικόνες: «Εδώ υπάρχει και το εγώ και το εσύ. Αλλά υπάρχει και το αυτός/αυτή/αυτό. Όταν μιλάω για αυτόν/αυτήν/αυτό συνήθως δεν είναι αρκετά κοντά για να μας δει ή να μας ακούσει ή κάνει κάτι άλλο, δεν ασχολείται μαζί μας. Εδώ είναι και το εμείς και το εσείς. Αλλά υπάρχει και το αυτοί/αυτές/αυτά. Όταν μιλάμε για αυτούς/αυτές/αυτά συνήθως δεν είναι αρκετά κοντά για να μας δουν ή να μας ακούσουν ή κάνουν κάτι άλλο, δεν ασχολούνται μαζί μας. Το αυτός/αυτή/αυτό και το αυτοί/αυτές/αυτά είναι το **3^ο πρόσωπο**».

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα 1-2 παιδιών σ' ένα τραπέζι. Φέρνει και το κόκκινο συρταράκι 2. «Όταν θέλουμε να μιλήσουμε για ένα πρόσωπο που κάνει κάτι, μας νοιάζει να δούμε ποιος κάνει κάτι και πόσοι είναι αυτοί που το κάνουν. Μπορούμε να μιλάμε για ένα πρόσωπο (τοποθετεί σε μια στήλη την ταμπελίτσα **Ενικός αριθμός**) ή να μιλάμε για ένα πλήθος ανθρώπων». Τοποθετεί σε διπλανή στήλη τη λέξη **Πληθυντικός αριθμός**.

«Αν είμαι μόνο ένα πρόσωπο που κάνω κάτι, τότε λέω εγώ (τοποθετεί την ταμπελίτσα της προσωπικής αντωνυμίας στο πλάι των στηλών). Αν είμαστε πολλοί που κάνουμε κάτι, τότε λέω εμείς (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αυτό είναι το 1^ο πρόσωπο (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αν είναι ο απέναντί μου αυτός που κάνει κάτι, τότε λέω εσύ (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αν είστε πολλοί αυτοί που κάνετε κάτι, τότε λέω εσείς (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αυτό είναι το 2^ο πρόσωπο (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αν είναι κάποιος άλλος που κάνει κάτι, τότε λέω αυτός (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αν είναι πολλοί αυτοί που κάνουν κάτι, τότε λέω αυτοί (τοποθετεί την ταμπελίτσα). Αυτό είναι το 3^ο πρόσωπο (τοποθετεί την ταμπελίτσα).

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
πρώτο πρόσωπο	εγώ	εμείς
δεύτερο πρόσωπο	εσύ	εσείς
τρίτο πρόσωπο	αυτός -ή -ό	αυτοί -ές -ά

Για να δούμε τώρα: αν ήθελα να χρησιμοποιήσω ένα ρήμα μέσα στο λόγο, πώς θα το χρησιμοποιούσα μαζί με κάθε μια από αυτές τις αντωνυμίες; Ελάτε να το δούμε για

παράδειγμα στο ρήμα *δροσίζω*». Μετατοπίζει δεξιότερα τη στήλη του πληθυντικού. «Εγώ τι κάνω; (δροσίζω). Εσύ τι κάνεις; (δροσιζεις). Αυτός τι κάνει; (δροσιζει), κοκ. Ο τρόπος με τον οποίο λέμε αυτά τα ρήματα μαζί με αυτές τις αντωνυμίες, ονομάζεται **κλίση** των ρημάτων. Η κλίση αυτή που κάναμε είναι στο παρόν. Όταν ένα ρήμα είναι στο παρόν, λέμε ότι βρίσκεται σε χρόνο **Ενεστώτα**».

Ενεστώτας					
Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
πρώτο πρόσωπο	εγώ	δροσίζω	εμείς	δροσιζουμε	
δεύτερο πρόσωπο	εσύ	δροσιζεις	εσείς	δροσιζετε	
τρίτο πρόσωπο	αυτός -ή -ό	δροσιζει	αυτοί -ές -ά	δροσιζουν(ε)	

Μαζεύουν το ρήμα *δροσίζω* και η δασκάλα αφήνει τα παιδιά να δουλέψουν με παρόμοιο τρόπο με το δεύτερο ρήμα από το συρταράκι, *αγαπώ*.

Επεκτάσεις:

- Κλίση ρημάτων στο τετράδιο.
- Κλίση ρημάτων κατά τη διόρθωση ορθογραφίας (π.χ. εάν κάποιο ρήμα έχει γραφεί λάθος).

Χρόνοι ρήματος (παρόν – παρελθόν - μέλλον)

Χρόνος: γ τρίμηνο

Υλικό: Κόκκινο συρταράκι 1. Χρόνοι του ρήματος (παρόν – παρελθόν – μέλλον)

Πίνακας «Τώρα – Χθες»

Πίνακας «Τώρα – Χθες – Ως τώρα»

Πίνακας ρημάτων «Τι κάνει;»

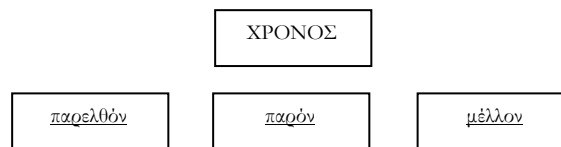
Φυλλάδια γλώσσας

Τετράδιο γλώσσας

Στόχος: Συνειδητοποίηση ότι ο χρόνος της δράσης ή της κατάστασης προσδιορίζεται από το ρήμα ή τη ρηματική φράση.

Σημείωση: Η εργασία στους **πίνακες** και στα **φυλλάδια** της γλώσσας είναι ατομική και δεν εισάγεται ο ορισμός κάποιου χρόνου.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί στο χαλί μια ομάδα 3-4 παιδιών. Κρατά μερικές λωρίδες χαρτιού κι ένα στυλό (ή τα ταμπελάκια από το κόκκινο συρταράκι 1). «Ένα ρήμα μπορεί να είναι ένα ρήμα δράσης, που μας δείχνει ότι *κάτι κάνω*, όπως... τραγουδάω, τρέχω. Στη γλώσσα μας, χρησιμοποιούμε ρήματα για να μιλάμε για μία δράση. Μπορεί αυτό να είναι κάτι που κάνουμε τώρα (σήμερα), κάτι που κάναμε χθες και κάτι που θα κάνουμε αύριο. Όταν θέλουμε να μιλήσουμε για το πότε γίνεται μια δράση, χρησιμοποιούμε τη λέξη **χρόνος**». Γράφει τη λέξη *χρόνος* στη λωρίδα και την τοποθετεί στο χαλί. «Ας διαλέξουμε ένα ρήμα: π.χ. το ρήμα *τρέχω*. Θα σας πω πότε το κάνω, εντάξει; Το κάνω αυτήν τη στιγμή! Αυτό το ρήμα λέμε ότι γίνεται στο **παρόν**». Γράφει τη λέξη *παρόν* στη λωρίδα και την τοποθετεί κάτω από την καρτέλα *χρόνος*. «Τώρα δεν τρέχω, αλλά χθες τι έκανα; (έτρεξα). Αυτό το ρήμα είναι στο **παρελθόν**. Η δράση αυτή έγινε στο παρελθόν». Γράφει τη λέξη *παρελθόν* στη λωρίδα και την τοποθετεί σε ξεχωριστή στήλη δίπλα από τη λέξη *παρόν*. «Και αν υποθέσω ότι αυτό θέλω να το κάνω αύριο; Πώς θα γίνει; (θα τρέξω). Αυτό το ρήμα είναι στο **μέλλον**. Η δράση αυτή θα γίνει στο μέλλον». Γράφει τη λέξη *μέλλον* στη λωρίδα και την τοποθετεί σε τρίτη στήλη.

Στη συνέχεια, ζητά από κάθε παιδί να πει ένα ρήμα στο παρόν. Μετά, το ρωτά: «Πώς θα γινόταν το ρήμα εάν το έκανες εσύ αυτό στο παρελθόν, χθες; Πώς θα γινόταν αν το κάνεις στο μέλλον, αύριο;». Σε αυτήν την παρουσίαση δεν είναι απαραίτητο να γράφει ταμπελάκια με τα ρήματα, μπορεί να γίνει μόνο προφορικά.

Επεκτάσεις:

- Κατά το γράψιμο των πινάκων στο τετράδιο, μπορούν να συμπληρώσουν τους πίνακες με δικά τους ρήματα.
- Εντολές τύπου: «Γράψε μου με δέκα ρήματα μόνο, πώς πέρασες το Σαββατοκύριακο», «Γράψε με πέντε ρήματα τι θα κάνει αύριο στο σχολείο η δασκάλα σου».
- Σε μικρό κείμενο (που έχει ρήματα μόνο στον Ενεστώτα) να το διαβάσει φωναχτά το παιδί και να το ξαναδιαβάσει μεταφέροντας όλα τα ρήματα στο παρελθόν ή μέλλον.
- Μετατροπή απλών προτάσεων από τη μια χρονική βαθμίδα σε άλλες, στο τετράδιο ή προφορικά.

Κλίσεις ρημάτων σε Αόριστο, Στιγμαίο Μέλλοντα και Παρατατικό

Χρόνος: Αφού έχει ασκηθεί με τις κλίσεις των ρημάτων στον Ενεστώτα.

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια

2. Προσωπικές αντωνυμίες – Ενεστώτας,
3. Αόριστος, Μέλλοντας Στιγμαίος (ομαλών ρημάτων),
5. Παρατατικός (ομαλών ρημάτων)

Τετράδιο γλώσσας

Στόχοι: Κατανόηση έννοιας και λειτουργίας του κάθε χρόνου στη γλώσσα
Εκμάθηση κλίσης ρημάτων

Σημειώσεις: Πρώτα γίνεται η εκμάθηση του Αορίστου και μετά του Μέλλοντα Στιγμαίου. Η κλίση του Παρατατικού αποτελεί μεν στόχο του Υπουργείου, ωστόσο διδάσκεται μόνο σε παιδιά που έχουν εμπεδώσει τους άλλους δύο χρόνους. Διαφορετικά, θα διδαχθεί στη Γ τάξη.

Τα προφορικά παραδείγματα των ρημάτων καλό είναι η δασκάλα να τα τοποθετεί μέσα σε πρόταση.

Παρουσίαση για τον Αόριστο: Η δασκάλα καλεί 1-2 παιδιά στο χαλί, έχοντας τα κόκκινα συρταράκια 2 και 3 με τις κλίσεις του Ενεστώτα και του Αορίστου. Αρχικά, ζητά από τα παιδιά να τοποθετήσουν τα ταμπελάκια και να σχηματίσουν την κλίση του ρήματος στον Ενεστώτα, που τους είναι οικείος. Κατόπιν, ρωτά: «Το ρήμα αυτό δείχνει ότι κάτι κάνω *τώρα*. Σε ποιο χρόνο βρίσκεται;» (Ενεστώτα). Βάζει το ταμπελάκι. «Και αν θέλω να πω ότι αυτό το έκανα *χθες*; Πώς θα γίνει; (π.χ. δρόσισα). Για δοκιμάστε να το σχηματίσετε κι αυτό, δίπλα στον Ενεστώτα». Αφού τον σχηματίσουν, λέει: «Το ρήμα αυτό δείχνει ότι κάτι έκανα *χθες*, στο παρελθόν για λίγη ώρα και τελείωσε. Όταν ένα ρήμα δείχνει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν για λίγο και τελείωσε, βρίσκεται σε χρόνο

Αόριστο». Παίρνει το ταμπελάκι με τη λέξη *Αόριστος* και το τοποθετεί επάνω από την κλίση.

<u>Ενεστώτας</u>				<u>Αόριστος</u>	
εγώ	δροσίζω	εμείς	δροσιζουμε	δρόσισα	δρόσισαμε
εσύ	δροσίζεις	εσείς	δροσιζετε	δρόσισες	δρόσισατε
αυτός -ή -ό	δροσίζει	αυτοί -ές -ά	δροσιζουν(ε)	δρόσισε	δρόσισαν

Παρατηρούν μετά τις κλίσεις των δύο χρόνων και να αναζητούν τα κοινά που έχουν οι δυο στήλες (π.χ. αντωνυμίες, αριθμό, θέμα).

Παρουσίαση για τον Μέλλοντα Στιγμαίο: Η διαδικασία που ακολουθείται είναι η ίδια με την παρουσίαση του Αορίστου. Η δασκάλα αρχικά ζητά από τα παιδιά να στήσουν τις κλίσεις του Ενεστώτα και Αορίστου και πριν συνεχίσουν με τον Στιγμαίο Μέλλοντα, ρωτά: «Το ρήμα στον Ενεστώτα τι μου δείχνει; (ότι κάτι κάνω τώρα). Το ρήμα αυτό στον Αόριστο τι μου δείχνει; (ότι κάτι έκανα). Για να δούμε τώρα κάτι: Εάν θέλω να πω ότι αυτό θα το κάνω αύριο κάποια στιγμή για λίγο, πώς θα το πω; (π.χ. θα δροσίσω). Για δοκιμάστε να το σχηματίσετε και αυτό, σε διπλανή στήλη».

Αφού τελειώσουν, λέει: «Το ρήμα αυτό δείχνει ότι κάτι θα κάνω αύριο, αλλά για λίγη ώρα και θα το τελειώσω. Όταν ένα ρήμα δείχνει ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον για λίγη ώρα, **για μια στιγμή**, βρίσκεται σε χρόνο Μέλλοντα Στιγμαίο». Παίρνει το ταμπελάκι με τη λέξη *Μέλλοντας Στιγμαίος* και την τοποθετεί επάνω από την κλίση.

Παρατηρούν μετά τις κλίσεις των τριών χρόνων και αναζητούν τα κοινά που έχουν οι κλίσεις μεταξύ τους.

Τα παιδιά εργάζονται με τον ίδιο τρόπο με το ρήμα *αγαπώ* στους αντίστοιχους χρόνους.

<u>Μέλλοντας Στιγμαίος</u>	
θα δροσίσω	θα δροσίσομε
θα δροσίσεις	θα δροσίσατε
θα δροσίσει	θα δροσίσουν

Παρουσίαση για τον Παρατατικό: Η διαδικασία που ακολουθείται είναι η ίδια με την παρουσίαση του Αορίστου. Η δασκάλα αρχικά ζητά από τα παιδιά να στήσουν τις κλίσεις του Ενεστώτα και Αορίστου και πριν συνεχίζουν με τον Παρατατικό, ρωτά: «Το ρήμα στον Ενεστώτα τι μου δείχνει; (ότι κάτι κάνω τώρα). Το ρήμα αυτό στον Αόριστο τι

μου δείχνει; (ότι κάτι έκανα). Για να δούμε τώρα κάτι: Εάν θέλω να πω ότι αυτό το έκανα χθες για πολλή πολλή ώρα συνεχόμενα, πώς θα το πω; (π.χ. δρόσιζα). Για δοκιμάστε να το σχηματίσετε και αυτό, σε διπλανή στήλη».

Αφού τελειώσουν, λέει: «Το ρήμα αυτό δείχνει ότι κάτι έκανα χθες, στο παρελθόν, αλλά για πάρα πολλή ώρα συνεχόμενα. Όταν ένα ρήμα δείχνει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν για πάρα πολλή ώρα συνεχόμενα, βρίσκεται σε χρόνο Παρατατικό». Παίρνει το ταμπελάκι με τη λέξη *Παρατατικός* και την τοποθετεί επάνω από την κλίση.

Παρατατικός	
δρόσιζα	δρόσιζαμε
δρόσιζες	δρόσιζατε
δρόσιζε	δρόσιζαν

Παρατηρούν μετά τις κλίσεις των τριών χρόνων και αναζητούν τα κοινά που έχουν οι κλίσεις μεταξύ τους.

Επεκτάσεις:

- Κλίση ρημάτων στο τετράδιο.
- Κλίση ρημάτων κατά τη διόρθωση ορθογραφίας (π.χ. εάν κάποιο ρήμα έχει γραφεί λάθος).

Τελικό –ν

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Στόχος: Ορθή χρήση του τελικού –ν στη γλώσσα

Σημειώσεις: Δεν υπάρχει συγκεκριμένο υλικό στην τάξη και η εκμάθηση γίνεται εμπειρικά από το παιδί μέσω τριβής με κείμενα και με τους πίνακες κλίσης των αρσενικών. Μπορεί να γίνει αναφορά του κανόνα, χωρίς όμως επιμονή στην εκμάθησή του.

Παραγωγή επιρρημάτων από επίθετα (σε –α)

Χρόνος: Μετά την εκμάθηση του επιθέτου

Στόχος: Εμπειρική διάκριση ανάμεσα σε επίθετο κι επίρρημα

Σημειώσεις: Δεν υπάρχει υλικό στην τάξη.

Παρουσίαση: Η δασκάλα σε μικρές ομάδες παιδιών μπορεί να κάνει προφορικά παιχνίδια. «Η λέξη *γρήγορος* τι μέρος του λόγου είναι; (επίθετο) Τι μας δείχνει; (πώς είναι το ουσιαστικό). Το αυτοκίνητο είναι γρήγορο. Εάν θέλω να πω πώς τρέχει το αυτοκίνητο, τι θα πω; Το αυτοκίνητο τρέχει γρήγορα. Η λέξη *γρήγορα* δεν είναι επίθετο, γιατί δε μας δείχνει πώς είναι το αυτοκίνητο. Είναι κάτι άλλο, λέγεται επίρρημα, και θα το δουλέψεις σε επόμενη τάξη».

Μπορεί με καρτέλες από τα ΜτΛ να κάνει ανάλογα φραστικά παιχνίδια, τονίζοντας ότι η λέξη που προκύπτει δεν είναι επίθετο.

Γ τάξη

Συλλαβισμός/ ονομασία συλλαβών

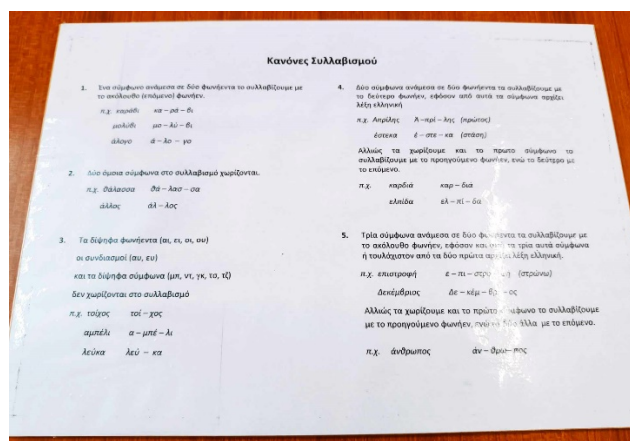
Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς.

Υλικό: Φυλλάδια συλλαβισμού
Καρτέλα με κανόνες συλλαβισμού

Στόχοι: Αντίληψη της αναγκαιότητας του συλλαβισμού στην πράξη
Επανάληψη των κανόνων συλλαβισμού
Εξάσκηση στο συλλαβισμό
Ονομασία λέξεων ως προς τον αριθμό των συλλαβών τους
Ονομασία συλλαβών ως προς τη θέση τους

Σημειώσεις: Ο συλλαβισμός θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί από τα παιδιά στη Β τάξη. Σε περίπτωση που κάποιο παιδί δεν ολοκλήρωσε τις εργασίες του συλλαβισμού της προηγούμενης χρονιάς, συνεχίζει με το υλικό της προηγούμενης τάξης.

Στη Γ τάξη, η εξάσκηση γίνεται κυρίως μέσα από τα φυλλάδια αλλά και μέσω της γραφής και αντιγραφής κειμένων. Η δασκάλα πρέπει να κάνει μαθήματα για την ονομασία των συλλαβών και να ελέγξει εάν η γνώση αυτή έχει κατακτηθεί.

Σημεία στίξης και ορθογραφικά σημεία

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Υλικό: Καρτέλες με σημεία στίξης
Κείμενο «Ο λαγός και η χελώνα» για σημεία στίξης
Κάρτα ελέγχου «Ο λαγός και η χελώνα»
Κάρτα ελέγχου σημείων στίξης και ορθογραφικών σημείων

Με αφορμή την ελεύθερη γραφή του παιδιού, η δασκάλα μπορεί να κάνει όπου χρειαστεί εξατομικευμένα μαθήματα στο παιδί γύρω από τα σημεία στίξης.

Οικογένειες λέξεων– Σύνθετα

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς.

Υλικό: Φυλλάδια
Λεξόδεντρο

Στόχοι: Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας
Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Σημειώσεις: Εάν το παιδί δεν έχει εργαστεί κατά τις προηγούμενες τάξεις με τις οικογένειες λέξεων, συνεχίζει την εργασία του με το υλικό των προηγούμενων τάξεων και μετά προχωρά στα φυλλάδια.

Υποκοριστικά – Αντίθετα

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς.

Υλικό: Φυλλάδια

Στόχοι: Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας
Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Γραμματική αναγνώριση (ΜτΛ)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Συρταράκια και κουτί με γραμματικά σύμβολα

Τετράδιο τεχνολογίας

Ιμπρεσιονιστικό chart Γλ-Α

Πίνακας Γλ. Εργασίας-Ελέγχου για τα ΜτΛ

Πίνακες (chart) Γλ-Ε, Γλ-Ζ

Στόχοι: Κατανόηση της λειτουργίας και του ρόλου του κάθε μέρους του λόγου στη γλώσσα

Εντοπισμός και χρήση των μερών του λόγου στα κείμενα

Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας

Κατηγοριοποίηση

Σημειώσεις: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς, προκειμένου να γίνει έλεγχος στην προϋπάρχουσα γνώση, το παιδί συνεχίζει από το συρταράκι που εργαζόταν στη Β τάξη. Ο τρόπος εργασίας για τα μέρη του λόγου είναι όμοιος με την περιγραφή της Β τάξης.

Κατά τη Γ τάξη, να γίνεται η χρήση του κουτιού με τα γραμματικά σύμβολα και όχι ζωγραφική των συμβόλων στο τετράδιο με στένσιλ, προκειμένου ν' αποφευχθούν οι δυσκολίες κατά τη διόρθωση και η μη τήρηση των αποστάσεων ανάμεσα στις λέξεις.

Πρέπει να δίνεται έμφαση στην εικόνα του τετραδίου.

Η δουλειά με τα συρταράκια πρέπει να έχει ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος της Γ Δημοτικού.

Το παιδί πρέπει να ασκηθεί με όλες τις καρτέλες από τα συρταράκια και όχι μόνο με φράσεις βιβλίου ή δικές του.

Οι ερωτήσεις που γράφονται στο τετράδιο τεχνολογίας για κάθε μέρος του λόγου, είναι οι εξής:

- **Μετοχή:** 6) Ποια είναι η λέξη που γεννιέται από το ρήμα και τελειώνει σε –μένος – μένη –μένο ή –οντας/-ωντας;

- **Πρόθεση:** 7) Ποια είναι η μικρή άκλιτη λέξη που μπαίνει πριν από μια λέξη και μαζί με αυτή δηλώνουν μια ιδιότητα (τόπο, χρόνο, συνοδεία, αιτία, κλπ);

- **Επίρρημα:** 8) Ποια είναι η άκλιτη λέξη που απαντάει μονολεκτικά στις ερωτήσεις: πώς, πότε, πού, γιατί, με τη χρήση τίνος, κλπ;

- **Σύνδεσμος:** 9) Ποια είναι η μικρή άκλιτη λέξη που συνδέει λέξεις, προτάσεις ή φράσεις;

- **Επιφώνημα:** 10) Ποια είναι η άκλιτη λέξη που εκφράζει φωνή ή έντονο συναίσθημα (θαυμασμό, πόνο, λύπη, έπαινο);

Για τη διδασκαλία της μετοχής: Το σύμβολό της έχει ίδιο μέγεθος και σχήμα με το ρήμα και θυμίζει καθρέφτη. Μπορεί να τοποθετήσει η δασκάλα τα δύο σύμβολα

απέναντι το ένα απ' το άλλο, για να «καθρεφτιστεί» το ρήμα μέσα στο σύμβολο της Μετοχής. Βοηθά στο να οπτικοποιήσει το παιδί ότι η μετοχή προέρχεται από το ρήμα.

Για τη διδασκαλία της πρόθεσης: Το σύμβολό της μπαίνει με τις άκρες προς τα κάτω, σαν γέφυρα για να οπτικοποιηθεί και η σχέση μεταξύ των λέξεων.

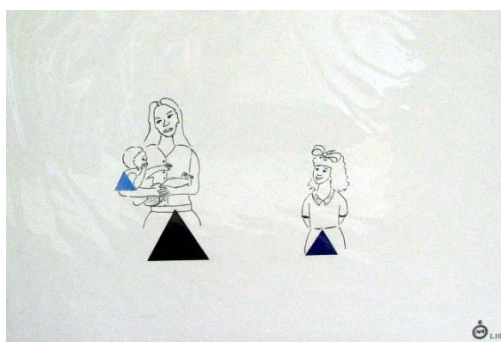
Για τη διδασκαλία του επιρρήματος: Το πορτοκαλί χρώμα και το στρογγυλό σχήμα προκύπτουν επειδή ανήκει στην οικογένεια του ρήματος.

Για τη διδασκαλία του συνδέσμου: Το σχήμα του παραπέμπει σε ένωση δυο βαγονιών τρένου. Βοηθά στην οπτικοποίηση της σύνδεσης μεταξύ λέξεων, φράσεων κλπ.

Για τη διδασκαλία του επιφωνήματος: Το σχήμα θυμίζει θαυμαστικό, για να υποδηλώσει το έντονο συναίσθημα.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα φέρνει το chart και μαζί με τα παιδιά παρατηρούν την εικόνα και τη συζητούν.

«Θυμάστε αυτήν την εικόνα; Δείχνει μια οικογένεια, την οικογένεια του ουσιαστικού. Το ουσιαστικό συμβολίζει τη μαμά, που είναι ένα από τα δύο βασικά πρόσωπα της οικογένειας και το άρθρο συμβολίζει το μωρό. Βλέπετε, το κρατάει αγκαλιά γιατί δεν μπορεί χωρίς τη μαμά του. Όπως ένα μωρό δεν μπορεί να περπατήσει, έτσι και το άρθρο δεν μπορεί να σταθεί μόνο του στην πρόταση και

μπορεί να πηγαίνει μόνο μαζί με τη μαμά του. Τι άλλο έχουμε εδώ; Τη μεγάλη κόρη της οικογένειας, το επίθετο, που φυσικά χρειάζεται τη μαμά του, το ουσιαστικό. Μερικές φορές όμως μπορεί να σταθεί και λίγο μόνη της, έτσι και το επίθετο, καμιά φορά μπορεί να σταθεί και μόνο του στο λόγο. Αρκετές φορές επίσης, μπαίνει ανάμεσα στη μαμά και στο μωρό, έτσι δε συμβαίνει στις οικογένειες; Έτσι συμβαίνει και στη γλώσσα μας. Καμιά φορά η μεγάλη η κόρη φροντίζει και το μωρό μόνη της, δηλαδή το άρθρο να πηγαίνει με το επίθετο χωρίς να υπάρχει ουσιαστικό».

Παρατηρούν τα σχήματα και δίνουν παραδείγματα με προτάσεις που περιέχουν άρθρο-ουσιαστικό-επίθετο, άρθρο-επίθετο-ουσιαστικό, άρθρο ουσιαστικό, κλπ.

Επεκτάσεις:

- Αντιγραφή πεζών/ ποιημάτων και ζωγράφισμα του συμβόλου από πάνω ώστε να είναι σε θέση να διακρίνουν και το μοτίβο χρωματικά.
- Εργασία στην τεχνολογία από κείμενα βιβλίων. Παρακίνηση των παιδιών στο βιβλίο της γραμματικής ώστε να βρίσκουν τις λέξεις που δεν ξέρουν.
- Εντολές τύπου «Γράψε ένα διαλογικό κείμενο με π.χ. 9 προθέσεις», «Γράψε μια παράγραφο με 4 ρήματα, 4 ουσιαστικά, 6 επιρρήματα» κλπ.
- Αφού παρατηρήσει κάποιες εικόνες στην τάξη, να γράψει μια φράση σχετική με την εικόνα και να κάνει γραμματική ανάλυση.

Άρθρο (οριστικό/ αόριστο)

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς, ανάλογα με το παιδί.

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια (Άρθρο – Οριστικό, Αόριστο)
Φυλλάδια γλώσσας 1-5

Στόχοι: Διάκριση και χρήση οριστικού – αορίστου άρθρου
Εμβάθυνση και κατανόηση της γλώσσας

Σημειώσεις: Η χρήση του υλικού στα κόκκινα συρταράκια γίνεται από τη δασκάλα για τον έλεγχο της προηγούμενης γνώσης στα παιδιά. Για την παρουσίαση, δεξ όπως στην Α τάξη. Στη Γ τάξη, πρέπει να επιμείνει στην ορολογία (οριστικό – αόριστο άρθρο). Αφού γίνει η παρουσίαση τότε τα παιδιά προχωράνε στα φυλλάδια που έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα.

Κύρια/ κοινά ονόματα

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Φυλλάδια

Στόχοι: Διάκριση κυρίων από κοινά ονόματα

Ονομασία

Κατηγοριοποίηση

Χρήση των κυρίων ονομάτων στον γραπτό λόγο

Σημειώσεις: Η εργασία του παιδιού με τα φυλλάδια είναι ατομική, ωστόσο η δασκάλα πρέπει να ελέγξει κατά πόσον έχει εμπεδώσει τη γνώση του φυλλαδίου με επιπλέον ασκήσεις στο τετράδιο ή μέσω της γραπτής έκφρασης. Εάν χρειαστεί, μπορεί να κάνει ομαδικό μάθημα.

Συγκεκριμένα, αφηρημένα, περιληπτικά ουσιαστικά

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Φυλλάδια

Στόχος: Διάκριση

Ονομασία

Κατηγοριοποίηση

Χρήση των παραπάνω ουσιαστικών στον γραπτό λόγο

Σημειώσεις: Η διδασκαλία μπορεί να γίνει είτε ατομικά είτε ομαδικά.

Επέκταση: Πίνακας ταξινόμησης ουσιαστικών

Ουσιαστικά (κλίσεις ουδετέρων σε –ο, -ειο, θηλυκών σε –ισσα)

Χρόνος: Από το α τρίμηνο

Υλικό: Φυλλάδια γλώσσας

Στόχοι: Εξάσκηση του παιδιού στις κλίσεις ουσιαστικών

Εμβάθυνση στη γλώσσα

Σημειώσεις: Εάν κάποιο παιδί δυσκολεύεται με τα φυλλάδια της τάξης, μπορεί να επιστρέψει στους πίνακες κλίσης ουσιαστικών της ΑΒ τάξης.

Πριν από τα φυλλάδια, είναι απαραίτητο η δασκάλα να ελέγξει την προηγούμενη γνώση και να κάνει κάποιο μάθημα στις κλίσεις, εάν χρειαστεί.

Επεκτάσεις:

- Κατά τη διόρθωση της ορθογραφίας μπορεί να ζητήσει η δασκάλα να κλίνει στο τετράδιο γλώσσας το ουσιαστικό που έχει γραφεί λάθος.
- Κατά την υπαγόρευση της ορθογραφίας μπορεί να ζητηθεί επιπλέον κλίση ουσιαστικού.

Επίθετα και λειτουργία (παραθετικά)

Χρόνος: Από το α ή β τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια Επίθετο 1, Επίθετα 2

Τσόχα

Συρταράκι με τα παραθετικά (ΜτΛ)

Τετράδιο τεχνολογίας

Φυλλάδια επιθέτων

Στόχοι: Κατανόηση της λειτουργίας των παραθετικών

Εκμάθηση ορολογίας

Χρήση των παραθετικών στη γλώσσα

Σημειώσεις: Στη Γ τάξη δίνεται έμφαση και στην εκμάθηση της ορολογίας. Όπου χρειαστεί να γίνει παρουσίαση στα **κόκκινα συρταράκια**, η παρουσίαση γίνεται κατά τον ίδιο τρόπο με τη Β τάξη.

Παρουσίαση – Συρταράκι παραθετικών (ΜτΛ)

Χρόνος: Μετά τα κόκκινα συρταράκια

Η δασκάλα καλεί 3-4 παιδιά μαζί με το υλικό στο τραπέζι. Διαλέγει μια καρτέλα και διαβάζουν τις τρεις προτάσεις. Εντοπίζουν τις διαφορές τους (τα επίθετα). Συζητάνε για το ΜτΛ επίθετο. Ζητά από τα παιδιά να ψάξουν να βρουν τις καρτέλες με τα επίθετα στο συρταράκι και τις τοποθετούν τη μία κάτω από την άλλη. Συζητάνε για τις διαφορές στο νόημα ανάμεσα στις 3 προτάσεις και κάνει ανάκληση της γνώσης των βαθμών του επιθέτου. Συζητούν για το σχηματισμό των ανώμαλων παραθετικών.

Στη συνέχεια ζητά από τα παιδιά να σχηματίσουν στο τετράδιο γλώσσας για κάθε επίθετο μια δική τους πρόταση, υπογραμμίζοντας με το αντίστοιχο χρώμα το κάθε επίθετο, ανάλογα με το βαθμό του.

Επεκτάσεις:

- Στο τετράδιο γλώσσας να γράψουν το κάθε επίθετο στα τρία γένη και στους τρεις βαθμούς.

- Στο τετράδιο γλώσσας να κλίνουν ένα επίθετο με ουσιαστικό σε κάποιον από τους τρεις βαθμούς.

Επίθετα και λειτουργία (αριθμητικά)

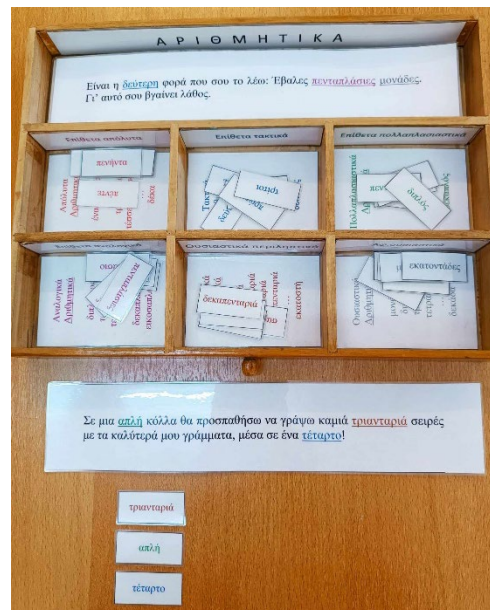
Χρόνος: β τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού

Υλικό: Φυλλάδια γλώσσας
 Συρταράκι (ΜτΛ) αριθμητικών
 Τετράδιο τεχνολογίας
 Τετράδιο γλώσσας
 Φυλλάδιο αριθμητικών
 Φυλλάδια ορθογραφίας αριθμητικών

Στόχοι: Διάκριση αριθμητικών επιθέτων
 Ορθογραφία αριθμητικών
 Χρήση αριθμητικών στον λόγο
 Κατηγοριοποίηση

Σημειώσεις: Η εργασία με τα **συρταράκια** μπορεί να γίνει από 1 ή 2 παιδιά, κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο δουλεύουν τα ΜτΛ (ερωτήσεις και μεταφορά με σύμβολα στο τετράδιο). Η επιπρόσθετη εργασία είναι ότι μπορούν να διαλέξουν δυο τρεις καρτέλες από το συρταράκι, να τις διαβάσουν, να αναγνωρίσουν τα αριθμητικά επίθετα και να αναζητήσουν τις ταμπελίτσες τους. Κατόπιν, να συζητήσουν μαζί με τη δασκάλα τη λειτουργία του κάθε αριθμητικού στην πρόταση (π.χ. το *τριπλάσιος* τι δείχνει, το *τριπλός*, το *τρία*) και να τα ομαδοποιήσουν ανάλογα με τη λειτουργία τους στον λόγο. Πάνω από κάθε ομάδα η δασκάλα γράφει ταμπελάκι με το όνομα της κατηγορίας των αριθμητικών.

Στο τετράδιο τεχνολογίας μπορεί να προταθεί στα παιδιά να γράφουν με διαφορετικό χρώμα το κάθε αριθμητικό, ανάλογα με το είδος του.

Στο τετράδιο γλώσσας, πρέπει να παροτρύνεται το παιδί να συλλέξει όσο πιο πολλά αριθμητικά μπορεί και να δημιουργεί στήλες για την κάθε κατηγορία.

Η εργασία στα **φυλλάδια** έπεται της εργασίας του συρταριού (ΜτΛ). Το **φυλλάδιο ορθογραφίας** καλό είναι να διδαχθεί εφόσον τα παιδιά διδαχθούν το συρταράκι με τα αριθμητικά. Κατά την υπαγόρευση άγνωστης ορθογραφίας καλό είναι να χρησιμοποιείται πληθώρα αριθμητικών επιθέτων για την εκμάθησή τους (αριθμητικά με δυο λέξεις, μονολεκτικά, το εννέα κλπ).

Στη Γ τάξη, διδακτικός στόχος είναι η εκμάθηση και η διάκριση των απόλυτων, τακτικών, ουσιαστικών και πολλαπλασιαστικών αριθμητικών. Εάν κάποιο παιδί επιθυμεί να προχωρήσει και στα υπόλοιπα, μπορεί. Τα υπόλοιπα αριθμητικά πρέπει να έχουν τελειώσει μέχρι τη Δ τάξη.

Παρουσίαση Μοντεσσόρι Ουσιαστικό –Ρήμα

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς, ανάλογα με τις ανάγκες της ομάδας.

Υλικό: Η σφαίρα και η πυραμίδα της Μοντεσσόρι

Σημειώσεις: Στην παρουσίαση αυτή, δίνεται περισσότερη έμφαση στο ρήμα και όχι στο ουσιαστικό όπως γινόταν στην ΑΒ Δημοτικού.

Παρουσίαση: Η δασκάλα, έχοντας στα χέρια της την πυραμίδα και τη σφαίρα, καλεί μια ομάδα παιδιών στο χαλί.

Παίρνει από το κουτί το **σύμβολο του ουσιαστικού** και ρωτά τι συμβολίζει. Τους δείχνει την πυραμίδα και ακουμπά το τρίγωνο στην πλευρά της. «Το μαύρο τρίγωνο αντιπροσωπεύει στην πραγματικότητα την πλευρά της μαύρης πυραμίδας. Οι πυραμίδες είναι πολύ μεγάλα, σταθερά και σπουδαία αντικείμενα που υπάρχουν εδώ και πολύν καιρό! Κάποια μέρα θα μιλήσουμε για τις πυραμίδες που έχτισαν οι Αιγύπτιοι στην Αίγυπτο. Μπορώ να σπρώξω λίγο την πυραμίδα και θα κινηθεί. Αλλά αν δεν την σπρώξω, απλά μένει εκεί. Τα ονόματα των πραγμάτων ήταν οι πρώτες λέξεις που χρησιμοποίησαν οι άνθρωποι και υπάρχουν εδώ και πολύν καιρό. Χωρίς αυτές τις λέξεις δε θα μπορούσαν οι άλλοι να μας καταλάβουν. Είναι τρομερά σημαντικές και σπουδαίες! Γι' αυτόν τον λόγο η Μαρία Μοντεσσόρι σκέφτηκε να χρησιμοποιήσει σύμβολο μιας πυραμίδας για τα ονόματα των πραγμάτων. Και ξέρετε γιατί σκέφτηκε το μαύρο χρώμα για το ουσιαστικό; Επειδή συμβολίζει τον άνθρακα, που είναι ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της ζωής».

Δείχνει κατόπιν το **σύμβολο του ρήματος**. «Ο κόκκινος κύκλος είναι το σύμβολο που συμβολίζει τις ενέργειες, τις δράσεις που κάνουμε. Αντιπροσωπεύει αυτήν την κόκκινη σφαίρα (την κρατάει στο χέρι και τη δείχνει). Η Μαρία Μοντεσσόρι εμπνεύστηκε αυτήν τη σφαίρα από τον ήλιο, που είναι μια πύρινη σφαίρα που δίνει στον κόσμο ενέργεια. Χωρίς τον ήλιο δε θα είχαμε φως και θερμότητα στη γη. Έτσι και στα λόγια μας: χωρίς τα ρήματα δε θα μπορούσαμε να πούμε τι κάνουμε, τι παθαίνουμε, τι νιώθουμε, τι μας συμβαίνει». Η δασκάλα μετακινεί λίγο την μπάλα. «Η σφαίρα απομακρύνεται ενώ η πυραμίδα παραμένει στη θέση της. Βλέπετε πώς κινείται η σφαίρα; Δεν μένει στο ίδιο μέρος με τον τρόπο που το κάνει η πυραμίδα». Κρατά σε κάθε χέρι τη σφαίρα και την πυραμίδα και τονίζει στα παιδιά: «Το ουσιαστικό και το ρήμα είναι οι πιο βασικοί όροι του λόγου. Χωρίς αυτά δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε».

Ενεργητικό – παθητικό ρήμα

Στόχοι: Κατανόηση λειτουργίας του ρήματος

Διάκριση του ενεργητικού και του παθητικού ρήματος

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια (2, 13)

Φυλλάδια ενεργητικής και παθητικής φωνής

Σημειώσεις: Η παρουσίαση της δουλειάς γίνεται όπως στην Α τάξη. Εδώ, δίνονται και οι ορισμοί.

Η εργασία στα φυλλάδια γίνεται ατομικά.

Επεκτάσεις:

- Δημιουργία ρημάτων ενεργητικής και παθητικής φωνής σε πίνακα από το ίδιο το παιδί.

- Από τα κόκκινα συρταράκια, να πάρουν τις καρτέλες με τα ουσιαστικά και τα ρήματα και να τα χωρίσουν σε δύο στήλες (ενεργητική – παθητική φωνή).
- Να μετατρέψουν ρήματα από τη μια φωνή στην άλλη, σε διάφορα πρόσωπα, στο τετράδιο.
- Να φτιάξουν λίστες με ρήματα που έχουν μια συγκεκριμένη θεματική, π.χ. «Τι νιώθω όταν βρέχει», «Τι κάνω στο σχολείο», «Τι κάνω το μεσημέρι» κλπ.
- Σε μικρά κείμενα να υπογραμμίσουν με κόκκινο χρώμα τα ενεργητικά ρήματα και με μπλε τα παθητικά.
- Δραματοποίηση με ενεργητικά και παθητικά ρήματα: σε δύο ομάδες παιδιών, η μια να δίνει τα ρήματα και η άλλη, αφού ονοματίσει σε ποια φωνή ανήκει το κάθε ρήμα, να τα δραματοποιήσει.

Ρήματα: χρόνοι

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια 1 έως 7
Φυλλάδια
Πίνακας (chart) Γλ. Εργασίας ελέγχου -Χρόνοι

Στόχοι: Εκμάθηση κλίσεων
Διάκριση
Εμβάθυνση στη γλώσσα
Κατανόηση της χρήσης του μορίου *θα* και των βοηθητικών ρημάτων στις κλίσεις του ρήματος
Αντίληψη της έννοιας του χρόνου

Σημειώσεις: Ο Συνοπτικός Μέλλοντας δίνεται στα παιδιά με την ονομασία *Μέλλοντας Στιγμιαίος*.

Πριν το πέρασμα σε κάποιο νέο χρόνο, γίνεται ανάκληση της προηγούμενης γνώσης (προηγούμενοι χρόνοι) και υπενθύμιση όπου χρειάζεται.

Η παρουσίαση γίνεται όπως στην κλίση των ρημάτων στη Β τάξη. Πρώτα γίνεται διδασκαλία των κλίσεων όλων των χρόνων στην Οριστική έγκλιση. Μετά από τη διδασκαλία κάθε χρόνου, πρέπει να γίνεται σύγκριση του ρήματος σε κάθε χρόνο, και συζήτηση με τη δασκάλα για τις ομοιότητες, διαφορές και τη λειτουργία τους στο λόγο.

Σε κάθε χρόνο ή έγκλιση, η εκμάθηση γίνεται πρώτα με τα ομαλά ρήματα, έτσι ώστε να σχηματιστεί ο κανόνας από τα παιδιά, και στη συνέχεια μπαίνουν τα ανώμαλα και συζητούνται οι διαφορές τους με τη δασκάλα.

Επεκτάσεις:

- Εξέταση της χρήσης των χρόνων των ρημάτων στη λογοτεχνία.

- Χρονική αντικατάσταση ρημάτων στο τετράδιο γλώσσας.
- Εντολές γραμματικής, Π.χ.: «Μετάτρεψε το ρήμα από β ενικό Ενεστώτα σε β πληθυντικό Συνοπτικού Μέλλοντα».
- Δημιουργία προτάσεων με ρήματα σε διάφορους χρόνους.

ΧΡΟΝΟΙ ΡΗΜΑΤΩΝ		
Ενεστώτας	• Κάτι που γίνεται τώρα, στο παρόν. • Κάτι που επαναλαμβάνεται.	π.χ. Τρέχω να προλάβω το λεωφορείο. π.χ. Γράφω πολύ με τις σκανδαλιές του σκύλου μας.
Παρασπαστικός	Κάτι που γίνεται στο παρελθόν συνέχεια ή πολλές φορές.	π.χ. Το Καλοκαίρι κάθε μέρα κοιμυπόισα .
Μέλλοντας Εξακολουθητικός	Κάτι που θα γίνεται συνέχεια στο μέλλον.	π.χ. Θα βρέχει όλη μέρα αύριο.
Μέλλοντας Στιγμιαίος	Κάτι που θα γίνει για μία φορά στο μέλλον.	π.χ. Ο Μπάλλης θα κερράσει σήμερα για το γενέθλιό του αιώνα.
Αόριστος	Κάτι που έγινε στο παρελθόν μία φορά.	π.χ. Χθες φουτέψαμε γερνά και κομμάκι στον κήπο μας.
Παρακείμενος	Κάτι που έχει γίνει και είναι τώρα τελειωμένο.	π.χ. Έχουμε τακτοποιήσει την τάξη μας και είμαστε έτοιμοι να βρούμε διάλειμμα.
Υπερουπτελικός	Κάτι που είχε γίνει στο παρελθόν πριν γίνει κάτι άλλο.	π.χ. Όταν ξύπνησαν οι γονείς της, η Μαρία είχε ήδη φτιάξει πρωινό.
Μέλλοντας Συντελεσμένος	Κάτι που θα έχει ολοκληρωθεί στο μέλλον, σε μια ορισμένη στιγμή.	π.χ. Μέχρι το μεσημέρι θα έχω διαάσει όλες τις προαλήσεις για το πάρτι μου.

Ρήματα – εγκλίσεις (Οριστική, Προστακτική)

Χρόνος: Από β τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Κόκκινο συρταράκι 7 -Υποτακτική, Προστακτική
Φυλλάδια

Στόχοι: Εκμάθηση εγκλίσεων

Συνειδητοποίηση ότι η πρόθεση του ομιλητή φανερώνεται στην επιλογή της εγκλίσης

Χρήση περισσότερων φορμών έκφρασης από τους μαθητές στο γραπτό λόγο
Εξοικείωση με το λεξιλόγιο και την ετυμολογία των όρων Οριστική και Προστακτική

Σημειώσεις: Η έγκλιση ενός ρήματος είναι η μορφή που παίρνει το ρήμα για να φανερώσει πώς παρουσιάζεται το νόημά του από εκείνον που μιλάει. Η πιο οικεία έγκλιση μετά την Οριστική είναι η Προστακτική, γι' αυτό και κατά τη διδασκαλία της βοηθούν πολύ τα προφορικά παραδείγματα από τη δασκάλα.

Η διδασκαλία στα κόκκινα συρταράκια γίνεται όπως στη Β τάξη. Μετά τη διδασκαλία κάθε έγκλισης καλό είναι να κάνει συζήτηση η δασκάλα για τις ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα ρήματα κάθε έγκλισης, καθώς και εντοπισμός της λειτουργίας τους μέσα στο λόγο. Η εργασία στα φυλλάδια γίνεται ατομικά, για εμπέδωση.

Επεκτάσεις:

- Γράψιμο προτάσεων (ερωτηματικών, καταφατικών, αρνητικών) σε κάθε έγκλιση.
- Εγκλιτική και χρονική αντικατάσταση στο τετράδιο γλώσσας με κάθε αφορμή (π.χ. διόρθωση ορθογραφίας).
- Αναζήτηση παραδειγμάτων στη λογοτεχνία ή σε δικά τους κείμενα, για να διευκρινίσουν αν ο επιδιωκόμενος στόχος έχει εξυπηρετηθεί από την επιλογή της συγκεκριμένης έγκλισης.
- Διατύπωση εντολών (χρήση Προστακτικής).
- Για την Προστακτική: Τα παιδιά μπορούν να χωριστούν σε ζευγάρια. Το ένα παιδί να λέει ένα ρήμα στην Προστακτική διατάζοντας και το άλλο να απαντά την ίδια προσαγή σε παρακλητικό ύφος.
 Ή: Το ένα παιδί να λέει ένα ρήμα στην Οριστική και το άλλο να απαντά με το ίδιο ρήμα στην Προστακτική.

Θέμα και κατάληξη ρήματος

Χρόνος: Από το β τρίμηνο

Υλικό: Φυλλάδια «Παραγωγή»

Φυλλάδια «Σύνθεση»

Καρτέλες ορθογραφίας «Οικογένειες λέξεων»

Στόχοι: Εμβάθυνση

Εμπέδωση ετυμολογίας

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Χρήση διευρυμένου λεξιλογίου στο γραπτό λόγο

Σημειώσεις: Κατά την εργασία του παιδιού με τα **φυλλάδια**, η δασκάλα πρέπει να κάνει μάθημα. Εάν κάποιο παιδί δεν έχει εργαστεί κατά την ΑΒ τάξη με τα προθήματα κι επιθήματα, τότε ξεκινά από εκεί και μετά προχωρά στα φυλλάδια.

Για την παρουσίαση, δες όπως Α Δημοτικού (προθήματα – επιθήματα).

Για τη διδασκαλία των **καρτελών ορθογραφίας**, είναι βοηθητική η χρήση του πίνακα. Η δασκάλα δουλεύει αρχικά την καρτέλα με όλη την ομάδα. Αφού γραφτεί το θέμα, ζητά από τα παιδιά να πουν όσο πιο πολλές λέξεις σκεφτούν με το θέμα αυτό. Υπογραμμίζουν μαζί και διαχωρίζουν το θέμα από την κατάληξη. Στο τέλος του μαθήματος, συμπληρώνει στον πίνακα τις λέξεις από την καρτέλα που δε βρήκαν τα παιδιά και να τους τις δίνει για ορθογραφία.

Επέκταση:

- Κατά τη διόρθωση της ορθογραφίας μπορεί να ζητηθεί από το παιδί να δημιουργήσει παράγωγες ή σύνθετες λέξεις από κάποια λέξη που είχε γράψει λάθος.

Αντωνυμίες (Προσωπικές και Κτητικές)

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο

Υλικό: Κόκκινα συρταράκια 2 -Προσωπικές αντωνυμίες – Ενεστώτας (ομαλών ρημάτων)
 Φυλλάδια αντωνυμιών
 Συρταράκια (ΜτΛ) 5, 6 και κουτί με γραμματικά σύμβολα
 Συρταράκι (ΜτΛ) αντωνυμιών

Στόχοι: Εκμάθηση αντωνυμιών

Κατανόηση κι εμπέδωση της λειτουργίας και της χρήσης της Αντωνυμίας
 Ορισμός

Σημειώσεις: Ήδη από τα **κόκκινα συρταράκια** και την κλίση του ρήματος, τα παιδιά έχουν εξοικειωθεί με τις προσωπικές αντωνυμίες. Στην περίπτωση που δε θυμούνται τις προσωπικές αντωνυμίες, η δασκάλα θα αξιοποιήσει το chart και θα κάνει μερικά προφορικά παιχνίδια (Δες παρουσίαση Β τάξη). Στη συνέχεια θα χρησιμοποιήσει τα κόκκινα συρταράκια και θα ζητήσει από τα παιδιά να στήσουν τα καρτελάκια για την κλίση ενός ρήματος. Θα τονίσει στα παιδιά ότι οι συγκεκριμένες αντωνυμίες λέγονται προσωπικές επειδή δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί.

Κατόπιν, το παιδί θα προχωρήσει στα **φυλλάδια**, των οποίων η εργασία είναι ατομική.

Στη Γ τάξη, τα είδη των αντωνυμιών που πρέπει να γνωρίζουν είναι οι Προσωπικές και οι Κτητικές. Όταν τελειώσουν με τις προσωπικές, προχωρούν στις Κτητικές (που δηλώνουν τον κτήτορα), αφού γίνει σχετικό μάθημα.

Το υλικό από τα **συρταράκια (ΜτΛ)** μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ποικίλους τρόπους, πέραν της αναγνώρισης των ΜτΛ: α) Διάβασμα προτάσεων κι εντοπισμός των προσωπικών και κτητικών αντωνυμιών. β) Αναζήτηση στις καρτέλες π.χ. μόνο των κτητικών. γ) Συζήτηση για τη λειτουργία των αντωνυμιών αυτών στο λόγο, κλπ.

Εφόσον το παιδί θέλει να διερευνήσει και άλλα είδη αντωνυμίας, μπορεί να προχωρήσει και σε επόμενα.

Επεκτάσεις:

- Στο τετράδιο τεχνολογίας, να ανατρέξει σε προηγούμενες προτάσεις και να γράψει κάτω από τις αντωνυμίες το είδος τους.
- Γράψιμο προτάσεων και αντικατάσταση ονόματος με την αντωνυμία.
- Γράψιμο δικού τους κειμένου με όσο πιο πολλές αντωνυμίες μπορούν.

Μετοχές (ενεργητικής φωνής)

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Κόκκινο συρταράκι 8

Φυλλάδια γλώσσας μετοχών

Καρτέλες με ρήματα ενεργητικής και παθητικής φωνής

Καρτέλες με 20 ενεργητικές μετοχές και ταμπελάκια σε –οντας / -ωντας

Καρτέλες με 20 παθητικές μετοχές και ταμπελάκια σε –μμενος/ -μενος

Καρτέλες με προτάσεις, με σκιασμένο το ρηματικό μέρος

Καρτέλες με προτάσεις, με σκιασμένο τον εμπρόθετο/επιρρηματικό προσδιορισμό (όλο το υλικό με καρτέλες θέλει φτιάξιμο)

Τετράδιο γλώσσας
Λωρίδες χαρτιού

Στόχοι: Διάκριση των μετοχών

Εκμάθηση κανόνων ορθογραφίας μετοχών

Παραγωγή μετοχών

Χρήση μετοχών στο γραπτό λόγο

Μετατροπή ρηματικού μέρους σε μετοχή

Μετατροπή εμπρόθετου/επιρρηματικού προσδιορισμού σε μετοχή

Σημειώσεις: Η εργασία του παιδιού με το **συρταράκι** γίνεται όπως και στα άλλα μέρη του λόγου.

Η εργασία στα **φυλλάδια** είναι ατομική και συνοδεύεται από μάθημα της δασκάλας όπου χρειαστεί.

Κατά την εργασία με τα **κόκκινα συρταράκια**, το παιδί αφού ολοκληρώσει την κλίση του ρήματος, θα τοποθετήσει και τη μετοχή.

Καρτέλες με ρήματα ενεργητικής και παθητικής φωνής

Παρουσίαση: Το παιδί καλείται να δημιουργήσει δύο στήλες, μια για ενεργητική φωνή και μια για παθητική φωνή. Διαβάζει ένα ρήμα κάθε φορά, σχηματίζει τη μετοχή που βγαίνει από το ρήμα, τη γράφει σε μια λωρίδα χαρτί και την τοποθετεί στην ανάλογη στήλη. Τις καταγράφει στο τετράδιο ή γίνεται έλεγχος από τη δασκάλα χωρίς γράψιμο.

Επέκταση:

- Το παιδί μπορεί να μετατρέπει το δοσμένο ρήμα και στην άλλη φωνή και να σχηματίζει και την αντίστοιχη μετοχή της.

Καρτέλες με 20 ενεργητικές μετοχές και ταμπελάκια σε -οντας / -ώντας

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί το παιδί να σχηματίσει δύο στήλες: -οντας,-ώντας και να τοποθετήσει τις μετοχές στη σωστή στήλη. Αφού τελειώσει, η δασκάλα του ζητά να παρατηρήσει τη δουλειά και διατυπώνουν μαζί τον ορθογραφικό κανόνα. Κατόπιν, γράφει τις στήλες στο τετράδιό του.

Επεκτάσεις:

- Το παιδί μπορεί να σχηματίσει μετοχές και από άλλα ρήματα στο τετράδιό του, προσέχοντας πολύ την ορθογραφία τους.
- Η δασκάλα μπορεί να κάνει υπαγόρευση μετοχών κατά την άγνωστη ορθογραφία.

Καρτέλες με 20 παθητικές μετοχές και ταμπελάκια σε -μμενος/ -μενος

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί το παιδί να σχηματίσει δύο στήλες: -μμενος, -μενος και να τοποθετήσει τις μετοχές στη σωστή στήλη. Αφού τελειώσει, η δασκάλα του ζητά να παρατηρήσει τη δουλειά και διατυπώνουν μαζί τον ορθογραφικό κανόνα. Κατόπιν, γράφει τις στήλες στο τετράδιό του.

Επεκτάσεις:

- Το παιδί μπορεί να σχηματίσει μετοχές από άλλα ρήματα στο τετράδιό του, προσέχοντας πολύ την ορθογραφία τους.
- Η δασκάλα μπορεί να κάνει υπαγόρευση μετοχών κατά την άγνωστη ορθογραφία.

Καρτέλες με προτάσεις, με σκιασμένο το ρηματικό μέρος

Παρουσίαση: Η δασκάλα δείχνει στα παιδιά τις 10 προτάσεις με σκιασμένο το ρηματικό μέρος. Διαβάζουν κάθε πρόταση και την αντιγράφουν στο τετράδιό τους, και στη συνέχεια την ξαναγράφουν από κάτω με το σκιασμένο μέρος να έχει αντικατασταθεί από την ανάλογη μετοχή.

Καρτέλες με προτάσεις, με σκιασμένο τον εμπρόθετο/επιρρηματικό προσδιορισμό

Παρουσίαση: Η δασκάλα δείχνει στα παιδιά τις 10 προτάσεις με σκιασμένο τον εμπρόθετο ή επιρρηματικό προσδιορισμό. Διαβάζουν κάθε πρόταση και την αντιγράφουν στο τετράδιό τους, και στη συνέχεια την ξαναγράφουν από κάτω με το σκιασμένο μέρος να έχει αντικατασταθεί από την ανάλογη μετοχή.

Επιρρήματα

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ) 8, 9 και κουτί με γραμματικά σύμβολα

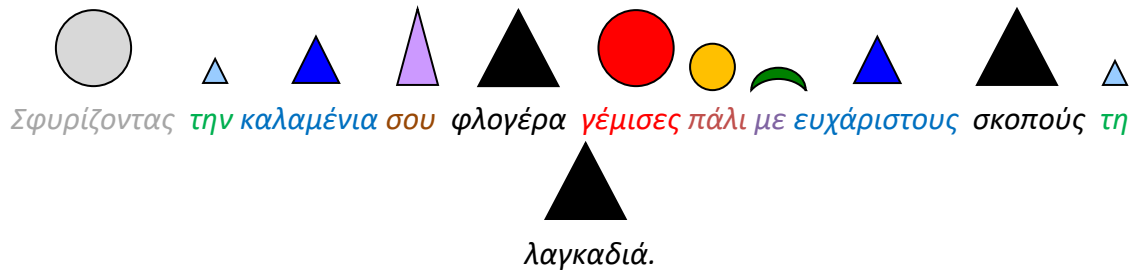
Στόχοι: Αναγνώριση των επιρρημάτων και της λειτουργίας τους
 Αναγνώριση κανόνων ορθογραφίας επιρρημάτων σε -α, -ως
 Χρήση επιρρημάτων στον γραπτό λόγο

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί 3-5 παιδιά στο χαλί. Δίνει μια απλή εντολή και στη συνέχεια τη διαφοροποιεί με επιρρήματα: «Περπάτα μέχρι το νεροχύτη. Τώρα περπάτα αργά μέχρι το νεροχύτη. Τώρα περπάτα χαρωπά μέχρι το νεροχύτη».

«Χάιδεψε το κεφάλι σου. Χάιδεψε βιαστικά το κεφάλι σου. Χάιδεψε προσεκτικά το κεφάλι σου».

Παρουσίαση: (αμέσως μετά)

Ίδια λογική με τις αντωνυμίες:

Προεκτάσεις:

- Η δασκάλα ενθαρρύνει τη χρήση επιρρημάτων στο γραπτό λόγο.
- Αναζήτηση επιρρημάτων σε διάφορα κείμενα.
- Λίστες με όσο πιο πολλά επιρρήματα σε –α και σε –ως μπορεί να βρει.
- Συζήτηση για την προέλευση των επιρρημάτων σε –ως και σε –α.

Διάκριση Επιθέτου - Επιρρήματος

Χρόνος: Από το β τρίμηνο.

Υλικό: Φυλλάδιο επιρρημάτων 1 (διάκριση επιθέτου – επιρρήματος)

Στόχος: Διάκριση

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Εμπλουτισμός γραπτού λόγου

Σημειώσεις: Η εργασία με το φυλλάδιο είναι ατομική και συνοδεύεται από μάθημα με τη δασκάλα. Είναι σημαντικό να εστιάσουν στις διαφορετικές καταλήξεις των επιθέτων κι επιρρημάτων και να διατυπώσουν και μαζί τον ορθογραφικό κανόνα.

Περισσότερη εμβάθυνση μπορεί να γίνει στο τετράδιο γλώσσας, με δοσμένα επίθετα από τη δασκάλα για μετατροπή τους σε επιρρήματα.

Επέκταση:

- Σε διάφορα κείμενα να γίνει διάκριση, με διαφορετικού χρώματος υπογράμμιση των επιθέτων και των ρημάτων.

Σύνδεσμοι

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Συρταράκια (ΜτΛ) 9, 10 και κουτί με γραμματικά σύμβολα

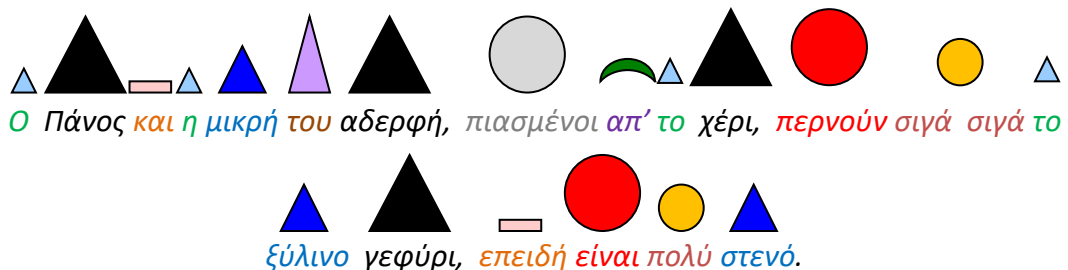
Στόχοι: Αναγνώριση των συνδέσμων και της λειτουργίας τους
Χρήση συνδέσμων στον γραπτό λόγο
Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Σημείωση: Στη γ τάξη, δεν είναι υποχρεωτική η εκμάθηση των κατηγοριών των συνδέσμων, ωστόσο μπορούν τα παιδιά να μπουν σε διαδικασία κατηγοριοποίησής τους, εφόσον επιθυμούν. Η διάκριση των συνδέσμων και η εκμάθησή τους γίνεται στις μεγαλύτερες τάξεις.

Προφορική εισαγωγή: Η δασκάλα καλεί 3-5 παιδιά στο χαλί. Δίνει μια απλή εντολή αρχικά με έναν συμπλεκτικό σύνδεσμο: «Μη δώσεις μολύβι μήτε στη Μαρία, μήτε στην Άννα». Στη συνέχεια τη διαφοροποιεί με διαφορετικό συμπλεκτικό σύνδεσμο: «Μη δώσεις μολύβι, ούτε στη Μαρία ούτε στην Άννα». Συνεχίζει δίνοντας εντολές με διαφορετικούς συνδέσμους, π.χ. «Σήκωσε το δεξί σου χέρι ψηλά, αφού μας πεις το όνομά σου. Σήκωσε το δεξί σου χέρι ψηλά, καθώς μας λες το όνομά σου».

Παρουσίαση: (αμέσως μετά)

Ίδια λογική με τις αντωνυμίες:

Προεκτάσεις:

- Η δασκάλα ενθαρρύνει τη χρήση ποικιλίας συνδέσμων στο γραπτό λόγο.
- Αναζήτηση κατηγοριών συνδέσμων στο βιβλίο της γραμματικής.
- Κατηγοριοποίηση συνδέσμων (στο συρταράκι ή σε πίνακα στο τετράδιο, ή σε κάποια αφίσα).

Επιφωνήματα

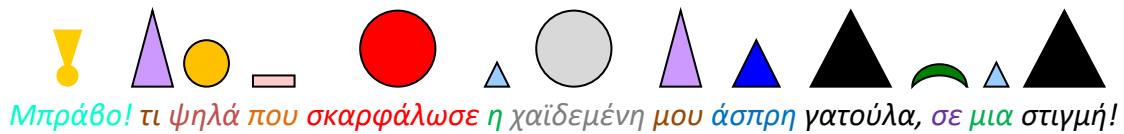
Χρόνος: Από το γ τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: Συρταράκι 10 και κουτί με γραμματικά σύμβολα

Στόχοι: Αναγνώριση των επιφωνημάτων και της λειτουργίας τους

Χρήση επιφωνημάτων στον γραπτό λόγο

Ακολουθείται ίδια λογική με τα προηγούμενα:

Προέκταση:

- Η δασκάλα ενθαρρύνει τη χρήση ποικιλίας επιφωνημάτων στον γραπτό λόγο.
- Σε δοσμένες προτάσεις, να τις εμπλουτίσουν με επιφωνήματα.
- Μετατροπή δοσμένων προτάσεων σε προτάσεις με επιφωνήματα.

Τελικό –ν

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς.

Υλικό: Φυλλάδιο «πάθη των φθόγγων 6»

Στόχοι: Ορθή χρήση του τελικού –ν στη γλώσσα

Εκμάθηση κανόνων για τη χρήση του τελικού -ν

Σημειώσεις: Δεν υπάρχει κάποιο επιπρόσθετο υλικό στην τάξη κι η εξάσκηση γύρω από το τελικό –ν γίνεται κυρίως μέσω τριβής με κείμενα.

Στην τάξη αυτή η δασκάλα πρέπει να εστιάσει στην εκμάθηση κι εφαρμογή του κανόνα.

Σχήματα λόγου (μεταφορά, παρομοίωση, κυριολεξία, προσωποποίηση)

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς, ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών.

Υλικό: Κουτάκια με καρτέλες (Κυριολεξία – Μεταφορά – Παρομοίωση)

Φυλλάδια «Σχήματα λόγου»

Τετράδιο γλώσσας

Στόχοι: Χρήση σχημάτων λόγου στον γραπτό λόγο

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών σε ένα τραπέζι και φέρνει μαζί της ένα πίνακα με κιμωλία ή λωρίδα χαρτιού και μολύβι. «Πολλές φορές, όταν θέλουμε να περιγράψουμε κάτι ή κάποιον, ρωτάμε πώς; Θυμάστε και από τη

συντακτική ανάλυση το πορτοκαλί βέλος με την ερώτηση *Πώς; Πείτε μου ένα ρήμα δράσης*» (περπατώ). Γράφει μια πρόταση με το ρήμα αυτό.

Η Μαρία περπατά.

«Πώς περπατά; (γρήγορα, αθόρυβα) Μπορούμε να εμπλουτίσουμε την απάντησή μας με μερικές φράσεις που έχουν ένα δικό τους, ιδιαίτερο όνομα. Τις λέμε **παρομοιώσεις**. Πρόκειται για μια σύγκριση που αρχίζει συνήθως με τη λέξη *σαν* ή *όπως*. Η Μαρία περπατά γρήγορα σαν...;». Συμπληρώνει την πρόταση με προτάσεις των παιδιών:

Η Μαρία περπατά γρήγορα σαν τρομαγμένο σαουράκι.

Η Μαρία περπατά αθόρυβα όπως η γάτα τη νύχτα.

«Όταν χρησιμοποιούμε παρομοιώσεις, πραγματικά ζωντανεύει πολύ η εικόνα που θέλουμε να δώσουμε. Τα λέμε παρομοιώσεις, γιατί η ιδιότητα που λέμε *παρομοιάζει* με του άλλου ζώου ή πράγματος». Συνεχίζουν να βρίσκουν παρομοιώσεις ξεκινώντας από ρήματα που προτείνει η δασκάλα (ή τα παιδιά).

«Μερικές φορές, χρησιμοποιούμε σύγκριση για να πούμε ότι ένα πράγμα είναι στην πραγματικότητα ένα άλλο πράγμα. Όχι *σαν* ένα άλλο πράγμα, αλλά *είναι* το άλλο πράγμα.». Γράφει:

Έγινε θηρίο απ' το θυμό του!

«Δεν έγινε πραγματικά θηρίο, αλλά ήταν τόσο έντονος ο θυμός που έγινε ο ίδιος θηρίο! Αυτό το λέμε **μεταφορά**. Μπορείτε να σκεφτείτε κι εσείς καμία μεταφορά;»

Στη συνέχεια φέρνουν το **κουτί Κυριολεξία - Μεταφορά - Παρομοίωση** και μια τσόχα στο τραπέζι. Η δασκάλα τους δείχνει πώς να δουλέψουν με το κουτί και τους αφήνει να συνεχίσουν μόνοι τους. Επιστρέφει στο τέλος για έλεγχο και μάθημα 3 σταδίων.

Επεκτάσεις:

- Τα παιδιά αντιγράφουν τις φράσεις από το κουτί στο τετράδιο γλώσσας και συμπληρώνουν με δικές τους.
- Η δασκάλα καλεί τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν μεταφορές και παρομοιώσεις στο γραπτό τους λόγο (ανάπτυξη παραγράφου ή έκθεσης).

Δ τάξη**Σημεία στίξης**

(Δες όπως Γ τάξη)

Αντίθετα – συνώνυμα

(Δες όπως Γ τάξη)

Ουσιαστικά

(προπαροξύτονα αρσενικά σε -ος, ανισοσύλλαβα αρσενικά και ουδέτερα σε -μα, θηλυκά σε -α, -η, ουδέτερα σε -ος)

(Δες όπως Γ τάξη)

Επίθετα και λειτουργία

Χρόνος: Αφού έχει ασκηθεί το παιδί με τα επίθετα

Υλικό: Φυλλάδια (πολύς)

Φυλλάδια (παραθετικά)

Στόχος: Εκμάθηση κλήσης του επιθέτου

Χρήση του επιθέτου στον γραπτό λόγο

Ορθογραφία

Σημειώσεις: Η εργασία στα φυλλάδια είναι ατομική.

Αριθμητικά

Χρόνος: Οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη χρονιά

Υλικό: Συρταράκι (ΜτΛ) αριθμητικών

Φυλλάδια (απόλυτα και τακτικά αριθμητικά)

Πίνακας κατηγοριών αριθμητικών

Πινακάκι τακτικών αριθμητικών

Πινακάκι απόλυτων αριθμητικών

Στόχοι: Διάκριση

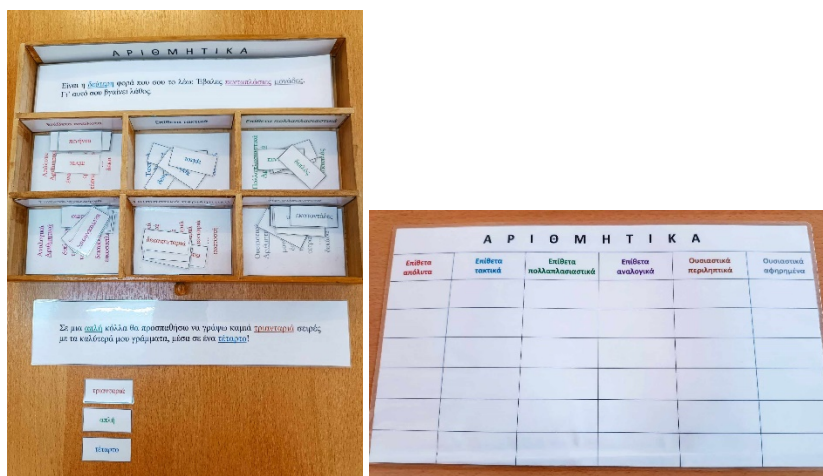
Κατηγοριοποίηση

Χρήση των αριθμητικών επιθέτων στον γραπτό λόγο

Τρόπος εργασίας: Σε μικρή ομάδα παιδιών (2-3):

Α) Διαβάζουν μία – μία τις καρτέλες. Παίρνουν τα ταμπελάκια με τα αριθμητικά κάθε καρτέλας και τα ομαδοποιούν πάνω στον πίνακα. Παρατηρούν προσεκτικά την κάθε κατηγορία και τη συζητούν με τη δασκάλα (καταλήξεις, κλιτά/άκλιτα, επίθετα/ουσιαστικά, κλπ). Τα αντιγράφουν στο τετράδιο γλώσσας.

Επέκταση: Συμπλήρωση του πίνακα με δικά τους αριθμητικά.

Β) Διαλέγουν μερικά αριθμητικά και σχηματίζουν προτάσεις στο τετράδιο. Εναλλακτικά, κάνουν κλίση τους.

Επέκταση: Δυο μικρές ξύλινες πλάκες με απόλυτα και τακτικά αριθμητικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το μάθημα της ορθογραφίας ή για υπενθύμιση της ορθογραφίας των αριθμητικών.

1	11	30		11 ^α	30 ^α
2	12	40		2 ^{ος} δεκάτος	40 ^{ος}
3	13	50	πενήντα	3 ^{ος}	50 ^{ος}
4	14	60		4 ^{ος}	60 ^{ος}
5	15	70		5 ^{ος}	70 ^{ος}
6	16	80	ογδόντα	6 ^{ος} ἑξάς	80 ^{ος}
7	17	90		7 ^{ος}	90 ^{ος}
8	18	100	δεκασιῶ	8 ^{ος}	100 ^{ος} δέκατος ὀγδώντα
9	19	200	δεκαεπτά	9 ^{ος}	200 ^{ος} εἰκοσισιῶ
0	20	300		10 ^{ος} δέκατος	300 ^{ος} τριακοσισιῶ

Ρήματα

(Χρόνοι – φωνές – εγκλίσεις – συζυγίες, χρονική αντικατάσταση, εγκλιτική αντικατάσταση, ρηματικοί τύποι, παραγωγή από ονόματα)
(Δες ὅπως Γ τάξη)

Υλικό: Φυλλάδια

Κόκκινα συρταράκια όπου χρειαστεί

Αντωνυμίες – ταξινόμηση

(Δες όπως Γ τάξη)

Σημείωση: Στη Δ τάξη τα παιδιά καλό είναι να μάθουν και τις κατηγορίες των αντωνυμιών.

Μετοχές (ενεργητικής και παθητικής φωνής)

(Δες όπως Γ τάξη)

Επιρρήματα

(Δες όπως Γ τάξη)

Σημείωση: Στη Δ τάξη τα παιδιά καλό είναι να μάθουν και τις κατηγορίες των επιρρημάτων.

Σύνδεσμοι

(Δες όπως Γ τάξη)

Σημείωση: Στη Δ τάξη τα παιδιά καλό είναι να μάθουν και τις κατηγορίες των συνδέσμων.

Προθέσεις

(Δες όπως Γ τάξη)

Επιφωνήματα

(Δες όπως Γ τάξη)

Σχήματα λόγου

(μεταφορά, κυριολεξία, παρομοίωση, προσωποποίηση)

(Δες όπως Γ τάξη)

Ευθύς και πλάγιος λόγος

Χρόνος: Οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη χρονιά

Υλικό: Φυλλάδια

Στόχοι: Μετατροπή ευθύ λόγου σε πλάγιο και αντίστροφα

Χρήση του πλαγίου λόγου στον γραπτό λόγο

Χρήση του πλαγίου λόγου στον προφορικό λόγο
 Εμπλουτισμός γραπτού και προφορικού λόγου

Συντομογραφίες, αρκτικόλεξα

Χρόνος: Οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη χρονιά

Υλικό: Φυλλάδια

Στόχοι: Κατανόηση λειτουργίας συντομογραφιών
 Χρήση συντομογραφιών και αρκτικολέξεων στον γραπτό λόγο

Ετυμολογία

(δες όπως Γ τάξη)

Αχώριστο μόριο -α -αν

Σημείωση: Δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο υλικό, η διδακτική του γίνεται με ποικίλους τρόπους και με ποικίλες αφορμές (π.χ. μέσα από κείμενα, με οργανωμένη διδασκαλία, μέσω της ετυμολογίας, κλπ).

Πάθη φθόγγων

Χρόνος: Οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη σχολική χρονιά

Υλικό: Φυλλάδια

Στόχοι: Διάκριση
 Χρήση έκθλιψης, αφαίρεσης, αποκοπής στον γραπτό λόγο

Σημείωση: Τα πάθη των φθόγγων διδάσκονται από μικρότερες τάξεις εάν κριθεί απαραίτητο. Υπάρχει σχετικό βοηθητικό υλικό.

ΕΣΤ τάξη

Σημειώσεις: Η διδακτική της γραμματικής στην ΕΣΤ τάξη γίνεται κυρίως μέσω των σχολικών εγχειριδίων.

Ως προς τη διδακτική των **σχημάτων λόγου**, στις τάξεις αυτές μπορούν να δειχθούν τα εξής (με υπογράμμιση είναι τα σχήματα λόγου που διδάσκονται οπωσδήποτε):

Σχήματα λόγου σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων

- Ανακόλουθο** Παραβίαση της συντακτικής συνέπειας μιας πρότασης λόγω ταχύτητας του λόγου, ψυχικής ταραχής ή και σκοπιμότητας του ομιλητή ή συγγραφέα. (Π.χ. *Ο Διάκος (αντί του Διάκου) σαν τ' αγροίκησε πολύ του κακοφάνη*).
- Έλξη** Ένας όρος πρότασης δε συμφωνεί συντακτικώς με τον όρο με τον οποίο απαιτεί το νόημα και η σειρά του λόγου, αλλά έλκεται (επηρεάζεται) από κάποιον άλλο, ισχυρότερο. και συμφωνεί με αυτόν.
- Σχήμα καθ' όλον και μέρος** Το ουσιαστικό που δηλώνει διαιρεμένο σύνολο δεν εκφράζεται με γενική διαιρετική ή με τη φράση από + γενική, αλλά ομοιόπτωτα με τον όρο που δηλώνει το μέρος του συνόλου.
- Σχήμα κατά το νοούμενο** Η σύνταξη (ως προς το γένος και τον αριθμό) ακολουθεί το νόημα (αυτό που υπάρχει στην πραγματικότητα) και όχι το γραμματικό τύπο.
- Πρόληψη** Το υποκείμενο του ρήματος μιας εξαρτημένης πρότασης μπαίνει προληπτικά ως αντικείμενο στο ρήμα της κύριας πρότασης.
- Σύμφυρση** Αναμειγνύονται δύο συντάξεις.
- Υπαλλαγή** Ο επιθετικός προσδιορισμός μια γενικής (συνήθως κτητικής) αντί να συμφωνεί με αυτή συντακτικώς (στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση), συμφωνεί με το ουσιαστικό που προσδιορίζει η γενική (έτσι γίνεται επιθετικός προσδιορισμός αυτού του ουσιαστικού).

Σχήματα λόγου σχετικά με τη θέση των λέξεων στην πρόταση

- Ασύνδετο** Η παράθεση ομοειδών συντακτικών όρων, που δε συνδέονται μεταξύ τους με συνδετικά στοιχεία. (Π.χ. *Τα παιδιά βγήκαν στην αυλή γελώντας, τραγουδώντας, χορεύοντας.*)
- Κύκλος** Μια πρόταση ή μια περίοδος, ένα ποίημα ή ένα διήγημα τελειώνει με την ίδια λέξη ή εικόνα με την οποία αρχίζει.
- Ομοιοτέλεuto ή ομοιοκατάληκτο** Στο τέλος διαδοχικών προτάσεων ή περιόδων υπάρχουν λέξεις με καταλήξεις όμοιες ηχητικά.

<u>Παρήχηση</u>	Ένας συγκεκριμένος φθόγγος (συνήθως σύμφωνο) συναντιέται (και ηχεί) πολλές φορές σε κάποια φράση -κυρίως σε συνεχόμενες συλλαβές ή λέξεις. (Π.χ. <i>Παπάκι πάει στην ποταμιά</i>).
Παρονομασία ή ετυμολογικό σχήμα	Λέξεις που μοιάζουν ηχητικά (ομόηχες) συνήθως συγγενικές ετυμολογικά, βρίσκονται η μία κοντά στην άλλη.
<u>Πολυσύνδετο</u>	Τρεις ή περισσότεροι όμοιοι όροι ή όμοιες προτάσεις συνδέονται με συμπλεκτικούς ή διαχωριστικούς συνδέσμους.
Πρωθύστερο	Από δύο σχετικές ενέργειες ή έννοιες τοποθετείται στη σειρά του λόγου πρώτη εκείνη που είναι χρονικά και λογικά δεύτερη.
<u>Υπερβατό</u>	Ανάμεσα σε δύο όρους μιας πρότασης, οι οποίοι έχουν μεταξύ τους στενή λογική και συντακτική σχέση και θα έπρεπε να βρίσκονται ο ένας δίπλα στον άλλο, παρεμβάλλεται μια λέξη ή φράση και τους αποχωρίζει.
Χιαστό	Στο σχήμα αυτό δύο προτάσεις παρουσιάζουν την ίδια συντακτική και σημασιολογική δομή, αλλά οι όροι της μιας πρότασης είναι σε αντίστροφη θέση από αυτούς της άλλης.

Σχήματα λόγου σχετικά με τη σημασία των λέξεων

Αλληγορία

Αντίφραση Αντί να χρησιμοποιηθεί κανονικά μια λέξη ή φράση, χρησιμοποιείται στη θέση της μια άλλη, με παρόμοια ή αντίθετη σημασία. Είδη αντίφρασης:

Ειρωνεία

Χρήση με προσποίηση λέξεων ή φράσεων για να δείξουμε το εντελώς αντίθετο από αυτό που λέμε.

Λιτότητα

Αντί για μια λέξη ή φράση, χρησιμοποιούμε την αντίθετή της μαζί με άρνηση.

Ευφημισμός

Χρήση λέξεων ή φράσεων με θετική σημασία, αντί αυτών που έχουν αρνητική, για λόγους που σχετίζονται συνήθως με προλήψεις και δεισιδαιμονίες. Χρήση ευγενικής ή πιο προσεκτικής γλώσσας (τακτ) όταν αναφερόμαστε σε κάτι που διαφωνούμε ή που προκαλεί ντροπή. Ο ευφημισμός μπορεί επίσης να χρησιμοποιείται, όμως, για να υπογραμμίσει μια δήλωση που έρχεται αμέσως μετά, με ένα τρόπο ακόμα πιο δεικτικό από την ίδια τη δήλωση. (Π.χ. *Ο Εύξεινος πόντος, η αφιλόξενη θάλασσα..*)

Αντονομασία

Λεκτικός τρόπος ή σχήμα αντικατάστασης κύριου ονόματος από άλλη συνώνυμη ή ισοδύναμη λέξη ή φράση. (Π.χ. *Ο Γέρος του Μοριά*).

Μεταφορά

Μια σύγκριση, χωρίς «σαν» όπου ένα πράγμα λέγεται να είναι κάτι άλλο. Η κύρια σημασία μιας λέξης ευρύνεται και μεταφέρεται αναλογικά και σε άλλες λέξεις με τις οποίες έχει κάποια ομοιότητα. (Π.χ. *Γέλαγε μεθυσμένος από χαρά*).

Μετωνυμία Οι λέξεις δε χρησιμοποιούνται με την αρχική τους σημασία, αλλά με διαφορετική, που έχει βέβαια κάποια σχέση με την αρχική. Για παράδειγμα, χρησιμοποιείται το όνομα του δημιουργού αντί για τη λέξη που δηλώνει το δημιούργημά του.

Παρομοίωση Για να τονιστεί μια ιδιότητα ενός προσώπου ή πράγματος, αυτό παραβάλλεται με άλλο που έχει αυτή την ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό. Πρόκειται για μια σύγκριση που ξεκινάει με το «σαν» ή «όπως». (Π.χ. *Κινήθηκε αθόρυβα και γρήγορα σαν αίλουρος*).

Συνεκδοχή Χρήση του μέρους ενός συνόλου αντί για το σύνολο και αντίστροφα, την ύλη αντί για το πράγμα που γίνεται από αυτή (το είδος αντί για το γένος) ή εκείνο που παράγει αντί για εκείνο που παράγεται από αυτό. (Π.χ. *Ένα κεραμίδι πάνω απ' το κεφάλι μου... Βγάζει τίμια το ψωμί του... Ο Έλληνας έχει φιλότιμο*)

Σχήμα κατ' εξοχήν

Υπερβολή Αυτό που λέγεται εσκεμμένα ξεπερνά το γνωστό και το αποδεκτό, για να δοθεί δραματική εντύπωση. Είναι ιδιαίτερα συχνό σχήμα στα δημοτικά τραγούδια (π.χ. *Ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γης τονετρομάσσει κι η πλάκα τον ανατριχιά που θα τονε σκεπάσει*).

Σχήματα λόγου σχετικά με την πληρότητα του λόγου

Βραχυλογία Παράλειψη των ευκόλως εννοούμενων όρων μιας πρότασης χάριν συντομίας. Είδη βραχυλογίας:

Ζεύγμα Δύο ομοειδής προσδιορισμοί (συνήθως αντικείμενα) αποδίδονται σε ένα ρήμα, όμως ο δεύτερος από αυτούς δεν ταιριάζει σε αυτό, αλλά σε άλλο ρήμα.

Σχήμα από κοινού Μια λέξη ή μια πρόταση, που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα πως ακριβώς είναι εκεί, αμετάβλητη. (Π.χ. *Σου τραγούδησε, όπως το πουλί στον ήλιο που ανατέλλει*).

Σχήμα εξ αναλόγου Μια λέξη ή μια πρόταση που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα, όχι ακριβώς όπως χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά, αλλά μερικώς αλλαγμένη για να ταιριάζει σε νέα εκφραστικά πλαίσια.

Αντίθεση Έννοιες ή λέξεις αντίθετες/διαφορετικές μεταξύ τους παρατίθενται/συσχετίζονται με τον τονισμό της αντίθεσής τους, για να δημιουργήσουν αντίθεση. Ισορροπημένη αντίθεση για ειδική εντύπωση. (Π.χ. *τις Εστιάδες τις σεμνές μα κολασμένες*).

Σχήμα πλεονασμού Για να εκφραστεί ένα νόημα, χρησιμοποιούνται περισσότερες λέξεις από όσες χρειάζονται κανονικά.

Περίφραση Μια έννοια εκφράζεται με δύο ή περισσότερες λέξεις, ενώ μπορούσε να εκφραστεί με μία.

Παραλληλία Μια έννοια ή ένα νόημα εκφράζεται ταυτόχρονα και καταφατικά και αρνητικά με δύο ισοδύναμες αντίθετες εκφράσεις.

Σχήμα «ένα με δύο» Μια έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται με το «και», ενώ σύμφωνα με το νόημα η μία από αυτές έπρεπε να είναι προσδιορισμός της άλλης. (Π.χ. *Γυναίκες πού είν' οι άντρουσας και οι καπεταναραίοι;*)

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Διάρθρωση ύλης ανά τάξη

A τάξη

- Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων (Y-P-A)

B τάξη

- Συντακτική ανάλυση προτάσεων (Y-P-A) (Y-Y-P-A) (Y-P-A-A) (Y-P)
- Επιρρηματικοί προσδιορισμοί

Γ τάξη

- Συντακτική ανάλυση προτάσεων (Y-P-A) (Y-Y-P-A) (Y-P-A-A) (Y-P)
- Επιρρηματικοί, εμπρόθετοι, επιθετικοί προσδιορισμοί
- Ονοματικοί προσδιορισμοί
- Είδη προτάσεων ως προς τη δομή τους

Δ τάξη

- Δομή πρότασης (Y-P-A, Y-P-K)
- Είδη προτάσεων ως προς τη δομή τους
- Υποτακτική σύνδεση προτάσεων
- Μετατροπή σύνταξης από ενεργητική σε παθητική
- Ασύνδετο σχήμα

E τάξη

- Δομή πρότασης (Y-P-A, Y-P-K)
- Μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα
- Ονοματικές και ρηματικές φράσεις
- Χρονικοί, τροπικοί και τοπικοί προσδιορισμοί
- Παράταξη και υπόταξη
- Απλές και επαυξημένες προτάσεις
- Υποτακτική σύνδεση (χρονικές, αιτιολογικές, τελικές, αποτελεσματικές προτάσεις)
- Ασύνδετο σχήμα
- Απρόσωπη σύνταξη
- Ενεργητική και παθητική σύνταξη

ΣΤ τάξη

- Δομή πρότασης
- Μεταβατικά και αμετάβαρα ρήματα
- Ενεργητική και παθητική σύνταξη
- Χρονικοί, τροπικοί και τοπικοί προσδιορισμοί
- Υποτακτική σύνδεση (τελικές, υποθετικές, αποτελεσματικές προτάσεις)
- Απλές και επαυξημένες προτάσεις

A τάξη**Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων (Υ-P-A)**

Χρόνος: Αρχίζει να διδάσκεται στο γ τρίμηνο, αφού το παιδί έχει κατανοήσει πολύ καλά το ρήμα και το ουσιαστικό.

Υλικό: Μικρό κουτί για ανάλυση πρότασης (Ερωτήσεις/ Ορολογία)

Μικρός πίνακας Υ-P-A

Καρτέλες με υποδείγματα προτάσεων (1 και 2)

Ρολό στενού χαρτιού (τύπου ταμειακής μηχανής) ή στενές λωρίδες που μπορούν να κολληθούν μαζί αν χρειαστεί

Τσόχα ή χαλάκι

Τετράδιο τεχνολογίας, χάρτινα σύμβολα, χάρακας, κόλλα

Στόχοι: Αντίληψη του ρόλου του συντακτικού στη γλώσσα

Εξοικείωση με την ανάλυση μιας πρότασης

Διάκριση μεταξύ Υ και Α

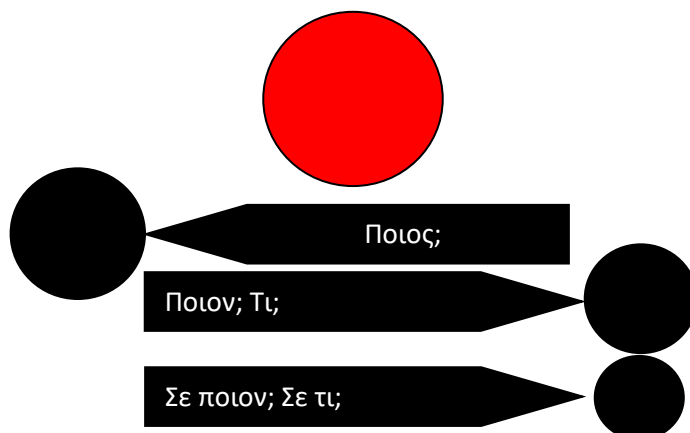
Σημειώσεις: Τα παιδιά στην Α τάξη δουλεύουν με το υλικό σε απλές προτάσεις, χωρίς απαραίτητη την καταγραφή. Ωστόσο, εάν επιθυμεί το παιδί, μπορεί ν' αποτυπώσει την πρόταση στο τετράδιο.

Στη δουλειά αυτή, χρησιμοποιούμε το τετράδιο σε οριζόντια διάταξη σελίδας.

Η τοποθέτηση των συμβόλων πρέπει να είναι ακριβής όπως ο πίνακας ελέγχου και στο τραπέζι και στο τετράδιο. Σε περίπτωση απουσίας κάποιου από τους τρεις όρους, η θέση μένει κενή, ώστε να οπτικοποιηθεί καλύτερα στο παιδί η ελλιπής πρόταση.

Κατά την παρουσίαση, όταν η δασκάλα διαβάζει τις ερωτήσεις στα βέλη, πρέπει να τονίζει πάντα και την προσδιοριζόμενη λέξη (το ρήμα), π.χ. Ποιος έφαγε; Τι έφαγε η Μαρία;

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί 1-2 μαθητές και φέρνει το υλικό. Στήνει το υλικό ως εξής:

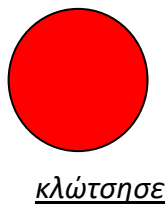
Αφού ολοκληρώσει το στήσιμο, λέει: «Σήμερα θ' ασχοληθούμε με προτάσεις. Κάθε πρόταση έχει μόνο ένα ρήμα. Αν συναντήσουμε δύο ρήματα, τότε υπάρχουν δύο προτάσεις κοντά κοντά». Γράφει σε μια λωρίδα χαρτιού:

Η Μαρία κλώτσησε την μπάλα.

Ζητά από ένα παιδί να τη διαβάσει. «Μια πρόταση είναι μια δήλωση για κάτι που θέλουμε να πούμε. Το πρώτο πράγμα που κοιτάμε στην πρόταση είναι η λέξη που δείχνει ότι κάτι κάνω ή κάτι παθαίνω. Σε αυτήν την πρόταση ποια λέξη δείχνει ότι κάτι κάνω;» (κλώτσησε). Την υπογραμμίζει.

Η Μαρία κλώτσησε την μπάλα.

«Στην πρόταση μέσα, αυτή η λέξη ονομάζεται ρήμα». Σκίζει ή κόβει τη λέξη και την τοποθετεί στη μέση της τσόχας, με το σύμβολο του ρήματος από πάνω:

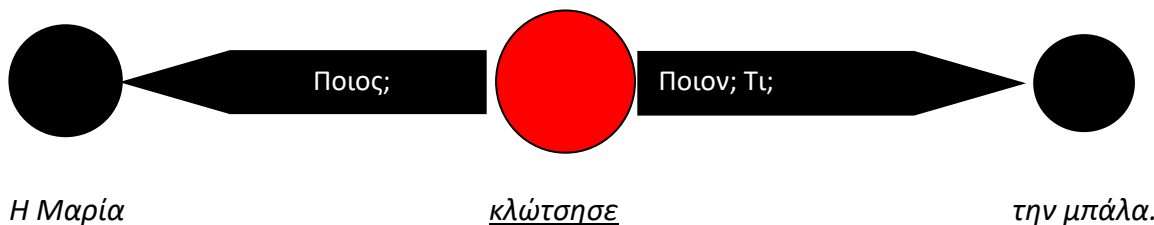

Η δασκάλα παίρνει το πρώτο μαύρο βέλος: «**Ποιος** κλώτσησε;» (η Μαρία). Τοποθετεί το βέλος αριστερά από το ρήμα. Σκίζει τη φράση *Η Μαρία*, την τοποθετεί δίπλα από το βέλος και βάζει το σύμβολο από πάνω:

«Στην πρόταση, η λέξη που απαντάει στο ποιος; ονομάζεται **υποκείμενο**». Αναποδογυρίζει το βέλος να φανεί η ορολογία.

Η δασκάλα παίρνει το δεύτερο μαύρο βέλος. «Τι κλώτσησε η Μαρία;» (την μπάλα). Τοποθετεί το βέλος δεξιά από το ρήμα, σκίζει τη φράση, τη βάζει δίπλα από το βέλος και από πάνω το σύμβολο:

«Αυτή η λέξη που απαντά στο τι; είναι το **άμεσο αντικείμενο**». Αναποδογυρίζει το βέλος να φανεί η ορολογία.

Η δασκάλα γράφει κι άλλη πρόταση σε νέα λωρίδα, πιθανά προτεινόμενη από τα παιδιά. (π.χ. Ένας πίθηκος τρώει μια μπανάνα). Την αναλύουν τα παιδιά παρουσία της και βοηθάει όπου χρειάζεται.

Στη συνέχεια, ρωτά τα παιδιά εάν θέλουν να μεταφέρουν κάποια πρόταση στο τετράδιό τους. Σε αυτήν την περίπτωση, η δασκάλα είναι μαζί τους και τους δείχνει βήμα βήμα πώς το κάνουν. Την πρώτη φορά μπορεί να το κάνει κι εξ ολοκλήρου μόνη της.

Τα παιδιά μπορούν να προχωρήσουν με τις προτάσεις που υπάρχουν στις καρτέλες με υποδείγματα.

B τάξη**Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων**

Χρόνος: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς

Υλικό: Κουτί για ανάλυση πρότασης (Ερωτήσεις/ Ορολογία)

Πίνακας «Ήλιος»

Καρτέλες με υποδείγματα προτάσεων

Ρολό στενού χαρτιού (τύπου ταμειακής μηχανής) ή στενές λωρίδες που μπορούν να κολληθούν μαζί αν χρειαστεί

Τσόχα ή χαλάκι

Τετράδιο τεχνολογίας, χάρτινα σύμβολα, χάρακας, κόλλα

Στόχοι: Αντίληψη του ρόλου του συντακτικού στη γλώσσα

Διάκριση του Υ, Ρ και Α (άμεσο/ έμμεσο)

Εξοικείωση με την ανάλυση μιας πρότασης

Ενίσχυση της γραπτής έκφρασης

Ανάπτυξη πρότασης

Σημειώσεις: Το παιδί από την αρχή της σχολικής χρονιάς μπορεί να συνεχίσει την εργασία του από εκεί που την είχε αφήσει στην Α τάξη, με τον ίδιο τρόπο, μέχρι να γίνει η παρουσίαση 1 από τη δασκάλα.

Ο πρώτος στόχος καλύπτεται από την εισαγωγική παρουσίαση. Ο δεύτερος στόχος καλύπτεται από την παρουσίαση 1.

Στη δουλειά αυτή χρησιμοποιούμε το τετράδιο σε οριζόντια διάταξη σελίδας.

Η τοποθέτηση των συμβόλων πρέπει να είναι ακριβής όπως ο πίνακας ελέγχου και στο τραπέζι και στο τετράδιο. Σε περίπτωση απουσίας κάποιου από τους τρεις όρους, η θέση μένει κενή, ώστε να οπτικοποιηθεί καλύτερα στο παιδί η ελλιπής πρόταση.

Κατά την παρουσίαση, όταν η δασκάλα διαβάζει τις ερωτήσεις στα βέλη, πρέπει να τονίζει πάντα και την προσδιοριζόμενη λέξη (το ρήμα), π.χ. Ποιος έφαγε; Τι έφαγε η Μαρία;

Σε αυτήν την τάξη δε δίνεται έμφαση στην εκμάθηση της ορολογίας για τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς.

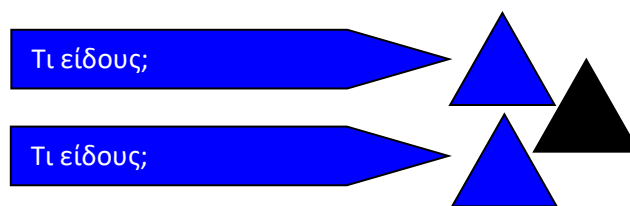
Κατά τη μεταφορά των προτάσεων στο τετράδιο τεχνολογίας, η δασκάλα πρέπει να επιβλέπει μέχρι να σιγουρευτεί ότι το παιδί μπορεί να το κάνει μόνο του σωστά. Δίνεται μεγάλη έμφαση στην εικόνα του τετραδίου. Απαραίτητη η χρήση του χάρακα και τα σύμβολα δε σχεδιάζονται, αλλά κολλώνται.

Η φράση της εισαγωγικής παρουσίασης καλό είναι να είναι αστεία και σουρεαλιστική για να ενισχύσει το κίνητρο των παιδιών.

Παρουσίαση εισαγωγική: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών (1-2) και τους λέει: «Θυμάστε όταν λέγαμε τη μεγάλη ιστορία της επικοινωνίας με σύμβολα και πώς σχηματίστηκαν τα γράμματα της αλφαβήτου; Θυμάστε ότι με αυτά τα γράμματα φτιάχτηκαν όσσολες οι λέξεις που χρησιμοποιούμε. Και μ' αυτές τις λέξεις φτιάχνουμε προτάσεις για να καταλαβανόμαστε μεταξύ μας. Ελάτε, λοιπόν, σήμερα να δούμε πώς να φτιάξουμε όλοι μαζί μία μεγάλη φράση».

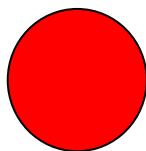
Φέρνει το κουτί με τα σύμβολα. «Χρησιμοποιούσαμε παρόμοιο υλικό πέρυσι». Το στήνει ως εξής:

«Έτσι στήνουμε το υλικό όταν θέλουμε να δουλέψουμε με αυτό».

Πάντα ξεκινά από το ρήμα: «Σκεφτείτε ένα ρήμα να γράψουμε, ίσως κάποιο που να δείχνει κίνηση» (την πρώτη φορά σίγουρα ένα ενεργητικό ρήμα). Τα παιδιά της λένε ένα, η δασκάλα το σημειώνει σε ένα χαρτάκι (π.χ. πετάει) και το τοποθετεί στη μέση της τσόχας. Βάζει από πάνω το σύμβολο του ρήματος.

πετάει

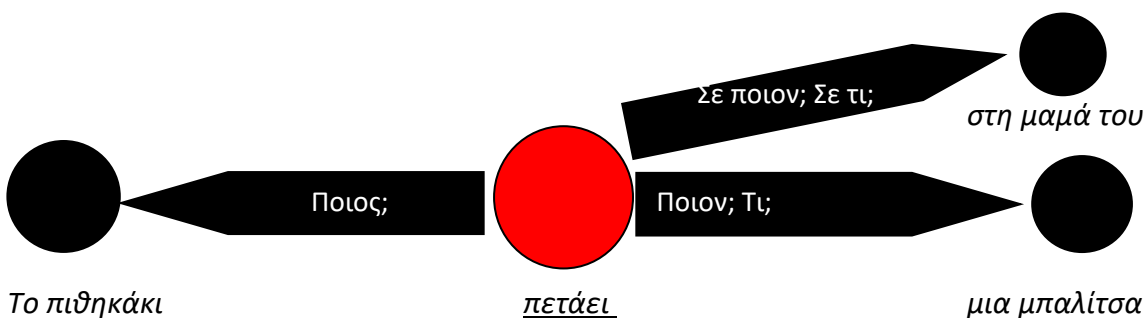
Στη συνέχεια ρωτάει «**ποιος πετάει;**», διαβάζοντας το πρώτο βέλος, και τα παιδιά βρίσκουν το πρόσωπο που ενεργεί. Το σημειώνει η δασκάλα σε ένα χαρτάκι, το τοποθετεί στη σωστή θέση και βάζει επάνω του το σύμβολο του υποκειμένου. «Θυμάστε πώς λέγεται η λέξη που βρίσκω όταν ρωτάω με το **ποιος;**» (Υποκείμενο).

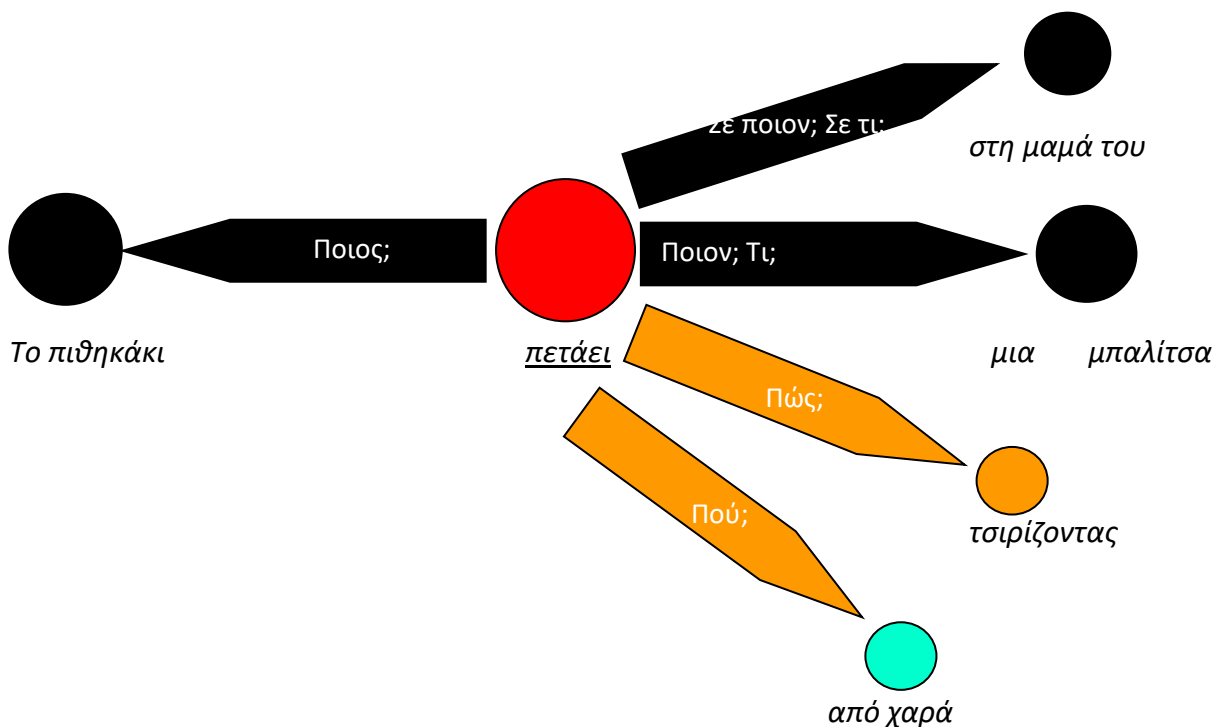
Το πιθηκάκι

πετάει

Στη συνέχεια ρωτάει «**τι πετάει το πιθηκάκι;**». Εφόσον το βρουν, το σημειώνει σε ένα χαρτάκι, το βάζει στη σωστή θέση και τοποθετεί το σύμβολο από επάνω. «Θυμάστε πώς λέγεται η λέξη που βρίσκω όταν ρωτάω με το **τι;**» (άμεσο αντικείμενο). Εάν ταιριάζει στο νόημα, κάνει και την ερώτηση για το έμμεσο αντικείμενο («**σε ποιον πετάει;**») και ακολουθεί την ίδια διαδικασία.

Ακολουθούν οι επιρρηματικοί κι εμπρόθετοι προσδιορισμοί, με τη δασκάλα να διατυπώνει κάθε φορά την ανάλογη ερώτηση -πάντα σε συνδυασμό με το ρήμα- και τα παιδιά να συμπληρώνουν όσο πιο πολλούς βρουν. Εδώ, δεν μπαίνει καμία επεξήγηση κανενός όρου. Αφού τελειώσει η φράση, δοκιμάζει όλη η ομάδα να τη διαβάσει, στην αρχή με τη σειρά, και μετά αλλάζοντας τη σειρά των λέξεων (προφορικά μόνο).

Στη συνέχεια η δασκάλα εξηγεί τον **ρόλο του Συντακτικού**: «Αυτή η δουλειά λέγεται Συντακτικό. Βγαίνει από το ρήμα *συντάσσω* που σημαίνει *βάζω σε μια σειρά τις λέξεις*. Μπορώ να αλλάξω και τη σειρά των λέξεών μου όταν μιλάω ή γράφω, όπως κάναμε τώρα εμείς. Επίσης, αυτή η δουλειά μας βοηθάει να μεγαλώσουμε, να εμπλουτίσουμε τα λόγια μας. Είδατε; Κάναμε ερωτήσεις, βρήκαμε απαντήσεις και μεγαλώσαμε τη φράση μας». Αφήνει τα παιδιά μετά να το θαυμάσουν. Φέρνει κοντά τους τον πίνακα-Ήλιο. «Σ' αυτόν τον πίνακα βλέπουμε ένα παρόμοιο σχήμα μ' αυτό που σχηματίσαμε μαζί. Στο κέντρο είναι το ρήμα και γύρω του όλοι οι άλλοι όροι της πρότασης. Μοιάζει λίγο με ήλιο, έτσι δεν είναι; Μπορούμε να τον ονομάζουμε πίνακα-Ήλιο».

Μετά την παρουσίαση, τα παιδιά καλούνται να σχηματίσουν με τον ίδιο τρόπο όσες δικές τους φράσεις θέλουν.

Επεκτάσεις:

- Το παιδί μπορεί να σχηματίσει ανάλογες φράσεις όποτε θέλει στο χαλί με υλικό και στη συνέχεια να τις διαβάσει με διαφορετικούς τρόπους.

- Μπορεί να γράψει τη φράση που σχηματίζει, είτε στο τετράδιο γραπτής έκφρασης χωρίς σύμβολα (τίτλος δουλειάς: «Ανάπτυξη προτάσεων»), είτε στο τετράδιο τεχνολογίας με σύμβολα (δουλειά συντακτικού).
- Μπορεί να καταγράψει και τους διαφορετικούς τρόπους σχηματισμού της πρότασης.

Παρουσίαση– ρήμα, υποκείμενο, άμεσο αντικείμενο: Η δασκάλα καλεί 1-2 μαθητές και φέρνει το υλικό. Στήνει το υλικό στο τραπέζι με τη βοήθεια των παιδιών.

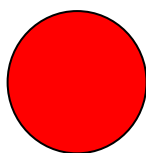
«Σήμερα θ' ασχοληθούμε με προτάσεις και θα ονομάσουμε τα διαφορετικά μέρη μιας πρότασης. Να θυμάστε πάντα, κάθε πρόταση έχει μόνο ένα ρήμα. Αν συναντήσουμε δύο ρήματα, τότε υπάρχουν δύο προτάσεις κοντά κοντά». Γράφει σε μια λωρίδα χαρτιού:

Η Μαρία κλώτσησε την μπάλα.

Ζητά από ένα παιδί να τη διαβάσει. «Μια πρόταση είναι μια δήλωση για κάτι που θέλουμε να πούμε. Το πρώτο πράγμα που κοιτάμε στην πρόταση είναι η λέξη που δείχνει δράση! Σε αυτήν την πρόταση ποια λέξη δείχνει δράση;» (κλώτσησε). Την υπογραμμίζει.

Η Μαρία κλώτσησε την μπάλα.

«Στην πρόταση μέσα, αυτή η λέξη ονομάζεται ρήμα». Σκίζει ή κόβει τη λέξη και την τοποθετεί στη μέση της τσόχας, με το σύμβολο του ρήματος από πάνω:

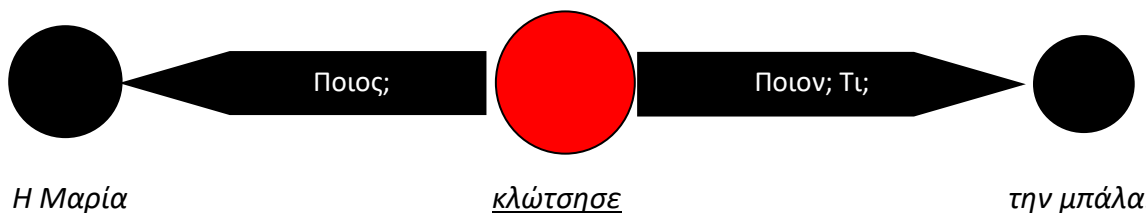
κλώτσησε

Η δασκάλα παίρνει το πρώτο μαύρο βέλος: «Ποιος; Είναι σημαντικό να ξέρουμε ποιος κλώτσησε;» (η Μαρία). Τοποθετεί το βέλος αριστερά από το ρήμα. Σκίζει τη φράση *Η Μαρία*, την τοποθετεί δίπλα από το βέλος και βάζει το σύμβολο από πάνω:

«Στην πρόταση, η λέξη που απαντάει στο ποιος; ονομάζεται **υποκείμενο**». Αναποδογυρίζει το βέλος να φανεί η ορολογία.

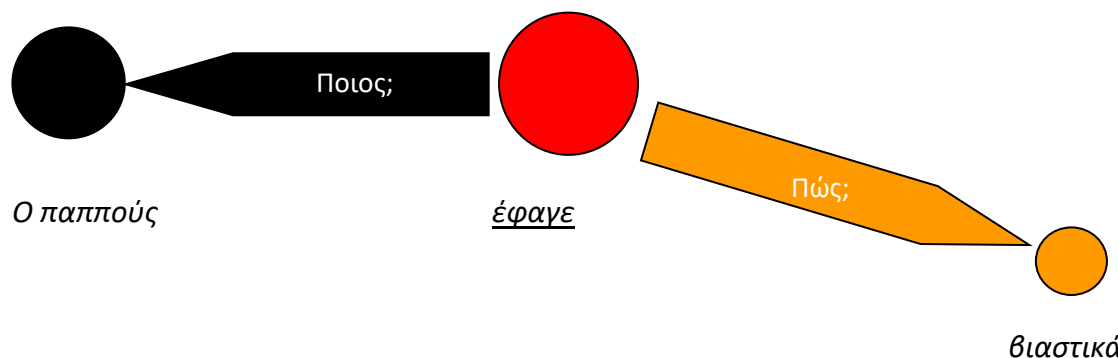
Η δασκάλα παίρνει το δεύτερο μαύρο βέλος. «Πάμε στο επόμενο βέλος. Τι κλώτσησε η Μαρία;» (την μπάλα). Τοποθετεί το βέλος δεξιά από το ρήμα, σκίζει τη φράση, τη βάζει δίπλα από το βέλος και από πάνω το σύμβολο:

«Αυτή η λέξη που απαντά στο τι; είναι το **άμεσο αντικείμενο**». Αναποδογυρίζει το βέλος να φανεί η ορολογία.

Η δασκάλα γράφει κι άλλη πρόταση σε νέα λωρίδα, πιθανά προτεινόμενη από τα παιδιά (π.χ. Ένας πίθηκος τρώει μια μπανάνα). Την αναλύουν τα παιδιά παρουσία της. Βοηθάει όπου χρειάζεται.

Στη συνέχεια γράφει μια τρίτη πρόταση με διαφορετική ανάλυση, π.χ. Ο παππούς έφαγε βιαστικά. Βρίσκουν το ρήμα, βρίσκουν το υποκείμενο και μετά αναζητούν σε τι απαντά το βιαστικά διαβάζοντας μία μία όλες τις ερωτήσεις στα βέλη με τη σειρά (πρώτα μαύρα και μετά πορτοκαλί).

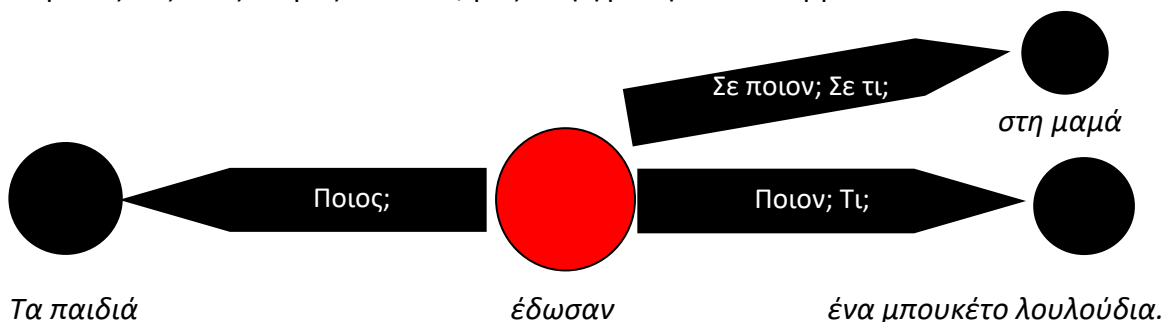
Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν, με την επίβλεψη της δασκάλας.

Μπορούν να συνεχίσουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις από τις καρτέλες με τα υποδείγματα.

Παρουσίαση – έμμεσο αντικείμενο: Η δασκάλα καλεί 2-3 μαθητές και στήνει μαζί τους το υλικό στο τραπέζι. Γράφει μια πρόταση σε λωρίδα:

Τα παιδιά έδωσαν στη μαμά ένα μπουκέτο λουλούδια.

Αναλύουν την πρόταση όπως στην προηγούμενη παρουσίαση. «Ποιο είναι το ρήμα; (έδωσαν) -υπογράμμιση, σκίσιμο, σύμβολο. «Ποιοι έδωσαν;» (Τα παιδιά) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Τι έδωσαν τα παιδιά;» (ένα μπουκέτο λουλούδια) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Έχουμε ακόμα ένα πράγμα να ονομάσουμε. Για να δούμε...» Παίρνει το επόμενο βέλος. «Σε ποιον έδωσαν το μπουκέτο λουλούδια τα παιδιά;» (στη μαμά). Η δασκάλα τοποθετεί το βέλος λοξά δεξιά προς τα πάνω, βάζει τη φράση και το σύμβολο.

«Η φράση που απαντάει στην ερώτηση **σε ποιον; ή σε τι;** λέγεται **έμμεσο αντικείμενο**».

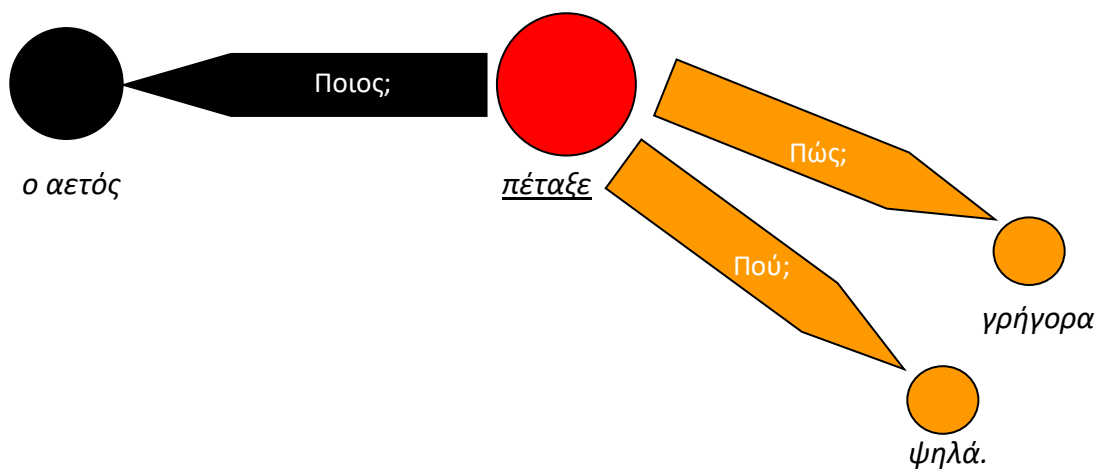
Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν, με την επίβλεψη της δασκάλας.

Μπορούν να συνεχίσουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις από τις καρτέλες με τα υποδείγματα.

Παρουσίαση – επιρρηματικός προσδιορισμός: Η δασκάλα καλεί 1-2 μαθητές και στήνει μαζί τους το υλικό στο τραπέζι. Γράφει μια πρόταση σε λωρίδα:

Ο αετός πέταξε γρήγορα ψηλά.

Αναλύουν την πρόταση όπως στην προηγούμενη παρουσίαση. «Ποιο είναι το ρήμα; (πέταξε) -υπογράμμιση, σκίσιμο, σύμβολο. «Ποιος πέταξε;» (ο αετός) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Τι πέταξε ο αετός;» (δεν υπάρχει). Συνεχίζουν με τα πορτοκαλί βέλη. «Πού πέταξε ο αετός;» (ψηλά) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Πώς πέταξε ο αετός;» (γρήγορα).

Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν, με την επίβλεψη της δασκάλας.

Μπορούν να συνεχίσουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις από τις καρτέλες με τα υποδείγματα.

Γ τάξη

Συντακτική ανάλυση απλών προτάσεων

Χρόνος: Από την αρχή της χρονιάς

Υλικό: 2 κουτιά για ανάλυση πρότασης (Ερωτήσεις/ ορολογία, ορολογία μόνο)

Ρολό στενού χαρτιού (τύπου ταμειακής μηχανής) ή στενές λωρίδες που μπορούν να κολληθούν μαζί αν χρειαστεί

Τσόχα ή χαλάκι

Υποδείγματα προτάσεων

Τετράδιο τεχνολογίας, χάρτινα σύμβολα, χάρακας, κόλλα

Στόχοι: Αντίληψη του ρόλου του συντακτικού στη γλώσσα

Διάκριση των διαφορετικών όρων της πρότασης

Εξοικείωση με την ανάλυση μιας πρότασης

Σημειώσεις: Τα υποδείγματα προτάσεων έχουν αρίθμηση και πρέπει να γίνονται με τη σειρά, καθώς παρουσιάζουν σιγά σιγά όλους τους πιθανούς όρους μιας πρότασης. Το παιδί εργάζεται μόνο του μ' αυτές, μέχρι να συναντήσει δυσκολία οπότε και καλεί τη δασκάλα για παρουσίαση.

Η δασκάλα σίγουρα θα πρέπει να παρουσιάσει το υποκείμενο, το άμεσο αντικείμενο, το έμμεσο αντικείμενο, τουλάχιστον έναν επιρρηματικό προσδιορισμό, έναν εμπρόθετο προσδιορισμό, έναν επιθετικό προσδιορισμό, έναν ονοματικό προσδιορισμό και το κατηγορούμενο.

Τα 3 μαύρα βέλη είναι τα μόνα που έχουν συγκεκριμένες θέσεις στον χώρο, γιατί παρουσιάζουν τους βασικούς όρους της πρότασης που δίνουν το βασικό νόημα και γι' αυτό είναι σημαντικό να τους βλέπει το παιδί σε σειρά.

Τα μαύρα και πορτοκαλί βέλη ξεκινούν πάντα από το ρήμα και εκτείνονται προς τα έξω. Τα μπλε ξεκινούν από τους όρους της πρότασης που προσδιορίζουν κάθε φορά (συνήθως από κάποιο ουσιαστικό).

Όταν διαβάζει τις ερωτήσεις στα βέλη, η δασκάλα πρέπει να τονίζει πάντα και την προσδιοριζόμενη λέξη (το ρήμα ή το ουσιαστικό), π.χ. Ποιος έφαγε; Τι έφαγε; Γιατί έφαγε;

Κατά την παρουσίαση— **ρήμα, υποκείμενο, άμεσο αντικείμενο**, η δασκάλα να παρουσιάζει στα παιδιά ποικιλία προτάσεων ως προς τη δομή, για να δοθεί ερέθισμα για τα είδη των προτάσεων που θα συναντήσει κατά την ατομική του εργασία.

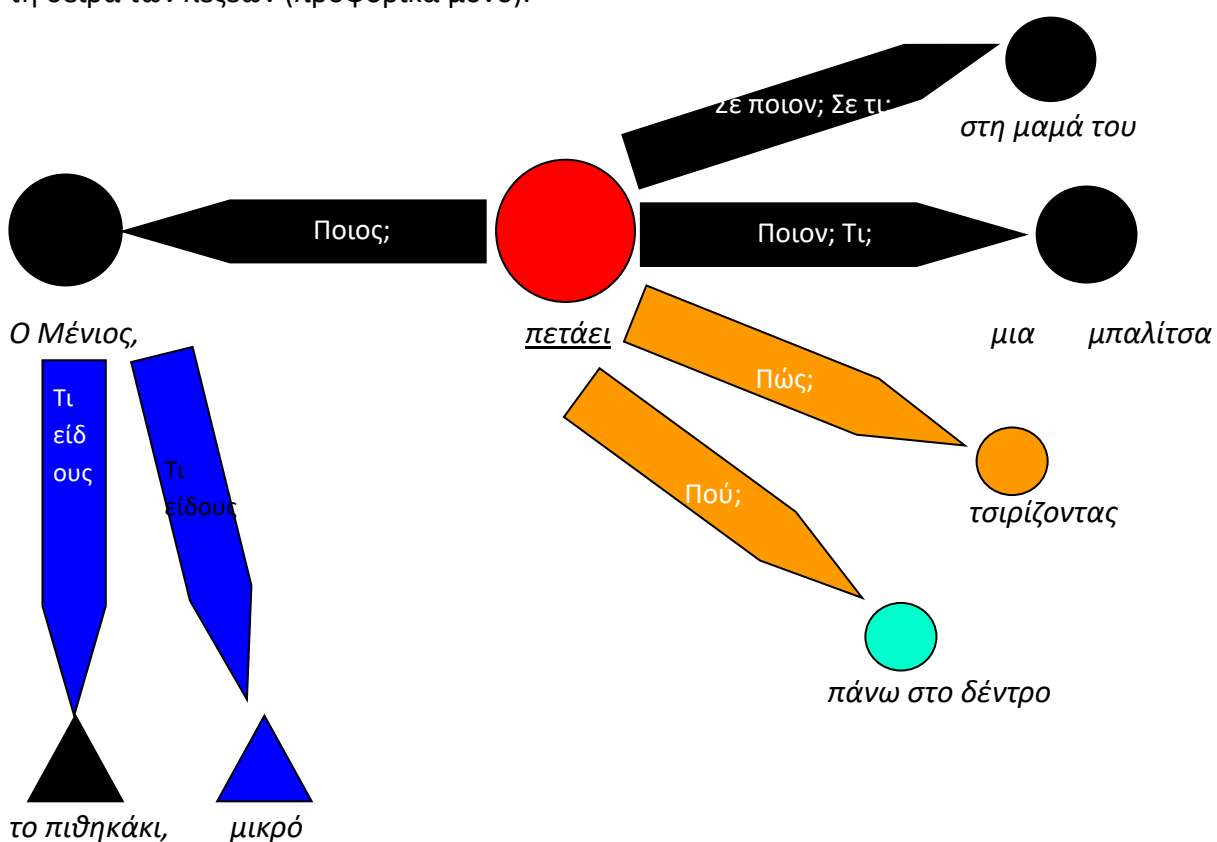
Σ' αυτήν την τάξη οι παρουσιάσεις του συντακτικού, μπορούν να γίνονται και σε μεγαλύτερο από 1-2 αριθμό παιδιών.

Παρουσίαση εισαγωγική: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα 3-4 παιδιών και τους λέει: «Σήμερα θα δουλέψουμε μαζί πώς ν' αναπτύξουμε περισσότερο μια φράση. Το έχετε κάνει και παλαιότερα, αλλά σήμερα θα τη μεγαλώσουμε ακόμα περισσότερο». Φέρνει το κουτί με τα σύμβολα. Το στήνει με τη βοήθεια των παιδιών:

«Σας θυμίζω ότι έτσι στήνουμε το υλικό όταν θέλουμε να δουλέψουμε με αυτό».

Πάντα ξεκινά από το ρήμα: «Σκεφτείτε ένα ενεργητικό ρήμα να γράψουμε». Τα παιδιά λένε ένα και η δασκάλα το σημειώνει σε ένα χαρτάκι (π.χ. πετάει) και το τοποθετεί στη μέση της τσόχας. Βάζει από πάνω το σύμβολο του ρήματος. Στη συνέχεια ρωτάει «ποιος πετάει;», διαβάζοντας το πρώτο βέλος, και τα παιδιά βρίσκουν το πρόσωπο που ενεργεί. Το σημειώνει η δασκάλα σε ένα χαρτάκι, το τοποθετεί στη σωστή θέση και βάζει επάνω του το σύμβολο του υποκειμένου. Ακολουθεί την ίδια διαδικασία για όλα τα μέρη του συντακτικού (αντικείμενα, επιρρηματικοί, εμπρόθετοι, επιθετικοί και ονομαστικοί προσδιορισμοί). Εδώ, δεν μπαίνει καμία επεξήγηση κανενός όρου. Αφού τελειώσει η φράση, δοκιμάζει όλη η ομάδα να τη διαβάσει, στην αρχή με τη σειρά, και μετά αλλάζοντας τη σειρά των λέξεων (προφορικά μόνο).

Η δασκάλα δείχνει τον πίνακα-Ήλιο. «Τον θυμάστε τον πίνακα-Ήλιο; Στο κέντρο είναι το ρήμα και γύρω του όλοι οι άλλοι όροι της πρότασης. Λείπουν μόνο τα μπλε βέλη. Αυτός ο πίνακας είναι για να σας θυμίζει πώς τοποθετούμε τα βέλη και τα σύμβολα που σχετίζονται με το ρήμα».

Η δασκάλα υπενθυμίζει τον **ρόλο του συντακτικού**: «Αυτή η δουλειά λέγεται συντακτικό. Βγαίνει από το ρήμα *συντάσσω* που σημαίνει *βάζω σε μια σειρά τις λέξεις*. Εξηγεί όμως και τη διαφορά μεταξύ γραμματικής και συντακτικού: «Έχετε δουλέψει ήδη πολλά από τα μέρη του λόγου και ξέρετε ότι κάθε μία λέξη έχει τα δικά της χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, το ουσιαστικό είναι όνομα από πρόσωπο-ζώο-πράγμα. Αυτό μας το εξηγεί η γραμματική».

Είναι σαν να λέμε ο κάθε ένας από εμάς έχει δικά του χαρακτηριστικά τα οποία δεν αλλάζουν. Ο κάθε ένας από εμάς όμως, σχετίζεται και με άλλους ανθρώπους κι αυτό δημιουργεί διαφορετικές σχέσεις. Για παράδειγμα, εγώ έχω διαφορετική σχέση με τη μαμά μου, είμαι η κόρη της, διαφορετική σχέση μαζί σας, είμαι η δασκάλα σας, διαφορετική με τη νονά μου, είμαι η βαφτιστήρα της, κ.ο.κ. Το ίδιο συμβαίνει και με τις λέξεις. Αυτό μας το εξηγεί το συντακτικό. Η ίδια λέξη, που ως προς τη γραμματική είναι πάντα ουσιαστικό, μπορεί στο συντακτικό να λειτουργεί άλλες φορές σαν υποκείμενο, άλλες σαν αντικείμενο ή κάτι άλλο. Αυτά διερευνούμε με αυτό το υλικό».

Μετά την παρουσίαση, τα παιδιά καλούνται να σχηματίσουν με τον ίδιο τρόπο μία ή παραπάνω τέτοιες φράσεις.

Παρουσίαση– ρήμα, υποκείμενο, άμεσο αντικείμενο:

Δες όπως Β τάξη.

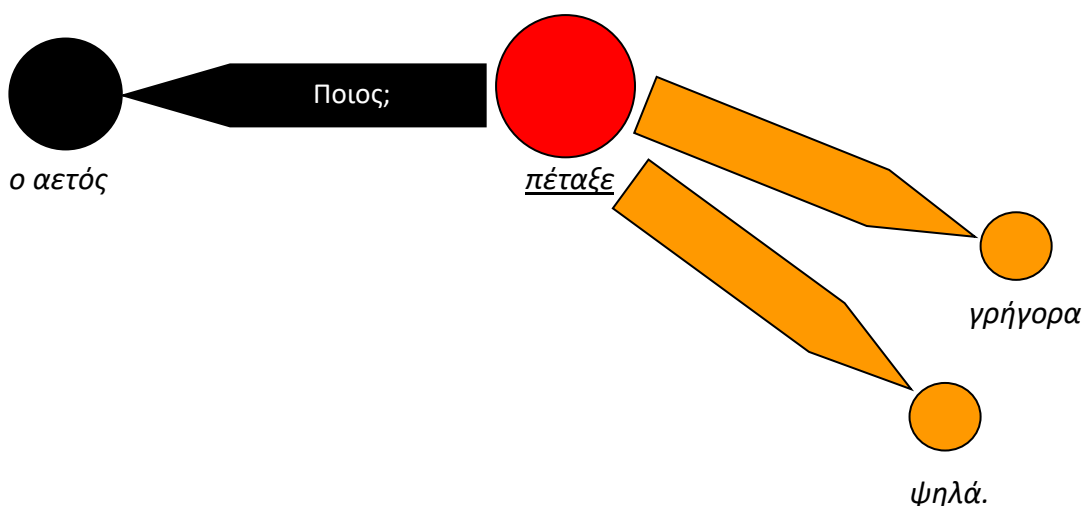
Παρουσίαση– ρήμα, υποκείμενο, άμεσο κι έμμεσο αντικείμενο:

Δες όπως Β τάξη.

Παρουσίαση – επιρρηματικός προσδιορισμός: Η δασκάλα καλεί 1-2 μαθητές και στήνει μαζί τους το υλικό στο τραπέζι. Γράφει μια πρόταση σε λωρίδα:

Ο αετός πέταξε γρήγορα ψηλά.

Αναλύουν την πρόταση όπως στην προηγούμενη παρουσίαση. «Ποιο είναι το ρήμα; (πέταξε) -υπογράμμιση, σκίσιμο, σύμβολο. «Ποιος πέταξε;» (ο αετός) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Τι πέταξε ο αετός;» (δεν υπάρχει). Συνεχίζουν με τα πορτοκαλί βέλη. «Πού πέταξε ο αετός;» (ψηλά) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Πώς πέταξε ο αετός;» (γρήγορα).

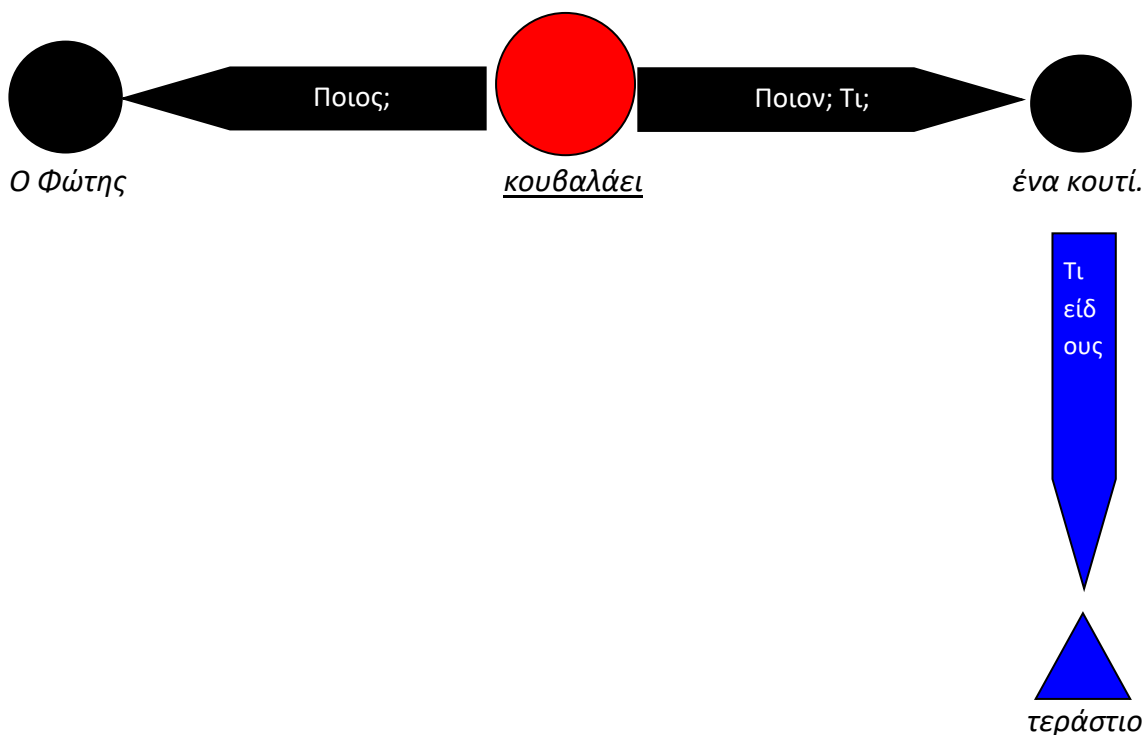
«Το βασικό νόημα της πρότασης δίνεται από το ρήμα και το υποκείμενο. *Ο αετός πέταξε*. Οι άλλοι όροι συμπληρώνουν το νόημα της πρότασης και δίνουν περισσότερες λεπτομέρειες. Πώς και πού πέταξε. Επειδή, λοιπόν, προσδιορίζουν καλύτερα το νόημα της πρότασης, λέμε ότι είναι *προσδιορισμοί*. Παρατηρήστε τα λίγο... Και τα δύο αυτά βελάκια και σύμβολα έχουν το ίδιο χρώμα. Σας θυμίζει κάτι από τα ΜτΛ;» (το επίρρημα). «Επειδή αυτές οι λέξεις είναι ή λειτουργούν σαν επιρρήματα, λέμε ότι είναι επιρρηματικοί προσδιορισμοί». Γυρνάει τα βέλη. «Το *γρήγορα* δείχνει τον τρόπο που πέταξε, άρα είναι *επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου*. Το *ψηλά* δείχνει τον τόπο που πέταξε, άρα είναι *επιρρηματικός προσδιορισμός του τόπου*».

Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν και συνεχίζουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις.

Παρουσίαση – επιθετικός προσδιορισμός: Η δασκάλα καλεί 3-4 μαθητές και στήνει μαζί τους το υλικό στο τραπέζι. Γράφει μια πρόταση σε λωρίδα:

Ο Φώτης κουβαλάει ένα τεράστιο κουτί.

Αναλύουν την πρόταση όπως στις προηγούμενες παρουσιάσεις. «Ποιο είναι το ρήμα;» (*κουβαλάει*) -υπογράμμιση, σκίσιμο, σύμβολο. «Ποιος κουβαλάει;» (ο Φώτης) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Τι κουβαλάει ο Φώτης;» (*ένα τεράστιο κουτί*) -βέλος, σκίσιμο, σύμβολο. «Ωραία. Μόνο που αυτή τη φορά θέλουμε να βρούμε ακριβώς τη λέξη που μας λέει τι κουβαλάει...» (*κουτί*). «Θα κρατήσουμε λοιπόν τη λέξη *κουτί*, μαζί και το άρθρο *ένα*, γιατί το άρθρο πάει πάντα κοντά στο ουσιαστικό του». Αφήνει στην άκρη τη λέξη *τεράστιο*. Πηγαίνει κατευθείαν στα μπλε βελάκια και διαβάξει την ερώτηση. «Τι είδους κουτί;» (*τεράστιο*) «Αυτή τη φορά η λέξη *τεράστιο* δεν προσδιορίζει το ρήμα, αλλά το *ένα κουτί!*» Τοποθετεί το βέλος κάθετα κάτω απ' το κουτί. «Έχουμε μπλε και μαύρο τρίγωνο. Επειδή το *τεράστιο* είναι επίθετο θα χρησιμοποιήσουμε το μπλε τρίγωνο».

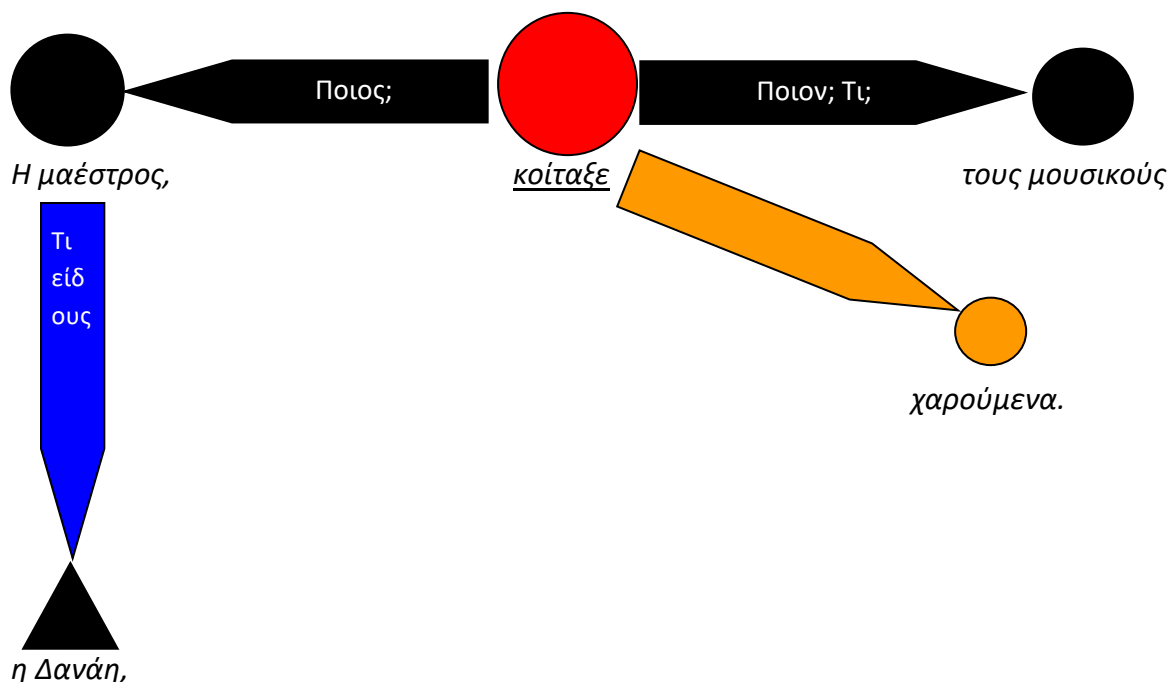
Γυρίζει το βέλος ανάποδα. «Είναι **επιθετικός προσδιορισμός**».

Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν και συνεχίζουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις.

Παρουσίαση – ονοματικός προσδιορισμός: Η δασκάλα καλεί 3-4 μαθητές και στήνει μαζί τους το υλικό στο τραπέζι. Γράφει μια πρόταση σε λωρίδα:

Η μαέστρος, η Δανάη, κοίταξε τους μουσικούς χαμογελώντας.

Αναλύουν την πρόταση. ... «Τα κόμματα γύρω από το *η Δανάη* είναι ένα σημάδι ότι κάτι διαφορετικό υπάρχει εδώ. Ο συγγραφέας της πρότασης ήθελε να ξέρετε ότι η μαέστρος είναι η Δανάη, και όχι κάποια άλλη μαέστρος. Μας δείχνει **τι είδους** μαέστρος είναι αυτή, γι' αυτό χρησιμοποιούμε αυτό το βέλος». Πηγαίνει κατευθείαν στα μπλε βελάκια. «Η Δανάη προσδιορίζει ποια ακριβώς μαέστρος είναι. **Πάει από το γενικό, μαέστρος, στο ειδικό, στο συγκεκριμένο: Δανάη**». Τοποθετεί το βέλος κάθετα κάτω από τη Δανάη. «Έχουμε μπλε και μαύρο τρίγωνο. Επειδή η Δανάη είναι ουσιαστικό θα χρησιμοποιήσουμε το μαύρο τρίγωνο».

Γυρίζει το βέλος ανάποδα. «Είναι **επεξήγηση**».

Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν και συνεχίζουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις.

Είδη προτάσεων ως προς τη δομή τους

Χρόνος: Από το γ τρίμηνο

Υλικό: 2 κουτιά για ανάλυση πρότασης (Ερωτήσεις/ ορολογία, ορολογία μόνο)

Ρολό στενού χαρτιού (τύπου ταμειακής μηχανής) ή στενές λωρίδες που μπορούν να κολληθούν μαζί αν χρειαστεί

Τσόχα ή χαλάκι

Υποδείγματα προτάσεων

Τετράδιο τεχνολογίας, χάρτινα σύμβολα, χάρακας, κόλλα

Στόχοι: Διάκριση

Κατηγοριοποίηση

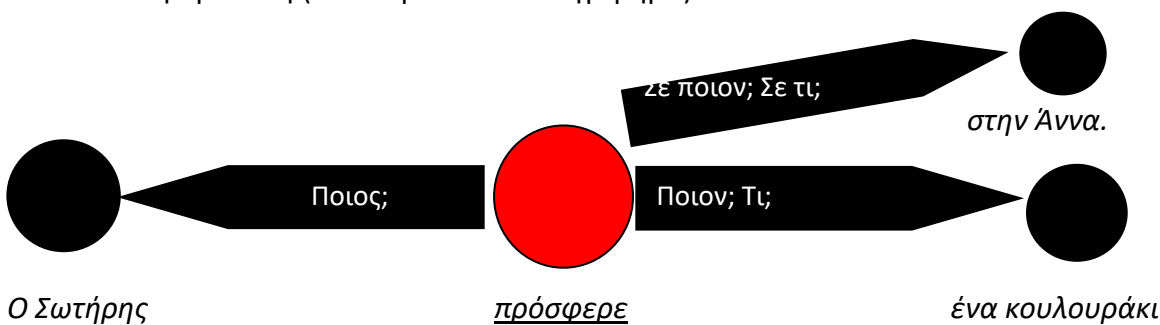
Κατανόηση, αντίληψη κι εμπάθυνση στη γλώσσα

Σημειώσεις: Οι παρακάτω παρουσιάσεις μπορούν να γίνουν από τη δασκάλα με τους εξής τρόπους: 1) όποτε ο μαθητής συναντήσει τέτοιου είδους προτάσεις (συμπεριλαμβάνονται στα υποδείγματα προτάσεων), 2) μπορεί να τις παρουσιάσει όλες μαζί σε ένα εισαγωγικό μάθημα πριν ο μαθητής συναντήσει κάποιες από αυτές στα υποδείγματα προτάσεων, 3)

αφού έχει ολοκληρώσει την ατομική εργασία με τα υποδείγματα προτάσεων να γίνει ένα επαναληπτικό μάθημα που να δοθεί έμφαση να ονοματιστούν οι προτάσεις αυτές που έχει ήδη δουλέψει το παιδί.

Παρουσίαση: «Οι άνθρωποι όταν μιλάνε σχηματίζουν προτάσεις που συνήθως έχουν ένα ρήμα, ένα υποκείμενο, ένα αντικείμενο. Ωστόσο, πολλές φορές οι προτάσεις που σχηματίζουμε μπορεί να έχουν πολύ διαφορετική δομή. Ας δούμε μερικά παραδείγματα από διαφορετικές προτάσεις ανάλογα με τη δομή τους».

- Απλή πρόταση (υποκείμενο και κατηγορήμα):

- Ελλειπτική πρόταση:

«Κάθε πρόταση έχει τουλάχιστον ένα ρήμα κι ένα υποκείμενο. Ακόμα κι αν δεν είναι γραμμένο στο χαρτί, υπάρχει στο μυαλό μας, μπορούμε να το φανταστούμε. Εδώ έχουμε την πρόταση *Προχώρα!* Ποιος προχώρα;» (εσύ) Η δασκάλα το γράφει σε ένα χαρτί, μέσα σε παρένθεση.

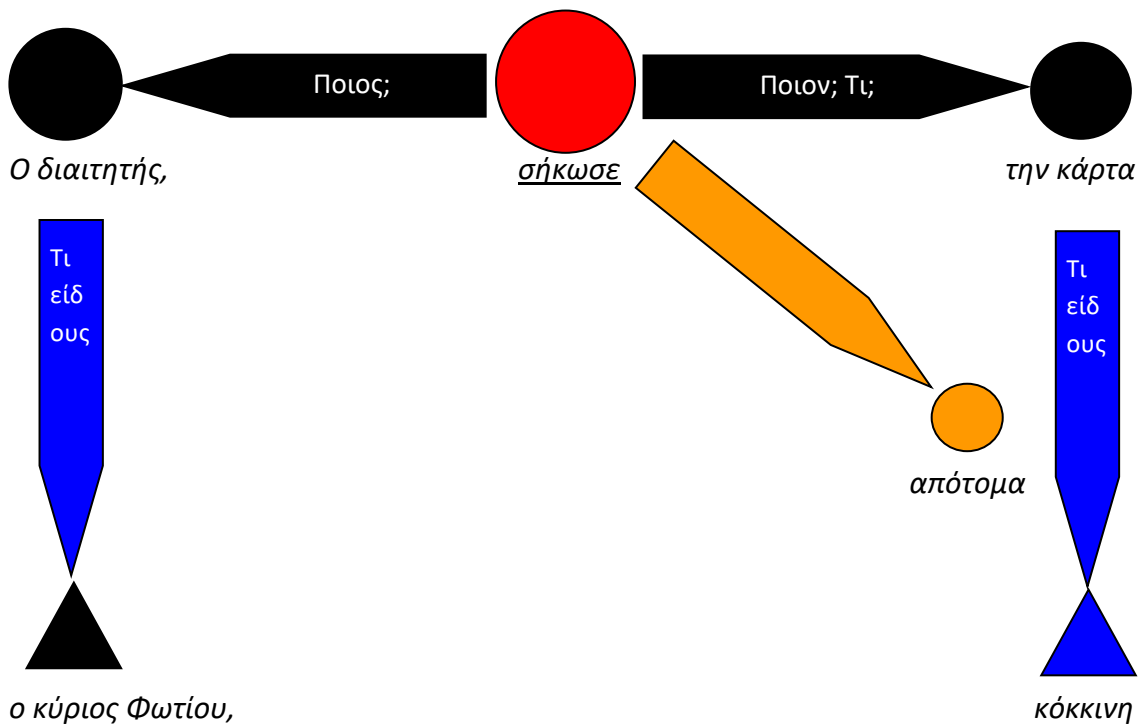

«Οι άνθρωποι ονομάζουν αυτού του είδους τις προτάσεις ελλειπτικές, από τη λέξη *έλλειψη*. Θυμάστε στη γεωμετρία την έλλειψη το ελλειπτικό σχήμα; Ένας πατικωμένος κύκλος. Οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν τον κύκλο το τέλειο σχήμα. Οπότε το πατικωμένο σχήμα είναι σαν ένας όχι τέλειος κύκλος, ένας κύκλος που του λείπει κάτι για να είναι τέλειος, γι' αυτό το ονόμασαν έλλειψη, κάτι του λείπει. Έτσι κι εδώ, οι άνθρωποι ονομάζουν αυτές τις προτάσεις **ελλειπτικές**, γιατί τους λείπει κάτι για να είναι τέλειες».

- Σύνθετη πρόταση (με περισσότερα από ένα υποκείμενα, άμεσα αντικείμενα ή κατηγορούμενα):

- Επαυξημένη πρόταση (με προσδιορισμούς στους κύριους όρους της):

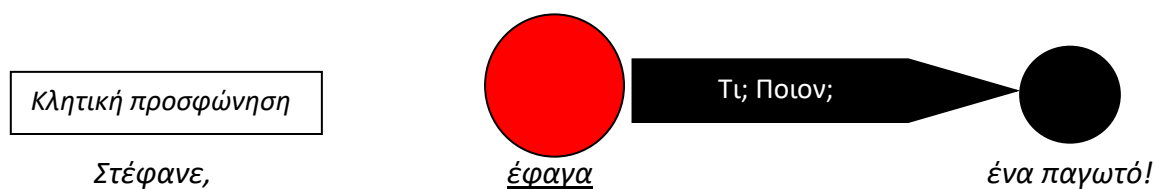

Παρουσίαση – κλητική προσφώνηση: Η δασκάλα καλεί 3-4 μαθητές και γράφει μια πρόταση σε λωρίδα:

Στέφανε, έφαγα ένα παγωτό!

Ζητά από τα παιδιά να αναλύσουν μόνα τους την πρόταση, για τους όρους που γνωρίζουν. «Μας έμεινε η λέξη *Στέφανε*. Επειδή μ' αυτόν τον τρόπο καλούμε, φωνάζουμε κάποιον για να μας προσέξει -είδατε, είναι σε πτώση κλητική- ονομάζουμε αυτή τη λέξη **κλητική προσφώνηση**». Τοποθετεί τη λωρίδα με τη λέξη στη θέση που πρέπει, όπως είναι γραμμένη η πρόταση και γράφει σε χαρτάκι *κλητική προσφώνηση*.

Τα παιδιά μετά την παρουσίαση μεταφέρουν στο τετράδιο τις προτάσεις που σχημάτισαν και συνεχίζουν την εργασία τους με τις δοσμένες προτάσεις.

Σύνδεση προτάσεων

Χρόνος: γ τρίμηνο, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.

Υλικό: (Για παρατακτική σύνδεση προτάσεων)

Κουτάκι με τετράγωνα γκρι ετικέτες με τυπωμένα πάνω τους τα γράμματα α, β, γ, δ, ε

(Για υποτακτική σύνδεση)

Κουτί με βέλη χωρίς σύμβολα (Προτάσεις: Ερωτήσεις/ ορολογία, Προτάσεις: ορολογία μόνο)

Chart B (ίδιο όπως τα βέλη)

Chart D (υποτακτικές συνδέσεις)

(Για εξαρτήσεις προτάσεων)

Κουτάκι με γκρι κύκλους με αριθμούς I, II, III, IV, V

Chart C (εξαρτήσεις προτάσεων)

Τσόχα ή χαλάκι

Τετράδιο τεχνολογίας, χάρτινα σύμβολα, χάρακας, κόλλα

Στόχοι: Διάκριση

Κατανόηση και αντίληψη της σύνδεσης των προτάσεων

Εμβάθυνση και καλύτερη κατανόηση της γλώσσας

Σημειώσεις: Όταν διαβάζει τις ερωτήσεις στα βέλη, η δασκάλα πρέπει να δίνει έμφαση να λέει πάντα και την πρόταση από την οποία εξαρτάται, π.χ. *Ποιος ή τι μου αρέσει πολύ;* (αυτό που είπες). *Γιατί μου αρέσει πολύ;* (επειδή είναι πολύ σημαντικό).

Παρουσίαση – Παρατακτική σύνδεση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών και φέρνει το κουτάκι με τις τετράγωνες ετικέτες στο τραπέζι. Αφού συζητήσει με τα παιδιά (π.χ. αν ασχολήθηκαν με δουλειές του σπιτιού την προηγούμενη μέρα) στη συνέχεια γράφει σε μία λωρίδα μια περίοδο με 2 ή παραπάνω προτάσεις παρατακτικά συνδεδεμένες.

Η Αγγελική τάισε τον σκύλο και ο Σπύρος πότισε τα λουλούδια.

«Ποια ρήματα βλέπετε εδώ;» (τάισε, πότισε) τα υπογραμμίζει. «Αφού έχουμε δύο ρήματα πρόκειται για δύο προτάσεις. Ποιες λέξεις συνδέονται με το ρήμα *τάισε;*» (Η Αγγελική, τον σκύλο). «Και ποιες με το ρήμα *πότισε;*» (ο Σπύρος, τα λουλούδια). Διαχωρίζει τις δύο προτάσεις σκίζοντάς τες, αφήνοντας το *και* χώρια. Παίρνει τις ετικέτες α, β από το κουτί και τοποθετεί τις προτάσεις στην τσόχα:

α	<i>Η Αγγελική <u>τάισε</u> τον σκύλο</i>
	<i>και</i>
β	<i>ο Σπύρος <u>πότισε</u> τα λουλούδια.</i>

Διαβάζουν μαζί τις προτάσεις, αλλά και χώρια την καθεμία. «Μπορούμε να πούμε ξεχωριστά καθεμία από αυτές τις προτάσεις. Στέκονται μια χαρά από μόνες τους η καθεμιά στο λόγο. Γι' αυτό τις ονομάζουμε **κύριες ή ανεξάρτητες προτάσεις**».

Προχωρά σε δεύτερο παράδειγμα παρατακτικής σύνδεσης, με διαφορετικό σύνδεσμο, π.χ.

	<i>Ούτε</i>
α	<i>η Κατερίνα <u>έπλυνε</u> τα πιάτα</i>
	<i>ούτε</i>
β	<i>η Βάσω <u>ξεσκόνισε</u> χθες.</i>

Παρουσίαση – Υποτακτική σύνδεση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών και στήνει το υλικό στο τραπέζι. «Αυτή τη φορά θα χρησιμοποιήσουμε αυτό το υλικό που μοιάζει με της ανάλυσης πρότασης, μόνο που δεν έχει σύμβολα»:

(μπροστινή όψη)	(πίσω όψη)
ΚΥΡΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	
Ποιος; Τι;	Πρόταση σε θέση Υ
Τι; Ποιον;	Πρόταση σε θέση άμεσου Α
Σε ποιον; Σε τι; Για ποιον; Για τι;	Πρόταση σε θέση έμμεσου Α
Πότε;	Χρονική πρόταση
Πού;	Αναφορική πρόταση τόπου
(Γιατί;) Με τι σκοπό;	Τελική πρόταση
Γιατί; (Για ποια αιτία;)	Αιτιολογική πρόταση
Πώς;	Αναφορική τροπική πρόταση
Υπό ποιες συνθήκες;	Υποθετική πρόταση
Με τι αποτέλεσμα;	Συμπερασματική πρόταση
Αν και... τι;	Εναντιωματική πρόταση
Τι είδους;	Αναφορική/Προσδιοριστική
Τι είδους;	Αναφορική/Προσδιοριστική
Τι είδους;	Αναφορική/Προσδιοριστική
Τι είδους;	Αναφορική/Προσδιοριστική

Η δασκάλα συζητά λίγο με τα παιδιά για να πάρει αφορμή για προτάσεις και γράφει σε λωρίδα. Βρίσκουν και υπογραμμίζουν τα ρήματα:

Αυτό που είπες μου αρέσει πολύ!

Ξεχωρίζουν τις προτάσεις βρίσκοντας τις λέξεις που συνδέονται με κάθε ρήμα. Η δασκάλα συζητά με τα παιδιά ποια μπορεί να είναι η κύρια πρόταση. «Ποια από τις δύο προτάσεις

μπορώ να την πω από μόνη της και να βγάξει καλό νόημα;» (μου αρέσει πολύ) «Αυτή είναι η κύρια ή ανεξάρτητη πρόταση. Η άλλη πρόταση, Αυτό που είπες, από μόνη της δεν έχει ολοκληρωμένο νόημα, χρειάζεται κάτι για να σταθεί καλά στο λόγο, χρειάζεται την κύρια πρόταση. Είναι μία **εξαρτημένη ή δευτερεύουσα πρόταση**».

Η δασκάλα σκίζει την κύρια πρόταση, την τοποθετεί στην τσόχα και από πάνω το κόκκινο ταμπελάκι. Στη συνέχεια, διαβάζει το πρώτο βέλος. «Ποιος ή τι μου αρέσει πολύ;» (αυτό που είπες). Τοποθετεί το βέλος και την πρόταση.

Αυτό που είπες

μου αρέσει πολύ!

«Θυμάστε πώς λέγεται η λέξη που απαντάει στην ερώτηση Ποιος; Τι; όταν αναλύουμε προτάσεις;» (υποκείμενο) Γυρίζει το βέλος. «Αυτή λοιπόν η πρόταση που απαντάει στην ερώτηση Ποιος; Τι; λέμε ότι είναι μια **πρόταση σε θέση υποκειμένου**».

Γράφει επόμενη περίοδο σε λωρίδα. Βρίσκουν και υπογραμμίζουν τα ρήματα:

Μην ξεχάσετε ότι αύριο θα πάμε εκδρομή στη θάλασσα.

Ξεχωρίζουν τις προτάσεις βρίσκοντας τις λέξεις που συνδέονται με κάθε ρήμα. Βρίσκουν την κύρια πρόταση μαζί. Την ξεχωρίζουν, την τοποθετούν στην τσόχα με το κόκκινο ταμπελάκι από πάνω. Στη συνέχεια η δασκάλα διαβάζει τις ερωτήσεις στα μαύρα βέλη για να βρουν ποια ταιριάζει. «Μην ξεχάσετε τι; ποιον;» (ότι αύριο θα πάμε εκδρομή στη θάλασσα). «Αυτή η πρόταση δεν μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο. Χρειάζεται κάτι ακόμα, μια κύρια πρόταση για να συμπληρώσει το νόημά της».

Μην ξεχάσετε

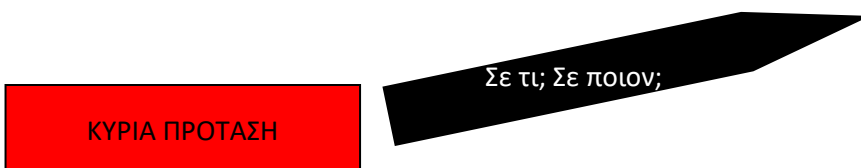
ότι αύριο θα πάμε εκδρομή στη θάλασσα.

«Θυμάστε πώς λέγεται η λέξη που απαντάει στην ερώτηση Τι; Ποιον; όταν αναλύουμε προτάσεις;» (άμεσο αντικείμενο) Γυρίζει το βέλος. «Αυτή λοιπόν η πρόταση που απαντάει στην ερώτηση Τι; ή Ποιον; λέμε ότι είναι μια **πρόταση σε θέση άμεσου αντικειμένου**».

Με τον ίδιο τρόπο γίνονται ο παρακάτω αναλύσεις.

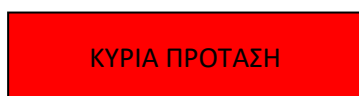
Πρόταση σε θέση έμμεσου αντικειμένου:

σε όποιον βρει το χαμένο του σκυλάκι

Ο κύριος Φώτης θα δώσει
 μια γενναία αμοιβή

Χρονική πρόταση:

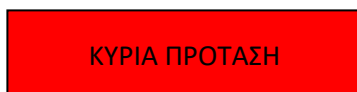

σβήσαμε όλα τα φώτα του σπιτιού.

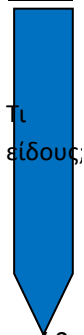

Πριν φύγουμε

Αναφορική / προσδιοριστική πρόταση:

Αυτό είναι το σπίτι

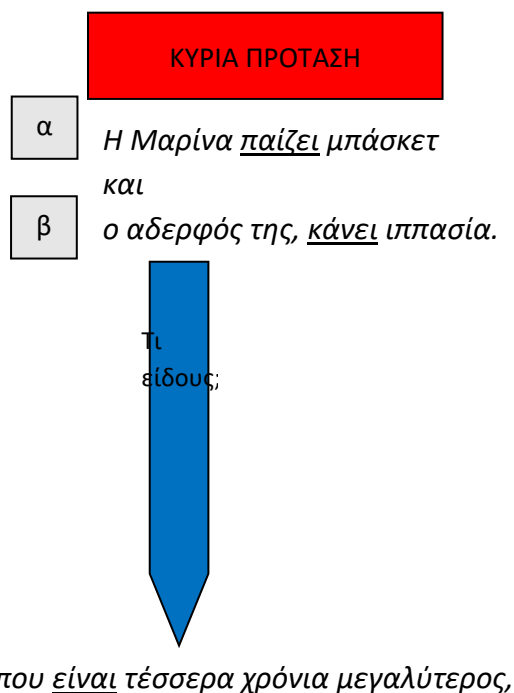

στο οποίο γεννήθηκε ο παλπούς μου.

Παρουσίαση – Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση μαζί: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών και φέρνουν μαζί το υλικό με τα βέλη και το κουτί με τις τετράγωνες ετικέτες. Στήνουν τα βέλη στο τραπέζι με τη σειρά. Γράφουν μια περίοδο με τουλάχιστον 3 προτάσεις σε λωρίδα και υπογραμμίζουν τα ρήματα:

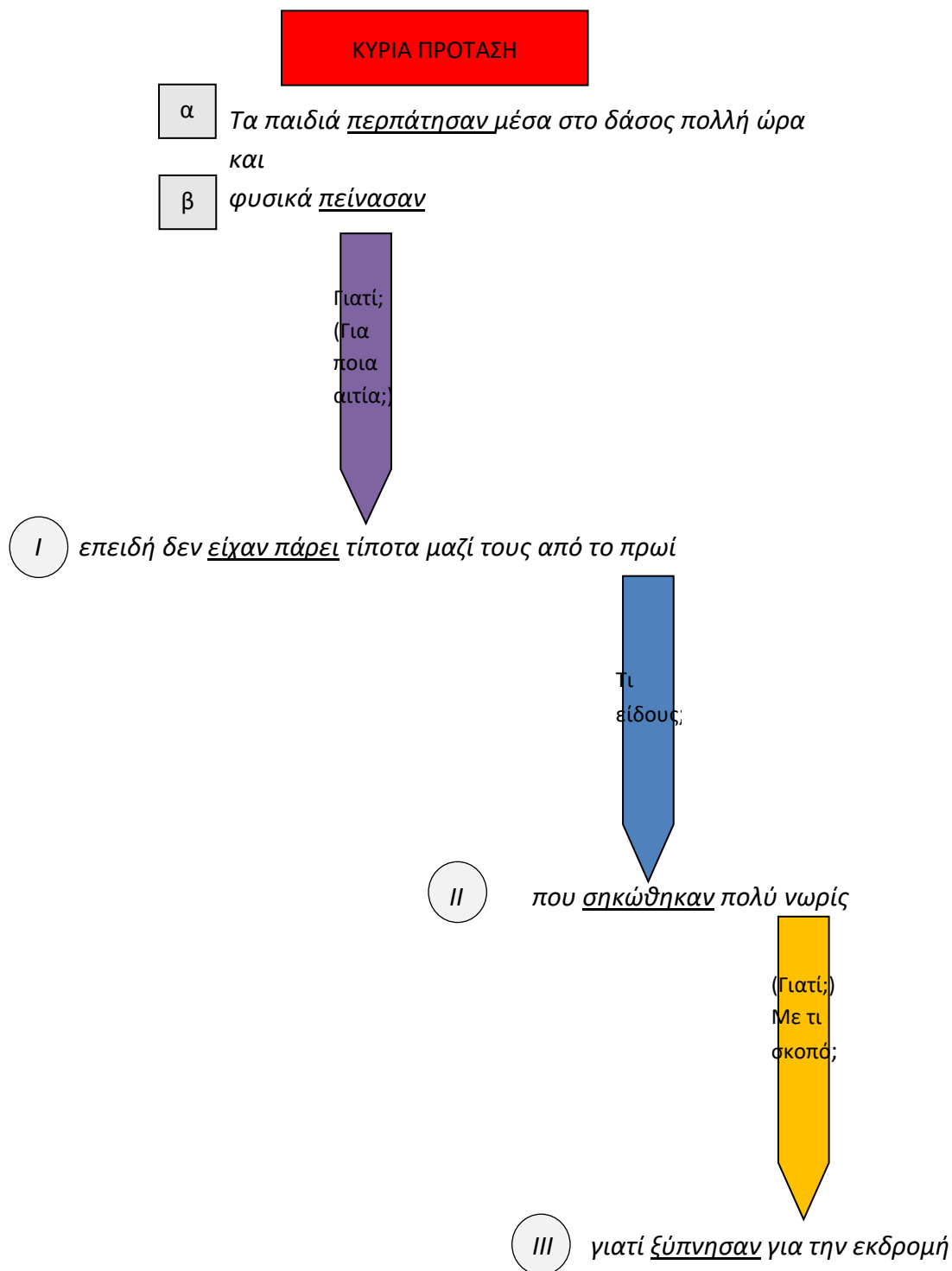
Η Μαρίνα παίζει μπάσκετ και ο αδερφός της, που είναι τέσσερα χρόνια μεγαλύτερος, κάνει ιππασία.

Αναλύουν την περίοδο μαζί. Η δασκάλα βοηθάει μόνο όπου χρειάζεται.

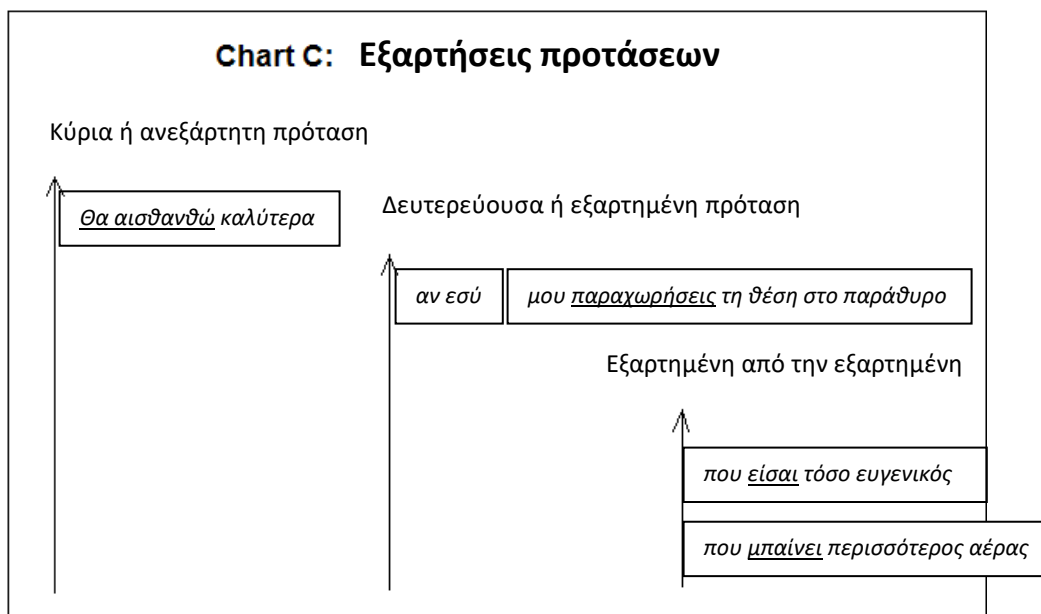
Παρουσίαση – εξαρτήσεις προτάσεων 1: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών και φέρνουν μαζί το υλικό με τα βέλη, το κουτί με τις τετράγωνες ετικέτες και το κουτί με τις στρογγυλές ετικέτες. Στήνουν τα βέλη στο τραπέζι με τη σειρά. Γράφουν μια μεγάλη περίοδο σε λωρίδα και υπογραμμίζουν τα ρήματα:

Τα παιδιά περπάτησαν μέσα στο δάσος πολλή ώρα και φυσικά πείνασαν επειδή δεν είχαν πάρει τίποτα μαζί τους από το πρωί που σηκώθηκαν πολύ νωρίς γιατί ξύπνησαν για την εκδρομή.

Παρουσίαση – εξαρτήσεις προτάσεων 2: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών και φέρνει μαζί το Chart C. «Αυτή τη φορά θα αναλύσουμε μία περίοδο με τη βοήθεια αυτού του πίνακα». Γράφουν μαζί μια περίοδο και υπογραμμίζουν τα ρήματα:

Θα αισθανθώ καλύτερα αν εσύ, που είσαι τόσο ευγενικός, μου παραχωρήσεις τη θέση στο παράθυρο που μπαίνει περισσότερος αέρας.

Επέκταση:

- Το παιδί μπορεί να δουλέψει με περιόδους από λογοτεχνικά κείμενα.

Μεταβατικό και αμετάβατο ρήμα

Χρόνος: Όποτε χρειαστεί

Υλικά: 2 κουτιά για ανάλυση πρότασης (ερωτήσεις / ορολογία, ορολογία μόνο)

Ρολό στενού χαρτιού (τύπου ταμειακής μηχανής) ή στενές λωρίδες που μπορούν να κολληθούν μαζί αν χρειαστεί

Τσόχα ή χαλάκι

Τετράδιο τεχνολογίας, χάρτινα σύμβολα, χάρακας, κόλλα

Στόχοι: Αντίληψη

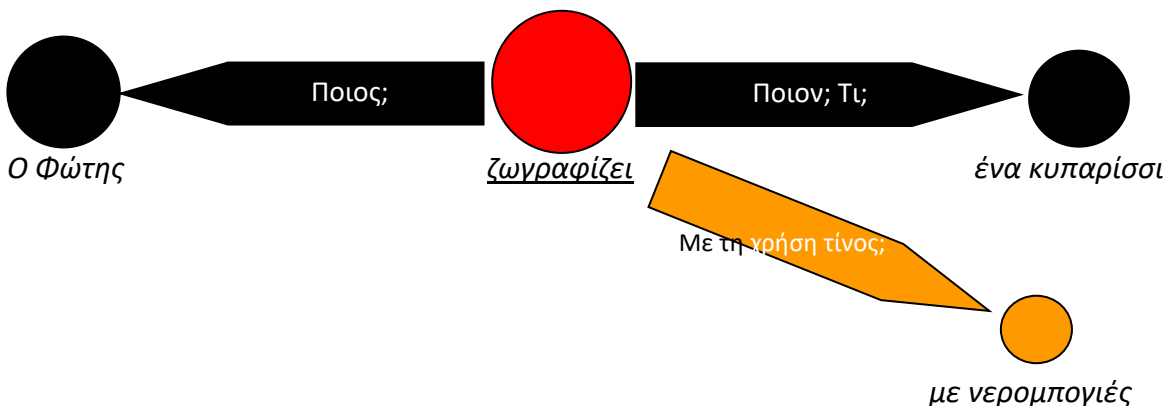
Χρήση ερωτήσεων για τη διάκριση μεταβατικού/αμετάβατου ρήματος.

Εξαγωγή ορισμών για το μεταβατικό και για το αμετάβατο ρήμα.

Σημείωση: Η δασκάλα θα πρέπει να φτιάξει προτάσεις με ρήματα που μπορούν να λειτουργήσουν και ως μεταβατικά και ως αμετάβατα για να δουν τα παιδιά καθαρά τη διαφορά.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών και στήνουν το υλικό στο τραπέζι. Γράφει μια πρόταση με μεταβατικό Ρ:

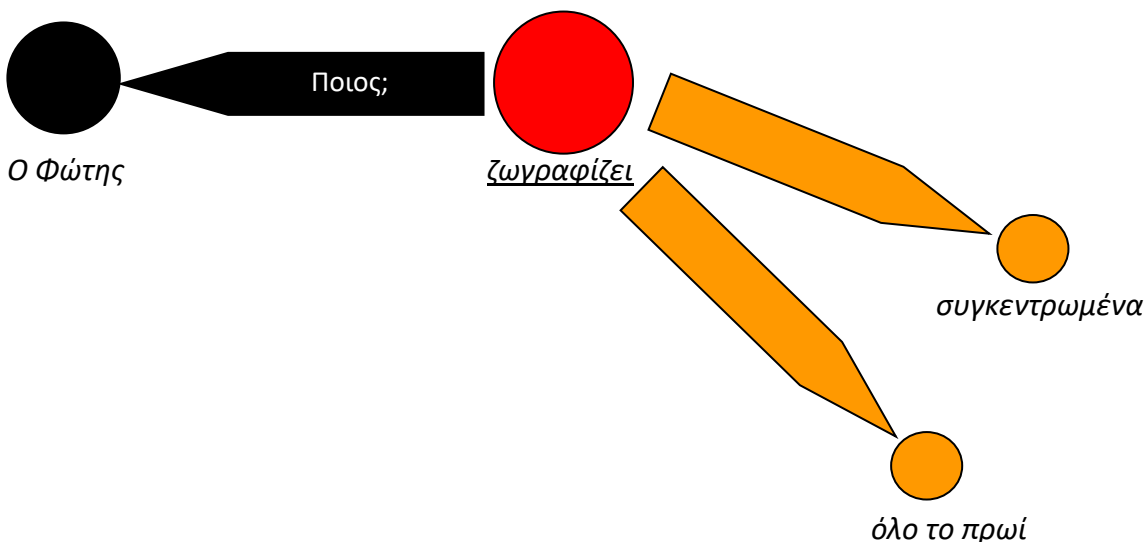
Ο Φώτης ζωγραφίζει με νερομπογιές ένα κυπαρίσσι.

Γράφει μια δεύτερη πρόταση, με το ίδιο Ρ ως αμετάβατο:

Ο Φώτης ζωγραφίζει συγκεντρωμένα όλο το πρωί.

Αναλύουν την πρόταση με το 2^ο κουτάκι με το υλικό, ακριβώς κάτω από την πρώτη:

«Ας παρατηρήσουμε αυτές τις 2 προτάσεις. Στην πρώτη ο Φώτης, που είναι το υποκείμενο, κάνει μια δράση, ζωγραφίζει. Τι ζωγραφίζει; (ένα κυπαρίσσι). Η δράση αυτού του ρήματος πηγαίνει λοιπόν σε ένα άμεσο αντικείμενο. Στη δεύτερη πρόταση τι ζωγραφίζει ο Φώτης; (δε μας λέει). Άρα η ενέργεια του ρήματος δεν πηγαίνει πουθενά. Μας λέει ότι γενικά ζωγραφίζει. Τα ρήματα που η ενέργειά τους πηγαίνει, μεταβαίνει σε ένα αντικείμενο λέγονται **μεταβατικά**. Ενώ αυτά που η ενέργειά τους δεν μεταβαίνει σε ένα αντικείμενο λέγονται **αμετάβατα**».

Τα παιδιά επαναλαμβάνουν τη διαδικασία με διαφορετικά ζευγάρια προτάσεων. Προχωρούν και σε προτάσεις που τα ρήματα είναι μόνο μεταβατικά ή μόνο αμετάβητα. Στο τέλος πάντα σημειώνουν αν το ρήμα είναι μεταβατικό ή αμετάβητο.

Μετατροπή σύνταξης από ενεργητική σε παθητική

Υλικό: Υλικό σύνθεσης προτάσεων (2 σετ)

Στόχοι: Ορολογία και ετυμολογία

Διάκριση ενεργητικής / παθητικής σύνταξης

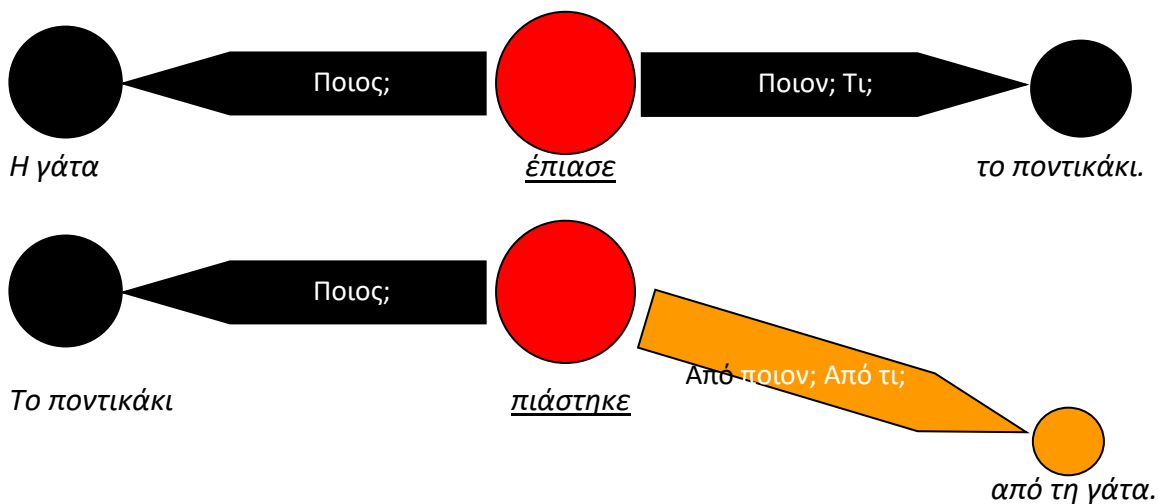
Μετατροπή σύνταξης από ενεργητική σε παθητική και αντίστροφα

Εμπλουτισμός γραπτής έκφρασης

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών. Γράφει σε μια λωρίδα χαρτί μια πρόταση. «Σήμερα θα μιλήσουμε για ρήματα που δηλώνουν κίνηση. Έγραψα εδώ μια πρόταση που έχει ένα ρήμα κίνησης: *Η γάτα έπιασε το ποντικάκι*». Καλεί τα παιδιά να αναλύσουν την πρόταση με τα σύμβολα απ' το ένα κουτί.

«Οι άνθρωποι σκέφτηκαν... Μπορούμε να πούμε το ίδιο πράγμα με διαφορετικό τρόπο έτσι ώστε να δώσουμε μεγαλύτερη έμφαση στο ποντικάκι. Πώς; Λοιπόν, κάνουμε το ποντικάκι υποκείμενο! *Το ποντικάκι πιάστηκε από τη γάτα*». Η δασκάλα γράφει την πρόταση σε μια λωρίδα. «Άλλαξε το νόημα της πρότασης; (όχι) Δε σημαίνει ακριβώς το ίδιο πράγμα; (ναι) Αλλά τώρα σκεφτόμαστε Ω, *το καημένο το ποντικάκι*, αντί για Α, *τι τυχερή γάτα!*»

Αναλύουν μαζί την πρόταση με το 2^ο κουτί, ακριβώς κάτω από την προηγούμενη πρόταση.

Η δασκάλα καλεί τα παιδιά να παρατηρήσουν τις διαφορές ανάμεσα στις 2 προτάσεις. «Κάτι που φαίνεται να μην άλλαξε είναι το *ποντικάκι*. Αλλά στην 1^η πρόταση ήταν άμεσο αντικείμενο ενώ στη 2^η υποκείμενο. Μεγάλη αλλαγή. Το υποκείμενο της 1^{ης} πρότασης, *η γάτα*, άλλαξε, μπήκαν κι άλλες λέξεις μαζί του: *από τη γάτα*. Μετατράπηκε σε εμπρόθετο προσδιορισμό που λέγεται **ποιητικό αίτιο**. Για να δούμε το ρήμα; Έπιασε στην 1^η, *πιάστηκε* στη 2^η. Μετατράπηκε σε παθητικό».

«Οι άνθρωποι λέμε ότι η 1^η πρόταση είναι σε ενεργητική φωνή. Ενεργητική σημαίνει ότι το υποκείμενο, *η γάτα*, κάνει τη δράση, την ενέργεια. Σ' αυτήν την περίπτωση το ρήμα είναι πάντα ενεργητικό. Η 2^η πρόταση είναι σε παθητική φωνή. Παθητική σημαίνει ότι το υποκείμενο, *το ποντικάκι*, λαμβάνει τη δράση, την ενέργεια.»

Συμπέρασμα: «Όποτε έχουμε ενεργητική φωνή, μπορούμε να τη μετατρέψουμε σε παθητική φωνή κάνοντας αυτές τις αλλαγές που είδαμε. Και αντίστροφα».

Τα παιδιά συνεχίζουν τη συντακτική ανάλυση δοσμένων ζευγών προτάσεων ενεργητικής - παθητικής φωνής. Μπορούν επίσης να μετατρέψουν ενεργητικές προτάσεις σε παθητικές όπως στην παρουσίαση.

Επεκτάσεις:

- Να μετατρέψουν δοσμένες παθητικές σε ενεργητικές προτάσεις.
- Να βρουν παραδείγματα προτάσεων ενεργητικής/παθητικής φωνής σε λογοτεχνικά κείμενα ή σε εκθέσεις δικές τους.
- Να μετατρέψουν στην αντίθετη φωνή ενεργητικές /παθητικές προτάσεις που βρήκαν σε λογοτεχνικά κείμενα και να παρατηρήσουν τι νοηματικές αλλαγές προκύπτουν.
- Να χρησιμοποιήσουν παθητικό ή ενεργητικό λόγο σε κείμενα δικά τους, αναλόγως την έμφαση που θέλουν να δώσουν.

Ύφος

Στη λογοτεχνία ύφος ονομάζεται ο ιδιαίτερος εκείνος τρόπος με τον οποίο επινοεί και εκφράζει κανείς τις σκέψεις του. Κατά το Γάλλο συγγραφέα του 18ου αι. Γ. Λ. Μπιφόν, τον πρώτο που συστηματοποίησε και προσάρμοσε το ζήτημα του ύφους στις νεότερες αισθητικές αντιλήψεις και απαιτήσεις, ύφος είναι η τάξη και η ρυθμική κίνηση, κάτω από την οποία θέτουμε τις σκέψεις μας. Για να το πετύχουμε αυτό, πρέπει α) να κατέχουμε καλά το θέμα και β) να εκθέτουμε με συνοχή και σαφήνεια τις ιδέες μας. Πρέπει επίσης να αποφεύγουμε τις διφορούμενες ή αόριστες έννοιες. Η ρυθμική εξάλλου κίνηση των σκέψεών μας απαιτεί ορθή διατύπωση, καθαρό νόημα και αίσθημα, καλή απόδοση, δηλ. ορθή γραφή, χρωματισμό και θερμότητα ύφους. «Το ύφος είναι ο ίδιος ο άνθρωπος» έγραψε ο Μπιφόν, γι' αυτό «μόνο τα καλογραμμένα έργα θα επιζήσουν».

(Live-Pedia.gr)

Ύφος είναι η συνειδητή επιλογή ορισμένων επαναλαμβανόμενων, κατά κανόνα, δομικών σχημάτων, που απαρτίζουν ένα ιδιαίτερο γλωσσικό σύστημα, μια «ποιητική γραμματική». Το σύστημα αυτό χαρακτηρίζεται κυρίως από έμφαση στην μορφή (έναντι του περιεχομένου) και στην συγκινησιακή/ βιωματική πλευρά της γλώσσας (αντί στην λογική της έκφανση). Η όλη οργάνωση του ύφους υπηρετεί συγκεκριμένες προθέσεις.

(Γ. Μπαμπινιώτης, Θεωρητική γλωσσολογία, σελ. 72-73, Αθήνα 1980)

Το American Heritage Dictionary ορίζει το ύφος ως εξής:

1. Ο τρόπος με τον οποίο κάτι λέγεται, γίνεται, εκφράζεται ή εκτελείται.
2. Ο συνδυασμός διακριτών χαρακτηριστικών ή ικανότητας γραφής ή καλλιτεχνικής έκφρασης, εκτέλεσης ή παρουσίασης.
3. Μια ποιότητα φαντασίας και ατομικότητας που εκφράζεται με τις πράξεις και το γούστο ενός.
4. Ένας συμβατός τρόπος παρουσίασης έντυπου υλικού, περιλαμβάνοντας στίξη, ορθογραφία και στοιχειοθεσία.

Ο Jonathan Swift (1667-1745) Άγγλος σατιρικός συγγραφέας όρισε το ύφος ως «κατάλληλες λέξεις στο κατάλληλο μέρος».

Στόχοι: Να δοθεί στα παιδιά ένας τρόπος να εξερευνήσουν το μοτίβο της ίδιας τους της γραφής.

Εξοικείωση με διαφορετικά ύφη

Αναγνώριση και διάκριση διαφορετικών ειδών ύφους που είναι κατάλληλα για διαφορετικά είδη γραφής.

Επαφή με ύφη διαφόρων συγγραφέων

Επιλογή κατάλληλου ύφους ανάλογα με τα διαφορετικά είδη επικοινωνίας

Κατάλληλη χρήση γλώσσας έτσι ώστε η επικοινωνία να γίνει πιο αποτελεσματική και ξεκάθαρη

Συνειδητοποίηση ότι το ύφος μπορεί ν' αλλάξει και ν' αναπτυχθεί με τον καιρό

Σημειώσεις: Η εργασία για το ύφος είναι βοηθητικό να ξεκινά με μεγάλες αντιθέσεις:

- πεζό και ποίηση
- περιγραφή και αφήγηση
- περιγραφή ενός φυσικού τοπίου και περιγραφή ενός αθλητικού αγώνα

Η δασκάλα ξεκινά με απλά γραπτά και επεκτείνεται σε πιο σύνθετα. Αν είναι αναγκαίο, αρχίζει μόνο με ουσιαστικά και ρήματα και σταδιακά προστίθενται περισσότερα μέρη του λόγου. Μπορεί να μετρούν τον αριθμό των λέξεων σ' ένα κομμάτι και να κατατάσσουν τις λέξεις σύμφωνα με τα μέρη του λόγου τους. Μετά, η δασκάλα διαβάζει το κείμενο ξανά και το συζητά με τα παιδιά.

Κατόπιν, σε μεγαλύτερες τάξεις:

- Επιλέγονται έργα συγγραφέων από διαφορετικές εποχές της ζωής τους και γίνεται έρευνα για να διαπιστωθεί αν το ύφος αλλάζει με το χρόνο.
- Επιλέγονται έργα από διαφορετικές εποχές της ιστορίας και διαπιστώνεται πώς η χρήση και η σημασία των λέξεων αλλάζει με τον καιρό.
- Καλούνται τα παιδιά να γράψουν περιόδους από τις παραπάνω επιλογές σε χαρτιά, να τις συμβολίσουν και τις χρησιμοποιήσουν για συντακτική ανάλυση.

Υλικό: Γραμματικά σύμβολα

Μέρη του λόγου (συρταράκια)

Υλικό συντακτικής ανάλυσης πρότασης

Αποσπάσματα από λογοτεχνία

Αποσπάσματα από εφημερίδες

Γραπτά των ίδιων των παιδιών

Μεγάλα φύλλα χαρτιού

Μολύβι και χρωματιστές ξυλομπογιές

Λεξικό

Εισαγωγή στο ύφος

Χρόνος: ΕΣΤ τάξη, οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη χρονιά

Υλικό: Κανένα

Στόχοι: Εισαγωγή στην έννοια του ύφους.

Να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά πώς οι προηγούμενες εργασίες τους έχουν συνεισφέρει στην ιδέα του ύφους.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια ομάδα παιδιών και τους λέει: «Μέχρι σήμερα έχετε κάνει αρκετό γράψιμο μέσα στην τάξη. Έχουμε κοιτάξει μαζί πολλά πράγματα σχετικά με το γράψιμο: ορθογραφία, στίξη, κεφαλαία γράμματα, συμφωνία υποκειμένου-ρήματος, χρήση επιθέτων, επιρρήματα, αντωνυμίες και άλλα μέρη του λόγου. Έχουμε επίσης κοιτάξει τη δομή μιας πρότασης και το γράψιμο των προτάσεων με τέτοιο τρόπο που να βγάζουν νόημα. Όλα αυτά τα πράγματα συνεισφέρουν στο ύφος, δεν είναι όμως μόνο αυτά. Υπάρχουν περισσότερα στο ύφος από αυτά.

Ένα άλλο πράγμα που είναι μέρος του ύφους, είναι οι λέξεις που χρησιμοποιούμε. Έχουμε μελετήσει πολλά πράγματα σχετικά με τις λέξεις. Έχουμε κοιτάξει προσφύματα, επιθήματα (καταλήξεις), σύνθετες και παράγωγες λέξεις και οικογένειες λέξεων. Έχουμε μελετήσει τους βαθμούς των επιθέτων (το θετικό, το συγκριτικό και τον υπερθετικό). Για τα ουσιαστικά έχουμε κοιτάξει τους αριθμούς (τον ενικό και τον πληθυντικό), τα κοινά και τα κύρια ουσιαστικά, τα γένη (αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο), τα συγκεκριμένα και τα αφηρημένα ουσιαστικά. Συχνά αναφερόμαστε και στην ετυμολογία των λέξεων, έτσι ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία τους. Όλα αυτά τα πράγματα συνεισφέρουν στο ύφος, αλλά υπάρχουν περισσότερα στο ύφος από αυτά.

Ένας κύριος που ονομάζεται Jonathan Swift, που έζησε περίπου 300 χρόνια πριν, περιέγραψε το ύφος ως «κατάλληλες λέξεις στην κατάλληλη θέση». Όποτε γράφουμε κάτι, προσπαθούμε να διαλέξουμε τις κατάλληλες λέξεις για την περίπτωση. Για παράδειγμα, όταν γράφετε στη γιαγιά σας, πιθανώς να ξεκινήσετε με την προσφώνηση *Αγαπημένη μου γιαγιά*. Όταν κλείνετε το γράμμα πιθανώς να γράφετε *Με αγάπη*, ... και το όνομά σας. Αυτές είναι οι κατάλληλες λέξεις για ένα προσωπικό γράμμα. Όταν γράφετε μια επιστολή σ' ένα ταξιδιωτικό γραφείο ζητώντας πληροφορίες για έναν προορισμό, αρχίζετε το γράμμα με *Αξιότιμε κύριε/κυρία*. Κλείνετε το γράμμα με *Με εκτίμηση*. Αυτές είναι οι κατάλληλες λέξεις για μία επίσημη επιστολή ή ένα επαγγελματικό γράμμα. Οπότε και στις δύο περιπτώσεις έχετε χρησιμοποιήσει τις «κατάλληλες λέξεις στην κατάλληλη θέση». Δε θα κλείνατε το επαγγελματικό γράμμα γράφοντας *Με αγάπη*, ... Αυτό δε θα ήταν κατάλληλο!

Ακόμα όμως υπάρχουν περισσότερα στο ύφος από αυτά. Ας κοιτάξουμε πώς μπορούμε να περιγράψουμε τη βροχή με δύο διαφορετικούς τρόπους»:

Βροχή (Κ. Καβάφης)

Βροχή, που τα μικρά παιδιά
κοιτάζουνε χαρούμενα
μέσ' από κάμαρη ζεστή,
κι όσο πληθαίνει το νερό
και πέφτει πιο μεγάλα,
χτυπούν τα χέρια και πηδούν.

Βροχή, που ακούν οι γέροι
με σκυθρωπήν υπομονή,
με βαρεμό κι ανία·
γιατί εκείνοι από ένστικτον
δεν αγαπούνε διόλου
βρεμένο χώμα και σκιές.

Βροχή, βροχή — εξακολουθεί
πάντα ραγδαία να βρέχει.
Μα τώρα πια δεν βλέπω.
Θόλωσ' απ' τα πολλά νερά
του παραθύρου το υαλί.
Στην επιφάνειά του
τρέχουν, γλιστρούν, κι απλώνονται
κι ανεβοκατεβαίνουν
ρανίδες σκορπισμένες
και κάθε μια λεκιάζει
και κάθε μια θαμπώνει.
Και μόλις πλέον φαίνεται
θολά-θολά ο δρόμος
και μες σε πάχνη νερουλή
τα σπίτια και τ' αμάξια.

Η βροχή ή βροχόπτωση ή υδατόπτωση είναι μια υγρή κατακρήμνιση. Για να συμβεί το φαινόμενο στη Γη, χρειάζεται ένα πυκνό στρώμα της ατμόσφαιρας με θερμοκρασία πάνω από το σημείο τήξης του νερού (δηλαδή πάνω από 0 °C) (σχετικά) κοντά στην επιφάνεια της Γης. Η συγκέντρωση των ατμοσφαιρικών υδρατμών πρέπει να είναι αρκετά υψηλή ώστε αυτοί να υγροποιηθούν και να σχηματίσουν σταγόνες νερού, αρκετά βαριές ώστε να πέσουν ως την επιφάνεια. Τρεις δυνατότητες (και οι συνδυασμοί τους) υπάρχουν για να προκληθεί βροχή:

1. Να ψυχθεί ο αέρας (δηλαδή να ελαττωθεί η θερμοκρασία του), ώστε να ελαττωθεί η ικανότητά του να συγκρατεί τους υδρατμούς σε αέρια μορφή ή σε μορφή μικρών (υγρών) σταγονιδίων σε κολλοειδή διασπορά (νέφη).
2. Να αυξηθεί η ατμοσφαιρική πίεση ώστε να ελαττωθεί η ικανότητά του να συγκρατεί τους υδρατμούς σε αέρια μορφή ή σε μορφή μικρών σταγονιδίων σε κολλοειδή διασπορά (νέφη).
3. Να αυξηθεί η συγκέντρωση της υγρασίας, ώστε αυτή να υπερβεί την ικανότητα συγκράτησής της για τη συγκεκριμένη θερμοκρασία και πίεση.

Σε μερικές περιπτώσεις οι σταγόνες της βροχής εξατμίζονται πριν φτάσουν στην επιφάνεια. Τα σταγονίδια νερού συνενώνονται σε μεγαλύτερα μέσω της σύγκρουσης μεταξύ τους μέσα στα σύννεφα. Το τελικό μέγεθος των σταγόνων ποικίλλει. (Πηγή: Wikipedia.org)

«Και τα δύο αυτά κείμενα κάνουν παρατηρήσεις σχετικά με τη βροχή. Γιατί είναι τόσο διαφορετικά; Ο λόγος είναι ότι έχουν διαφορετικό σκοπό. Το ποίημα κάνει παρατηρήσεις με ένα μη επιστημονικό τρόπο, ενώ το απόσπασμα της εγκυκλοπαίδειας περιγράφει τη βροχή με επιστημονικό τρόπο. Επιπρόσθετα, το ποίημα εκφράζει ένα συναίσθημα για τη βροχή που μπορούν οι αναγνώστες να το αισθανθούν καθώς διαβάζουν το ποίημα. Η επιστημονική περιγραφή της βροχής δεν έχει γραφτεί με σκοπό να προκαλέσει συναισθήματα στον αναγνώστη.

Υπάρχουν πολλά ακόμα σχετικά με το ύφος και θα συναντηθούμε ξανά την ερχόμενη εβδομάδα έτσι ώστε να μπορέσουμε να μιλήσουμε περισσότερο γι' αυτό μαζί. Στο ενδιάμεσο, μπορείτε να διαλέξετε ένα θέμα και να βρείτε 3 διαφορετικά είδη γραφής σχετικά με αυτό: ένα ποίημα, μια ιστορία, και ένα επιστημονικό κείμενο. Βάλτε τα δίπλα δίπλα και ψάξτε να βρείτε ομοιότητες και διαφορές. Φέρτε τα στο μάθημα την επόμενη εβδομάδα».

Εισαγωγή στα γραμματικά σύμβολα για τη μελέτη του ύφους

Χρόνος: Σε όλες τις τάξεις, οποτεδήποτε παρουσιαστεί ευκαιρία

Υλικό: Καρτέλα με παραδείγματα (ποίηση και πεζό κείμενο με γραμματικά σύμβολα)
Μεγάλα φύλλα χαρτιού με επιλογές ήδη γραμμένες
Γραμματικά σύμβολα
Μολύβι

Στόχοι: Χρήση γραμματικών συμβόλων για μια οπτική ανάλυση των μοτίβων στη γραφή
Χρήση προσωπικού ύφους για αποτελεσματικότερη επικοινωνία

Σημείωση: Ο στόχος αυτής της δουλειάς δεν είναι τα ΜτΛ. Αν κάνουν λάθος τα παιδιά στο τι είδος ΜτΛ είναι κάποιες λέξεις, η δασκάλα δεν τα διορθώνει σε αυτήν τη φάση, παροτρύνει την ομάδα να αποφασίσει από κοινού με τη βοήθεια των ερωτήσεων.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών και φέρνει τα δείγματα ποίησης και πεζού κειμένου πάνω στο ίδιο θέμα (π.χ. Βροχή). Τα παρουσιάζει στα παιδιά από κάποια απόσταση, έτσι ώστε οι λέξεις να μην ξεχωρίζουν, αλλά να φαίνονται τα μοτίβα των συμβόλων. «Αυτά είναι 2 δείγματα γραφής στα οποία έχουμε βάλει τα γραμματικά σύμβολα. Αυτά μας ενδιαφέρουν αυτή τη στιγμή. Παρατηρήστε τα για λίγο». Συζητούν για ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα δύο. «Τώρα ακούστε τα δύο κείμενα». Διαβάζει πρώτα το ποίημα και μετά το πεζό κείμενο. Συζητούν για την επιλογή των λέξεων, τα ΜτΛ που χρησιμοποιούνται και τη δομή.

Η δασκάλα ή κάποιο απ' τα παιδιά φέρνει στην ομάδα ένα άλλο ποίημα και ένα πεζό κείμενο. Τα συμβολίζουν όλοι μαζί: Πρώτα όλα τα ουσιαστικά, μετά όλα τα άρθρα, κλπ με τη σειρά. Για όποιες λέξεις δεν είναι βέβαια τα παιδιά, η δασκάλα τα κατευθύνει να συμφωνήσουν (ακόμα και ψηφίζοντας) τι ΜτΛ είναι, με τη βοήθεια των ερωτήσεων. Παρατηρούν τα μοτίβα των συμβόλων που δημιουργούνται και τα συζητούν.

Επεκτάσεις:

- Να βρουν βιβλία με παραδείγματα συγκεκριμένων ειδών ύφους.
- Να εξετάσουν διαφορετικά είδη ύφους και να προσπαθήσουν να γράψουν σε διαφορετικά ύφη.
- Να συγκρίνουν και να αντιδιαστείλουν διαφορετικά είδη ύφους.

Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Χρόνος: Σε όλες τις τάξεις, οποτεδήποτε παρουσιαστεί ευκαιρία

Υλικό: Χαρτί
Μολύβι

Στόχοι: Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Κατανόηση συνωνύμων και των λεπτών αποχρώσεων της σημασίας των λέξεων.

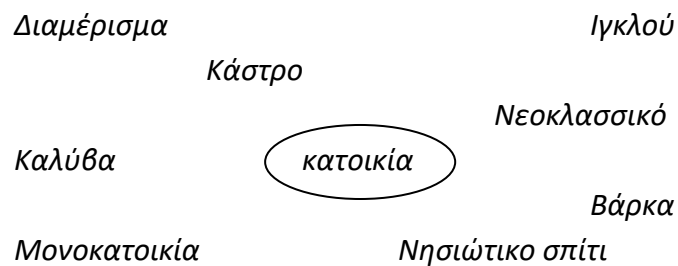
Σημειώσεις: Αυτή η δουλειά μπορεί να επαναληφθεί με διαφορετικά είδη λέξεων, όπως συναισθήματα μέσα μεταφοράς, είδη ρουχισμού, κλπ.

Αυτή η δουλειά θα μπορούσε να εισαχθεί με αφορμή κάποιο θέμα έκθεσης.

Μπορεί να προσφέρει μια καλή αφορμή για να εισαχθεί η χρησιμότητα του λεξικού προκειμένου να ερευνήσουν τα παιδιά λεπτές αποχρώσεις της σημασίας των λέξεων.

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών σε ένα τραπέζι. «Σήμερα θα ασχοληθούμε λίγο περισσότερο με λέξεις που σχετίζονται μεταξύ τους». Γράφει στη

μέση του χαρτιού τη λέξη κατοικία και την κυκλώνει. Καλεί τα παιδιά να σκεφτούν διαφορετικά είδη κατοικίας και τα καταγράφει γύρω γύρω.

«Όπως βλέπετε, υπάρχουν πολλές λέξεις για διαφορετικές κατοικίες και είμαι σίγουρη ότι αν σκεφτούμε κι άλλο θα βρούμε κι άλλες. Την επόμενη φορά που θα γράψετε μια δική σας ιστορία ίσως θα μπορούσατε να βάλετε τους ήρωές σας να μένουν σε διαφορετικά σπίτια από τα συνηθισμένα».

Η δασκάλα προτείνει την ίδια άσκηση για διαφορετικές ομάδες λέξεων, όπως συναισθήματα.

Μέρη του Λόγου (συρταράκια) και γραμματικά σύμβολα σε σχέση με το ύφος

Χρόνος: Από Δ τάξη, οποτεδήποτε παρουσιαστεί ευκαιρία

Υλικό: Καρτέλες από τα συρταράκια (ΜτΛ)

Σύμβολα γραμματικής

Λωρίδες χαρτιού

Μεγάλα φύλλα χαρτιού και μολύβι

Χρωματιστά μολύβια ή χάρτινα σύμβολα για κόλλημα

Απόσπασμα από έκθεση του παιδιού (για την επέκταση)

Στόχοι: Κατανόηση ότι η σειρά των λέξεων επηρεάζει τη σημασία μίας πρότασης

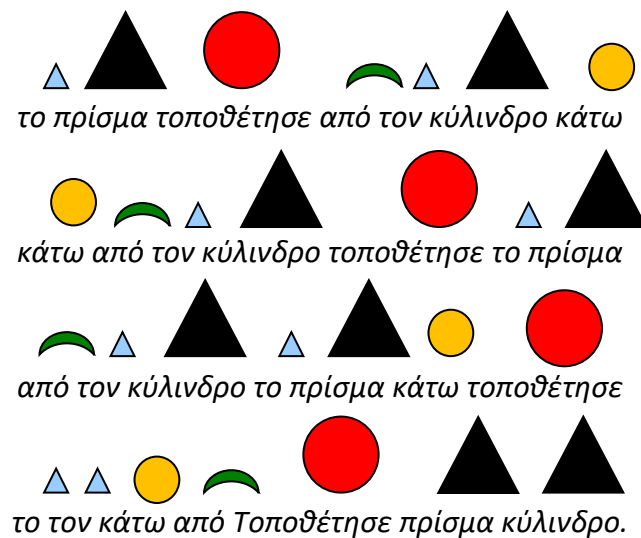
Ανάλυση των μοτίβων του λόγου που χρησιμοποιεί το παιδί στις ίδιες του τις προτάσεις (στην επέκταση)

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα παιδιών γύρω από ένα τραπέζι μαζί με το κουτί με τα σύμβολα γραμματικής κι ένα χαρτί ή λωρίδα. Γράφει μια πρόταση σε μια λωρίδα χαρτί και καλεί τα παιδιά να συμβολίσουν τις λέξεις, σκίζοντας ή κόβοντας τες.

Τοποθέτησε το πρίσμα κάτω από τον κύλινδρο.

Ξαναγράφουν την ίδια πρόταση αρκετές φορές, αλλάζοντας τη σειρά των λέξεων και συμβολίζοντάς τες. Τις τοποθετούν τη μία κάτω απ' την άλλη.

Τις παρατηρούν και τις συζητάν, ποιες βγάζουν νόημα και ποιες όχι. Εστιάζουν ιδίως τη θέση των λέξεων στις προτάσεις που στέκουν. «Πού εμφανίζεται το ρήμα; Κάποιες φορές στην αρχή της πρότασης, κάποια φορά στο τέλος, πιο συχνά στη μέση. Η πρόθεση; Ποτέ δεν είναι στο τέλος της πρότασης. Το άρθρο είναι πάντα δίπλα σε ένα ουσιαστικό...» Συνεχίζουν με τον ίδιο τρόπο.

Διαλέγει η δασκάλα μια πρόταση από τα συρταράκια με περισσότερα μέρη του λόγου για διερεύνηση με τον ίδιο τρόπο.

Επέκταση:

- Χρήση γραμματικών συμβόλων στη γραφή του ίδιου του παιδιού (σε μία παράγραφο). «Υπάρχουν ΜτΛ που δε χρησιμοποίησες καθόλου; Για παράδειγμα επιρρήματα; Μπορείς να προσθέσεις μερικά τώρα; Πώς σου φαίνεται η παράγραφός σου τώρα; Ήδη ακούγεται πιο ενδιαφέρουσα. Για να κοιτάξουμε τα επίθετα τώρα... Μήπως υπάρχουν ουσιαστικά που θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από αντωνυμίες;»
- Χρήση των γραμματικών συμβόλων για εμπλουτισμό προτάσεων. Π.χ.

Το καναρίνι κελαηδάει... γλυκά.

Το κίτρινο καναρίνι κελαηδάει γλυκά.

Το κίτρινο καναρίνι κελαηδάει γλυκά πάνω στο δέντρο.

Ένα αυτοκίνητο σταμάτησε... ξαφνικά.

Ένα παλιό αυτοκίνητο σταμάτησε ξαφνικά.

Ένα παλιό αυτοκίνητο σταμάτησε ξαφνικά στον αυτοκινητόδρομο.

Ο ήλιος ανάτειλε... λαμπερός.

Ο πρωινός ήλιος ανάτειλε λαμπερός.

Ο πρωινός ήλιος ανάτειλε λαμπερός πίσω από τα σύννεφα.

Υλικό συντακτικής ανάλυσης και γραμματικά σύμβολα σε σχέση με το ύφος

Χρόνος: Από Δ τάξη, οποτεδήποτε παρουσιαστεί ευκαιρία

Υλικό: Κουτί συντακτικής ανάλυσης

Γραμματικά σύμβολα για κόλλημα ή σχεδιασμό συμβόλων

Λωρίδες χαρτιού και μολύβι

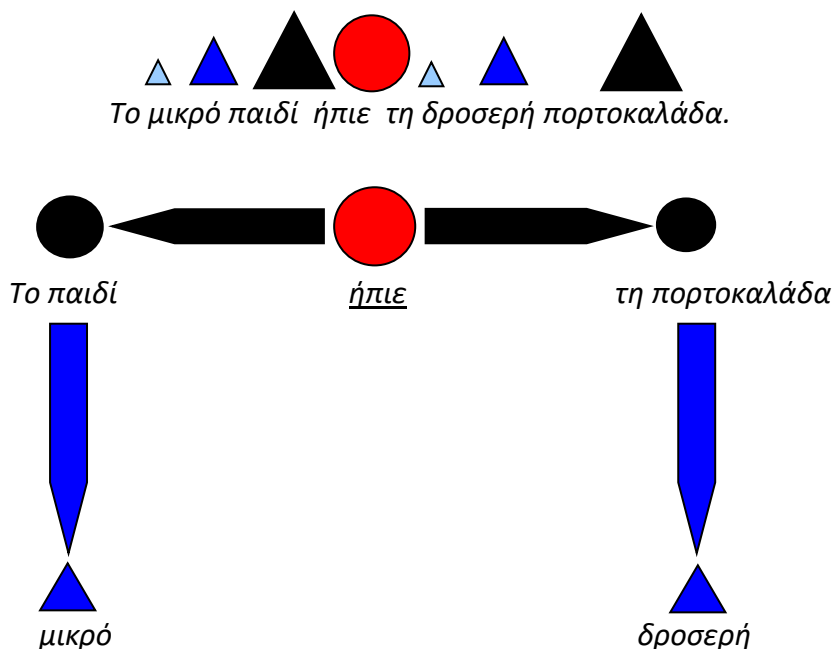
Στόχοι: Ανάλυση μοτίβων σε προτάσεις

Εμπλουτισμός φράσεων με ποικίλους τρόπους ώστε να επιτευχθεί διαφορετικό ύφος κάθε φορά

Παρουσίαση: Η δασκάλα καλεί μια μικρή ομάδα μαθητών σε ένα τραπέζι. «Σήμερα θα δουλέψουμε με τα γραμματικά σύμβολα και το υλικό συντακτικής ανάλυσης παράλληλα». Γράφει δυο φορές την ίδια πρόταση σε λωρίδες χαρτιού.

Το μικρό παιδί ήπια τη δροσερή πορτοκαλάδα.

Τα παιδιά αναλύουν γραμματικά τη μία πρόταση και συντακτικά τη δεύτερη. Τις τοποθετούν τη μία κάτω απ' την άλλη.

Παρατηρούν τις δύο προτάσεις και βρίσκουν ομοιότητες. «Οι λέξεις *μικρό* και *δροσερή* στην 1^η πρόταση, στη γραμματική ανάλυση, παίρνουν μπλε μεσαίο τρίγωνο, γιατί είναι επίθετα. Στη 2^η πρόταση, στη συντακτική ανάλυση, που είναι επιθετικοί προσδιορισμοί επίσης παίρνουν μπλε μεσαίο τρίγωνο. Στη 2^η όμως δεν είναι μέσα στην πρόταση, είναι

χώρια. Δίνουν κάποιες λεπτομέρειες παραπάνω στο νόημα της πρότασης... Το *ήπια* παίρνει κόκκινο κύκλο και στις 2 περιπτώσεις. Υποκείμενο είναι μια ολόκληρη φράση, *το μικρό παιδί*, όχι μόνο μία λέξη. Το ίδιο και το αντικείμενο, *τη δροσερή πορτοκαλάδα*. Την επόμενη φορά που θα γράψετε δικό σας κείμενο, θυμηθείτε, τα επίθετα και ομάδες λέξεων δίνουν περισσότερο ενδιαφέρον στον αναγνώστη σας από μεμονωμένες λέξεις!»